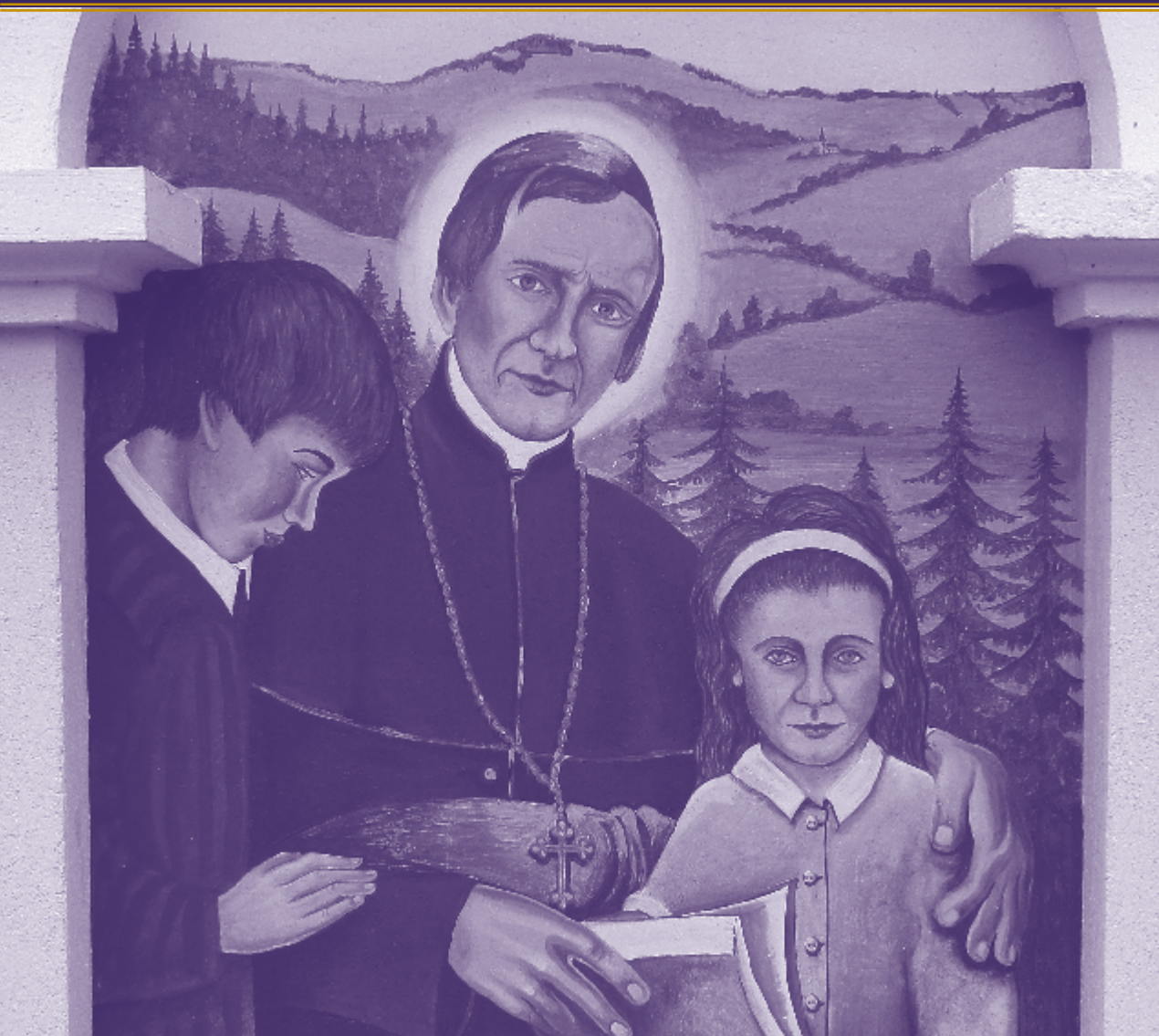

BORIS GOLEC

DRUŽINSKO IN GENSKO OZADJE ŠKOFA SLOMŠKA

Od hudiča do časti oltarja

Thesaurus memoriae

Opuscula 10

Založba ZRC

Thesaurus memoriae

Series Opuscula 10
Uredniki zbirke Boris Golec, Katarina Keber, Miha Kosi

BORIS GOLEC
Družinsko in gensko ozadje škofa Slomška

Urednik knjige Miha Preinfalk

Recenzenti France M. Dolinar, Tone Ravnikar, Jure Volčjak
Jezikovni pregled Jožica Narat
Prevoda povzetka Tina Bahovec
Oblikovanje in prelom Nina Semolič

Fotografije Andrej Furlan (ZRC SAZU, UIFS), Boris Golec, Ludvik Karničar
Kartografija Mateja Rihtaršič
Izdajatelj Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU
Za izdajatelja Petra Svoljšak
Založnik Založba ZRC, ZRC SAZU
Za založnika Oto Luthar
Glavni urednik Aleš Pogačnik

Tisk Birografika Bori, d.o.o
Naklada 250

Prva izdaja, prvi natis
Ljubljana 2023

Monografija je nastala v okviru raziskovalnega programa Temeljne raziskave slovenske kulturne preteklosti« (P6-0052) in temeljnega raziskovalnega projekta Ambicije, karierizem, pohlep, prevare: socialno-materialne strategije, prakse in komunikacija družbenih elit na Slovenskem v zgodnjem novem veku (J6-2575), ki ju financira Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Izid knjige sta finančno podprla Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije na razpisu za znanstvene monografije v letu 2023 in Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU.

Slika na naslovnici:
Slomškova podoba
na Križevi kapeli pri
Šoštanju (foto: B.
Golec, marec 2023).

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

929.52Slomšek

GOLEC, Boris

Družinsko in gensko ozadje škofa Slomška : od hudiča do časti oltarja / Boris Golec ; [izdajatelj] Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU ; [prevoda povzetka Tina Bahovec ; fotografije Andrej Furlan, Boris Golec, Ludvik Karničar ; kartografija Mateja Rihtaršič]. - 1. izd., 1. natis. - Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2023. - (Thesaurus memoriae. Opuscula, ISSN 2232-3430 ; 10)

ISBN 978-961-05-0777-2

COBISS.SI-ID 167096579

ISBN 978-961-05-0778-9 (PDF)

COBISS.SI-ID 167123715

Prva e-izdaja je pod pogoji licence Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 prosto dostopna:
<https://doi.org/10.3986/9789610507789>.

BORIS GOLEC

**DRUŽINSKO IN GENSKO
OZADJE ŠKOFA SLOMŠKA**

OD HUDIČA DO ČASTI OLTARJA

Spominu dr. Antona Ožingerja (1943–2019)

Ob dveh skorajšnjih okroglih obletnicah – 600-letnici prve omembe Sloma
in 500-letnici prve omembe priimka Slomškove matere Marije Zorko

KAZALO

UVOD ALI ČEMU TA KNJIGA	9
VSEBINA NA KRATKO	13
ŠKOFOVI STARŠI IN DRUŽINSKO OKOLJE	23
OČETOV ROD	59
Slom pred Slomški in Novaki	60
Prapraded Matija Novak ali Hudič postane Slomšek	64
Družina prastaršev Štefana Slomška in Helene Jošt	82
<i>Praded Štefan Slomšek – združitelj Sloma in graditelj cerkve</i>	83
<i>Rod prababice Helene Jošt</i>	90
<i>Sinovi Štefana Slomška</i>	102
Družina starih staršev Gašperja Slomška in Ane Apat	127
<i>Korenine in družina babice Ane Apat</i>	129
<i>Družina Gašperja in Ane Slomšek</i>	158
MATERIN ROD	187
Materine korenine	188
<i>Rod deda Gregorja Zorka</i>	192
<i>Skrivnostni izvor babice Agate</i>	209
Družina starih staršev Gregorja in Agate Zorko	221
NAMESTO SKLEPA	233
VIRI IN LITERATURA	237
ZUSAMMENFASSUNG	245

UVOD ALI ČEMU TA KNJIGA

»Tole si malo pogledjte,« mi je, tedaj še ne šestnajstletniku, navrgel zdaj že pokojni mariborski škofijski arhivar Anton Ožinger, ko me je mladostniško navdušenje nad rodoslovjem in rodom mojega savinjskega prapradedca prignalo v Maribor, v Slomškovo mesto ob Dravi, kjer sem bil dotlej vsega dvakrat. Na naslovnici skromne knjižice z letnico 1938, ki mi jo je potisnil v roke, sem prebral neznano ime avtorja Maks Goričar, pogled pa mi je obvisel zlasti na naslovu z nenavadno, štajersko zvenečo obliko škofovega priimka: *Slomškov rodovnik*. Knjižica se me je ob listanju tako dotaknila, da sem si jo karseda hitro izposodil v knjižnici. Koliko potrpežljivega dela, kakšne ugotovitve, predvsem pa kakšna odkrivanja novih svetov zame začetnika!

Močno me je prevzelo spoznanje, kako domiselno se je avtor lotil na videz nemogočega – sestaviti rodovnik Antona Martina Slomška (1800–1862) –, čeprav je bila zamisel videti neizvedljiva, saj so župnijske matice škofove rodne župnije Ponikva ohranjene šele iz časa po požaru župnišča le 18 let pred škofovim rojstvom. Duhovniku in ljubiteljskemu etnologu Maksu Goričarju je kljub temu uspelo rekonstruirati škofov rod po očetovi liniji za sto let oziroma štiri rodove nazaj, do leta 1700, in za isti časovni razpon dognati zaporedje šestih gospodarjev Sloma, od katerih so bili Slomškovi predniki samo trije – prapraded, praded in oče, saj je škofov rod medtem poldrugo generacijo prebival v Šaleški dolini, kamor se je preselil Slomškov ded.¹ Dejstvo, da so šele od pradedca dalje uporabljali

¹ Gl. zlasti tabelarični prikaz škofovih prednikov in gospodarjev na Slomu v: Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 35.

Maks Goričar, *Slomšekov rodovnik*, 1938 – temeljno delo o rodu škofa Slomška.

priimek Slomšek, na Slom pa prišli še kot Novaki, mi je pomagalo ugotoviti in razumeti spremembo priimka pri svojem rodu po materini strani, do katere je prišlo v približno istem času. Pri tem sem se podobno kot Goričar spopadal z vrzelmi v matičnih knjigah in z nujnostjo, da posežem, kakor vem in znam, po drugih virih, zlasti zemljiškosposkih.

Kar pa zadeva Slomška, nisem mogel ali hotel verjeti, da ne bi bilo kdaj vendarle mogoče priti do dna vprašanja, od kod so prišli Novaki, ki jim je Slom dal poznejše rodbinsko ime, čeprav je Goričar sklenil, da je Novak prepogost priimek in da škofovim prednikom že zato ne bo mogoče slediti globlje v preteklost.² Nedvomno je imel prav, da iskanje Novakov po matičnih knjigah

soseidnih župnij in drugih virih ne bi imelo pravega učinka in smisla. Obstajajo namreč stvari, ki jih je skoraj nemogoče poiskati, ampak jih je nekega dne preprosto treba najti. In tako se je slaba tri desetletja po mojem prvem srečanju s Slomškovim rodovnikom zgodila – najdba. Po naključju sem v Nadškofijem arhivu Ljubljana v fondu Gornji Grad naletel na Matijo Novaka, Slomškovega najstarejšega znanega prednika po očetovi, glavni liniji. A trajalo je še kar nekaj časa, da sem se poleg raznovrstnega drugega dela končno lotil Slomška in njegovih prednikov. Po nenadejanem odkritju škofovega praprageda je postopoma dozorevala zamisel, da kaže pri Slomškovem rodovniku nadaljevati tudi na drugih mestih, kjer je Goričar zastal.

Najprej se je bilo seveda treba poglobiti v ugotovitve škofovega življenjepisca Franca Kovačiča (1867–1939), čigar monografija iz leta 1934³ je še danes temeljno in najpopolnejše delo o njem, ter zlasti v štiri leta pozneje izdani *Slomšekov rodovnik* Maksa Goričarja (1885–1941). V znatno pomoč mi je bilo Kovačičevo zbrano rodoslovno gradivo v Slomškovi zapuščini v Nadškofijem arhivu Maribor, ki

² Prav tam, str. 10–11.

³ Kovačič, *Služabnik božji*.

ga v veliki meri sestavljajo Goričarjevi izpiski iz virov in pisma Kovačiču. Takšne raziskave so danes seveda veliko lažje izvedljive kakor v njunem času. Čeprav je še vedno treba potrpežljivo sedeti v arhivih in premetati kupe starih zapisov, imamo neprimerno boljše tehnične možnosti, začevši z digitaliziranimi, na svetovnem spletu dostopnimi matičnimi knjigami in s kritičnimi objavami virov. Nekaj virov, ki jih je Goričar pred več kot osemdesetimi leti še lahko uporabil, pa se je medtem žal izgubilo.

Tako kot dragoceni deli Franca Kovačiča in Maksa Goričarja tudi pričujoča skromna knjiga ne ponuja popolnega družinskega in rodoslovnega prikaza ene največjih osebnosti v slovenski zgodovini. Je nadaljevanje in dopolnitev, napisana v drugačnem času in za precej drugačne bralce, pri čemer skuša biti razumljiva tako zgodovinarjem kakor širšemu bralstvu.

Da je lahko takšna, kakršna je, imajo zaslugo mnogi. Med njimi naj poimen-sko izrazim zahvalo dr. Vinku Kraljiču, župniku v Črešnjicah, in msgr. Jožetu Pribožiču, župniku v Šoštanju. Še posebej pa se želim zahvaliti mag. Lilijani Urlep in Gregorju Škafarju, svojima nekdanjima študentoma, danes arhivistoma v Nadškofijskem arhivu Maribor, tam, kjer se je moja zgodba s Slomškom pred štirimi desetletji začela s prijazno gesto njunega predhodnika Antona Ožingerja: »Tole si malo pogledjte.«

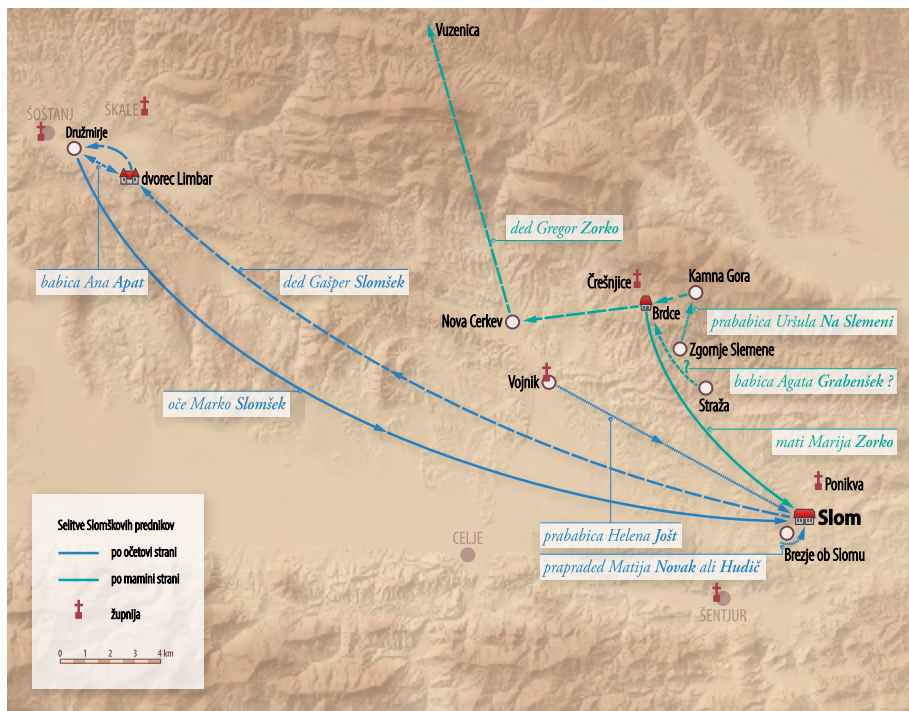
VSEBINA NA KRATKO

Spoštovani bralec, ki si vzel v roke tole knjižico, ker te je morda nagovoril njen naslov ali iz čiste radovednosti, nemara zgolj po naključju. Ker vem, kako zelo današnjemu človeku primanjkuje časa, da bi se poglobljal v stvari, ki ga neposredno ne zadevajo, bom skušal tvojemu hipnemu zanimanju za vsebino te monografije ustreči s karseda kratko in jedrnato predstavitevijo njenih glavnih poudarkov. Tako boš lažje presodil, ali je vredno listati tudi po njenem nadaljevanju. Če se boš za ta korak vendarle odločil, vedi, da se boš srečal z vrsto manj pomembnih drobnih podatkov, a brez teh ne bi bilo končne slike Slomškovih korenin in sorodstva. Predvsem pa boš lahko поблиže spoznal raziskovalne metode zgodovinarja ter dileme in težave, na katere ta vedno znova naleti pri svojem delu.

Lavantinski knezoškof blaženi Anton Martin Slomšek (1800–1862), pisatelj, pesnik, pedagog in narodni buditelj, je ena redkih osebnosti iz slovenske zgodovine, katere priimek izvira iz imena njenega rodnega kraja oziroma zaselka. Rodbinsko ime Slomšek je škofovim prednikom dal Slom, zaselek Uniš pri Ponikvi na Štajerskem. A to se ni zgodilo zelo daleč v preteklosti, kot bi domnevali, denimo v 16. stoletju, ko so priimki množično nastajali, temveč šele dobro stoletje pred Slomškovim rojstvom, potem ko je Matija Novak ali Hudič iz sosednje vasi Brezje, že v župniji Šentjur pri Celju, kupil prvo od dveh slomških kmetij in se tja preselil. Škof Slomšek je vedel, da so se pri hiši nekoč pisali Novak, vedel je tudi za svojega pradedu Štefana Novaka in morda mu je bilo celo znano, da je imel Štefanov oče še drug priimek – Hudič, a tega podatka ni razkril. Ker

Slomškov življenjepisec Franc Kovačič iz njegovega potopisa ni prepisal navedbe, da je bil Štefan premožen sosednji kmet, je Maks Goričar v *Slomšekovem rodovniku* (1938) zaradi prepogostosti priimka Novak dvignil roke nad nadaljnjim iskanjem Slomškovih prednikov. Goričar je imel pri svoji temeljiti genealoški raziskavi sploh nevhvaležno nalogo, ki pa jo je mojstrsko opravil. Rodovnik škofa Slomška je namreč zelo uspešno sestavil, kljub temu da so vse starejše matične knjige župnije Ponikva zgoarele v požaru leta 1782, manj kot dve desetletji pred škofovim rojstvom. Tako se je lahko oprl samo na matice okoliških župnij, na arhiv gospostva Gornji Grad, pod katerega je Slom spadal, in na druSlomškovo rodovno deblo po moški liniji je Goričar s težavami rekonstruiral do leta 1700, ko se je poročil njegov praded Štefan Novak oz. Slomšek, tedaj že gospodar ene od dveh kmetij na Slomu. Rodbinsko izročilo, ki ga je zapisal škof Slomšek sam, je pripovedovalo, da je Štefan Novak na Slomu združil pet posesti v eno, da je glavnina Sloma prej pripadala nekemu duhovniku in da se je Novakove rodbine nekako od leta 1700 oprijel novi priimek Slomšek. Goričar je potrdil ujemanje teh navedb s pisnimi viri. Ugotovil je, da je šlo pri duhovniku za braslovškega župnika Andreja Karla Staidlerja in da se je oče Štefana Novaka oz. Slomška, ki je bil ob sinovi poroki leta 1700 že pokojni, imenoval Matija.

Pritegnitev Goričarju nedostopnih virov v arhivu gospostva Gornji Grad je zdaj o Matiji Novaku oz. Slomšku prinesla vrsto novih ugotovitev. Bil je gornjegrajski podložnik iz Brezja, sosednje vasi Sloma, kjer ga prvič zasledimo leta 1685. V enem viru je označen kot Matija Novak ali Hudič, v drugem pa je dvakrat naveden samo kot Hudič, kar je bil njegov drugi priimek ali hišno ime. Viri ga kažejo kot precej nasilnega moža, ki se je večkrat znašel v sporih s sosednjimi kmeti in zemljiškimi gospodi, toda nasilje je bilo v tistem času splošno razširjeno v vseh družbenih plasteh. Po drugi strani je Matijevo ravnanje, ko se je znesel nad »nečistovalcem«, mogoče razumeti najprej kot poskus obrambe nravnosti. Leta 1686 ali 1687 mu je gornjegrajsko gospostvo v lasti ljubljanskega škofa prodalo eno od dveh kmetij na Slomu, ki je po smrti njenega imetnika župnika Staidlerja zapadla nazaj gospostvu. Po zaslugi sodnega procesa, v katerem je Staidlerjev nezakonski sin Janez Krstnik Škorja zahteval očetovo kmetijo zase kot dediščino, ki naj se mu fizično vrne iz Novakovih rok, izvemo za podrobnosti, kako je Matija Novak, ki je umrl med letoma 1697 in 1700, prišel na Slom in tam postal gospodar Staidlerjeve kmetije. Njegov sin Štefan Novak oz. Slomšek je moral isto kmetijo leta 1703 formalno kupiti še enkrat, tokrat od Škorje, ki je po sodni poti dosegel priznanje lastništva, nato pa je Štefan postopoma združil v svojih rokah vso podložniško posest na Slomu.

Selitve Slomškovich prednikov

Rod škofa Slomška izhaja torej iz sosednje vasi Brezje, danes imenovane Brezje ob Slomu. Iz urbarjev in davčnih registrov gospodstva Gornji Grad je bilo mogoče ugotoviti, da se je priimek Novak s pomenom novi naseljenc tam pojavil med letoma 1542, ko so bili trije od petih podložnikov še brez priimka, in 1571, priimek Hudič pa med letoma 1602 in 1632. V primeru Matije Novaka ali Hudiča je moralo biti eno ime priimek, drugo pa hišno ime. Ko se je Matija konec 17. stoletja preselil na Slom, je družina svoji prejšnji imeni zamenjala za novi priimek Slomšek. Na Slomu in v Brezju je tedaj živelo več drugih Slomškov, njihov priimek pa ni bil tako star kakor Novak in Hudič, saj je dokumentiran šele od zgodnjih sedemdesetih let 17. stoletja. V letih 1632–1634 ga še ni bilo, ampak ga je nadomeščal priimek Na Slomu, prvič izpričan leta 1542.

Škofov praded Štefan Novak oz. Slomšek (ne pred 1671–1754/56) se je kot bogat kmet lahko oženil s Heleno Jošt, hčerko tržanske družine iz Vojnika, ki mu je rodila vsaj pet sinov. Najmanj enega otroka, sina, je imel še z drugo ženo, katere imena in izvora ne poznamo. Škof Slomšek je vedel, da sta dva Štefanova sinova postala duhovnika, a ni zapisal njunih imen. Franc Kovačič in Maks Goričar

pozneje nista mogla z gotovostjo dognati, kdo sta bila ta dva brata, deloma zaradi Kovačičevega napačnega branja ključnega vira o enem od njiju. Šlo je za Blaža (ok. 1707–1740) in njegovega generacijo mlajšega polbrata Primoža Leopolda (ok. 1730 – ne pred 1765), ki sta oba že zgodaj umrla.

Družino so si ustvarili štirje Štefanovi sinovi. Jernej (ok. 1704–1754) je živel in gospodaril v sosednji vasi Brezje, škofov ded Gašper (ok. 1718–1779) in Martin (ok. 1718–1791) sta se preselila v Šaleško dolino, celotno posest na Slomu pa je podedoval Matevž (ok. 1714–1794). Tega je imel Goričar zmotno za Štefanovega vnuka, saj je bil prepričan, da je med njima obstajal še en Štefan, domnevni sin Štefana starejšega in oče Matevža. Na Slomu sicer ni bilo vse tako idilično, kot bi bilo morda videti, denimo ob zapisu škofa Slomška, da je njegov praded Štefan leta 1737 v bližnjih Unišah celo postavil novo cerkev sv. Ožbolta. Čeprav bi bogati Štefan Slomšek lahko razdelil svojo obsežno posest med štiri odrasle sinove in bi vsak še vedno dobil pol kmetije, je vse zapustil samo enemu, Matevžu, ta pa je ostal brez naslednika. Dejstvo, da se je najstarejši sin Jernej preselil v sosesčino in da sta Gašper in Martin drug za drugim odšla v Šaleško dolino, kjer sta se poročila, ne da bi imela zagotovljeno posest, zelo verjetno kaže na nezadovoljstvo sinov s takšno očetovo odločitvijo. Štefan ni dal ničesar iz rok vse do smrti ali le malo pred tem, zato se je tako kot drugi bratje tudi naslednik Matevž poročil pozno.

Škofov ded Gašper Slomšek (ok. 1718–1779) se je leta 1746 ali 1747 oženil v župniji Šoštanj z domačinko Ano Apat, hčerko premožnega posestnika in gostilničarja v Družmirju. Njen oče Jakob Apat (ok. 1683–1768) je živel na kmetiji, podložni gospostvu Velenje, a je bil hkrati tržan sosednjega trga Šoštanj, kar najverjetneje priča, da je izhajal iz tržanske družine. Zaradi deloma uničenih šoštanjskih matičnih knjig ni bilo mogoče ugotoviti, kdo so bili njegovi starši in čigava žena Jera, po vsem sodeč prav tako šoštanjska župljanka. Priimek Apat s pomenom opat je v Družmirju sicer izpričan že leta 1575, vendar ni potrjena genealoška povezava med prvim Apatom in dobrih sto let pozneje rojenim Slomškovim pradedom Jakobom. Zakonca Jakob in Ana Apat sta imela trinajst otrok, od katerih je sin Jakob ml. nadaljeval rodovino v Družmirju, Andrej pa postal tržan Velenja in nato lastnik dvorca Limbar nad Pesjem pri Velenju. Andrejev sin Jurij Apat (1758–1826), bratranec škofovega očeta, je bil duhovnik in škof Slomšek ga je zagotovo še poznal. Apatovi torej niso bili navadni kmečki ljudje in podložniki. Slomškov praded Jakob se nam kaže kot eden vidnejših podeželskih veljakov Šaleške doline, vpet v tržansko okolje bližnjega Šoštanja in tesno povezan z družino velenjskega gosposčinskega upravitelja, njegovi predniki pa so bili prejkone tržani Šoštanja že v prvi polovici 17. stoletja.

Škofova babica Ana Slomšek, rojena Apat (1726–1801), ki je ravno še dočakala rojstvo vnuka na oddaljenem Slomu, je bila pozneje razlog za zmotno trditev Antona Medveda v Slomškovem življenjepis iz leta 1900, da je iz Šoštanja izšla škofova mati Marija Zorko. Ta podatek je Franca Kovačiča in za njim Maksa Goričarja sploh privedel v Šaleško dolino, kjer pa v župnijskih matičnih knjigah nista našla rojstva škofove matere, ampak priimek Slomšek. Goričarju je uspelo ugotoviti, da je bil prvi šaleški Slomšek Gašper škofov ded, doma s Sloma, in da sta se dva Gašperjeva sinova, Valentin in škofov oče Marko, konec 18. stoletja preselila na Gašperjev rodni Slom pri Ponikvi, kjer sta podedovala veliko rodbinsko posest.

Škofov ded Gašper Slomšek je po poroki z Ano Apat najprej dvajset let živel v dvorcu Limbar (Lilienberg) pri Velenju, kjer je gospodaril kot kmet na obsežni dominikalni posesti. Tak položaj mu je zagotovil tast Jakob Apat, ki je prijateljeval z družino upravitelja gospodstva Velenje, s katerim je bil dvorec Limbar združen. V tem dvorcu so se rodili vsi Gašperjevi in Anini otroci, med njimi škofov oče Marko (1761–1821). Konec šestdesetih let 18. stoletja se je Slomškova družina preselila na dve kupljeni polovični kmetiji v materinem rodnem Družmirju pri Šoštanju, kjer so Slomški in Apati živeli še globoko v 20. stoletju. Na Slomškovi domačiji v Družmirju se je rodil tudi škofov mrzli nečak Janez Slomšek (1831–1909), ki mu je škof Anton Martin sam podelil mašniško posvečenje in je bil zadnji, četrti duhovnik iz Slomškovega rodu. Vas Družmirje je danes pod gladino Družmirskega ali Šoštanjskega umetnega jezera, ki je začelo nastajati v sedemdesetih letih 20. stoletja zaradi posledic premogovništva.

V Šaleški dolini je živelo še več drugih Slomškov, od katerih so nekateri »izginili« pod drugimi prevzetimi priimki. Gašperjev brat Martin (ok. 1718–1791), škofov stari stric, ki se je deset let za bratom oženil v zaselek Zabrdo (1756), je najprej prevzel ženin priimek Meža in nato alternativno hišno ime Jernej, njegov sin pa po priženitvi v Škale ženin priimek Dobrovšek. Škofov stric Jurij, prvi Slomšek, rojen v Limbarju, je po poroki v Stari vasi pri Velenju na enak način postal Kvartič. Priimek Slomšek sta obdržali le dve družini in je v Šaleški dolini ugasnil konec 20. stoletja. Že prej so porušili obe župnijski cerkvi, v Škalah in Šoštanju, kjer so stoletja krščevali, poročali in ob njih pokopavali prednike škofa Slomška. Enako usodo je leta 1997 doživel dvorec Limbar, rodni dom škofovega očeta Marka.

Marko Slomšek naj bi se po izročilu najprej izučil za usnarja. Posest na Slomu pri Ponikvi, dve združeni kmetiji, je prevzel konec 18. stoletja precej nepričakovano, potem ko je gospodar, njegov stric Matevž (ok. 1714–1794), ostal brez

naslednika, brat Valentin (1756–1822), ki je prišel na Slom pred Markom, pa ni bil poročen in si je pridržal samo kajžo. Marko se je leta 1800 pri 39-ih oženil in zasnoval rod, ki je tu ostal dobrih sto let.

Markova nevesta, 21-letna Marija Zorko (1779–1816), je prihajala iz vasi Brdce v župniji Črešnjice pod Konjiško goro. Na srečo je škof Slomšek sam izpričal, iz katere župnije je bila doma njegova mati. Maks Goričar je Marijino rojstvo slednjic le našel, čeprav sta bila njen in sestrin krst vpisana v krstno matico pod priimkom Pintar, kar je bilo domače ime kajže, na katero se je k vdovi Pintarjevi priženil njen oče. Tudi matične knjige župnije Črešnjice so ohranjene zelo pomanjkljivo, najstarejši indeks od leta 1732 dalje. Izgubo so nekoliko nadomestili Goričarjevi izpiski iz prve matice, nastali v letih pred drugo svetovno vojno.

Priimek Zorko je v hribovski vasi Kamna Gora, kjer se je na četrtnski kmetiji rodil škofov ded Gregor Zorko (1755–1844), dokumentiran že leta 1527, zaradi slabo ohranjenih virov pa je rodbini Zorko mogoče kontinuirano slediti šele od Gregorjevega deda, rojenega konec 17. stoletja, dalje. Gregorjeva mati Uršula s priimkom Na Slemeni (iz tega se je pozneje razvil priimek Slemenšek) je izvirala s cele kmetije v raztreseni vasi Zgornje Slemene, kjer je njen priimek izpričan od konca 17. stoletja dalje. Rodbini Zorko in Na Slemeni sta bili obe podložni bližnji kartuziji Žiče, pod katero je spadala tudi Pintarjeva kajža v Brdcah, kjer se je v skromnih razmerah rodila Slomškova mati Marija. Njen oče Gregor Zorko se je tja priženil k vdovi Agati Pintar (ok. 1738–1798), ki je bila kakih 17 let starejša od njega in že prvič poročena, ko se je sam šele rodil. Končno je uspelo izslediti njen najverjetnejši izvor. Kot vse kaže, se je Agata N. prvič omožila najpozneje leta 1755, in sicer v domači župniji Ponikva, od koder jo je prvi mož Gregor Pintar pripeljal na svojo kajžo v Brdcah v sosednji župniji Črešnjice. Nju-na poroka namreč ni vpisana v poročni matici ne v črešnjiški ne v kateri drugi sosednji župniji, starejše matice župnije Ponikva pa so uničene. Agata je po vsej verjetnosti odraščala v vasi Straža v kajžarski družini Graben oziroma Grabenšek, podložni gospodstvu Zalog pri Žalcu. Do takšnega sklepa je privedel podatek, da je bil krstni boter njenima hčerkama iz drugega zakona Luka Grabenšek s Straže, zelo verjetno njen brat. Leta 1754 je na tej kajži gospodaril Peter Graben, po vsej verjetnosti Lukov oče, medtem ko ne razpolagamo s starejšimi viri. Po letu 1776 so se Grabenški od tod odselili.

Na Pintarjevi kajži v Brdcah, ki je sredi 20. stoletja propadla, je konec 18. stoletja zagospodaril Matevž Pintar, polbrat Slomškove matere Marije. Marija, njena sestra Marjeta in oče Gregor Zorko so zato po letu 1798, ko jim je umrla mati in žena Agata, morali oditi po svetu. Marija se je leta 1800 poročila na

Slom, potem ko je tam ali kje drugje v župniji Ponikva najverjetneje že dotlej živela kot dekla, zato je bila poroka na Ponikvi. Deda Gregorja in teto Marjeto pa je veliko pozneje vzel k sebi Slomšek, ko je postal duhovnik. Ded je umrl pri vnuku nadžupniku v Vuzenici, ravno ko je bil ta imenovan za stolnega kanonika v Št. Andražu. Teta Marjeta (1781–1869) je nazadnje živela v Mariboru, kamor je Slomšek kot škof prenesel sedež lavantinske škofije. Bila je edina odrasla oseba, ki je Antona Martina Slomška spremljala vse od njegovega rojstva do smrti.

Med staršema škofa Slomška je torej zijal velik socialni prepad. Zorkovi v Brdcah so se, drugače kot Slomškovi na Slomu, otepali pomanjkanja. Še več, Slomškov oče Marko se je rodil v dvorcu in je pripadal višjemu podložniškemu sloju tudi v rodni Šaleški dolini, ne šele kot gospodar na Slomu, kjer sta bila oba z ženo priseljenca, čeprav je imel Marko tu korenine po svojem očetu in priimek po Slomu. Dejstvo, da je kmet-gospod vzel za ženo 18 let mlajšo revno kajžarsko hčerko, govori v prid temu, da pri starših škofa Slomška ni šlo za dogovorjeno zakonsko zvezo dveh oseb primerljivega socialnega položaja, ampak veliko prej za medsebojno osebno naklonjenost.

Zakoncema Slomšek se je med letoma 1800, ko je prišel na svet Anton, bodoči škof Anton Martin, in 1816, ko je mati na porodu zadnjega otroka umrla, rodilo osem potomcev, od katerih jih je pet odraslo. Čeprav je bila posest zelo velika in so odpadle skrbi za preživetje, je oče Antonu branil, da bi odšel v šole, saj ga je hotel imeti za naslednika, medtem ko je globoko verna mati gojila tiho željo, da njen nadarjeni prvorojenec postane duhovnik. Želja se ji je uresničila osem let in pol po smrti, in sicer po zaslugi ponikovskega kaplana Jakoba Prašnikarja, Slomškovega učitelja in dobrotnika. Po materini smrti se je oče Marko oženil z Marijo Hudej (ok. 1788 – ne pred 1824), ki mu je rodila še dve hčerki in o kateri ni znano, ne od kod je izvirala ne kam se je kot vdova preselila. Ko je leta 1821 umrl še oče Marko, je bogoslovec Anton dejansko izgubil dom, kjer je poslej gospodarila stroga mačeha in kjer so brez prave vzgoje odraščali njegovi mlajši sorojenci. Nove maše tako leta 1824 ni pel na domači Ponikvi, ampak pri dobrotniku Prašnikarju, tedaj župniku v Olimju.

Vse do smrti so ga pestile hude skrbi v zvezi s sorodniki in Slomom, za katerega je preroško napovedal, da bo prišel v tuje roke. Dve pravi sestri, Uršula, ki so jo klicali Marija (1803–1863), in škofu najljubša globoko verna Lucija (1809–1851) sta se zgodaj omožili v sosednjo župnijo Šentjur pri Celju, polsestra Marija (roj. 1818) je najverjetneje še mlada umrla, drugo polsestro Ano (roj. 1820) pa srečamo pozneje samo v škofovi oporoki leta 1861 kot družinsko mater, živečo v župniji Dramlje. Veliko skrbi in težav sta Slomšku povzročala oba

mlajša brata, ki sta v mladosti močno pogrešala starševsko vzgojo. Najmlajši brat Valentin (1812 – ne pred 1846) se je po Slomškovi zaslugi šolal za ranocelnika v Gradcu, najbrž brez uspeha, delal bratu hude skrbi, živel nato na Dunaju, njegova končna usoda pa še vedno ni znana. Jožef (1807–1833), ki ga je Slomšek imenoval izgubljeni sin, nepopoljšljiv človek, bahač in zapravljivec, se je komaj 18-leten oženil, prevzel domačo posest in že pri 26-ih zapustil mlado vdovo z dvema majhnima sinovoma. Za oba nečaka je Slomšek poskrbel tako, da sta bila nekaj časa pri njem v službi, pri čemer ju je tudi izdatno gmotno podprl. Prvi, Anton, je prevzel domačo posest na Slomu, drugi, Franc, pa je postal gospodar kmetije v sosednjem Brezju, od koder je v 17. stoletju izšel Novak-Slomškov rod. Domačiji na Slomu je konec 19. stoletja grozilo, da bo prišla v nemškonacionalne roke, a jo je od škofovega pranečaka leta 1905 vendarle kupil slovenski narodnjak. Danes je v temeljito prenovljeni škofovi rojstni hiši muzejska zbirka.

Če strnemo zgodbo o Slomškovem družinskem in genskem ozadju v eno samo misel, se zdi najprimernejša, čeprav morda za koga spotakljiva, ta iz podnaslova pričujoče knjige: Od Hudiča do časti oltarja. Hudič je bil eden od dveh priimkov Slomškovega prapradeda, prvega gospodarja iz njegovega rodu na Slomu, čast oltarja pa si je s svojim neizmernim trudom in zgledom prislužil blaženi Anton Martin Slomšek.

ŠKOFOVI STARŠI IN DRUŽINSKO OKOLJE

Kako logična in samoumevna se nam kaže povezava med Slomškom in njegovim rodnim Slomom, zaselkom Uniš pri Ponikvi severovzhodno od Šentjurja pri Celju, po katerem je rodbina dobila priimek. Kdo ne bi sklepal – kakor je Franc Kovačič –, da so škofovi predniki tu neprekinjeno živeli in gospodarili stoletja?⁴ A življenje je včasih veliko zapletenejše, življenjske poti posameznikov pa znajo biti silno vijugave. Kot je ugotovil Maks Goričar in bomo v podrobnostih videli v nadaljevanju, se je Slomškov rod naselil na Slomu šele konec 17. stoletja, dobrih sto let pred škofovim rojstvom. Tedaj so se njegovi predniki Novaki tudi začeli imenovati po novem domu, ne da bi bili sorodstveno povezani s prejšnjimi Slomški s Sloma. Še več, ne oče ne mati Antona Martina Slomška nista prihajala od tod in niti ne iz ponikovske župnije. Oče **Marko Slomšek** (1761–1821) se je rodil in odraščal v Šaleški dolini, kamor se je sredi 18. stoletja s Sloma preselil njegov oče Gašper, škofova mati **Marija Zorko** (1779–1816) pa je prišla iz župnije Črešnjice pod Konjiško goro. Marko je skupaj z neporočenim bratom Valentinom postal gospodar Sloma za stricem Matevžem, Gašperjevim bratom, ki ni imel naslednikov.

Tako sta bila škofova starša pravzaprav priseljenca, ne glede na to, da je imel Marko slomske korenine. Ne eden ne drugi ni prihajal z velike kmetije, kakršna je bila Slomovina, daleč največja kmečka posest v ponikovski župniji. Očetov

⁴ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 12–14.

Slom pri Ponikvi danes (foto: B. Golec, marec 2023).

oče Gašper je v Šaleški dolini slednjič sicer prišel do posesti velikosti ene hube (kmetije), a oče Marko ni bil namenjen za kmetovanje in naj bi se po izročilu izučil usnjarske obrti.⁵ Škofova mati pa je sploh izšla iz revnega kajžarskega doma, kamor se je njen oče Gregor Zorko priženil k veliko starejši vdovi. Ta je že imela sina naslednika, tako da ne škofov ded ne njegovi dve hčerki niso premogli lastne zemlje. Domova, v katerih sta se škofova starša rodila, si nista mogla biti bolj različna. Kot bomo videli, je namreč Marko prišel na svet v manjšem dvorcu oziroma graščini, kjer je živel do sedmega leta. Njegov oče sicer ni bil graščak, je pa tako kot že predniki pripadal višjemu podložniškemu sloju, nekakšni vaški aristokraciji. Marija, rojena v kajži, je nasprotno spadala med vaške reveže, na meji med kajžarji in kmečkim proletariatom.

Zakonca Marko Slomšek in Marija Zorko sta se torej kot gospodar in go-

⁵ Da se je izučil za usnjarja, naj bi po Kovačičevih besedah poročal Slomškov prvi življenjepisec Franc Kosar, »ki so mu bile razmere Slomškove rodbine pač znane« (Kovačič, *Služabnik božji*, str. 16). V Kosarjevi knjigi o Slomšku (Kosar, *Anton Martin Slomšek*) tega podatka ni. Kovačič ga je tako moral dobiti nekje drugje, pri čemer ni rečeno, da izvirno ni bil Kosarjev.

spodinja na Slomu znašla v vlogi, ki je nista bila vajena in jima ni bila namenjena. V vseh pogledih sta bila nekakšen tuj vsadek v novem okolju, čeprav je imel Marko na Slomu korenine in po njem rodbinsko ime. Že po govoru sta se razlikovala od svoje ponikovske okolice, zlasti škofov oče, ki je prišel iz Šaleške doline. Njuno življenje je določalo trdo delo na dveh hubah (kmetijah), posesti, ki jo je v začetku 18. stoletja združil Markov ded in škofov praded Štefan Novak - Slomšek, skupaj pa obdržal stric oziroma stari stric Matevž. Kot bomo videli, je Goričar imel Matevža za Markovega veliko starejšega bratranca, kar je na podlagi uporabljenih virov tudi prepričljivo utemeljil,⁶ a se je izkazalo, da je bil Matevž Slomšek v resnici brat, ne nečak njegovega očeta Gašperja.

Preden se posvetimo družinskemu okolju, v katerem je odraščal bodoči lavantinski knezoškof, prvorojenec Marka in Marije Slomšek, se kratko ustavimo pri samem **Slomu pri Ponikvi**. Zaselek leži jugozahodno od župnijskega središča, le streljaj od železniške proge Celje–Maribor, in spada od uvedbe uradnih naselij (1770) pod Uniše. Prst je tod pretežno ilovnata in težka, a na splošno plodna.⁷ S svojima dvema celima hubama (kmetijama) je bil Slom stoletja podložen gospodstvu Gornji Grad, ki ga je imel dobrih tristo let v lasti tamkajšnji benediktinski samostan, po njegovi ukinitvi pa je gospodstvo od leta 1473 do zemljiške odveze s kratkima prekinitvama ostalo v rokah novoustanovljene ljubljanske škofije.⁸ Slom je v 17. stoletju postal tudi sedež najvzhodnejšega gornjegrajskega urada, sprva imenovanega po Lembergu, nato po Celju in slednjič po Slomu.⁹ V cerkvenem pogledu je bil del ponikovske župnije sv. Martina, ene od štajerskih

⁶ Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 17–19.

⁷ *Krajevni leksikon Slovenije*, str. 346.

⁸ Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 194–198.

⁹ Ob prvi omembi v urbarju leta 1426 se je urad imenoval Urad v Marki blizu Lemberga (*Officium in Marchia prope Lenburg*) (NŠAL 20, Gornji Grad – Avstrija, šk. 2, urbar Gornji Grad 1426, pag. 123), v cenilnem zapisniku leta 1542 Urad v hribovju pod Celjem (*Ambt zii Pürg vnder Cilli*) (StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe VI, Gülterschätzungen 1542, Nr. 20/268, fol. 149r), v popisu ognjiščine leta 1572 preprosto Urad Celje (*Ambt Cilli*) (Rauchgeld 1572–74, Nr. 143, s. d., s. p.), v urbarju iz leta 1602 Urad Hribovje Celje (*Ambt Püergkb Cilli*) (NŠAL 20, Gornji Grad – Avstrija, šk. 3, urbar Gornji Grad 1602 – 2. del, pag. 1067), v urbarju iz leta 1714 pa prvič s Slomom na prvem mestu: Urad Slom in hribovje pod Celjem (*Ambt Slomb und Pürg vnter Cilli*) (NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 48, knj. 39, štiftni register Gornji Grad 1714, fol. 178r). V terezijanskem katastru sredi 18. stoletja je slednjič ostal le še Urad Slom (*Ambt Slamb*) (StLA, Maria-Theresianischer Kataster, C H 9, Herrschaft Oberburg, Extract auß dem Oberburgischen Zünß=Treydt Register, 26. 9. 1749). Goričar je izraz Pürg v cenilnem zapisniku iz leta 1542 razumel kot Birke (Breza) in je urad zmotno poimenoval po vasi Brezje ob Slomu, po urbarju za leto 1714 pa pravilno »bregovje niže Celja« (Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 9). Da je šlo v resnici za hribovje, priča formulacija v urbarju za leto

pražupnij na tleh oglejskega patriarhata, prvič izpričane leta 1236 in matere več pozneje osamosvojenih župnij.¹⁰

Vedenje o Slomu pred priselitvijo Novakov, ki so tu postali Slomški, je razmeroma skromno, pa tudi za nadaljnjih sto let ni na voljo toliko povednih virov, kot bi glede na bogati gornjegrajski arhiv pričakovali. Tako ne vemo, kdaj natančno in na kakšen način je konec 18. stoletja tu zagospodaril škofov oče Marko. Mu je posest izročil brat Valentin, ki jo je dobil od leta 1794 umrlega strica Matevža Slomška, ali jo je morda že Matevž sam razdelil med svoja nečaka? Zemljiška knjiga gospostva Gornji Grad in z njim organsko povezanega gospostva Vrbovec namreč za ta čas ni ohranjena.¹¹ Goričar je, ne da bi navedel vir, zgolj mimogrede zapisal, da je Marko postal gospodar leta 1798.¹² Trditev temelji na še manj podkrepjenem Kovačičevem zapisu, da je škofov ded, čigar imena Kovačič ni poznal, »umrl že pred l. 1798, ko je prevzel posestvo njegov sin Marko, oče škofov«. Kovačič je tedaj sploh še zmotno, čeravno logično mislil, da je Marko odrasel na Slomu.¹³ Goričar ga je kot gospodarja na urbarialni številki 61 našel v danes pogrešanem urbarju iz leta 1803, po katerem je na urb. št. 61 1/2 gospodaril njegov brat Valentin, pri obeh pa je bilo navedeno isto domovanje, Uniše št. 2, kar je imel Goričar za pomoto, »ker je Valentin gospodaril na št. 1, to je na manjšem posestvu«.¹⁴

Da bi stvari bolje razumeli, se bomo najprej ustavili pri posestnem stanju, kot ga v drugi polovici osemdesetih let 18. stoletja odstira jožefinski kataster. Njegov sklepni del, subreparticijski izvleček iz leta 1789, pozna posestnika Matevža Novaka (*Matheus Nouakb*),¹⁵ za katerim se pod nekdanjim rodbinskim imenom Novak, ki je tedaj dokumentirano zadnjič, skriva Matevž Slomšek. Pri njegovem imenu sta navedeni dve konskripcijski ali hišni številki, in sicer 1 in 2,¹⁶ o katerih iz t. i. napovedi, zapisnika parcel iz okoli leta 1787, izvemo naslednje. Hiša s št. Uniše 2, kjer se je dobro desetletje pozneje rodil škof Slomšek, je označena kot kmečka hiša (*Bauern Haus No. 2*), hiša s št. 1 pa kot kajža (*Kauschen No. 1*

1724: *Ambt Slomb Vndt Gepiery Vnter Cillij* (NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 49, knj. 40, urbar Gornji Grad 1724, pag. 528).

¹⁰ Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 84.

¹¹ Prim. SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, popis.

¹² Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 34 in 49.

¹³ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 14.

¹⁴ Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 20.

¹⁵ SI AS 1110, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 270, Okrajna gosposka Blagovna, št. 8, davčna občina Ponikva, subreparticijski izvleček, 28. 9. 1789, pag. 44–45.

¹⁶ Prav tam, pag. 44.

Cons Gegend ounishe). Slednja je glede na izpričano lokacijo sosednje travniške parcele stala na bližnji Puši (*na pushi*).¹⁷ Poleg teh dveh stanovanjskih stavb so Slomovini pripadale še tri, in sicer dve kajži s hišnima številka 3 in 5 ter mlin (*Mill Haus*) s številko 4.¹⁸ Matevževa posest, ki je v celoti spadala pod gospostvo Gornji Grad,¹⁹ je bila med podložniškimi posestmi v davčni občini Ponikva daleč najobsežnejša, večja celo od dominikalne posesti graščine Ponikva, ki je obsegala okoli 67 oralov in pol. Merila je namreč 79,22 orala (45,2 hektarja), od tega 18 njiv v izmeri 17,96 orala, 11 travnikov in vrtov skupne površine 9,63 orala ter 5 parcel gozda in pašnikov, ki so skupaj obsegale 51,63 orala. Parcele so po večini ležale v katastrski ledini (Ried) Hotunje in deloma v sosednji Sv. Ožbolt, v obeh pa so sestavljale zaokroženo celoto. Skupen zemljiški donos je bil nekoliko manjši kot pri ponikovski graščini, kjer je znašal dobrih 422 goldinarjev. Na 376 goldinarjev, 16 krajcarjev in 1/4 donosa so Matevžu Novaku (Slomšku) odmerili 44 goldinarjev ter 33 krajcarjev in pol zemljiškega davka, njegove urbarialne obveznosti do gospostva pa so znašale 64 goldinarjev in pol.²⁰

Iz zadnjih let Matevževega gospodarjenja imamo poleg jožefinskega katastra, najzgodnejšega natančnega vira o obsegu Slomškove posesti, tudi prvi kartografski prikaz Sloma. Gre za upodobitev v merilu 1 : 28.800 na jožefinskem vojaškem zemljevidu ali t. i. jožefinskih merjenjih iz obdobja 1784–1787. Zemljevid sam in njegov opisni del pričata zlasti o prometnem pomenu Sloma. Tik ob njem je tekla deželna cesta od Celja proti Šmarju pri Jelšah in Brežicam, ki je iz celjske smeri vodila skozi sosednjo vas Brezje. Pred Slomom je pod mlinom prečkala potok Slomščico, se vzpela v klanec in nadaljevala proti vzhodu v smeri Šmarja.²¹ V jožefinskih merjenjih je o njej na tem odseku, pri opisu vasi Brezje ob Slomu (*Bresie bey Slom*), mogoče prebrati, da ima deželna cesta (*Die Landstrasse*) sicer trdno podlago, a je iz doline navzgor za težke vozove prestrma.²² V opisnem delu jožefinskih merjenj je Slom omenjen, ko je govor o trdnih stavbah. Za vas Brezje je kot takšna navedena zidana kmečka hiša pri Slomu (*Gemauertes bauern Hauss bey Slom*),²³ kar je neposredno pričevanje o tem, da Slomškova glavna hiša v tem času ni bila več lesena. Po okoliških vaseh so kot trdne označene zgolj cer-

¹⁷ Prav tam, napoved, s. d., pag. 187 in 191.

¹⁸ Prav tam, pag. 189 in 193.

¹⁹ O tem pričajo navedbe za posamezne parcele v parcelniku (prav tam, pag. 187–197).

²⁰ Prav tam, subreparticijski izvleček, 28. 9. 1789, pag. 44–45.

²¹ Rajšp (ur.), *Slovenija na vojaškem zemljevidu*, sekcija 194.

²² Prav tam, str. 200.

²³ Prav tam, str. 199.

delil med brata, spričuje urbar gospostva Vrbovec iz leta 1802. Marko Slomšek je gospodaril na rektifikacijski (urbarialni) št. 61, od katere se je odcepila št. 61 1/2, na kateri najdemo kot gospodarja Valentina. Obseg posameznih posesti je izražen v funtih, pri čemer en funt – ta se je delil na 8 šilingov, šiling pa na 30 pfenigov – pomeni eno celo hubo. Markova posest je obsegala 1 funt, 5 šilingov in 6 pfenigov, kar je nekaj manj kot ena huba in dve tretjini, Valentinova pa pičlih 10 pfenigov, torej kajžo z ohišnico. Za primerjavo povejmo, da je v uradu Slom med 47 posestniki poleg največjega Marka Slomška samo eden premogel več kakor en funt.³⁰

Postavlja se vprašanje, kako se je urad Slom, ki je stoletja pripadal Gornjemu Gradu, zdaj nenadoma znašel v urbarju gospostva Vrbovec pri Nazarjah. Šlo je bolj za administrativni kakor dejanski prenos tega najvzhodnejšega gornjegrajskega urada pod drugo gospostvo, ki je sicer imelo istega lastnika, ljubljansko škofijo. Vrbovec ji je pripadal od leta 1629³¹ in se v 18. stoletju pojavlja v gornjegrajskih urbarjih v zadnjem delu, pred podložniško posestjo opustelega gradu Rudenek (nad Rečico ob Savinji) in urada Slom.³² Ko so sredi stoletja za podložnike uvedli urbarialne številke, je Vrbovec dobil lastno oštevilčenje, Rudenek in slomski urad pa lastnega skupnega, tako da je bila zadnja rudeneška urbarialna številka 50 in so se slomske nadaljevale od številke 51.³³ To utegne biti razlog, zakaj je škof Slomšek v potopisu leta 1837 zapisal o Slomu naslednji nekoliko dvoumen stavek: »Z več hubnimi posestvi pripada nekdanjemu gospostvu Rudenek, zdaj Gornji Grad, je lasten urad in podložen ljubljanskemu škofu.«³⁴ Potem ko je gospostvo Gornji Grad s pridruženimi posestvi leta 1786 začasno prišlo v državne roke in s tem v last verskega sklada,³⁵ se je vrbovsko-rudeneško-slomski del v

³⁰ NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 81, knj. 127, urbar Vrbovec in Rudenek, urad Slom in inkorporirano imenje Sv. Rešnjega telesa v Mozirju 1802, s. p.

³¹ Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 199.

³² Npr. NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 49, knj. 40, štiftni register Gornji Grad 1724; šk. 50, knj. 42, štiftni register Gornji Grad 1748; šk. 44, knj. 33, urbar Gornji Grad 1766. Obstaja tudi samostojni gornjegrajski štiftni register za Vrbovec, Rudenek in urad Slom iz zgodnjega leta 1723 (NŠAL 20, Gornji Grad – Avstrija, šk. 98, št. 4, štiftni register Vrbovec, Rudenek in urad Slom 1723).

³³ NŠAL 20, Gornji Grad – Avstrija, šk. 1, knj. 2, urbar Rudenek in urad Slom 1757.

³⁴ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, VIII, Potopisi, 1837, pag. 48. – Kovačič in Goričar sta iz tega potegnili napačen sklep, kako naj bi Slom prišel izpod Gornjega Gradu pod Rudenek, ki ga je ljubljanski škof Konrad Glušič kupil leta 1578 (Kovačič, *Služabnik božji*, str. 11; Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 7–8). Zmota je zatem prišla v domoznansko literaturo (*Krajevni leksikon Slovenije*, str. 346).

³⁵ Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 196.

naslednjih letih administrativno ločil od osnovne gornjegrajske posesti. O tem med drugim priča zgoraj omenjeni urbar iz leta 1802, ki ima v naslovu gospostvo Vrbovec in Rudenek, urad Slom in inkorporirano imenje Sv. Rešnjega telesa v Mozirju.³⁶ Odtlej so slomski urad v urbarjih in urbarialnih registrih vseskozi vodili pod Vrbovcem,³⁷ ta pa je skupaj z Gornjim Gradom v kratkem še dvakrat zamenjal lastnika. Leta 1807 sta gospostvi za dve leti spet prišli v roke ljubljanskega škofa, bili naslednjih pet let drugič last verskega sklada (1809–1814) – gre namreč za čas francoske okupacije Ljubljane – in nato ponovno škofijski, pri čemer sta vseskozi ostali organsko povezani.³⁸ Uradno je veljalo, da je Slom vrbovski, ne gornjegrajski. Po Schmutzovem štajerskem leksikonu iz leta 1822–23 so ga upravljali z Vrbovca, tako kot Rudenek in imenje mozirske bratovščine Sv. Rešnjega telesa,³⁹ vprašanje pa je, ali res ves čas tudi fizično in kakšno je bilo v praksi njegovo razmerje z gornjegrajsko gosposčinsko upravo. Goričar je denimo zapisal: »Slomšek sam v svojem dnevniku omenja, da je nekoč moral v Gornji Grad v neki zadevi svojega brata Jožefa, torej je Slom imel svojo pristojno zemljiško gosposko v Gornjem Gradu.«⁴⁰ Ne nazadnje je gosposčinsko gradivo Vrbovca sestavni del arhiva gospostva Gornji Grad.⁴¹ In resnično, zapisnik o prenehanju skrbništva nad škofovo sestro Uršulo leta 1826 jasno pove, da je bil sestavljen »pri skrbstvenem oblastvu gospostva Vrbovec v Gornjem Gradu« (*bej der Vormundschaftsbehörde der Herrschaft Altenburg zu Oberburg*).⁴²

Pomudimo se še pri podložniških obveznostih Marka Slomška leta 1802, ko se njegovo ime prvič pojavi v urbarialnih virih. Deželnoknežjih dajatev, tj. davkov,

³⁶ NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 81, knj. 127, urbar Vrbovec in Rudenek, urad Slom in inkorporirano imenje Sv. Rešnjega telesa v Mozirju 1802, s. p.

³⁷ NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 81, knj. 127, urbar Vrbovec in Rudenek, urad Slom in inkorporirano imenje Sv. Rešnjega telesa v Mozirju 1802; šk. 88, knj. 148, register tlake in male pravde za gospostvo Vrbovec 1803–1813; šk. 88, knj. 149, register tlake in male pravde za gospostvo Vrbovec 1824–1833; šk. 88, knj. 150, register tlake in male pravde za gospostvo Vrbovec 1834–1843; šk. 89, knj. 151, register tlake in male pravde za gospostvo Vrbovec, urad Rudenek in urad Slom 1844–1847.

³⁸ Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 196.

³⁹ Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon. Erster Theil*, str. 40; *Vierter Theil*, str. 14–15. – Ne po Schmutzovem leksikonu ne po abecedni krajevni tabeli za Štajersko iz leta 1819 v kraju Uniše, kamor je spadal Slom, ni imel podložnikov Gornji Grad, ampak gospostvo Vrbovec in graščina Ponikva (Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon. Vierter Theil*, str. 240; *Alphabetische Ortschafts-Tabellen von Steyermark und den Klagenfurter Kreis*, Cillier Kreis, fol. 8).

⁴⁰ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 7.

⁴¹ SI ZAC/0536, Gosposčina Gornji Grad, popis.

⁴² Prav tam, šk. 55, Pupilarne tabele, 29. 5. 1826.

Gornji Grad po Vischerjevi *Topografiji Štajerske*, 1681 (Vischer, *Topographia Ducatus Stiriae*, sl. 78).

ki so šli državi, je imel 18 goldinarjev, 42 krajcarjev ter 3 pfenige in pol, od tega 17 goldinarjev, 44 krajcarjev in en pfenig činžnega goldinarja (*Zinsgulden*) ter 45 krajcarjev in en pfenig mesnega krajcarja (*Fleischkreuzer*). Zemljiškemu gospostvu je v denarju plačeval pol manj, in sicer 1 goldinar, 37 krajcarjev ter 2 pfeniga in pol denarne dajatve (*Gelddienst*), 10 krajcarjev pisarnine (*Schreibgeld*), 6 goldinarjev robotnine (*Robath*) namesto naturalne tlake in 46 krajcarjev za malo pravdo (*Kleinrecht*), skupaj 8 goldinarjev, 33 krajcarjev ter poltretji pfenig. Poleg gosposočinskih dajatev v denarju je imela Markova posest tudi dajatve v naravi, in sicer činžno žito: 16 škafov (*Schaff*) pšenice in prav toliko ovs, kar je bilo reducirano na 7 vaganov⁴³ (*Metzen*) in 4 merice (*Maßl*) pšenice ter 9 vaganov in 8 meric ovs. V primerjavi z Markom Slomškom so bile obveznosti drugih podložnikov v uradu Slom občutno nižje. Brat Valentin je imel tako rekoč simbolične: do države slabih 28 krajcarjev ali manj kot pol goldinarja, do gospostva pa manj kot 15 krajcarjev, slabe 4 merice pšenice in slabih 5 ovs.⁴⁴

Ob tolikšni posesti Marku Slomšku ni bilo težko vzdrževati številne družine, ki si jo je ustvaril z Marijo Zorko, a je treba upoštevati, da je bila Avstrija do leta 1815

⁴³ Votla mera za žito = 61,48 litra; deli se na 16 meric.

⁴⁴ NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 81, knj. 127, urbar Vrbovec in Rudenek, urad Slom in inkorporirano imenje Sv. Rešnjega telesa v Mozirju 1802, s. p.

skoraj neprekinjeno v vojni s Francozi, kar je od kmetov zahtevalo nemajhno breme v obliki izrednih davkov⁴⁵ pa tudi občasnih vkvartiranj vojakov, ki se jim Slom s svojo lego ob pomembni prometnici in primernimi prostori vsekakor ni mogel izogniti.

O tem, kje in kako sta se škofova starša spoznala, je pisal Franc Kovačič. Na podlagi zmotnega poročanja Antona Medveda (1900), da je bila škofova mati doma iz Šoštanja,⁴⁶ je sklepal, da je do njunega znanstva prišlo tam. A to je bilo le ugibanje, izšlo iz neutemeljene podmene, da so Zorkovi imeli v Šoštanju sorodnike.⁴⁷ Dejstvo, da je kmet-gospod Marko Slomšek vzel za ženo 18 let mlajšo Marijo Zorko brez omembe vrednega premoženja, govori v prid temu, da ni šlo za »standardno« poroko, skratka za dogovorjeno zvezo dveh oseb primerljivega socialnega položaja, ampak veliko prej za medsebojno osebno naklonjenost. Njuno zvezo bi literarni zgodovinarji morda parafrazirali kot Markovo »cvetje v jeseni«.

Kot rečeno, se je Marko Slomšek po izročilu izučil usnjarske obrti. Po Goričarju je bil po vsej verjetnosti v uku v Šoštanju pri usnjarju Jožefu Vošnjaku,⁴⁸ vendar ga v šoštanjskem zapisniku duš za leti 1779 in 1780 ne najdemo ne pri Vošnjaku v Šoštanju št. 14 ne pri katerem drugem Šoštanjčanu.⁴⁹ Kje se je mudil takrat in kam se je napotil pred veliko nočjo 1782, ko šoštanjski zapisnik duš zanj pravi, da je odšel (*abivit*),⁵⁰ tako ostaja neznanka. Če je bil res izučen usnjar, je imel priložnosti za delo in potovanje veliko. Ob vprašanju, zakaj ni ostal pri usnjarski obrti, je Goričar ugibal takole: »Morda jo je nekaj časa izvrševal. Mogoče ni hotel ostati pomočnik, zase začeti usnjarsko obrt pa ni bila, niti dandanes ni lahka reč, precejšnje priprave in večjega prostora je treba.«⁵¹

O mlajših letih svojega očeta je Slomšek zapustil kratko, a dragoceno pri-

⁴⁵ Leta 1803 je, denimo, Marko Slomšek plačal še 5 goldinarjev in 19 krajcarjev in pol t. i. razrednega davka (*Klassensteuer*) ter 4 goldinarje davka na osebo (*Personalsteuer*), leta 1811 pa skoraj 94 goldinarjev kontribucije, v kar je bil všteti tudi redni davek dobrih 18 goldinarjev (NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 88, knj. 148, register tlake in male pravde za gospodarstvo Vrbovec 1803–1813, s. p.).

⁴⁶ Medved, *Knezoškof lavantinski*, str. 9.

⁴⁷ Prav tam; Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 36. – Goričar je v tipkopisu zavrnil možnost, da bi Marija Zorko kdaj bivala v Šoštanju, in zapisal, da je Marko Slomšek ni mogel spoznati tam, ker po letu 1780 potrjeno ni več bival pri svoji družini v Družmirju (NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopolis, str. 3).

⁴⁸ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 33. – Domnevo o Markovem uku pri Vošnjaku je Goričar oprl zgolj na podatek, da je bila Vošnjakova žena po materi vnukinja Matevža Gajška, ki je bil poročna priča Gašperjevi materi v Vojniku »in sta si obitelji že bili od prej morda znani«.

⁴⁹ Župnijski arhiv Šoštanj, bratovščinska knjiga 1670–1741 in status animarum 1779–1792, s. p.

⁵⁰ Prav tam, s. p.

⁵¹ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 34.

čevanje v počitniškem potopisu iz leta 1834: Marko Slomšek naj bi bil некоč delovodja (*Werkführer*) pri »zdaj vdovi gospe Juvančič« v Jamnah pri Konjicah.⁵² Pomenljivo je, da je Katarina Juvančič (1770–1835) izviralna iz konjiške usnjar-ske družine Bresinger. Marko bi lahko prišel v stik s to družino kot usnjar-ski pomočnik, v Jamnah pa je po vsem sodeč služboval kot neke vrste oskrbnik Bresinger-Juvančičeve posesti. Prejkone je bilo to še pod gospodarjem Francem Bresingerjem, konjiškim tržanom in usnjarjem, lahko tudi več let preden se je tja na prelomu stoletja iz trga preselila mlada Juvančičeva družina.⁵³

⁵² »Ich besuchte in Begleitung des eifrigen Kaplans Peviz das ländlich stille Jamne, und sprach mit Interesse von den alten Zeiten meines verstorbenen Vaters, der bey der nun verwit: Frau Juvanzhizh Werkführer war« (NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, VIII, Potopisi, 1834, s. p.). Na zadevno mesto v potopisu in lokacijo Jamen, dela kraja Škalce, me je prijazno opozorila mag. Lilijana Urlep. Kovačič pravi o tem takole: »Slomšek v svojem potopisu pripoveduje, da je njegov oče bil tudi nekak oskrbnik in poslovodja pri Juvančičevih v Jamnah pri Konjicah« (Kovačič, *Služabnik božji*, str. 16). Pri Goričarju je toponim Jamne pomotoma naveden kot Jame: »v Jamah pri Konjicah« (Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 34).

⁵³ Marka Slomška konec 18. stoletja v Konjicah nikoli ne srečamo kot krstnega botra ali poročno pričo, kar je povsem razumljivo glede na to, da ni bil domačin in samostojen gospodar (NŠAM, Župnija Slovenske Konjice, Matične knjige, R 1785–1793, R 1793–1801, P 1785–1831). Katarina Juvančič, rojena Bresinger, ki jo Slomšek leta 1834 omenja kot vdovo Juvančič, je bila krščena 28. aprila 1770 kot Katarina Eva, hči zakoncev Franca in Marije iz trga Konjice (prav tam, R 1757–1770, pag. 157). Iz vpisov krsta njenih mlajših sorojencev je razvidno, da je bil oče tržan in usnjar in da je imela Bresingerjeva hiša od hišnega oštevilčenja leta 1770 dalje hišno št. 56 (prav tam, R 1771–1784, pag. 25, 93, 104 in 122). Na tej številki sta se 1. maja 1798 in 10. maja 1799 rodila tudi prva dva Katarinina otroka v zakonu z Jurijem Juvančičem (prav tam, R 1793–1801, fol. 83 in 104), tretji pa 7. septembra 1802 že na naslovu Spodnje Škalce št. 89 (prav 85!), tj. v Jamnah (prav tam, R 1801–1822, fol. 36). Jurija Juvančiča, ki ni bil domačin in je ob rojstvu tretjega otroka naveden kot cestni komisar, srečujemo pred tem v vlogi krstnega botra kot konjiškega tržana (prav tam, R 1793–1801, fol. 50, 67 in 83). Zakonca sta se poročila nekje zunaj konjiške župnije, ko je bila Katarina že visoko noseča; 16. januarja 1798 je namreč botrovala še kot neporočeno dekle (*Jungfr.*) (prav tam, fol. 78). Jurij Juvančič ni umrl v konjiški župniji (NŠAM, Župnija Slovenske Konjice, Matične knjige, M 1812–1852), življenje posestnice (*Gutsbesitzerin*) Katarine pa se je izteklo 8. marca 1835 v 65. letu starosti (prav tam, pag. 223), kmalu po Slomškovem obisku. Posest v Jamnah št. 85 je po jožefinskem katastru pripadala njenemu očetu Francu Bresingerju iz Konjic št. 56, po franciscejskem katastru pa soprogu Juriju Juvančiču, c.-kr. cestnemu komisarju iz Škalce št. 85. Jožefinski kataster iz let 1787–1789 razkriva, da je imel Bresinger malo manj kot 9 oralov zemlje; stanovanjska stavba št. 85 je označena kot kajža (SI AS 110, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 93, Okrajna gosposka Konjice, št. 15, davčna občina Škalce, napoved, 31. 8. 1787, pag. 213–214, 217–218 in 243–244; subreparticijski izvleček, 29. 9. 1789, pag. 18–19). Pred nastankom franciscejskega katastra iz leta 1825 se je posest večkratno povečala, in sicer na 29 oralov; k zelo veliki zidani hiši, zdaj Juvančičevi, so spadala štiri gospodarska poslopja, od teh eno veliko zidano (SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 430, k. o. Škalce, abecedni seznam posestnikov, 3. 4. 1826; zapisnik zemljiških parcel, 31. 3. 1826; zapisnik stavbnih parcel, 5. 3. 1826; mapni list

Na podatek o bivanju Marka Slomška v Jamnah je Goričar oprl svoje razmišljanje o njegovem znanstvu s poznejšo ženo Marijo Zorko: »Po naših mislih je [Marija] še pred materino smrtjo zapustila Brdce, saj je bilo sedaj tu najmanj petero odraslih otrok, kaj bi vsi doma? Lahko, da je našla službo ali zavetje pri kakšnih sorodnikih v sosednih Konjicah. Ker Slomšek sam piše, da je njegov oče bil nekakšen oskrbnik ali poslovodja pri Juvančičevih v Jamnah v konjiškem okraju, je utegnilo to biti, predno je prevzel posestvo na Slomu 1798, torej približno v letih 1796, 1797. Tedaj je bilo Mariji 17–18 let. Tu v Konjicah sta se mogla spoznati in ko mu je dve leti pozneje bilo treba družice za življenje, ni iskal druge – šel je po Marijo Zorkovo. Poroča ni mogla biti v Črešnjicah – na domu je bil že polbrat –, Marko pa je imel lepo posestvo, prostrano hišo, najbolje, da se je poroka vršila na Ponikvi.«⁵⁴

Zdi se malo verjetno, da bi Marko srečal Marijo v Konjicah, saj bi Slomšek ta podatek o svojih starših v počitniškem potopisu zelo verjetno omenil. Zanimivo je, da ne Kovačič ne Goričar v svojih objavah nista problematizirala dejstva, da se Slomškova starša v nasprotju s splošno razširjenim običajem nista poročila v Marijini domači župniji Črešnjice.⁵⁵ Ta posebnost kaže, da nevesta ni šla k poroki iz domače hiše in da je tedaj prejkone že prebivala v ponikovski župniji. Ker so poročne matice v tem obdobju zelo skope s podatki o mladoporocencih – takšni so bili namreč od države predpisani matični obrazci –, iz vpisa poroke Marka Slomška in Marije Zorko 17. februarja 1800 ne izvemo drugega kakor (skupni) kraj bivanja, imeni mladoporocencev, njuno starost, stan ter imeni in poklic prič. Vrhu vsega je poročna matica za obdobje 1782–1815 danes pogrešana,⁵⁶ tako da smo glede poroke odvisni od objavljenih podatkov.⁵⁷ Po poročni knjigi je bilo Marku Slomšku tedaj 37 let,⁵⁸ Mariji Zorko pa 27, kar zlasti pri nevesti odstopa od resnice, saj je bil ženin 39-letnik, medtem ko je nevesta štela šele 21 let.

IV). V osemdesetih letih 19. stoletja je bila prvotna vrhlevna hiša prezidana v Werzanovo nadstropno vilo v obliki angleškega dvorca in je pozneje služila turističnim namenom (Hazler, *Kulturna dediščina*, str. 148).

⁵⁴ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 49.

⁵⁵ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 14; Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 39.

⁵⁶ V Vodniku po matičnih knjigah iz leta 1972 je knjiga še navedena kot shranjena v župnijskem arhivu (Umek - Kos (ur.), *Vodnik po matičnih knjigah*, str. 450), med prevzetimi v Nadškofjski arhiv Maribor pa je danes ni.

⁵⁷ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 14; Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 39.

⁵⁸ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 39. Po Kovačiču naj bi bila v poročni matici navedena starost 34 let (Kovačič, *Služabnik božji*, str. 14).

Odstopanje ne preseneča, ker so navedbe starosti v takratnih matičnih knjigah nasploh precej nezanesljive. Lahko da je matičar poročevalec, kaplan Mihael Golež, pri nevesti iz predloge površno prepisal številko 21, iz katere je tako nastalo 27,⁵⁹ lahko tudi, da sta mladoporočenca zavestno hotela prikazati manjšo razliko v letih, samo 10 let namesto 18. Slomškoma sta šla za poročni priči Jurij Golež in Janez Zabukošek, pri čemer je bil prvi, kot je menil Kovačič, verjetno v nekem sorodstvu ali svaštvu s Slomški, saj je kot poročna priča nastopil tudi pri Markovi drugi poroki 9. avgusta 1818.⁶⁰ Golež je sicer gospodaril v Unišah št. 9, Zabukošek pa v Zgornjih Selcah št. 14.⁶¹ Imen staršev, natančnejšega krajevnega izvora in socialnega stanu mladoporočencev v tem času niso vpisovali, kar je raziskovalcem korenin škofa Slomška povzročalo nemalo težav.

Otroci Marka in Marije Slomšek, osem po številu, so si sledili takole. Z datumom 26. november 1800, za katerega ne vemo z gotovostjo, ali je datum rojstva ali krsta,⁶² so vpisali bodočega škofa, ki je ob krstu dobil ime Anton (*Anton Slamscheg*). Kot kraj rojstva so navedene Uniše št. 2, v rubriki o starših Marko (*Marcus Slamscheg*) in Marija, rojena Zorko (*Maria Slamschekijn gebobrne Sorkjn*), botrovala sta Simon Korže in Uršula Zabukošek, krščevalec pa je bil župnik Jakob Lorger, ki je krščenje sicer večinoma repuščal kaplanu.⁶³

Prvorojencu je že po dobrem letu 12. februarja 1802 sledila hči Marija. Imela je botra iz istih družin, le da sta moški in ženska zdaj zamenjala vloži, tako da je bil boter Janez Zabukošek, botra pa Lucija Korže. Drugače kot pri Slomškovem prvem sinu je prvo hčerko krstil kaplan Mihael Golež. Materin dekliški priimek je zapisan napačno, kot Švarc (*Schvarzin*).⁶⁴ Mariji je bilo dano živeti le pol leta, saj so njeno smrt vpisali v mrliško matico že 10. avgusta 1802, kot vzrok pa vpisali *Abziehr.[ung]* – jetika ali nasplošno telesna oslabeledost – kar je v tistem

⁵⁹ Ponikovski župnik Anton Kociper v pismu Kovačiču 18. oktobra 1932 piše, da je Marijina starost v poročni matici »jasno vpisana, in sicer 27 let« (NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, pismo Antona Kocipra Kovačiču, 18. 10. 1932).

⁶⁰ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 14.

⁶¹ NŠAM, Župnija Ponikva Matične knjige, R 1782–1802, pag. III in 117.

⁶² Patent dvorne pisarne z dne 20. februarja 1784 je določal, da morajo duhovniki v krstne matične knjige vpisovati datum rojstva, a so v praksi pogosto vpisali datum krsta, kot je bilo v navadi pred izdajo patenta, ko cerkvene matične knjige še niso bile v pristojnosti države; da bi se izognili dvoumnostim glede zapisovanja datuma, je patent z dne 27. aprila 1812 določil tako beleženje datuma rojstva kakor krsta (Umek - Kos (ur.), *Vodnik po matičnih knjigah*, str. XXXIX).

⁶³ NŠAM, Župnija Ponikva, Matične knjige, R 1782–1802, fol. 117.

⁶⁴ Prav tam, R 1802–1838, fol. 1.

Vpis krsta bodočega škofa Slomška v ponikovski krstni matični knjigi (NŠAM, Župnija Poniška, Matične knjige, R 1782–1802, fol. 117).

času daleč najpogostejši vzrok tako pri otrocih kot pri odraslih.⁶⁵ Naslednje leto 9. oktobra 1803 je v krstni matici vpisana Uršula, ki je imela ista botra in istega krščevalca kot pokojna sestra.⁶⁶ Kot bomo videli, so Uršulo pozneje zamenjevali z Marijo in je na neki način prevzela sestrično identiteto. Martinu, ki je bil rojen ali krščen 9. novembra 1805 ter imel iste botre in krščevalca kot sestri, materin priimek pa je pri njem zopet zapisan napačno (*Schvorz*),⁶⁷ ni bilo dano živeti niti štiri mesece, umrl je že 28. februarja 1806 za glistami.⁶⁸ Dobro leto pozneje je 10. marca 1807, devet dni pred godom sv. Jožefa, zagledal luč sveta ali krstilnik ponikovske župnijske cerkve sin, ki je dobil ime po priljubljenem godovnem zavetniku, še zelo mlad postal očetov naslednik in tudi zgodaj odšel v večnost. Botrovala sta mu Simon Korže in Uršula Zabukošek, krščeval je zopet kaplan Golež.⁶⁹ Ista botra in krščevalec so h krstilniku ponikovske župnijske cerkve pospremili Lucijo, vpisano v krstno matico z datumom 12. oktober 1809.⁷⁰ Sedmi Slomškov otrok je bil spet sin, četrti po vrsti, rojen ali krščen 29. januarja 1812.

⁶⁵ Prav tam, M 1782–1821, pag. 86.

⁶⁶ Prav tam, R 1802–1838, fol. 6.

⁶⁷ Prav tam, fol. 15.

⁶⁸ Prav tam, M 1782–1821, pag. 95.

⁶⁹ Prav tam, R 1802–1838, fol. 20.

⁷⁰ Prav tam, fol. 33. – Kovačič je kot datum rojstva zmotno navedel 12. december, dan pred sv. Lucijo (Kovačič, Kovačič, *Služabnik božji*, str. 17), kar je po njem povzel Goričar (Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 39).

Dobil je ime Valentin, pri hišni številki pa se je krščevalec kaplan Ludvik Anton Batustin zmotil, saj je namesto Uniše št. 2 zapisal hišno št. 4, kar je bila po jožefinskem katastru številka mlina.⁷¹ Njegova botra sta bila Mihael Korže in Uršula Zabukošek.⁷² Valentinu je sledila zadnja Neža, ta z največjim časovnim razmikom med rojstvi Slomškovih otrok, in sicer skoraj štiri leta za bratom, kakor da bi že to napovedovalo zlo usodo, saj je mati Marija na porodu umrla.⁷³ Otroka so v krstno knjigo vpisali 2. januarja 1816, botrovala sta mu Janez Zabukošek in Marija Korže, krstil pa ga je Slomškov učitelj in dobrotnik Jakob Prašnikar kot župnijski provizor.⁷⁴ Neža, ki je ostala brez matere in je imela že tako manjše možnosti za preživetje, je umrla čez dobro leto, 19. aprila 1817, za glistami.⁷⁵

Po Kovačiču je Slomškov priimek pri škofovem krstu zapisan kot Slamšek, »po takratnem pravopisu in ponikovskem izgovoru«.⁷⁶ V zvezi s krsti otrok gre omeniti, da se je v drugem desetletju 19. stoletja ustalilo pisanje s samoglasnikom *o* namesto *a*. Pri prvih dveh otrocih beremo še Slamšek, pri tretjem Slomšek, nato v istih vpisih za otroka in starše neenotno (*Slamscheg*, *Slomschek*, pri materi ženska oblika *Slamschekin*) in šele od Valentinovega rojstva (1812) poenoteno kot Slomšek.

Oba starša sta umrla, ko je bil bodoči škof še v formativni dobi, večina njegovih sorojencev pa je tudi za tisti čas, ki ni poznal adolescence, veljala za otroke. Mati Marija se je torej od tega sveta poslovila po osmem porodu 2. januarja 1816 v 37. letu starosti.⁷⁷ Slomšek, tedaj 15-letni dijak celjske gimnazije, je nič hudega sluteč vzel slovo od domačih po božičnih praznikih, za materino smrt pa izvedel od svojega dobrotnika Jakoba Prašnikarja šele teden dni po njenem odhodu v večnost.⁷⁸ Vest, da mu je 16. marca 1821 umrl oče,⁷⁹ je prav tako prejel z zamudo, in sicer kot bogoslovec v Celovcu.⁸⁰

⁷¹ SI AS IIIo, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 270, Okrajna gosposka Blagovna, št. 8, davčna občina Ponikva, napoved, s. d., pag. 187.

⁷² NŠAM, Župnija Ponikva, Matične knjige, R 1802–1838, fol. 47.

⁷³ Prav tam, M 1782–1821, pag. 133.

⁷⁴ Prav tam, R 1802–1838, fol. 63.

⁷⁵ Prav tam, M 1782–1821, pag. 138. – Goričar ima pomotoma datum smrti 19. marec (Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 39).

⁷⁶ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 16.

⁷⁷ NŠAL, Matične knjige, Ponikva, M 1782–1821, pag. 133.

⁷⁸ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 27. – O tem prim. Prašnikarjevo pridigo ob Slomškovi novi maši in Slomškovo pridigo ob odkritju spomenika na Prašnikarjevem grobu (Herman, Ponikva in Slomšek, str. 49–50 in 54).

⁷⁹ NŠAM, Župnija Ponikva, Matične knjige, M 1782–1821, pag. 153.

⁸⁰ Kosar, *Anton Martin Slomšek*, str. 20. Prim. Kovačič, *Služabnik božji*, str. 33.

O medsebojnih odnosih pri Slomškovich v času, ko je Anton odraščal na Slomu, in pozneje do smrti staršev, ko se je tja kot dijak in bogoslovec še redno vračal med počitnicami in prazniki, je nekajkrat po koščkih spregovoril sam. Pravzaprav se ti drobci omejujejo na starše, medtem ko bratje in sestre, vsi mlajši od njega, v Slomškovih pričevanjih takrat še nimajo svojega mesta. Obeh staršev se je 37-letni Slomšek nostalgичno spominjal v počitniškem potopisu leta 1837: »Kako prijetne dni sem preživel tukaj v zibelki svojega življenja ob strani svoje ljubljene matere, svojega življenjsko izkušenega oče (*an der Seite meiner geliebten Mutter, meines lebensklugen Vaters*).«⁸¹ V tej kratki oznaki svojih staršev je zajel bistvo, kako ju je doživljal oziroma kakšen odnos sta imela do sina.

Kovačič je ob tem zapisal, da pri očetu Marku vidimo nekaj podobnega kakor pri pradedu Štefanu Slomšku, »gospodarstvenost, točnost, smisel za red«, in »te lastnosti je podedoval tudi njegov najstarejši sin Anton«. Globoko vero, ki jo je pripisal pradedu Štefanu, je Kovačič pri očetu Marku izpustil. Temu so se pri bodočem škofu pridružile lepe materine lastnosti: »globoka vernost in pobožnost, veselost, dar za petje in mično pripovedovanje«. ⁸² Slomšek po Kovačičevih besedah »večkrat omenja, kako mu je mati pripovedovala mične povesti in prepevala pesmice, zato je tudi sam imel za petje in glasbo dobro uho. Še pozneje, že kot knez in škof, se ni sramoval s ponosom priznati, da ga je kmetška mati rodila in na slamo položila.«⁸³ Slednje je sicer točno, kar zadeva materin socialni položaj, sveto-pisemska prispodoba s slamo pa za bogati kmečki dom Slomškovih manj ustrezna. V neki pridigi je škof pozneje tudi pripovedoval, kako ga je mati v otroških letih svarila pred grehom.⁸⁴ Pozornosti je vredno pričevanje Slomškovega prvega življenjepisca in sopotnika Franca Kosarja (1823–1894), da je mati Antonu pred birmo svetovala, naj si za botra izbere »tistega moža, ki pri krščanskem nauku v cerkvi najbolj odgovarjati ve«, in to je bil neki preprost in ubožen kmetič. Slomšek je o tem malo pred smrtjo na duhovnih vajah pripovedoval kot o nekom drugem, ki je pozneje postal duhovnik in nazadnje škof.⁸⁵ Mati Marija je seveda opazila sinovo nagnjenost za duhovniški poklic in je na tihem gojila vročo željo, da bi šel njen prvorojenec v šole. Da se je to le uresničilo, je imel zasluge kaplan in učitelj v ponikovski nedeljski šoli Jakob Prašnikar, ki je prišel na Ponikvo, ko je bilo Slomšku enajst let. Slednjič je prepričal očeta Marka, naj gre sin v Celje v šolo, v kar je ta

⁸¹ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, VIII, Potopisi, 1837, pag. 47.

⁸² Kovačič, *Služabnik božji*, str. 20.

⁸³ Prav tam, str. 21.

⁸⁴ Prav tam, str. 20–21.

⁸⁵ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 24. Prim. Kosar, *Anton Martin Slomšek*, str. 12–13.

le nerad privolil, ko je imel Anton dobrih 13 let, ob veliki noči 1814. Dobra tri desetletja pozneje (1846) je Slomšek ob odkritju Prašnikarjevega nagrobnika na Spodnji Polskavi izpričal, da mu je bil Prašnikar oče, učitelj in resnični prijatelj.⁸⁶

Če bi namreč zmagala volja očeta Marka, bi njegov prvorojenec postal gospodar na Slomu. Ko je fant nekoč pri oranju potegnil iz žepa neki učbenik in venomer pogledoval vanj, je bil oče tako hud, da je Antona skoraj udaril. Takole mu je rekel: »Tukaj boš kmet in boš moral delati; knjige nosi s sabo samo mestna gospoda, zato glej, da mi nikoli več ne vzameš na delo kakšne knjige.« Med gospodarno mislečim očetom in blago materjo je »nastal boj radi Antona«, ki ga je razrešil Prašnikar.⁸⁷ Marka Slomška je moral potem še enkrat prepričati, da je pustil sina študirati naprej, in sicer leta 1816 po smrti matere, ki ji je Prašnikar na smrtni postelji obljubil, da bo skrbel za njenega prvorojenca.⁸⁸

Prašnikar Anton	12	Pravica	5 1/2 9/10 813
Slomšek Anton	14	Pravica	14 1/2 814
Prašnikar Anton	10	Pravica	5 1/2 9/10 813

Anton Slomšek v katalogu učencev celjske glavne šole v 2. semestru leta 1814 (SI ZAC/o868, Mestne šole Celje, šk. I, 1/34, s. p.).

Za Marka Slomška se zdi tem bolj nenavadno, da sina Antona ni hotel poslati v šole, ker naj bi se sam izučil usnjarske obrti, usnjarji pa so bili med obrtniki praviloma najbolj izobraženi in ugledni,⁸⁹ če izvzamemo ranocelnike ali lekar-

⁸⁶ Celotno besedilo pridige ob odkritju nagrobnika: Herman, Ponikva in Slomšek, str. 53–57. Prim. Kovačič, *Služabnik božji*, str. 23.

⁸⁷ Po Kosarju naj bi to zgodbo pripovedoval neimenovani Slomškov sošolec (Kosar, *Anton Martin Slomšek*, str. 13). Prim. Kovačič, *Služabnik božji*, str. 25.

⁸⁸ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 27. Prim. Kosar, *Anton Martin Slomšek*, str. 17.

⁸⁹ Prim. Žižek, *Usnjarji Celja*, str. 66.

narje. Še več, kot bomo videli, je imel Marko kar dva strica duhovnika, oba že dolgo pokojna, in po materini strani v duhovniškem stanu še živečega bratranca. Kakšna trdost bi torej vodila trdnega slomskega gospodarja Marka, da svojega nadarjenega sina ne bi hotel videti pri oltarju? Na zadevo je treba pogledati z drugega zornega kota. Marko, ki si je družino ustvaril pozno, šele v 40. letu, in je precej nepričakovano prevzel stričevo zelo veliko kmečko posest, potem ko tega ni zmozel njegov starejši neporočeni brat Valentin, si je kot kmečki gospodar naložil težko breme. Če ni bil posebno trdnega zdravja – ne nazadnje je umrl razmeroma zgodaj, pri šestdesetih, a vzroka smrti ne poznamo –, si je toliko bolj želel čimprej prepustiti gospodarjenje nasledniku. In ta naslednik je bil prvorojenec Anton, saj je bil drugi sin Jožef sedem let mlajši in nemara šibek, če sodimo po tem, da je umrl mlad. Tretji Markov sin Valentin se je takrat komaj dobro rodil. Upošteva je te okoliščine bomo Markovo vztrajanje, naj bo njegov prvorojeni sin kmet, razumeli drugače, ne morda kot ozkosrčnost ali celo zarobljenost, ampak kot skrb, kaj bo s kmetijo in družino, če Slom prezgodaj ostane brez družinskega očeta in brez primerne prevzemnika. Markova bojazen je bila, kot se je pokazalo pozneje, zelo upravičena. Otroci so še majhni ostali popolne sirote, Markova druga žena jim je bila slaba mačeha, za mladega sina Jožefa pa gospodarjenje pretežko breme. Če bo doma ostal Anton, bo veliko lažje, je razmišljal oče, petdesetletnik Marko Slomšek.

Pri 55-ih je gospodar Sloma ostal sam s kopico nedoraslih otrok. Ob ženini smrti v začetku leta 1816 je bil najstarejši, 15-letni Anton, že skoraj dve leti celjski gimnazijec, doma pa dobrih 12 let stara Uršula, še ne devetletni Jožef, šestletna Lucija in še ne štiriletni Valentin. Sledila so leta hude lakote in hiša je ob starajočem se gospodarju klicala po novi gospodinji,⁹⁰ a tu Marko ni imel srečne roke, kot pišeta Slomškov življenjepisec Kovačič in za njim Goričar. Pri tem sta oba zamolčala ne nepomembno dejstvo, da se je Marko 9. avgusta 1818 poročil z žensko, ki je bila že precej visoko noseča. Najbrž sta prav zato izpustila čas rojstva prve hčerke Marije in storila enako še z drugo, Ano.⁹¹

Ustavimo se najprej pri poroki. Poročne matice so v tem času zelo skope s podatki, saj od države predpisani obrazci niso zahtevali vpisov imen staršev, natančnejšega krajevnega izvora in socialnega stanu mladoporočencev. Tako o

⁹⁰ Kosar, *Anton Martin Slomšek*, str. 17.

⁹¹ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 18; Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 39. – Kosar pravi zgolj, da Slomšek v očetovi drugi ženi »ni več videl svoje prve matere« (Kosar, *Anton Martin Slomšek*, str. 17).

Markovi **drugi ženi Mariji Hudej** izvemo zgolj za starost 30 let. 57-letni ženin se je za dve leti pomladil, naveden je skupni kraj bivanja Uniše št. 2, za priči pa sta bila kmeta Jurij Golež in Janez Kokol.⁹² Slomškova mačeha ostaja v rodoslovnem pogledu zelo skrivnostna oseba. Njenega rojstva okoli leta 1788 ne najdemo ne v ponikovski ne v drameljski, vojniški in šentjurski krstni matici.⁹³ Razen če so jo vpisali pod drugačnim priimkom, tako kot Markovo prvo ženo, škofovo mater Marijo Zorko, ki je bila po črešnjski krstni matici hči Gregorja Pintarja, ne Gregorja Zorka.⁹⁴ Poroka na Ponikvi, ne torej v nevestini domači župniji, in visoka nosečnost govorita v prid sklepanju, da je Marija služila na Slomu kot dekla. Prvič je rodila dobre tri mesece po poroki, 15. novembra 1818, in sicer hčerko Marijo, ki sta ji šla za botra Simon Korže in Uršula Zabukošek, krstil pa jo je kaplan Franc Ksaver Grošel.⁹⁵ Druga hči Ana se je rodila 13. marca 1820 in imela ista botra, krščevalec je bil provizor Janez Lemič. Pozneje se je pri Aninem imenu znašel lapidaren pripis, da je umrla (*gest.*),⁹⁶ kar je evidentna napaka. V ponikovski mrliški matici namreč njena smrt ni vpisana, obe Slomškovi polsestri, Marija in Ana, pa sta bili živi vsaj še 15. marca 1824, ko sta kot stari pet in tri leta vpisani v sirotinski tabeli gospodarstva Vrbovec.⁹⁷ Tako kot ni znana usoda njune odvoele matere, ki je neznano kdaj zapustila Slom, vemo o njej zelo malo. Ni čisto res, da Slomšek mačeha in polsester nikjer ne omenja, kot je zapisal Franc Kovačič.⁹⁸ Kot bomo videli, se je ravno Ane, ki torej ni kmalu umrla, spomnil v

⁹² NŠAM, Župnija Ponikva, Matične knjige, P 1815–1849, fol. 8.

⁹³ NŠAM, Župnija Ponikva, Matične knjige, R 1782–1801; Župnija Dramlje, Matične knjige, R 1773–1806; Župnija Vojnik, Matične knjige, R 1784–1806; Župnija Šentjur pri Celju, Matične knjige, R 1785–1805. – Nedvomno je Kovačič pri župniku v Dramljah pisno poizvedoval o tej Mariji Hudej, ki pred poroko z Markom Slomškom še ni bila poročena; župnikov odgovor na dopisnici z datumom 28. marec 1933 pravi samo, da je našel krst neke Marije Hudej s Straže št. 7, rojene 14. junija 1797, hčerke Gregorja in Neže Hudej, priimek pa da je bil konec 18. in v začetku 19. stoletja v tej župniji precej običajen (NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, dopisnica Alojza Pirša Kovačiču, 28. 3. 1933). Ta Marija glede na leto rojstva ne more biti identična s Slomškovo mačeho. Tudi če bi ji poročna matica leta 1818 dala devet let preveč in bi bila tedaj stara namesto 30 let samo 21, ne gre za Marijo s Straže. Ta je namreč umrla že v otroštvu, 11. januarja 1808 za kozami; v mrliški matici je sicer vpisana kot 7-letni otrok s Straže št. 8 (NŠAM, Župnija Dramlje, Matične knjige, M 1802–1854, pag. 91), čeprav je v resnici štela deset let in pol.

⁹⁴ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 37.

⁹⁵ NŠAM, Župnija Ponikva, Matične knjige, R 1802–1838, fol. 75.

⁹⁶ Prav tam, fol. 86.

⁹⁷ SI ZAC/0536, Gospoščina Gornji Grad, šk. 55, Pupilarne tabele, pupilarna tabela 1818–1823, 15. 3. 1824, s. p., št. 93.

⁹⁸ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 18.

svoji oporoki leta 1861,⁹⁹ medtem ko je bila Marija tedaj zelo verjetno že pokojna.

Mačeha Marija Hudej je postala vdova po manj kot treh letih zakona z Markom Slomškom. Škofov oče se je namreč od tega sveta poslovil 16. marca 1821, star po ponikovski mrliški matici 57 let, dejansko pa nekaj dni manj kot 60. Mrliška knjiga žal ne pove, kaj je bil vzrok smrti, ampak pušča zanj prazen prostor.¹⁰⁰

Slomškova družina je ves čas, dokler je bil Marko živ, štela še enega pomembnega člana, njegovega **neporočenega brata Valentina**, ki je Marku utrl pot na Slom. Ker je Valentin v danes pogrešanem urbarju za leto 1803 naveden na isti hišni številki 2 kot Marko, gospodaril pa je v resnici na št. 1, je imel Goričar navedbo številke 2 za pomoto.¹⁰¹ A enako je, kolikor ne gre sploh za isti urbar, tudi v urbarju gospostva Vrbovec za obdobje 1803–1813: urbarialni številki sta pri bratih različni, medtem ko je hišna enaka.¹⁰² Nikakor ni nujno, da je bila posredi res napaka. Zdi se namreč zelo logično, da Valentin ni sameval na Puši v kajži s št. 1, ampak je stanoval v glavni hiši s št. 2 in zajemal iz iste sklede z Markovo družino. Da je njegova smrt 1. februarja 1822 vpisana na naslovu Uniše št. 1, je prejkone šele posledica odhoda na svoje, potem ko je brat Marko slabo leto prej umrl in je v hiši prevzela vajeti njegova stroga žena Marija. Za Valentina je bila pri 66-ih usodna splošna oslabeledost ali jetika,¹⁰³ ki ga je morda mučila že veliko prej in si (tudi) zato ni ustvaril družine.

Je pa mogoče z gotovostjo odgovoriti na Goričarjevo vprašanje, ali je Valentin svoj del slomske posesti posedoval do smrti ali ga je dal prej iz rok.¹⁰⁴ Če ne že Marku, umrlemu manj kakor leto dni pred njim,¹⁰⁵ ga je za življenja izročil nečaku Jožefu, saj je v sirotinski tabeli leta 1824 označen kot »izročitelj premoženja za življenja in zapustnik« (*lebzeitiger Vermögensübergeber und sodann Erblasser*).¹⁰⁶ A ker je Jožef ob Valentinovi smrti štel šele slabih 15 let, je veliko bolj verjetno, da je Valentin prenesel lastništvo že prej na brata Marka.

⁹⁹ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, I, Biografski dokumenti, I/1–95, testament 26. 11. 1861, overjeni prepis 12. 1. 1955.

¹⁰⁰ NŠAM, Župnija Ponikva, Matične knjige, M 1782–1821, pag. 153. – Krščen je bil 27. marca 1761 (NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, R 1721–1761, pag. 339).

¹⁰¹ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 20.

¹⁰² NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 88, knj. 148, register tlake in male pravde za gospostvo Vrbovec 1803–1813, s. p.

¹⁰³ Mrliška matica mu daje 64 let (NŠAM, Župnija Ponikva, Matične knjige, M 1821–1838, fol. 2).

¹⁰⁴ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 33.

¹⁰⁵ NŠAM, Župnija Ponikva, Matične knjige, M 1782–1821, pag. 153.

¹⁰⁶ SI ZAC/0536, Gospoščina Gornji Grad, šk. 55, Pupilarne tabele, pupilarna tabela 1818–1823, 15. 3. 1824, s. p., št. 71 in 93.

O razmerah na Slomu pod novo gospodinjo, škofovo mačeho, je Kovačič zapisal naslednje: »Zdi se, da je bila ta Marija Hudej v pravem pomenu besede „pisana mati“ na Slomu, ki se ni brigala za otroke iz prvega zakona. Anton je bil že v šolah, kar ji seveda ni ugajalo. [...] Da mačeha ni spolnjevala materinskih dolžnosti, moramo sklepati iz Prašnikarjevih besed pri Antonovi novi maši. Ko namreč omeni materino in očetovo smrt, pripomni, da je bil zdaj popolnoma zapuščen, da ni imel drugega kakor Boga v nebesih in doma polno hišo majhnih bratov in sester; sam si ni mogel pomagati, pa bi bil moral skrbeti še za svoje majhne brate in sestre. Te besede bi ne imele pomena, ko bi bila druga žena vestno spolnjevala materinske dolžnosti. Ko so tedaj mlajši bratje in sestre odrasli, je Marija Hudej zapustila Slom.«¹⁰⁷

Z materialnega in pravnega vidika je čas po smrti očeta Marka osvetljen v sirotinskih spisih gospodstva Vrbovec. O Slomškovih sirotah beremo na dveh mestih v sirotinski tabeli z datumom 15. marec 1824. Otroci iz prvega zakona so bili dediči po obeh starših, stricu Valentinu in sestrici Neži, ki so vsi umrli, ne da bi zapustili oporoko, hčerki iz drugega zakona pa sta dedovali samo po očetu in stricu.¹⁰⁸ Obojim otrokom je bil 7. marca 1822 postavljen za varuha (*Gerhab*) Mihael Golež, v katerem prepoznamo kmeta s Ponikve št. 13.¹⁰⁹ Vsi otroci razen 23-letnega Antona, tedaj bogoslovca v Celovcu, so živeli na Slomu: 20-letna Uršula, 16-letni Jožef, 11-letni Valentin, petletna Marija in triletna Ana. Razpoložljivo premoženje, na katero so pri vsakem zapisali hipoteko, so sestavljali trije deli. Najprej glavna slomska posest pod gospodvom Vrbovec z urbarialno št. 61 in gorsko št. 70 pod gospodvom Blagovna v vrednosti 3070 goldinarjev ter s hipoteko 350 goldinarjev, tako da je bila njena dejanska vrednost 2720 goldinarjev. Nato nekdanja stričeva posest z urb. št. 61 1/2 in gorsko št. 57, vredna 1790 goldinarjev, ter kot tretja komponenta 750 goldinarjev vredna dominikalna posest z dominikalno št. 24 in gorsko št. 3, ki je spadala pod graščino Ponikva. Otrokom so pripadali različni dedni deleži, tako Antonu in Valentinu vsakemu po 1269 goldinarjev, 16 krajcarjev in 1/4, Uršuli 969 goldinarjev, 16 krajcarjev in 1/4, Jožefu pa 1216 goldinarjev, 11 krajcarjev in 1/4. Antonov in Uršulin delež je bil s 5-odstotnimi obrestmi naložen pri preostalih dveh bratih, Jožefov pri

¹⁰⁷ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 18. Prim. tozadevni del Prašnikarjeve pridige: Herman, Ponikva in Slomšek, str. 50.

¹⁰⁸ SI ZAC/0536, Gosposočina Gornji Grad, šk. 55, Pupilarne tabele, pupilarna tabela 1818–1823, 15. 3. 1824, s. p., št. 71 in 93.

¹⁰⁹ SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 332, k. o. Ponikva, abecedni seznam posestnikov, 6. 10. 1829.

Valentinu in Valentinov pri Jožefu, kar pomeni na njuni posesti, o obrestih pa je bilo določeno, da bodo starejšima Antonu in Uršuli izplačane, medtem ko jih bodo pri mlajših dveh bratih porabili za njuno vzgojo in vzdrževanje. Polsestri Marija in Ana sta zajemali iz manjšega skupnega premoženja, v katero ni spadala ena od treh komponent, in sicer 750 goldinarjev vredna posest pod graščino Ponikva, ki je bila last Markove prve žene Marije Zorko. Po zemljiški knjigi jo je Marija Slomšek kupila neznano kdaj v dveh delih.¹¹⁰ Tako je deklicama iz drugega zakona pripadalo vsaki po 937 goldinarjev, 28 krajcarjev in 1/4, njuna dediščina je bila naložena pri polbratu Jožefu, glede obresti pa je bilo določeno, da so do dopolnjenega 15. leta hčera na voljo materi za njuno vzgojo in vzdrževanje.

Sirotinska tabela ne ponuja samo vpogleda v premoženjsko stanje, ampak posredno odgovori tudi na vprašanja, na katera bi določnejše odgovore iskali v neohranjeni zemljiški knjigi gospostva Vrbovec.¹¹¹ Glede na to, da je bila dediščina sorojencev deloma naložena tudi pri najmlajšem bratu Valentinu, in sicer na 750 goldinarjev vredni dominikalni in gorski posesti pod ponikovsko graščino, je na dlani, da je Valentin postal po zemljiški knjigi lastnik tega manjšega dela slomske posesti, Jožef pa vsega ostalega.¹¹²

Le malo zatem nam **franciscejski kataster** razkrije natančen obseg in lego zemljišč obeh bratov Slomšek. Jožef Slomšek z domovanjem na hišnih št. 1 in 2, tedaj 18-letni sveže oženjeni gospodar Slomovine, je posedoval 51 parcel v skupni izmeri 93,91 orala (53,53 hektarja), od tega skoraj polovico gozda, 46,56 orala na osmih parcelah. 8 travniških parcel je skupaj merilo 24,77 orala, 18 njivskih natanko 19 oralov, 8 pašniških, deloma poraslih z grmovjem in drevesi, 1,72 orala, dve majhni parceli v obsegu 0,38 orala je poraščalo grmovje, edini vinograd je meril 1,30 orala, 6 zelenjavnih vrtov pa skupaj 0,18 orala. Celotna posest je ležala v zaokroženem celku na skrajnem jugozahodu ponikovske katastrske občine. Domačiji, katerih hišni številki sta v katastru pomotoma zamenjani, sta si bili zelo različni. Kmečko domačijo s hišno št. 2 so sestavljali velika zidana hiša,

¹¹⁰ Prvi vložek z dominikalno urbarialno št. 137 je Marija Slomšek z nakupom pridobila od Martina Romiha, drugega s št. 188 pa od Jurija Godca; tu je prečrtano ime Marka Slomška in nadomeščeno z Marijinim. Prvi vložek s kupno vrednostjo 500 goldinarjev so na Valentina prepisali z vrednostjo 430 goldinarjev, drugega, kupljenega za dobrih 313 goldinarjev, pa z vrednostjo 320 goldinarjev, skupaj torej 750 goldinarjev. ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, knj. 758, Graščina Ponikva, zemljiška knjiga za dominikalno in gorsko posest, urb. št. 137 in 188.

¹¹¹ ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, popis.

¹¹² SI ZAC/0536, Gospoščina Gornji Grad, šk. 55, Pupilarne tabele, pupilarna tabela 1818–1823, 15. 3. 1824, s. p., št. 71 in 93.

Slom na franciscejski katastrski mapi leta 1825 (SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 332, k. o. Ponikva, mapni list IV).

molin in štiri lesena gospodarska poslopja, k njej pa je sodilo tudi gospodarsko poslopje sredi velikega travnika proti Puši severovzhodno od tod, kjer je stala druga, kajžarska domačija s št. 1, z leseno stanovanjsko hišo in dvema gospodarskima poslopljema ter nekoliko severneje postavljeno leseno vinsko kletjo na travniku v bližini edinega Slomškovega vinograda. Stavbe v ponikovski katastrski občini so bile v znatni meri še lesene, zlasti gospodarske. Deželna cesta od Celja proti Šmarju, ki je po jožefinskih merjenjih sredi osemdesetih let 18. stoletja od zahoda prihajala še skozi Brezje in mimo slomskega mlina,¹¹³ je imela zdaj nekoliko drugačen potek, še vedno po Slomškovi posesti, vendar mimo Hotunja. Slomščico je tako prečkala nad Slomom in šla kakor prej dalje mimo Slomškove kajžarske domačije na Puši, imenovali pa so jo le še komunikacijska pot (*Communicationsweg*). Če franciscejski kataster primerjamo z jožefinskim, manjkata na Slomu dve stanovanjski stavbi, nekdanji hišni št. 3 in 5. Pogrešani hišici so bodisi podrli bodisi sta spremenili namembnost. Številka 4, ki je pripadala mlinu, je skrita pod št. 1 (pravilno 2), ker kataster ne navaja vseh števil, ampak le številke domovanj lastnikov.¹¹⁴

¹¹³ Rajšp (ur.), *Slovenija na vojaškem zemljevidu*, sekcija 194.

¹¹⁴ SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 332, k. o. Ponikva, abecedni seznam posestnikov, 6. 10. 1829; zapisnik zemljiških parcel, 1. 4. 1826; zapisnik stavbnih parcel, 1. 4.

Tudi sama posest je bila zdaj po obsegu večja kakor slaba štiri desetletja prej v času jožefinskega katastra. Z 79,22 orala (45,2 hektarja)¹¹⁵ se je povečala na 93,91 orala (53,53 hektarja), število parcel pa z 42 na 51, a je treba pri tem upoštevati dve dejstvi. Prvič, jožefinske meritve so manj zanesljive od franciscejskih, ki so jih izvedli šolani zemljemerci,¹¹⁶ in drugič, nekatere parcele so lahko medtem spremenile katastrsko namembnost in velikost, zato ni šlo nujno za pridobitev devetih parcel, ampak je skupni obseg posesti v resnici prejkone ostal (skoraj) enak.

Slomškov najmlajši sin Valentin, tedaj 13-letnik, je imel po katastru leta 1825 skromno, po materi podedovano posest v sosednji katastrski občini Zgornje Selce, in sicer majhno gospodarsko poslopje (5 kv. sežnjev ali 19 m²) ter zaokrožen kompleks z dvema majhnima pašnikomoma (skupaj 0,07 orala) in velikim vinogradom (0,33 orala).¹¹⁷

V tem času, med letoma 1824 in 1826, so se drug za drugim poročili trije škofovi sorojenci, med njimi novi gospodar Slomovine Jožef, vsi še zelo mladi, o čemer bomo spregovorili malo pozneje. Najprej nas bo zanimalo, kakšna je bila **usoda Slomškove mačehe in obeh polsester**. Kot smo videli, sta bili sestri Marija in Ana na pragu pomladi 1824 obe še živi in na Slomu. Že Franc Kovačič je ugotavljal, da o Mariji Hudej v ponikovskih maticah ni najti ničesar razen poroke z Markom Slomškom. Po izročilu v Slomškovi rodovini se je ponovno poročila in se preselila v sosednjo župnijo Šentjur pri Celju, »toda v tamošnjih matičnih knjigah se nikjer ne omenja ne pod dekliškim imenom Hudej ne pod vdovskim Slomšek«, kot je pravilno ugotovil Kovačič.¹¹⁸ Niti tega, kdaj je z obema hčerka-ma zapustila Slom, ni bilo mogoče dognati. Kovačič zelo nedoločno pravi, da se je to zgodilo tedaj, ko so škofovi mlajši bratje in sestre odrasli. V nečem pa se je, kot se je pokazalo, motil, in sicer v trditvi, da »mačehe in teh dveh polsester Slomšek

1826; mapni listi II–IV. – Priimek Slomšek je pravilno zapisan samo v abecednem seznamu posestnikov iz leta 1829 (*Slomscheg*), sicer pa povsod kot Slanšek (*Slanscheg*). Tudi bivališče je napačno, Ponikva namesto Uniše.

¹¹⁵ SI AS 1110, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 270, Okrajna gosposka Blagovna, št. 8, davčna občina Ponikva, subreparticijski izvleček, 28. 9. 1789, pag. 44–45.

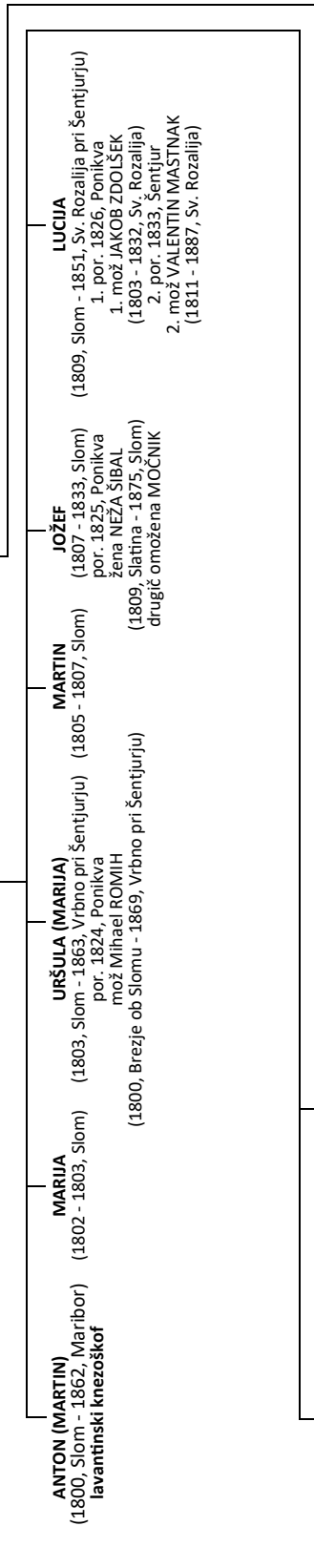
¹¹⁶ Prim. Ribnikar, Zemljiški kataster, str. 324–330.

¹¹⁷ SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 275, k. o. Zgornje Selce, abecedni seznam posestnikov, 15. 4. 1826; zapisnik zemljiških parcel, 15. 4. 1826; zapisnik stavbnih parcel, 15. 4. 1826; mapni list II. – Valentinov priimek je zapisan kot Slanšek (*Slanscheg*), bivališče pa Selce 2 namesto Uniše 2.

¹¹⁸ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 18. – NŠAM, Župnija Šentjur pri Celju, Matične knjige, P 1785–1835, P 1836–1861, M 1784–1837, M 1837–1864.

DRUŽINA ŠKOFOVIH STARŠEV

MARIJA ZORKO 1800, Ponikva **MARKO SLOMŠEK** 1818, Ponikva **MARIJA HUDEJ**
 (1779, Brdce pri Črešnjicah - 1816, Slom) (1761, Limbar pri Velenju - 1821, Slom) (ok. 1788 - ne pred 1824, neznano)

VALENTIN (1812, Slom - ne pred 1846, neznano) **NEŽA** (1816 - 1817, Slom) **MARIJA** (1818, Slom - ne pred 1824, neznano) **ANA** (1870, Slom - ne pred 1861, neznano)

por. TAJHMAISTER neznano kdaj in kje

nikjer ne omenja«. ¹¹⁹ Slednje ne drži za najmlajšo **polsestro Ano**, ki naj bi po pripisu v krstni matici umrla, v resnici pa je še živela, ko je škof Anton Martin jeseni 1861 sestavil oporoko. V tretjem členu svoje zadnje volje pravi, prevedeno iz nemščine: »Otrokom moje polsestre Ane, poročene Tajhmajster (Teichmeister) v Riglu v župniji Dramlje, ki me bodo preživeli, 500 goldinarjev avstrijske veljave v enakih deležih.« Dobili so polovico manj kakor otroci dveh pravih sester, ki jim je šlo po tisoč goldinarjev. ¹²⁰ Za zdaj je to edini znani podatek o Ani kot odrasli in o njeni družini. V župniji Dramlje ni najti nikogar od Tajhmajstrovih ne v maticnih knjigah ne v zapisnikih duš. ¹²¹ Po vsem sodeč je bil Rigel, zaselek Razborja nad Dramljami, samo prehodna življenjska postaja Anine družine. Prav tako ni dalo nobenega rezultata iskanje v maticah župnij Ponikva in Šentjur pri Celju ter drugje v okolici. ¹²² Tako lahko sklenemo le, da polsestra Marija leta 1861 najverjetneje ni več živela in da ni imela potomcev, ¹²³ Ana pa je svojega polbrata škofa po vsej verjetnosti preživela. Skupaj z mačeho in polsestro še čaka na razkritje svoje usode, ki smo se ji s škofovo oporoko vendarle približali vsaj za korak.

Enigmatično je bilo tudi, kaj se je zgodilo s Slomškovo pravo **sestro Uršulo** (roj. 1803), o kateri je Kovačič zapisal in Goričar za njim kratko ponovil, da v ponikovskih maticah razen krsta ni o njej mogoče najti ničesar, da je škof v svojih zapiskih nikjer ne omenja in da je verjetno odšla ali se omožila zunaj domače župnije. ¹²⁴ Temu bi skoraj pritrdili, če ne bi poznali sirotinske tabele iz leta 1824, v kateri je navedena kot 20-letnica, in njene lastnoročno podpisane prošnje za odpravo skrbništva 29. maja 1826, v kateri jasno pove, da se je omožila z Mihaelom

¹¹⁹ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 18.

¹²⁰ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, I, Biografski dokumenti, I/1–95, testament 26. II. 1861, overjeni prepis 12. I. 1955.

¹²¹ NŠAM, Župnija Dramlje, Maticne knjige, P 1830–1889, R 1851–1876, M 1802–1854, M 1855–1913; Zapisniki duš, K 19 (1844–1865), K 16 (1871–1883).

¹²² NŠAM, Župnija Šentjur pri Celju, Maticne knjige, P 1836–1861, R 1846–1859, R 1860–1871; Župnija Ponikva, Maticne knjige, P 1816–1849, P 1850–1874, R 1839–1863; Župnija Šentvid pri Grobelnem, Maticne knjige, P 1824–1878; Župnija Slovenske Konjice, P 1821–1863, R 1844–1863; Župnija Loče pri Poljčanah, Maticne knjige, P 1830–1845, R 1839–1850, R 1850–1862; Župnija Žiče, Maticne knjige, R 1847–1878; Župnija Slivnica pri Celju, Maticne knjige, P 1843–1866; R 1849–1874; Župnija Vojnik, Maticne knjige, P 1837–1867, R 1840–1848, R 1848–1860; Župnija Sladka Gora, Maticne knjige, P 1836–1878, R 1835–1859. – Priimek Tajhmajster je v tem času najti samo v župniji Slovenske Konjice, a redko. Sicer pa je v šentjurski župniji izpričan že zgodnjega leta 1663 (NŠAM, Župnija Šentjur pri Celju, Maticne knjige, R 1645–1671, pag. 216).

¹²³ V maticah župnije Šentjur, kamor naj bi se preselila njena mati, tudi Marije ne zasledimo (NŠAM, Župnija Šentjur pri Celju, Maticne knjige, P 1836–1861, M 1784–1837, M 1837–1864).

¹²⁴ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 18.

Romihom ter kje po novem živi.¹²⁵ Kovačič pripisuje istega moža njeni leta 1802 rojeni sestri Mariji,¹²⁶ za katero je prezrl dejstvo, da je še istega leta umrla.¹²⁷ Še več, tudi škof Anton Martin govori v oporoki o sestri Mariji Romih, ki prebiva v Vrbnem v župniji Šentjur.¹²⁸ Kako se je to lahko zgodilo in kdo je zagrešil napako, da je lahko **iz Uršule postala Marija**? Razlaga je precej preprosta. Uršulo so vse-skozi klicali Mica ali Micka. Da je bila v resnici krščena kot Uršula, se je nemara izkazalo šele pri urejanju sirotinskih zadev po smrti obeh staršev. Zato se je pod omenjeno prošnjo morala podpisati kot Uršula. Imela je izpiljen podpis, ki priča, da je tako kot brat Anton prestala temeljito šolanje. O njeni dvojni identiteti, eni uradni in drugi za domačo rabo, nič ne govori jasneje kakor vpis poroke 23. februarja 1824 v ponikovski poročni matici, kjer je nevesta označena kot Uršula Marija, pri čemer je prvo ime okrajšano (*Ursch. Maria Slomscheg*).¹²⁹ Tudi pri krstu prvega otroka istega leta v župniji Šentjur je materino ime še vpisano kot Uršula, pri naslednjih petih, rojenih in krščenih v župnijah Ponikva in Šentjur, pa Marija.¹³⁰ Imena Uršula se je torej sčasoma povsem otresla tudi v uradni rabi. Ko je 20. februarja 1863, le pet mesecev za bratom škofom, v Vrbnem št. 17 pri 60-ih umrla za pljučnico, je v šentjursko mrliško knjigo vpisana kot Marija Romih, rojena Slomšek, dodan pa je še latinski pripis, da je bila pokojnica sestra prečastitega lavantinskega škofa Antona Martina Slomška.¹³¹ Mož Mihael je preminil slabih sedem let pozneje, 12. decembra 1869, v Vrbnem št. 17 kot posestnik in preužitkar.¹³² Ob poroki po navedbi v poročni matici 25-letni Mihael Romih je bil v resnici malce mlajši. Rodil se je v Brezju ob Slomu št. 3, že v šentjurski župniji, 24. septembra 1800 – kolikor ni bil tega dne samo krščen – staršema Matevžu in Mariji, rojeni Golež.¹³³

¹²⁵ SI ZAC/0536, Gosposočina Gornji Grad, šk. 55, Pupilarne tabele, 29. 5. 1826.

¹²⁶ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 16.

¹²⁷ NŠAM, Župnija Ponikva, Matične knjige, M 1782–1821, pag. 86.

¹²⁸ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, I, Biografski dokumenti, I/1–95, testament 26. II. 1861, overjeni prepis 12. I. 1955.

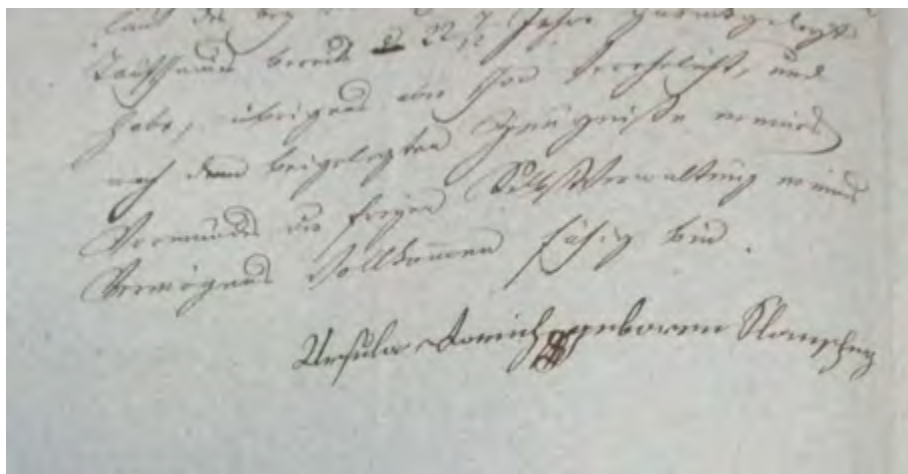
¹²⁹ NŠAM, Župnija Ponikva, Matične knjige, P 1815–1849, fol. 21.

¹³⁰ Hči Neža se je rodila 31. decembra 1824 v Brezju ob Slomu št. 3 (NŠAM, Župnija Šentjur pri Celju, Matične knjige, R 1806–1836, fol. 199), Marija 3. septembra 1827 v Selcah št. 11, Anton 14. junija 1829 prav tam in Franc 21. oktobra 1831 v Selcah št. 9 (NŠAM, Župnija Ponikva, Matične knjige, R 1802–1838, pag. 123, 138 in 167), Ana je 13. maja 1834 prišla na svet v Unišah št. 1, tj. v Slomškovi kajži (prav tam, pag. 202), Marija Uršula pa 18. septembra 1837 v Vrbnem št. 17 (NŠAM, Župnija Šentjur pri Celju, Matične knjige, R 1834–1845, fol. 56).

¹³¹ NŠAM, Župnija Šentjur pri Celju, Matične knjige, M 1837–1864, pag. 312.

¹³² Prav tam, M 1865–1889, pag. 81.

¹³³ Prav tam, R 1785–1805, fol. 196.

Podpis škofove sestre Uršule Romih pod prošnjo za ukinitvev skrbništva 29. maja 1826 (SI ZAC/0536, Gosposočina Gornji Grad, šk. 55, Pupilarne tabele).

Gmotne razmere zakoncev Mihaela in Uršule - Marije Romih niso bile posebej ugodne, tako da je škof Slomšek sestri in svaku večkrat izplačal podpo-ro.¹³⁴ Preden je Uršula leta 1826 že kot poročena prosila za odpravo skrbništva in to tudi dosegla, je z možem Mihaelom Romihom, podložnikom gospostva Vrbovec iz sosednjega Brezja ob Slomu, kupila hubno posest (*Hubgrund*) v bližnjih Selcah, za kar sta dotlej plačala pol kupnine. Sirotinska skrbstvena in-stanca za gospostvo Vrbovec v Gornjem Gradu ji je na podlagi zagotovila novega varuha Andreja Novaka ugodila, da se jo predčasno razglasi za polnoletno in da se ji izplača pripadla zapuščina v višini nekaj manj kot 1147 goldinarjev.¹³⁵ A bržkone se je pri izplačilu zataknilo, ker ga brat Jožef ni zmogel. Potem ko se je prvi Romihov otrok rodil konec leta 1824 še na rojstnem domu svojega očeta v Brezju št. 3, so naslednji trije prišli na svet v Selcah v ponikovski župniji, ven-dar v dveh hišah, leta 1834 rojena hči pa v Slomškovi kajži na Slomu, na naslo-vu Uniše št. 1, kar kaže na to, da je družina zapustila kupljeni dom. Najmlajši otrok je bil leta 1837 rojen v Vrbnem št. 17 v šentjurski župniji, kjer je Mihael tedaj že bil posestnik (*Grundbesitzer*)¹³⁶ in kjer sta zakonca živela do smrti.

V šentjursko župnijo se je po poroki preselila tudi Slomškova najmlajša

¹³⁴ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 16.

¹³⁵ SI ZAC/0536, Gosposočina Gornji Grad, šk. 55, Pupilarne tabele, 29. 5. 1826.

¹³⁶ Gl. op. 130.

prava **sestra Lucija** (roj. 1809), ki je bila škofu po Kovačičevih besedah »najljubša med vsemi brati in sestrami, kakor pravi v nekem pismu, radi svojega globokega zaupanja v Boga in izredne potrpežljivosti«. ¹³⁷ Z Jakobom Zdolškom se ni omožila v Šentjurju, kot beremo pri Kovačiču, ¹³⁸ ampak rosno mlada na domači Ponikvi 16. januarja 1826. Poročna matica ji daje 17 let, a jih je dopolnila šele tisto jesen, njenemu izvoljencu pa 22. ¹³⁹ V poročni matici ni podatka o duhovniku, ki naj bi bil po Kovačiču nevestin brat Anton, tedaj kaplan na Bizeljskem. ¹⁴⁰ Ženin Jakob Zdolšek se je rodil ali bil krščen 20. julija 1803 pri Sv. Rozaliji št. 17, danes Repno, njegova starša pa sta bila Anton in Marija, rojena Dobovšek. ¹⁴¹ Jakob in Lucija sta skupaj preživela le dobrih šest let, in sicer na Zdolškovem rodnem domu, pri čemer je bil zakon blagoslovljen z eno hčerko. ¹⁴² Ko je Jakob 5. januarja 1832 v 29. letu umrl, ¹⁴³ se je 23-letna vdova Lucija čez dobro leto 4. februarja 1833 omožila z 21-letnim sovaščanom kmetom Valentinom Mastnakom iz Sv. Rozalije št. 6, sinom Andreja in Uršule, rojene Krajnc, ¹⁴⁴ rojenim 11. februarja 1811. ¹⁴⁵ Drugemu možu, ki se je k njej priženil, je rodila še pet sinov. ¹⁴⁶ Umrla je mlada, stara komaj 42 let, 26. oktobra 1851 na svojem domu pri Sv. Rozaliji št. 12 za pljučnico, ¹⁴⁷ 36 let pred možem, preminulim 21. aprila 1887. ¹⁴⁸ Tudi njima je škof Slomšek gmotno pomagal. Iz neke njegove opazke je Kovačič sklepal, da je moral biti Lucijin drugi mož velik stiskač. Po smrti ljube mu sestre je škof Slomšek zanj pri župnijski cerkvi na Ponikvi leta 1856 napravil posebno ustanovo in dal v ta namen denar za nakup nadarbinskega vinograda. ¹⁴⁹

¹³⁷ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 17.

¹³⁸ Prav tam.

¹³⁹ NŠAM, Župnija Ponikva, Matične knjige, P 1815–1849, fol. 23.

¹⁴⁰ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 17.

¹⁴¹ NŠAM, Župnija Šentjur pri Celju, Maticne knjige, R 1785–1805, fol. 227.

¹⁴² Edina hči Marija se je rodila 9. septembra 1830 pri Sv. Rozaliji št. 12, stara št. 17 (prav tam, R 1806–1836, fol. 336).

¹⁴³ Mrliška knjiga je danes pogrešana, zato poznamo datum smrti le iz Kovačičeve objave (Kovačič, *Služabnik božji*, str. 17).

¹⁴⁴ NŠAM, Župnija Šentjur pri Celju, Maticne knjige, P 1785–1835, fol. 207.

¹⁴⁵ Prav tam, R 1806–1836, fol. 58.

¹⁴⁶ Vsi sinovi so se rodili pri Sv. Rozaliji št. 12, prvi sin Mihael 8. avgusta 1834, zgodaj umrl Jakob 5. julija 1836, Martin 22. oktobra 1838, Janez 6. decembra 1841 in Franc 8. avgusta 1845 (prav tam, R 1834–1845, fol. 7, 30, 78, 133 in 205).

¹⁴⁷ Prav tam, M 1837–1864, pag. 179.

¹⁴⁸ Valentin Mastnak je kot posestnik in preužitkar umrl pri Sv. Rozaliji 18, po mrliški matici star 74 let, dejansko pa eno leto več (prav tam, M 1865–1889, pag. 345).

¹⁴⁹ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 17.

S svojima pravima sestrama je bil torej Slomšek v dokaj rednih stikih. Misleč, da od krsta dalje ni znanega nič o Uršuli, se je Kovačič spraševal, kateri dve sestri sta ga včasih obiskali, ko je kaplanoval na Bizeljskem in pri Novi Cerkvi, ker v dnevniških zapisih o teh obiskih ni njunih imen.¹⁵⁰ Šlo je seveda za Uršulo, ki je postala Marija, in za Lucijo, obe poročeni v šentjurski župniji, ne prav daleč od rodnega Sloma.

Za razliko od sestre Lucije, ki je bila bratu duhovniku v veselje in, kot rečeno, med sorojenci najljubša, sta mu brata Jožef in Valentin povzročala hude težave in skrbi. Kot pravi Goričar, »se je pokazalo zlasti pri obeh mlajših dečkih, da jima je manjkalo trdne očetne roke, ko sta se jedva začela razvijati, in da ju ni blažila in vodila materinska ljubav, ki dela čuda pri vzgoji.«¹⁵¹ Po Kovačiču »sta očitno pogrešala materine vzgoje, zato sta bila oba popolno nasprotje resnobe in v vsakem oziru zgledega Antona.«¹⁵²

O najmlajšem **bratu Valentinu** (roj. 1812) tudi danes ne vemo več od tega, kar je dognal že Kovačič, pri čemer ostaja odprto ključno vprašanje, kje, kdaj in na kakšen način se je njegova življenjska pot iztekla. Ker ga Slomšek v svoji oporoki jeseni 1861 ne omenja, ampak namenja del zapuščine samo otrokom dveh sester in ene polsestre, bi sklepali, da je bil tedaj že pokojni. Ali pa morda tudi nanj meri oporočiteljev stavek: »Ostalih svojih krvnih sorodnikov sem se spomnil že za življenja.«¹⁵³ Valentin se vsekakor ni vrnil na Ponikvo, kjer ga v mrljskih maticah ne najdemo. Kot smo videli, mu je ob delitvi zapuščine staršev in strica Valentina pripadla manjša posest v Selcah pri Ponikvi. Znano je, da ga je brat Anton kot precej nadarjenega dal v šole in ga kot dijaka vzdrževal.¹⁵⁴ Za razliko od brata ga ne zasledimo v katalogih učencev celjske glavne šole,¹⁵⁵ ampak samo leta 1825 vpisanega v prvi gramatikalni razred tamkajšnje gimnazije.¹⁵⁶ Po Kovačiču je bil lahkomišeln, učil se je slabo in ko ga je brat zaradi tega pokaral in mu zagrozil, da mu odtegne podporo, se je drzno odrezal, da je Antonova dolžnost skrbeti zanj, zakaj ga je sicer poslal v šole. Iz Slomškovih računov je razvidno, da je Valentinu leta 1832 plačeval celo domačega učitelja. Ko je gimnazijo

¹⁵⁰ Prav tam, str. 16–17.

¹⁵¹ Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 39.

¹⁵² Kovačič, *Služabnik božji*, str. 18.

¹⁵³ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, I, Biografski dokumenti, I/1–95, testament 26. 11. 1861, overjeni prepis 12. 1. 1955.

¹⁵⁴ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 17.

¹⁵⁵ SI ZAC/0868, Mestne šole Celje, šk. 2, Glavna šola, 2/47–2/62 (katalogi učencev od 1821 do 1828). – Škof Slomšek je bil vpisan v drugem semestru leta 1814 z datumom sprejema 14. april (prav tam, šk. 1, 1/34, katalog učencev 1814, 2. semester).

¹⁵⁶ SI ZAC/0845, I. gimnazija v Celju, šk. 1, 1/2, matična knjiga dijakov 1809–1851, s. p.

končno izdelal, je leta 1834 študiral ranocelništvo v Gradcu, pozneje, v letih 1839 in 1840, pa ga najdemo na Dunaju. Kot pravi Kovačič, je najbrž ostal »ponesrečen študent« in je umrl kje v tujini. Zadnjič je izpričan kot živ 17. julija 1846, ko je Anton že bil škof in je v njegovih računih zapisano, da je dal bratu Valentinu 10 goldinarjev. Odtlej se za njim izgubi vsaka sled.¹⁵⁷ Niti zemljiška knjiga ne daje nobene opore odgovoru na vprašanje, kdaj in kje bi se lahko končala njegova zemeljska pot, saj je podedovano majhno posest v Selcah, podložno graščini Ponikva, že v drugi polovici tridesetih let pod ceno prodal.¹⁵⁸

Križe in težave je imel Slomšek tudi z **bratom Jožefom** (roj. 1807), naslednikom na Slomu. Mladenič se je oženil že pri manj kot 18-ih, pač s privolitvijo varuha in zemljiške gosposke, za katera je to pomenilo eno skrb manj. Jožef je skočil v zakonski jarem 7. februarja 1825 z Nežo Šibal, ki ji je bilo po poročni matici 16 let,¹⁵⁹ a jih je v resnici dva meseca prej dopolnila komaj 15. Rodila se je namreč 28. decembra 1809 v Slatini pri Ponikvi št. 12 staršema Antonu in Ani, rojeni Zupanc.¹⁶⁰ Vzela sta se tako rekoč otroka, ki nista bila dorasla gospodarjenju. Zakon je trajal manj kot devet let, saj je 26-letni Jožef že 3. novembra 1833 umrl za vnetjem jeter.¹⁶¹ Lahko si predstavljamo, kaj takšen vzrok smrti pomeni, če vemo, da je Slomšek brata večkrat imenoval izgubljeni sin, nepoboljšljiv človek, bahač in zapravljivec.¹⁶² Jožefa Slomška sta preživela dva od treh sinov, Anton in Franc, stara ob njegovi smrti slabih pet in dobri dve leti.¹⁶³ Mlada vdova Neža se je po slabih dveh letih vdovstva pri 26-ih vnovič poročila, in sicer 27. septembra 1835 s 30-letnim Blažem Močnikom, hlapcem v župnišču v Šentjurju, sicer doma iz Kamena v šentjurski župniji.¹⁶⁴ V tem zakonu ni bilo otrok, zakonca sta gospodarila slabi dve desetletji do poroke

¹⁵⁷ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 17–18.

¹⁵⁸ Prvi zemljiškknjižni vložek je leta 1837 prodal Mariji Kocen, drugega pa naslednje leto Mihaelu Pavčniku, oba skupaj za samo 373 goldinarjev (SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, knj. 758, Graščina Ponikva, zemljiška knjiga za dominikalno in gorsko posest, urb. št. 137 in 188).

¹⁵⁹ NŠAM, Župnija Ponikva, Matične knjige, P 1815–1849, fol. 22.

¹⁶⁰ Prav tam, R 1802–1838, fol. 34.

¹⁶¹ Prav tam, M 1821–1838, pag. 38.

¹⁶² Kovačič, *Služabnik božji*, str. 17.

¹⁶³ Anton je bil prvorojenec, rojen 19. decembra 1826. Za njim je 22. avgusta 1829 prišel na svet Franc Serafin, ki je umrl že 12. oktobra istega leta, kot zadnji pa je 16. septembra 1831 ugledal luč sveta drugi Franc (NŠAM, Župnija Ponikva, Matične knjige, R 1802–1838, fol. 118, 141 in 165; M 1821–1838, pag. 19). Netočen je Kovačičev podatek, da smrt Antonovega drugorojenca ni vpisana v mrliško matico (Kovačič, *Služabnik božji*, str. 17).

¹⁶⁴ NŠAM, Župnija Ponikva, Matične knjige, P 1815–1849, fol. 83.

škofovega nečaka Antona Slomška (1854), nato pa na Slomu živela kot preužitkarja.¹⁶⁵ Slomšek se ju je spominjal z grenkobo, ki jo je leta 1837, ko je zgolj na kratko obiskal rodni dom, zlil v svoj počitniški potopis. Ne da bi omenil, da koga je šlo, je potožil nad nezaupljivim in hladnim sprejemom: »Le tuji ljudje te srečajo in ti s svojimi plahimi pogledi povedo, da si tukaj tujec.«¹⁶⁶ Življenje škofove nekdanje svakinje Neže Močnik se je izteklo pri 66-ih 21. septembra 1875 v kajži s hišno št. 1,¹⁶⁷ ko je na domačiji s št. 2 gospodaril sin Anton, Slomškov nečak.

Anton (1826–1892), poročen z Marijo Golež (1838–1900), je gospodaril tudi 13 let prej, ko se je od tega sveta poslovil škof Slomšek.¹⁶⁸ Iz škofovih računov je razvidno, da je nekaj časa hodil v celjske šole, leta 1847 pa ga je stric škof vzal k sebi v Št. Andraž za konjarja, dokler ne bi v treh do štirih letih prevzel očetovega posestva.¹⁶⁹ Slomšek je na podoben način poskrbel tudi za drugega nečaka Franca (1831–1884), ki ga je kot petnajstletnika vzel za hlapca in ga po treh letih povzdignil v strežaja, kar je ostal celih deset let.¹⁷⁰ Ko se je leta 1862 na Ponikvi oženil z domačinko Ano Hostnikar, je že živel kot posestnik v sosednji vasi Brezje v šentjurski župniji,¹⁷¹ od koder je izviral njegov prapraded Matija Novak ali Hudič, prvi slomski Slomšek. Tam se je Frančeva življenjska pot tudi iztekla,¹⁷² njegov sin in naslednik Jakob pa je imel številno družino sedmih moških potomcev.¹⁷³ Slomški so se tako vrnili tja, od koder so izšli, ko so se pisali še Novak oz. Hudič, in kjer ta rodbinska veja živi še danes. Kot smo videli, ni škof Anton Martin temu delu svojega sorodstva, nečakoma Antonu in Francu, v oporoki zapustil ničesar, in sicer z utemeljitvijo, da se je »drugih krvnih sorodnikov spomnil že za življenja«. Ni dvoma, da je oba svoja slomska nečaka izdatno gmotno podprl. Kakor tudi ne gre dvomiti o Slomškovi želji, da bi kateri od nečakov, najsi bo po bratovi strani ali po sestrah, postal duhovnik, a za to očitno ni bil primeren nobeden. Še najbliže duhovništvu se je na začetku gibal nečak in bodoči slomski gospodar Anton Slomšek, ki se je znašel v šoli v Celju.

¹⁶⁵ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 18–19.

¹⁶⁶ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, VIII, Potopisi, 1837, pag. 47.

¹⁶⁷ NŠAM, Župnija Ponikva, Matične knjige, M 1839–1894, pag. 331.

¹⁶⁸ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 19.

¹⁶⁹ Prav tam, str. 18–19.

¹⁷⁰ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 40.

¹⁷¹ NŠAM, Župnija Ponikva, Matične knjige, P 1850–1874, fol. 82.

¹⁷² Prav tam, M 1865–1869, pag. 303.

¹⁷³ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 40.

Slom na spominski razglednici ob stoletnici Slomškovega rojstva (zbirka Milana Škrabca).

O usodi svojega rodnega doma pa je Slomšek sorodnikom preroško napovedal: »Bodete videli, **Slom še bo prišel v tuje roke.**« To se je zgodilo sicer pozneje, že po smrti nečaka Antona. Prodal ga je njegov sin Anton Slomšek ml. (1877–1935), ki je zagospodaril po materini smrti leta 1900, prav tedaj, ko so praznovali stoletnico škofovega rojstva. Za posest in Slomškov rodni dom je obstajala velika nevarnost, da padeta v roke nemškonalnega društva Südmark, a je, kot pravi Kovačič, »pravočasno odvrnil to sramoto od Slovencev celjski odvetnik dr. Josip Karlovšek, ki je sam l. 1905 kupil Slom, od njega pa ga je prevzela celjska posojilnica«. ¹⁷⁴

¹⁷⁴ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 19–20. – Slomškov dom je delno podkletena enonadstropna hiša s široko dvokapno streho na čop; od Slomškovega časa so zlasti močno spremenjena gospodarska poslopja (Stopar, *Slomškova Ponikva*, str. 34–35). F. Kovačič je precej natanko opisal notranjost Slomškove rojstne hiše, kakršna je bila v tridesetih letih 20. stoletja: »V sprednjem, južnem in najstarejšem delu sta vstric dve sobi, večja družinska soba in manjša, tako zvani „štibelc“. V desnem kotu družinske sobe stoji velikanska jesenova miza, okoli nje pa starinske klopi, na katerih je še sedel Slomšek. V kotu na steni visi veliko razpelo in na njem velikanski rožni venec, še iz časa očeta Marka Slomškega. V levem kotu med oknom in vrati v stransko izbo je sedaj prazen prostor. Tu je baje stala postelja, v kateri se je rodil

Slomškova rojstna hiša danes (foto: B. Golec, oktober 2021).

Ob nacionalizaciji po drugi svetovni vojni je Slomovina postala sedež državnega kmetijskega kombinata. V tem času so poleg Slomškove rojstne hiše zrasla velika nova poslopja, ki še danes kazijo njen videz. Ob 170-letnici Slomškovega rojstva leta 1970 je bila ena od sob v škofovi rojstni hiši namenjena za spominsko sobo, čemur so sledila dolgotrajna prizadevanja za celovito ureditev hiše. Leta 1991 jo je kupila mariborska škofija, od katere jo je leta 2007 prevzela njena naslednica škofija Celje, upravlja pa jo župnija Ponikva. V devetdesetih letih 20. stoletja je mariborska škofija domačijo, kjer je od leta 1998 na ogled muzejska zbirka, temeljito prenovila.¹⁷⁵

Na Slomškovi rojstni hiši sta danes vzdani dve plošči. Prva, odkrita kmalu po

Slomšek. V levem kotu pri vhodu je velikanska stara peč, vsa z železnimi obroči opasana, da se ne zruši. Pri tej peči se je še Slomšek grel.« Prav tam, str. 10–11.

¹⁷⁵ Stopar, *Slomškova Ponikva*, str. 46; Herman, *Slomškova rojstna hiša*, str. 86–88. Dodatne informacije: Jožef Planinc, župnik na Ponikvi, 24. marca 2023; Miha Herman, nekdanji župnik na Ponikvi, zdaj na Teharjah, 13. aprila 2023.

Spominsko znamenje, ki spominja na šolsko skušnjo, ob orehu pri ponikovski župnijski cerkvi (foto: B. Golec, oktober 2021).

njegovim portretom, in sicer hkrati s prvo ploščo na rojstni hiši. Od leta 1991 stoji v stranski niši mavčni model Slomškovega spomenika, postavljenega istega leta pred mariborsko stolnico. Skozi Ponikvo in Slom poteka tudi označena Slomškova romarska pot od Bizeljskega do Nove Cerkve.¹⁷⁷

Nasprotno ni na ponikovskem pokopališču nobenega pomnika na Slomškovo sorodstvo, ki je živelo v njegovem času. Pokopališče je mlajše, tako da je tu našla zadnje počivališče le družina brata Jožefa. Predniki od prapradeda, prvega gospodarja Sloma, dalje so bili pokopani še na prvotnem pokopališču ob župnijski cerkvi. Kot vse kaže, so tam položili k večnemu počitku tudi škofovo mater, ki je umrla dobrih pet let pred očetom, potrjeno pokopanim na kratkotrajnem, kmalu opuščenem pokopališču na Gmajni. V starejši literaturi beremo, da so pokopališče prenesli na

škofovi smrti,¹⁷⁶ je na desni bočni fasadi, precej visoko od tal, druga, ki opozarja na končano obnovo hiše leta 1998, pa desno od vhodnih vrat. V središču Ponikve ima Slomšek od leta 1900 spominsko ploščo, odkrito ob stoletnici rojstva in pozneje vzdano v skupen spomenik z geografom Blažem Kocenom. Na zidu župnijske cerkve in ob ostankih oreha opozarja manjša plošča na šolsko skušnjo leta 1812, med katero je bil 12-letni Slomšek nagrajen. Prvotno ploščo so vzdali ob stoletnici dogodka in petdesetletnici škofove smrti (1912), sedanjó pa deset let pozneje (1922). V župnijski cerkvi sv. Martina, po katerem je Slomšek pri birmi dobil svoje drugo ime, so najprej v prezbiterju odkrili škofovo spominsko ploščo z

¹⁷⁶ Herman, Ponikva in Slomšek, str. 63. Po Stoparju naj bi to ploščo odkrili šele leta 1900 ob stoletnici Slomškovega rojstva (Stopar, *Slomškova Ponikva*, str. 35–36).

¹⁷⁷ Herman, Ponikva in Slomšek, str. 63–68. Prim. Stopar, *Slomškova Ponikva*, str. 14, 32–33.

Gmajno že leta 1792 ob epidemiji rdeče griže, pri čemer so prostor za novo božjo njivo izbrali zelo ponesrečeno. Zaradi prevelike strmine so se namreč ob dežju sprožali plazovi, tako da so se videle krste v grobovih. Že leta 1827 so zato uredili sedanje pokopališče pod cerkvijo, na mestu prejšnjega pa je pozneje nastal šolski vrt. Na nekdanjem pokopališču na Gmajni naj bi bila tako pokopana oba škofova starša.¹⁷⁸ Mlajša literatura navaja kot zanesljivo dejstvo, da so tam k večnemu počitku položili škofovo mater, umrlo 2. januarja 1816.¹⁷⁹ Dejansko pa je na gmajnski božji njivi našel zadnje domovanje Slomškov oče, in sicer kot eden prvih župljanov. Pomenljivo je, da govori Slomšek v zvezi s tem pokopališčem samo o očetovem grobu, ne tudi o materinem. Ne da bi navedel ime župnika, nedvoumno pove, kateri ponikovski dušni pastir je prenesel pokopavanje na ta nesrečni kraj. Šlo je za Martina Lampeta, župnika na Ponikvi med letoma 1820 in 1827. V počitniškem potopisu leta 1837 pravi Slomšek takole: »Bližal sem se župnijskemu središču Ponikva in prišel do groba svojega dobrega očeta, ki leži zdaj na odprti gmajni. Pokopališče so kljub vsem protestom župljanov prenesli zaradi župnikove svojeglavosti od cerkve na ta pašnik, komaj pa je bil župnik prestavljen na novo službeno mesto, so ga preselili na tretje, sedanje mesto. Ograjo so podrli, vsako znamenje krščanskega kraja pokopavanja odstranili, le ugreznjene gomile kažejo na počivališče rajnih. O teh, ki so tu pokopani, posmehljivo pravijo, *da konje pasejo* [zadnje besede je Slomšek zapisal v slovenščini]. Toda mrtvi molčijo, molčimo tudi mi!«¹⁸⁰ Natančni datum začetka kratkotrajnega pokopavanja na Gmajni ni znan. Vsekakor se to ni zgodilo pred poletjem 1820, ko je Lampe nastopil službo,¹⁸¹ najpozneje pa, ko je 16. marca 1821 umrl Marko Slomšek. Kot v mrliški matici priča zapis novega župnika Ferdinanda Feichtingerja, je bil prvi pokop na sedanjem pokopališču 3. novembra 1827.¹⁸² Iz povedanega sledi, da na Gmajni nikoli ni bilo groba obeh škofovih staršev, kot je zmotno zapisano na pomniku pod lesenim križem, postavljenim ob 170-letnici Slomškovega rojstva leta 1970¹⁸³ in obnovljenim ob 200-letnici smrti škofove matere leta 2016. Pač pa tam poleg Slomškovega očeta Marka počivajo zemeljski ostanki strica Valentina, umrlega slabo leto za njim.

¹⁷⁸ *Pokopališča pri cerkvah*, str. 238–239.

¹⁷⁹ Pevec, *Župnija Ponikva*, str. 43.

¹⁸⁰ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, VIII, Potopisi, 1837, pag. 47.

¹⁸¹ Lampe je na Ponikvi prvič krščeval 5. julija, pokopaval 23. in poročal 27. avgusta 1820 (NŠAM, *Župnija Ponikva, Matične knjige*, R 1802–1838, fol. 88; M 1782–1821, pag. 152; P 1815–1849, fol. 15).

¹⁸² NŠAM, *Župnija Ponikva, Matične knjige*, M 1821–1838, fol. 12.

¹⁸³ Herman, *Ponikva in Slomšek*, str. 67.

OČETOV ROD

Izhodišče za raziskovanje svojega rodu po očetovi strani je Maksu Goričarju Lin še pred njim Francu Kovačiču dal škof Slomšek sam, čigar ključne besede o zgodovini Sloma, zapisane v tretjem potopisu (1837), je Goričar povzel takole: »Pred sto petdesetimi leti, torej okoli l. 1680. je Slom bajè imel pet posestnikov, med njimi je bil neki duhovnik glavni lastnik. Vsa ta posestva je pokupil Štefan Novak, po domače Slomšek.«¹⁸⁴ Kot je ugotavljal že Goričar, je rodbinsko izročilo ustrezalo dejstvom. Prvi Slomšek je prišel na Slom še kot Novak, se tu začel imenovati Slomšek in, kot pričajo urbarji iz prve polovice 18. stoletja, v svojih rokah združil posest petih posestnikov.¹⁸⁵ In tu se je zadeva ustavila ali kot je zapisal raziskovalec Slomškove genealogije: »Dalje nazaj bi morali zasledovati Slomške v Novakih. To pa je nemogoče, kajti ponikovske matice so zgorele, Novaki pa so zelo običajno ime, zato je nemogoče spraviti jih v sorodstveno zvezo s Slomšeki. Ne ostaja torej drugega, kakor da ostanemo pri Štefanu Novaku-Slomšku in ga smatramo za pradedu Slomškov, kakor ga je označil – po izročilu – že škof Slomšek sam.«¹⁸⁶ Žal vztrajni in pri raziskovalnih metodah domiselni Maks Goričar ni imel v rokah Slomškovega potopisa, ampak se je zanašal na Kovačičevo razlago Slomškovih besed, Kovačič pa je, kot bomo videli, izpustil ravno ključni podatek, da je bil Štefan Novak premožen sosed Sloma.¹⁸⁷

¹⁸⁴ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 10.

¹⁸⁵ Prav tam, str. 10–12.

¹⁸⁶ Prav tam, str. 10–11.

¹⁸⁷ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 12.

O dejansko prvem Novaku na Slomu, škofovem prapradedu Matiju, ni bilo Goričarju znanega ničesar razen imena in tega, da je bil Štefanov oče. Ker vemo danes o njem kot človeku več kot o katerem koli drugem Slomškovem predniku vključno s škofovimi starši, bo poglavje o Matiju tudi tako obsežno.

SLOM PRED SLOMŠKI IN NOVAKI

Precej težje kot v času Novakov oz. Slomškov je mogoče po urbarjih zasledovati posestno zgodovino Sloma pred tem. Goričar je imel v rokah najstarejši gornjegrajski urbar iz leta 1426, nato pa nobenega vse do urbarja iz leta 1714, ker »jih ni bilo mogoče vpogledati«. Urbarji iz vmesnega, skoraj tristoletnega časovnega razpona bi, kot je zapisal, razkrili, kdaj se je gosposčinski urad, v katerem je ležal Slom, začel imenovati po Slomu in kdaj se je glavnega posestnika na Slomu – še v času pred priselitvijo škofovih prednikov – prijel priimek Slomšek.¹⁸⁸

Urad Slom, tedaj imenovan še Urad v Marki blizu Lemberga, ob prvi omembi Sloma leta 1426.

¹⁸⁸ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 9.

Po urbarju iz leta 1426 je bil Slom tako kot v naslednjih stoletjih do zemljiške odveze v sestavi istega gosposčinskega urada, ki je vključeval hube (kmetije) na širšem območju Šentjurja pri Celju. Urad, pozneje poimenovan po Slomu, se je tedaj imenoval Urad v Marki blizu Lemberga (*Officium in Marchia prope Lemburg*) in je štel 31 hub (*mansus*) v osmih krajih, od tega štiri hube na Slomu (*Slum*), ki se takrat sploh prvič omenja. K prvi slomski hubi je spadal mlin, noben kmet pa še ni imel priimka, le pri enem je tega nadomeščala poklicna oznaka čevljar (*schuster*).¹⁸⁹

Poznejši urad Slom žal le izjemoma najdemo v ohranjenih urbarjih in drugih urbarialnih virih škofijskega gospostva Gornji Grad za 16. in 17. stoletje. Razlog tiči v dejstvu, da je Gornji Grad svoj najvzhodnejši urad redno oddajal v zakup in ga v neposredno upravo ponovno prevzel šele leta 1683.¹⁹⁰ Iz omenjenih dveh stoletij razpolagamo tako samo z urbarjem iz leta 1602 in s tremi popisi podložnikov, sestavljenimi za davčne potrebe na zahtevo štajerskih deželnih stanov.

Prvi popis je t. i. cenilni zapisnik iz leta 1542, ki znotraj urada, imenovanega Urad v hribovju pod Celjem, ne razlikuje posameznih vasi in zaselkov, ampak so ti navedeni ob imenu posameznega posestnika, kadar ta nima priimka – in takih je bila velika večina od skupno 25 kmetov v uradu –, tako kot pozneje pa sta bili na Slomu najverjetneje dve hubi. Ena je tista, na kateri je sedel Primož Na Slomu (*Primus Naslomo hieben*) in je popisana na tretjem mestu, druga pa je na popisu prva. Kot slomsko jo prepoznamo po mlinu in priimku Martina Rožiča, ki ju trideset let pozneje srečamo v okviru Sloma. Med njiju se je vrnil župan Filip iz Brezja (*Philip Supan zu Prückb*), Primožu pa sledijo Janez Petelin z majhno hubo in trije gospodarji majhnih hub v Brezju (*zu Prückb*), vsi brez priimka.¹⁹¹ Priimka Slomšek torej še ni bilo, ampak ga nadomešča kognomen Na Slomu, kar je prvi slovenski zapis predložne zveze z vsebovanim toponimom Slom.¹⁹²

¹⁸⁹ NŠAL 20, Gornji Grad – Avstrija, šk. 2, urbar Gornji Grad 1426, pag. 124. Prim. Gestrin, *Gospodarska in socialna struktura*, str. 497; Goričar, *Slomščekov rodovnik*, str. 9; I. Orožen, *Das Benediktiner-Stift Oberburg*, str. 297.

¹⁹⁰ Leta 1662, ko se je urad imenoval še Hribovje pod Celjem (*Ambt Pürckb vnder Cilli*), ga je imel v zakupu Maks Satlberger (NŠAL 20, Gornji Grad – Avstrija, šk. 11, register zaostankov 1662, s. p.), nato do leta 1678 braslovski župnik Andrej Karel Staidler, za njim pa baron Andrian, dokler ni leta 1683 prešel v neposredno upravo gospostva (prav tam, šk. 85, Proces Steidler 1697–1700, Specification, s. d.).

¹⁹¹ StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe VI, Gülterschätzungen 1542, Nr. 20/268, fol. 149r–150r.

¹⁹² Priimek so imeli v celotnem uradu samo trije, če izvzamemo župana (*Supan*) iz Brezja: Rožič, Petelin in Klanšek. Drugi so poimenovani po krajih: Brezje (*zu Brückb*, *zu Prückb*), Hotunje (*Nachutinni*), Videm (*Nawidmi*), Predel (*Na Predeli*), Spodnji Predel (*zu Vnder Predeli*), »Pečina« (*Na Patsim*, *Na Patschim*) in Slatina (*Slatini*).

Ob popisu ognjiščnine (*Rauchgeld*) trideset let pozneje, leta 1572, sta bili na Slomu (*Zu Slom*) popisani dve podložniški posesti, ki sta plačevali vsaka po 20 krajcarjev, enako kot vseh 25 podložnikov v sedmih krajih urada. Na prvi posesti sta skupaj gospodarila Ahac in Janež brez priimka, na drugi pa Jurij Rožič, ki se je pisal enako kot leta 1542 Martin Rožič, kmet s hubo in mlinom.¹⁹³ Slom (*Am Slam*) iz zgodovinske teme zopet pokuka čez natanko tri desetletja, v gornjegrajškem urbarju iz leta 1602, ko na njem najdemo dva posestnika. Andrej Zorko je imel celo kupnopravno hubo in še polovico druge, prav tako podeljene v kupno pravo. Na drugi polovici hube je gospodaril Vide, sin Petra Na Slomu (*Petter am Slam Sun Vide genannt*), pri katerem ni navedeno, ali je šlo za kupnopravno ali zakupno posest.¹⁹⁴ Enako posestno stanje srečamo v popisu davka na osebo iz let 1632–1634. Na Slomu (*Am Slomb*) je imel Matija Zorko (*Matthia Sorkbo*) poldrugo hubo, Peter Na Slomu (*Petter am Slomb*) pa polovično.¹⁹⁵

Še pred priselitvijo prednikov škofa Slomška so se s Slomom skozi stoletja identificirali gospodarji, ki med seboj niso bili vsi sorodstveno povezani. Omejnjeni Peter Na Slomu ni bil nujno potomec Videta, Petrovega sina. Za diskontinuiteto govori naslednje dejstvo. V vmesnem času naj bi posestnik Sloma skupaj s svojo družino umrl za kugo, kar je razvidno iz prošnje šentjurskega župnika Mihaela Wollicha ljubljanskemu škofu Tomažu Hrenu kot zemljiškemu gospodu Sloma. Wollich je Hrena leta 1625 prosil, naj slomsko hubo – po Ignacu Orožnu je šlo za poznejši rojstni dom škofa Slomška – podeli v kupnopravno posest njegovemu svaku Mihaelu Pilpahu, ki z družino gospodari pri njem v Šentjurju.¹⁹⁶ Ali je Hren uslišal Wollichovo prošnjo, ne vemo. Na poldrugi hubi je od leta 1602 do zgodnjih tridesetih let obstal priimek Zorko, medtem ko se je gospodar polovične hube v obeh primerih imenoval po Slomu. Lahko pa bi se v davčni napovedi prikazana slika iz let 1632–1634 nanašala tudi na nekoliko starejše stanje, še pred kugo.

O priimku Slomšek v tem času, v prvi tretjini 17. stoletja, še ni sledov, ni ga ne na Slomu ne drugje v uradu. Kot bomo videli, srečamo Slomške prvič v zadnji tretjini istega stoletja. Tako se priimek Slomšek po nastanku uvršča med mlajše slovenske priimke, vsaj dokler se ne izkaže, da je obstajal že prej.

Posestno stanje Sloma prikazuje še urbar iz leta 1714, že iz časa, ko je na

¹⁹³ StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe VI, Rauchgeld 1572–74, Nr. 143, s. d., s. p.

¹⁹⁴ NŠAL 20, Gornji Grad – Avstrija, šk. 3, urbar Gornji Grad 1602 – 2. del, pag. 1070–1071.

¹⁹⁵ Prav tam, šk. 4, register davka na osebo 1632–1634, s. p.

¹⁹⁶ I. Orožen, *Das Dekanat Tüffer*, str. 134. – Orožen je listino našel v gornjegrajškem arhivu.

glavnini Sloma gospodaril rod škofa Slomška.¹⁹⁷ Na prvem mestu je naveden Blaže Slomšek (*Blasche Slomschegg*) s polovično hubo, za njim pa škofov praded Štefan Slomšek (*Stephan Slomschegg*) s tremi posestnimi enotami: s celo kupnoppravno hubo, na kateri je bil prej gospod Andrej Standler, z njivo in s polovično kupnoppravno hubo.¹⁹⁸ Več Slomškov srečamo tudi drugje v uradu, tedaj imenovanem Urad Slom in hribovje pod Celjem. V sosednji vasi Brezje se je od desetih podložnikov kar polovica pisala Slomšek: Matija, Blaže, Primož, Matija in še en Primož, prvi trije vsak na celi zakupni hubi, zadnja dva pa sta bila glede na majhne dajatve kajzarja.¹⁹⁹ Od kod toliko Slomškov? Ni prav verjetno, da bi na nastanek in širjenje priimka vplivalo novo poimenovanje urada po Slomu. Slomški so se pač imenovali tisti, ki so na Slomu bodisi prebivali ali od tam izšli. Le malo prej se je priimek prijel škofovih neposrednih prednikov, na Slom priseljenih Novakov.

Slom sicer v narečju pomeni sleme. Zaselek Slom pri Ponikvi leži na položnem slemenu,²⁰⁰ tako kakor Slomi v Slovenskih goricah. Ta osnova, ki se pri nas pojavlja samo na Štajerskem, je izpričana še v pokrajinskem imenu Slomošina oziroma Slomoščina (pri omenjenih Slomih), v gorskem imenu Slomnik in vodnem imenu Slomščica za potok, ki teče pod Slomškovim Slomom.²⁰¹ V zvezi s pisanjem imena Slom v virih, kjer se pojavlja kot *Slum*, *Slam*, *Slamb*, *Slomb* in *Slom*, je Goričar zapisal, da je pisan različno, »primerno izreki: savinjska potegne o bolj proti u, šmarska ga „zapoje“ bolj na a.«²⁰² Kot smo videli, so priimek Slomšek v ponikovski župniji pogosto zapisovali kot Slamšek. Tvorjen je s priponskim obrazilom *-jak* iz pridevnika *sлом(ov)ski* in je prvotno pomenil prebivalec Slomov, Sloma ali prišlek iz le-teh.²⁰³ V desetletju pred drugo svetovno vojno je bil razširjen v petih tedanjih političnih okrajih, ki so si po pogostnosti sledili takole: Ljutomer, Celje-okolica, Slovenj Gradec, Maribor in Slovenske Konjice.²⁰⁴ Danes (2023) je redek, saj ga ima le 53 oseb, od tega velika večina v savinjski regiji (44).²⁰⁵ Je pa po zaslugi Antona Martina Slomška zelo prepoznaven in je kot tak

¹⁹⁷ Ista imena gospodarjev kot urbar, a brez velikosti posesti, vsebuje že register zaostankov činžnega žita 1711–1714 (NŠAM 20, Gornji Grad – Avstrija, šk. 7, s. p.).

¹⁹⁸ NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 48, knj. 39, štifni register Gornji Grad 1714, fol. 179v.

¹⁹⁹ Prav tam, fol. 178r–179v.

²⁰⁰ Za okolico Uniš so nasploh značilna široka obla slemena (*Krajevni leksikon Slovenije*, str. 346).

²⁰¹ Snoj, *Etimološki slovar*, str. 382.

²⁰² Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 9.

²⁰³ Keber, *Leksikon priimkov*, str. 671.

²⁰⁴ Bezljaj, *Začasni slovar*, str. 560.

²⁰⁵ <https://www.stat.si/imenarostva#/names?lastname=Slom%C5%A1ek> (dostop 15. 3. 2023).

zaradi uveljavljene knjižne norme doživel spremembo pri sklanjanju: namesto Slomšek – Slomšeka v novejšem času Slomšek – Slomška. Kovačič in Goričar sta še dosledno rabila izvorni štajerski način sklanjanja.²⁰⁶

PRAPRADED MATIJA NOVAK ALI HUDIČ POSTANE SLOMŠEK

Kot rečeno, se je Goričar pri opisu naselitve Slomškovega prednika na Slomu opiral samo na Kovačičevo interpretacijo kratkega orisa tega dejanja izpod peresa škofa Slomška. V njegovem precej svobodnem izvlečku iz Slomškovega potopisa iz leta 1837, objavljenem leta 1934, manjka ključni podatek, da je bil Štefan Novak doma iz soseščine. Kovačič je zadevni izsek povzel takole: »Pred sto petdesetimi leti, torej okoli l. 1680, je Slom baje imel pet posestnikov, med njimi je bil neki duhovnik glavni lastnik. Vsa ta posestva je pokupil Štefan Novak, po domače Slomšek. Potem se je staro ime polagoma opustilo in po priliki od l. 1700 je obveljalo ime Slomšek kot domače ime.« O Štefanu Novaku oz. Slomšku je še zapisal: »Bil je premožen in podjeten mož in je zapustil več sinov, med njimi dva duhovnika.«²⁰⁷ Slomškove besede v potopisu pa se v prevodu glasijo takole: »Slom, pred 150 leti srenjo petih posestnikov, med katerimi naj bi bil glavni posestnik neki duhovnik, je povezal in združil v eno kmetijo sosednji premožni kmet (sic!) Štefan Novak. Z več hubnimi posestvi pripada nekdanjemu gospodstvu Rudenek, zdaj Gornji Grad, je lasten urad, podložen ljubljanskemu škofu. Štefan Novak, po domače Slomšek, je imel več sinov, med njimi dva duhovnika. Dejansko rodbinsko ime je zastaralo in rodbini je od leta 1700 postalo lastno domače ime Slomšek.«²⁰⁸

²⁰⁶ Po Kovačiču se je prvotna oblika priimka glasila Slomšák, -áka, »Ljudstvo v ponikovski župniji in povsod v lavantinski škofiji pa pozna le Slomšek in ne Slomška« (Kovačič, *Služabnik božji*, str. 14).

²⁰⁷ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 12.

²⁰⁸ V izvorniku: »*Slom, vor 150 Jahren eine Gemeinde von 5 Besitzern, darunter der Hauptbesitzer ein Priester gewesen seyn soll, ist durch einen benachbarten vermöglichen Bauern Stephan Novak zusammengebracht und zu einem Bauernhof vereinigt worden. Es gehört mit mehrern Hubgründen der einstigen Herrschaft Rudnegg, jetzt Oberburg, macht ein eigenes Amt aus, dem Bischöfe von Laibach gehörig. Stephan Novak vulgo Slomsbek hatte mehrere Söhne, darunter 2 Priester. Der eigentliche Familien Name veraltete, und der Vulgar-Nahme Slomsbek wurde der Familie seit 1700 eigen*« (NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, VIII, Potopisi, 1837, pag. 48). – Pridevnik *benachbarten* (sosednji) za Štefana Novaka je v objavi Slomškovega citata pomotoma izpustil že Franc Kosar v prvem Slomškovem življenjepisu, objavljenem leta 1863 (Kosar, *Anton Martin Slomšek* (izvirnik 1863), str. 37). Prav mogoče je, da se je Kovačič na tem mestu oprl neposredno na Kosarja namesto na izvornik, čeprav ni dvoma, da je imel Slomškov

Od kod je prišel Štefan Novak, se je pri Slomškovich na Slomu torej v prvi polovici 19. stoletja še vedelo: bil naj bi sosednji premožni kmet. Anton Martin ga leta 1837 na drugem mestu, kjer opisuje cerkvico sv. Ožbolta v bližnjih Unišah, izrecno označuje kot svojega praded: »Ta prijazna cerkvica, ki jo je po pripovedovanju na novo zgradil moj praded Slomšek Štefan leta 1737 ...«²⁰⁹

O tem, da je bilo **Štefanovemu očetu ime Matija**, priča neposredno en sam, a za nas ključni vir. Pričevanje o Matiji Novaku oz. Slomšku je Goričar našel v poročni matici župnije Vojnik, v vpisu Štefanove poroke 17. februarja 1700. Matija je v njem naveden kot že pokojni in s priimkom Slomšek, njegov sin Štefan, ki se je tedaj poročil z domačinko Heleno Jošt, pa kot ženin iz župnije Ponikva (*Stephanus filius defuncti Mathiae Slomsekh ex parochia ponikliensi*).²¹⁰ Ko je Štefan tri leta pozneje, 6. februarja 1703, dobil po kupnem pravu kupljeno hubo, imenovano Slomovina ali Slomski dvor (*so genanten Slamber hoff*), je v listini ljubljanskega škofa imenovan Štefan Novak,²¹¹ kar je poleg ustnega izročila škofove rodbine in mlajšega jožefinskega katastra²¹² edini podatek, ki Novake povezuje s Slomški. Omenjena huba po Goričarjevem mnenju ni mogla biti šele prva posest Štefana Novaka na Slomu, ampak je moral škofov praded nekaj tamkajšnje posesti imeti že pred poroko leta 1700, da je po njej lahko dobil priimek Slomšek. Prva Štefanova posest na Slomu naj bi bila cela huba, pri kateri je v gornjegrajskem urbarju iz leta 1714 zapisano, da jo je prej imel gospod Andrej Standler. Listina iz leta 1703 pa naj bi se po Goričarju nanašala na tretjo posest v urbarju, na polovično hubo, saj jo je Štefan Novak kupil od Janeza Krstnika Škorje in potemtakem ni mogla biti identična s Standlerjevo.²¹³

Kot bomo videli, je imel posest na Slomu dejansko že oče Matija Novak, ki

potopis sam v rokah, saj je iz njega povzel letnico gradnje cerkve sv. Ožbolta v Unišah 1737 (Kovačič, *Služabnik božji*, str. 12), ki je Kosar nima (Kosar, *Anton Martin Slomšek* (izvirnik 1863), str. 36).

²⁰⁹ »Dieses freundliche Kirchlein von meinem Urgrossvater Slomsekh Stephan 737 der Sage nach neu erbauet ...« (NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, VIII, Potopisi, 1837, pag. 47).

²¹⁰ NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, P 1684–1784, s. p., 17. 2. 1700. – Goričar je vpis objavil samo v slovenskem prevodu, ohranil je le izvorno obliko priimka *Slomsekh* (Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 10).

²¹¹ NŠAL 101, Zbirka listin, št. 931, 1703 II. 6., Gornji Grad. Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 11.

²¹² Štefanov sin Matevž Slomšek je v jožefinskem katastru imenovan Matevž Novak (SI AS 1110, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 270, Okrajna gosposka Blagovna, št. 8, davčna občina Ponikva, subreparticijski izvleček, 28. 9. 1789, pag. 44–45).

²¹³ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 11. Goričar je zmotno bral *Staudler* namesto *Standler*.

se je tja tudi preselil, in to iz neposredne bližine, iz sosednje vasi Brezje, prav tako v uradu Slom. Vendar v nasprotju z Goričarjevim sklepanjem ni posedoval polovične hube, ki je v urbarju leta 1714 navedena kot Štefanova tretja posest, ampak prvo, tj. celo hubo duhovnika Andreja Staidlerja (ne Standlerja ali Staudlerja). Isto posest je njegov sin Štefan Novak leta 1703 prejel od ljubljanskega škofa v kupnopravno posest, potem ko jo je kupil od Janeza Krstnika Škorje, za katerega Goričar ni mogel vedeti, da je bil Staidlerjev dedič in da so mu bile vmes formalno priznane lastniške pravice.

Levo Brezje v župniji Šentjur, skrajno desno Slom v župniji Ponikva, v ozadju Ponikva (foto: B. Golec, marec 2023).

Nova spoznanja o prenosu lastništva hube na Novake - Slomške temeljijo na tistem delu gornjegrajskega gosposčinskega arhiva, ki je danes v Nadškofijskem arhivu Ljubljana in ga Maks Goričar v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu, kjer je bil tedaj shranjen, ni imel v rokah. Tam je sicer brez uspeha iskal urbarje, kot piše leta 1936 v pismu Francu Kovačiču,²¹⁴ drugo gradivo pa ga očitno ni posebej zanimalo. Šele od leta 1979 je ta del gornjegrajskega gosposčinskega arhiva

²¹⁴ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, 10. 8. 1936.

v Ljubljani, kamor je prišel v okviru arhivske restitucije.²¹⁵ Dokumente o očetu Matiju in sinu Štefanu Novaku, o prejšnjem lastniku duhovniku Andreju Karlu Staidlerju in o vmesnem Janezu Krstniku Škorji najdemo v njem raztresene v več sodnih spisih. Iz posameznih drobcev je bilo slednjič mogoče sestaviti trdno in logično celoto.

Priimek duhovnika Staidlerja je v urbarju iz leta 1714 in v poznejših urbarjih vsakič zmotno zapisan kot Standler, kar je Goričar bral kot Staudler. Je pa v gospodu Andreju pravilno identificiral Andreja Karla Staidlerja, med letoma 1657 in 1679 župnika in komisarja v Braslovčah, rojenega okoli leta 1619 v Gornjem Gradu.²¹⁶

Kaj se je dogajalo s Staidlerjevo, pozneje Novak-Slomškovo posestjo na Slomu, razkriva sodni spis t. i. Staidlerjevega procesa z dokumenti iz let 1694–1701.²¹⁷ Ko je nekdanji braslovški župnik Staidler leta 1685 umrl, sta dve njegovi hubi, obe precej zanemarjeni in z neplačanimi obveznostmi, zapadli gornjegrajskemu gospostvu. Prva, imenovana *Prenhof*, je ležala pri Braslovčah, druga, označena kot *Slombhof*, pa na Slomu. Gospostvo je za obe takoj zatem poiskalo primerna posestnika.²¹⁸ Vse kaže, da se je to zgodilo že leta 1686 ali najpozneje 1687, saj se popis neporavnanih obveznosti pokojnega župnika Staidlerja za Slom konča z letom 1686. Iz popisa izvemo, da je imel Staidler do leta 1678 v zakupu celoten urad Slom, nato je bil njegov zakupnik gospod (baron) Andrian iz Gornjega Grada, leta 1683 pa je urad spet prešel v neposredno upravo gornjegrajskega gospostva. Iz naslova zakupa urada in pozneje neporavnanih dajatev se je pri Staidlerjevi posesti do vključno leta 1686 nateklo za dobrih 252 goldinarjev dolga, ki ga je odvetnik Gornjega Grada Elija Köschner ob prodaji hube na Slomu odtegnil od kupnine.²¹⁹ Dobrih deset let pozneje, leta 1697, iz prošnje Janeza Krstnika Škorje ljubljanskemu škofu izvemo, da je bil tedanji posestnik dvora Slom (*Hoff Slam*) Matija Novak. Škorja je kot priznani Staidlerjev dedič zahteval zase izročitev Slomovine iz Novakovih rok ter prosil za inventar živine in premičnin, ki so bile izročene Novaku ob predaji posesti, in za ocenitev, koliko je Novak medtem vložil v izboljšavo

²¹⁵ NŠAL 20, Gornji Grad – Avstrija, popis.

²¹⁶ Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 11.

²¹⁷ NŠAL 20, Gornji Grad – Avstrija, šk. 85, Proces Steidler 1697–1700.

²¹⁸ Prav tam, s. d. (Information). – *Prenhof* je ljubljanski škof 12. januarja 1687 podelil v kupnopravno posest Janezu Juriju Peeru; I. Orožen je sklepal, da gre za posest v Rakovljah pri Braslovčah (I. Orožen, *Das Dekanat Fraßlau*, str. 46).

²¹⁹ NŠAL 20, Gornji Grad – Avstrija, šk. 85, Proces Steidler 1697–1700 s. d. (Specification).

posesti. Ko sta bila kupnopravni dvor Slom in druga Staidlerjeva posest odtujena, je bil Škorja še majhen in ni mogel vedeti, kako je do odtujitve prišlo.²²⁰ Zadeva se je vlekla že od jeseni 1685, ko je Škorja na podlagi Staidlerjeve oporoke prvič zahteval dediščino, a so ga kot mladoletnega in zaradi pravic drugih dedičev zavrnilo. Pravico do izključnega dedovanja mu je šele leta 1693 s sodbo priznal štajerski deželni glavar,²²¹ pred katerim se je Škorja nato še več let pravdal z ljubljanskim škofom zaradi svoje zahteve po izročitvi obeh Staidlerjevih hub oziroma dvorov. Škof je priznanju Škorje za dediča oporekal s sklicevanjem na dva razloga: prvič, da Škorja kot nezakonski sin (*filius naturalis*) duhovnika Staidlerja sploh ni upravičen do dedovanja, in drugič, da sta obe hubi zakupni (*Miedt Hüeben oder Pfenich*) in kot takšni po smrti prve ali največ dveh generacij pripadeta gospostvu, Staidler pa kot duhovnik ni mogel imeti naslednikov in tudi ničesar oporočno zapustiti.²²² Po večletnem pravdanju sta nasprotni strani, Škorja in pooblaščenec ljubljanskega škofa, 6. novembra 1700 v Gornjem Gradu sklenili poravnavo. Škofov pooblaščenec je bil po njenih določilih dolžan Škorji kot priznanemu Staidlerjevemu dediču izročiti hubo na Slomu (*die Hueben zu Slomb*), in sicer v takem stanju, v kakršnem jo je zapustil pokojni Staidler, ter skupaj z inventarnim popisom, kaj je s hubo prevzel pokojni Hudič (*der Huditsch seel.*). Kot bomo videli, je bil **Hudič drugi priimek Matije Novaka**. Od drugih zahtev je Škorja odstopil, tako tudi od zahteve po vrnitvi hube, imenovane *Prenerhoff*, ki jo je, enako kot tisto na Slomu, medtem prevzel drug posestnik. V zameno je moral Škorja baronu Andrianu poplačati Staidlerjeve robotninske zaostanke v višini 200 goldinarjev, preostanek pa iz prejete kupnine za Staidlerjevo hubo ljubljanski škof. Ta naj bi Hudiču (*dem Huditsch*) vrnil tudi njegovo kupnino (*seinen Kaufschilling*) 400 goldinarjev ter Škorji za hubo na Slomu izdal zaščitno pismo.²²³

Bilo je torej črno na belem, da bo moral Štefan, naslednik pokojnega Matije Novaka ali Hudiča, v zameno za vrnjeno kupnino zapustiti hubo na Slomu ali t. i. Slomski dvor, so mu pa priznali nadomestilo za vse, kar je bilo medtem vloženo v izboljšavo posesti. Pri tem so se pojavile tehnične težave, ker ne pri takratnem ne pri prejšnjem gornjegrajskem odvetniku niso našli inventarja Staidlerjevih premičnin, izročenih Štefanu Novaku.²²⁴ Tako je 28. junija 1701

²²⁰ Prav tam, s. d. (pripis 10. 10. 1697).

²²¹ Prav tam, s. d. (pripis 20. 12. 1697).

²²² Prav tam, s. d. (Information).

²²³ Prav tam, 6. II. 1700.

²²⁴ Prav tam, s. d. (Information).

trinajst nepristranskih cenilcev ocenilo izboljšave na posesti in stavbah na Slomu, odstopljenih Novaku. Ugotovili so, da je bilo za ogredje in streho pri veliki stavbi vloženi 6 goldinarjev, pri kolnici (šupi za vozove) 24 goldinarjev, pri kovačiji 5 goldinarjev, za popravilo ogredja in strehe na novi hiši 10 goldinarjev, prav toliko za oboje pri stari hiši, enako za popravilo ogredja in strehe še ene stavbe (besedilo je tu zabrisano), za gumno, skednje in hleve 30 goldinarjev, pri mlinu pa za streho in mlinske kamne 11 goldinarjev, skupaj 106 goldinarjev. Štefanu Novaku so priznali tudi pridelek posejanega žita, ki ga bo dala naslednja žetev, zato pa je moral Škorji izročiti vse nepremičnine, ki jih je ta navedel, ne glede na to, da niso našli inventarja.²²⁵ Zadnji dokument v Staidlerjevem sodnem spisu je nastal dan po cenitvi na gospostvu Vrbovec, kjer ga je napisal Volf Andrej Filiaš, očitno eden od cenilcev. V kratkem pismu je gornjegrajskemu odvetniku sporočal, kako poniglavo, neposlušno in trdovratno se obnaša Janez Krstnik Škorja, ki hitro spreminja odločitve (*balt Ja: balt Nein*), tako da ni pričakovati poravnave. Proti njemu bo treba nastopiti zelo resno in na drugačen način, sicer se sodni spor zlepa ne bo končal.²²⁶

Škorja, o katerem vemo le to, da je moral biti še mlad in da je živel v Braslovčah,²²⁷ je očitno nagajal in izsiljeval, a se je spor slednjič le razrešil. Zadnje dejanje pravdanja za Slomovino je listina ljubljanskega škofa Ferdinanda grofa Kuenburga o podelitvi dvora Slom (*so genanten Slamber Hoff*) Štefanu Novaku in njegovim dedičem v kupno pravo, izdana 6. februarja 1703 v Gornjem Gradu. Po njenih besedah je Novak plačal Škorji 500 goldinarjev kupnine ter poravnal deseti in dvajseti pfenig v višini 75 goldinarjev. Čeprav je šlo za kupnopravno posest (*Kauffrechtsweis*), se je ta pravica v tem primeru nanašala le na dva rodova (*auf zweij leiber zu verstehen*).²²⁸

²²⁵ Prav tam, 28. 6. 1701 (Schätzung).

²²⁶ Prav tam, 29. 6. 1701.

²²⁷ Škorja je gornjegrajskemu odvetniku 10. januarja 1700 pisal iz Braslovč (prav tam, 10. 1. 1700). Da je bil verjetno od tam, je na podlagi dejstva, da je Gornji Grad imel v tej župniji podložnike in da se je v njej leta 1637 rodil neki Janez Krstnik Škorja, sklepal že Goričar (Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 11). Ta Janez Krstnik je prišel na svet občutno prezgodaj, da bi mogel biti istoveten s sinom braslovškega župnika Staidlerja, zapovrh pa se je rodil kot zakonski otrok (NŠAM, Župnija Braslovče, Matične knjige, R 1632–1639, pag. 36). Glede na podatek, da je bil Janez Krstnik Škorja leta 1685 ob smrti očeta Andreja Karla Staidlerja še mladoleten, se je moral roditi v šestdesetih ali sedemdesetih letih 17. stoletja. Priimek Škorja je v Braslovčah tedaj živel, je pa v vrsti krstnih matičnih knjig vrzel vse od leta 1639 do 1672. Po tem letu Škorjevega krsta ne najdemo (prav tam, R 1672–1708).

²²⁸ NŠAL 101, Zbirka listin, št. 931, 1703 II. 6., Gornji Grad.

Listina ljubljanskega škofa Ferdinanda grofa Kuenburga o podelitvi dvora Slom Štefanu Novaku in njegovim dedičem, izdana 6. februarja 1703 v Gornjem Gradu (NŠAL 101, Zbirka listin, št. 931).

Goričarjevo sklepanje, da je Štefan Novak oz. Slomšek moral imeti na Slomu nekaj posesti že ob poroki leta 1700, da se je lahko imenoval Slomšek, se je torej pokazalo kot pravilno. Prav tako, da je šlo za Staidlerjevo posestvo.²²⁹ Ni pa res, da za to posest ni ohranjena kupna pogodba. Listina iz leta 1703 se namreč nanaša na nekdanjo Staidlerjevo hubo, ne na polovično hubo, ki jo v urbarju leta 1714²³⁰ najdemo v Štefanovih rokah kot njegovo tretjo posest in je bila glede na to očitno pridobljena zadnja. Brez poznavanja predzgodovine bi nas listina zlahka zavedla, tako kot je Goričarja. Slomski dvor je, kot smo videli, kupil že Štefanov oče Matija Novak ali Hudič, ki je zanj odštel 400 goldinarjev, potem ko je posest po smrti župnika Staidlerja (1685) zapadla gornjegrajskemu gospostvu. Ko pa jo je s pravdanjem uradno dobil nazaj Staidlerjev dedič Škorja, je Štefan temu zanj najpozneje v začetku leta 1703 plačal 500 goldinarjev kupnine. Šlo je torej za dvakratno prodajo: prvič škof oziroma gospostvo Gornji Grad Matiju Novaku ali Hudiču in nato Škorja Štefanu Novaku oz. Slomšku, ki je medtem prvo kup-

²²⁹ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 11.

²³⁰ NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 48, knj. 39, štiftni register Gornji Grad 1714, fol. 179v.

nino dobil nazaj. Vmesna epizoda s Škorjo, Staidlerjevim nezakonskim sinom in dedičem, je bila le pravni spor, pri čemer ni huba na Slomu, matična Slomovina, nikoli fizično prišla v Škorjeve roke.

Da je Matija Novak Slomovino kupil zelo kmalu po Staidlerjevi smrti (1685), o čemer brez navedbe imena novega lastnika govori nedatirano poročilo ljubljanskega škofa v sodnem spisu,²³¹ potrjujejo tudi drugi dokumenti gornjegrajskega arhiva. Še več, iz treh drugih sodnih zadev je mogoče razbrati, kje je Matija živel pred tem, leta 1685, in kdaj približno se je preselil na Staidlerjevo hubo na Slomu, kjer ga najdemo tri leta pozneje. Od kod je prišel na Slom, razkriva njegova izjava, ki jo je podal 1. julija 1688 pred gornjegrajskim gosposčinskim upraviteljem v zvezi s sporom z lastnikom gospostva Blagovna (pri Šentjurju). V zapisani izjavi je omenil svojo hišo v Brezju tik ob Slomu (danes Brezje ob Slomu) in svoj travnik na Slomu.²³²

Ozadje nastanka omenjenih dokumentov o Matiji Novaku je vprašanje deželosodne jurisdikcije nad Brezjem in Slomom, ki sta ležala prav na meji med deželskima sodiščema gospostev Blagovna in Zbelovo. Meja tu očitno ni bila jasno določena, Slom pa je imel lastno pomirje, ki je pripadalo njegovemu zemljiškemu gospodu gospostvu Gornji Grad.²³³ Dokumenti, nastali v letih 1688–1690, povedo marsikaj **tudi o Matijevi človeški plati**, zato si jih bomo ogledali nekoliko natančneje.

Prvi dokument je zapis njegove že omenjene izjave (*deß Matthia Nouakh aussag*) pred gornjegrajskim gosposčinskim upraviteljem z datumom 1. julij 1688. Matija se je prepiral z lastnikom gospostva Blagovna in iskal zaščito pri svojem zemljiškem gospodu. Blagovenski graščak grof Gaisruck, za katerega je moral Novak točiti t. i. dvorno vino, mu je namreč naložil več kazni. Kot je povedal Matija sam, bi moral prvo kazen v višini 6 goldinarjev plačati zato, ker sta se njegova hlapca Marko Guzi in Jurij Skale zapletla v pretep (*Rauffhandl*) s furmani »gospoda komisarja« iz Šentjurja, ko so v Brezje pripeljali sod vina. Ko je nato Novak prinesel na Blagovno plačilo dvornega vina (*die bezallung des Hoffweins*), mu je pokojni grof od vsote odtegnil 6 goldinarjev kazni. Druga kazen se je nanašala na pretep pred tremi leti, torej leta 1685. Gregor Pevec, župan gospostva Štatenberg na Mlačah, se je zaradi nekega zapitka (*wegen Zallung einer Zöch*) stepel z Matijem pri njegovi hiši v Brezju (*bej seinem Hauß im Dorff Wreßie*). Grof mu je nato

²³¹ NŠAL 20, Gornji Grad – Avstrija, šk. 85, Proces Steidler 1697–1700, s. d. (Information).

²³² Prav tam, šk. 88, Različni procesni akti 17. st., t. 7. 1688.

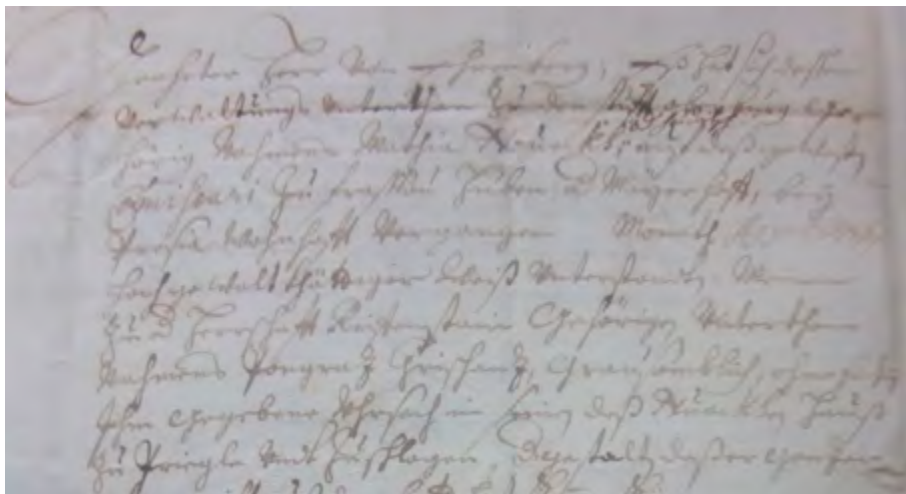
²³³ *Historischer Atlas*, Bl. 32, Cilli.

naročil, naj na gospostvo prinese plačilo za dvorno vino. Prvič grofa ni bilo doma, ko pa je Matija prišel drugič, je dal Gaisruck zapreti grajska vrata in mu rekel, da se bosta najprej poravnala glede omenjenega pretepa, sicer Matija ne bo prišel z gradu. Na prošnjo jo je Matija nato odnesel ugodno (*mit Vortl Loß worden*), a po tistem ni več hodil na blagovensko gospostvo. Ko je zaradi žitne desetine potem prišel k njemu blagovenski gosposki pisar, mu je Matija plačal 13 goldinarjev zaostanka za dvorno vino, a je pisar od dolga odpisal samo 7 goldinarjev, preostalih 6 goldinarjev pa odštel kot kazen. Po tistem je Novak ostal dolžan za dvorno vino še 7 goldinarjev, ki jih je prvič poslal na Blagovno po Tomažu Godcu in drugič po blagovenskem podložniku Antonu Kovaču, a ju grof od njiju ni hotel vzeti, ampak je denar obakrat poslal nazaj. Matija ni vedel, da mu je pisar zapisal 6 goldinarjev kot kazen, saj mu o tem ni ničesar povedal. Tako je vztrajal, naj se mu plačanih 6 goldinarjev računa za dvorno vino in ne kot kazen (*Straffgelt*), grof pa mu je zato 5. maja 1688 na njegovem domačem travniku na Slomu (*in der hämbischen Wisen zu Slamb*) zarubil par volov, ki ju ni hotel vrniti, dokler Novak ne plača 13 goldinarjev.²³⁴ Na podlagi Novakove izjave je upravitelj gornjegrajskega gospostva pisno protestiral pri grofu Francu Leopoldu Gaisrucku in zahteval poravnavo v 14 dneh, ker naj bi kršil jurisdikcijo Gornjega Grada nad njegovim podložnikom. Iz dopisa še izvemo, da je grof prisodil Novaku kazen 6 goldinarjev junija prejšnjega leta 1687 in da je bil Matija Novak gornjegrajski podložnik na Slomu (*Zu Slamb wohnenden vnderthan*).²³⁵ Kako se je zadeva iztekla, ni znano, ker viri o tem molčijo.

Da se je Matija iz Brezja prav med letoma 1685 in 1688 premaknil na sosednji Slom in kam natanko, pove naslednji dokument. Le malo pred rubežem, ki se je, kot smo videli, zgodil na Novakovem zemljišču na Slomu (!), se je gornjegrajski podložnik Matija Novak z blagovenskim graščakom zapletel v nov spor, ki ga v izjavi pred svojim zemljiškim gospodom raje ni omenil. Odvetnik gornjegrajskega gospostva je sredi poletja prejel prošnjo grofa Gaisrucka, datirano 10. avgusta 1688 na Blagovni, naj v štirinajstih dneh njemu ali kakemu nepristranskemu sodniku izroči gornjegrajskega podložnika Matijo Novaka, sicer bo prisiljen zoper tega uporabiti druga v deželi dovoljena pravna sredstva. Matija Novak ali Hudič (!) (*Mathia Nouak oder Huditsch*), ki živi na hubi oziroma pristavi nekdanjega braslovškega komisarja pri Brezju (*auf des gewesten Commißari zu Fraßlau Huben oder Majrhhoff, bej Prefia wohnhafft*), naj bi namreč aprila istega leta v svoji hiši

²³⁴ NŠAL 20, Gornji Grad – Avstrija, šk. 88, Različni procesni akti 17. st., 1. 7. 1688.

²³⁵ Prav tam, šk. 85, Različni procesni akti 17. st., 6. 7. 1688.

Omemba Matije Novaka ali Hudiča (v tretji vrstici) v dopisu grofa Gaisrucka z 10. avgusta 1688 (NŠAL 20, Gornji Grad – Avstrija, šk. 88, Različni procesni akti 17. st.).

(*in seinem des Nouakhen Hauß*) brez vsakega razloga tako grozovito pretepel blagovenskega podložnika Pongraca Grižanca, da mož osem dni ni mogel vstati iz postelje.²³⁶

To skromno dokumentirano nasilno dejanje je za poznavanje razmer na Slomu in v rodu škofa Slomška še pomembnejše od prvega. Izvemo namreč, da Novak ne živi več v Brezju, ampak pri vasi, natančneje na hubi ali pristavi nekdanjega komisarja v Braslovčah. Prav to je ključ za razumevanje lastništva poznejše posesti Štefana Slomška s Sloma. Hubo v bližini Brezja je torej braslovški župnik in komisar Staidler uporabljal kot pristavo, ležati pa ni mogla nikjer drugje kakor na Slomu. Blagovenskemu pisarju ne gre zameriti, da je namesto na Slomu zapisal pri Brezju, saj mu razmere na tleh drugega gospostva niso bile domače.

Pismo grofa Gaisrucka, ki dokazuje povezavo med to posestjo in Matijem Novakom, razkriva še eno, za Matijo nič kaj laskavo podrobnost. Po grofovih besedah naj bi se prapraded škofa Slomška imenoval Novak ali Hudič, pri čemer brez poznavanja konteksta ne moremo vedeti, ali je Hudič vzdevek, ki si ga je mož prislužil s svojim vedenjem, ali podedovano rodbinsko ime. Matija Novak v Brezju ni bil edini Hudič. Drugega Hudiča, Jakoba, srečamo malo pred prvo omembo Matije Novaka. Ko je grof Franc Leopold Gaisruck julija 1687 s služab-

²³⁶ NŠAL 20, Gornji Grad – Avstrija, šk. 84, Procesi 17. st., 10. 8. 1688.

niki prijezdil v Brezje, na silo odprl gumno in iz njega odpeljal približno dve kopi (*Schober*) zimskega ječmena, potem pa je eden njegovih služabnikov še s pištolo streljal na Valentina Slomška, iz pisma gornjegrajskega pooblaščenca grofu izvemo za naslednja imena oškodovanih podložnikov gospostva Gornji Grad: Valentin Slomšek, Jurij Novak, Primož Remih, Jakob Hudič (*Huditsch*) in Jurij Kolar.²³⁷

Za Valentina Slomška naslednje leto beremo, da je prebival v Brezju. Dne 10. avgusta 1688, sočasno z zahtevo po izročitvi Matije Novaka, je namreč grof Gai-sruck poslal v Gornji Grad enako zahtevo za izročitev dveh Matijevih sovaščanov iz Brezja (*zu Prefja wahnhafti*), ki sta se oba pisala Slomšek (!), in sicer Jakoba in Valentina Slomška (*Schlomschegg*), ker naj bi Jakob 13. junija na tleh blagovenskega deželjskega sodišča, nedaleč od Sloma ali Brezja (*unweidt Slom oder Prefja*), Valentin ranil do krvi z udarcem s krepelom (*Plueriefig mit einem Priegl geschlagen*).²³⁸

Kaj lahko porečemo ob vsem tem? Nasilno obračunavanje ni bilo v tej dobi nič nenavadnega niti za osebe višjega družbenega stanu, za podložnike pa je bilo sploh zelo običajno. Prapraded škofa Slomška Matija Novak ali Hudič tako v tem kontekstu ni več videti tak nasilnež, kot bi ga presojali z merili današnjega časa.

Tretji primer, v katerega se je škofov prednik zapletel zaradi uporabe sile, je dokumentiran najbolje, enako kot za prva dva pa ne poznamo epiloga. Zadeva je zanimiva, ker v njej nastopata tako Novak kot Slomšek. O njej je v poslopju celjske Grofije (*Zilli in der Graffey*) 23. junija 1689 kot nepristranski sodnik razsojal Janez Pavel Adam Mayr pl. Meyerberg, upravitelj deželno-stanovskega proviantnega urada v Celju. Tokrat je Matijo Novaka kot tožnik jemal v precep upravitelj deželjskega sodišča Zbelovo Janez Franc Dixl. Podobno kot Blagovna si je Zbelovo nad območjem Sloma lastilo deželskosodne pravice. Matija Novak, naveden kot podložnik urada Hribovje ali Slom (*ambt Purgge oder Slam*), je bil obtožen, da je 23. junija 1688 na tleh zbelovskega deželjskega sodišča z motiko (*mit ein Hakhenstreich*) po glavi udaril Pavla, sina Blažeta Slomška, in ga nato ranil do krvi še na hrbtu. Zbelovsko deželjsko sodišče je 23. maja 1689 od gospostva Gornji Grad zaman zahtevalo Novakovo izročitev. Nepristranski sodnik je zdaj razsodil, da mora Matija Novak zaradi storjenega zločina (*seines begangenen Landgericht Frauel*) v 14 dneh

²³⁷ NŠAL 20, Gornji Grad – Avstrija, šk. 82, Procesi 17. st., 23. 7. 1687.

²³⁸ Prav tam, šk. 84, Procesi 17. st., 10. 8. 1688, prezentirano 11. 9. 1688.

tožniku Dixlu plačati 15 kron.²³⁹ Iz pritožbe gornjegrajskega odvetnika Elije Köschnerja zoper Dixlovo zahtevo izvemo še eno pikantno podrobnost. Novak se je Pavla Slomška lotil skupaj z drugim gornjegrajskim podložnikom Videtom, sinom Jerneja iz Slatine, in sicer zaradi njegovega nečistovanja (*Vnzucht*) z Marijo Ferlež na zbelovski vinski gorici Globoko.²⁴⁰ Matijev obračun s tem očitno mladim, še neporočenim človekom gre najprej razumeti kot poskus obrambe nravnosti.

Ranjeni Pavel, sin Blažeta Slomška, bi bil lahko doma tako iz Brezja kakor s Sloma. Po urbarju iz leta 1714, četrto stoletja po dogodku, je namreč na celi zakupni hubi v Brezju gospodaril Pavel Slomšek, na polovični hubi na Slomu pa Blaže Slomšek. Vide iz Slatine je prejkone istoveten z Videtom Rojškom, po istem urbarju podložnikom na manjši posesti v Slatini, Marija Ferlež pa bi bila lahko doma s Hotunja, kjer je leta 1714 gospodaril manjši posestnik Matija Ferlež, ali iz družine kajžarja Jakoba Ferleža v Brezju. Vsi naštetni so spadali pod slomski urad gornjegrajske gosposke,²⁴¹ medtem ko je gorica Globoko, kjer so imeli vinograde, ležala na zbelovskih deželskosodnih tleh. Omenimo, da je tam, v Spodnjem Globokem, kot imetnik vinogradniške posesti že leta 1571 izpričan Lovrenc Novak,²⁴² ki ga naslednje leto prepoznamo kot podložnika iz Brezja.²⁴³

Tretji in hkrati zadnji znani primer nasilja Matije Novaka z omenjeno naloženo denarno kaznijo še ni doživel epiloga. Gornjegrajsko gospostvo je namreč pri cesarju oziroma pri notranjeavstrijski vladi v Gradcu protestiralo zoper neupravičeno sojenje svojima podložnikoma.²⁴⁴ Ohranjenih je več ločenih dopisov Matije Novaka in Videta iz Slatine, v katerih prosita za odložitev izvršbe, dokler kompetenčni spor med gospostvoma Gornji Grad in Zbelovo ne bo razčiščen. Seveda si podložnika nista dopisovala s cesarjem na lastno pest in sama, ampak so dopise v njunem imenu pošiljali iz gornjegrajske gosposčinske pisarne, dopisovanje, ki sega do začetka leta 1690, pa vsebinsko ne prinaša ničesar novega.²⁴⁵

²³⁹ Prav tam, šk. 82, Procesi 17. st., 10. 6. 1689.

²⁴⁰ Prav tam, 28. 5. 1689.

²⁴¹ NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 48, knj. 39, štiftni register Gornji Grad 1714, fol. 178r, 179r, 179v in 181r.

²⁴² StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe VI, Bodengeld, C 5, s. p.

²⁴³ Prav tam, Rauchgeld 1572–74, Nr. 143, s. d., s. p.

²⁴⁴ NŠAL 20, Gornji Grad – Avstrija, šk. 82, Procesi 17. st., 28. 5. 1689, 10. 6. 1689, 16. 7. 1689, 3. 9. 1689, 4. 1. 1690, 2. 2. 1690, 25. 3. 1690.

²⁴⁵ Prav tam, 30. 6. 1689, 19. 8. 1689, 3. 9. 1689, 19. 12. 1689, 19. 1. 1690, 1. 3. 1690.

Kot smo videli, je bil Matija Novak jeseni 1697, ko je izrecno naveden kot tedanji posestnik dvora Slom (*Hoff Slam*), še živ. Umril je kmalu zatem, pred 17. februarjem 1700, ko se je njegov sin Štefan v Vojniku poročil kot sin pokojnega Matije Slomška. S preselitvijo na Slom je torej po vsem sodeč že Matija začel namesto prejšnjega priimka Novak uporabljati novo hišno ime Slomšek.

Štefanov **novi priimek Slomšek**, prvič zapisan ob njegovi poroki, pa glede na listino, ki ga nato leta 1703 imenuje Novak, tedaj še ni bil trden. Vpis poroke je tudi edini vir, ki kot Slomška označuje že njegovega očeta Matijo. Goričar tega podatka ni komentiral, ampak je zaupal izročilu, po katerem je vseh pet poznejših Slomškovih posesti na Slomu pokupil šele Štefan.²⁴⁶ Kot je zapisal, naj bi bil priimek Slomšek »že v okolici običajen davno pred prihodom Štefana Novaka na Slom«. Številne Slomške namreč pred letom 1700 in zlasti potem razkrivajo matične knjige sosednje župnije Šentjur.²⁴⁷ V resnici pa pred koncem 17. stoletja v šentjurski župniji še ni moglo biti prav veliko Slomškov. Goričar je sam opozoril, da je prvi vpis v tamkajšnji krstni matici, ki zadeva Slom, iz leta 1670, ko je šla v sosednji župniji za botro Vršula V Slomi.²⁴⁸ Poleg omenjene Uršule (*Vršula Vslomi*),²⁴⁹ nesporno s Sloma v ponikovski župniji, se neposredno zatem 22. avgusta 1670 pojavita zakonca Jakob in Doroteja Slomšek (*Slomsek*), starša krščenca Luke,²⁵⁰ in to so na šentjursko-ponikovskem območju prve izpričane osebe s priimkom Slomšek sploh. Zelo verjetno je Jakob identičen z Jakobom Slomškom iz Brezja, ki smo ga leta 1688 srečali v sodnem spisu. Leta 1671 je izpričan še kot krstni boter (*Schlomshekb*), in sicer otroku zakoncev Kolar,²⁵¹ ki je nedolgo zatem (1687) prav tako živel v Brezju, nato pa se v šentjurskih krstnih maticah s koncem leta 1671 začenja skoraj tridesetletna vrzel do leta 1700. Veliko več Slomškov je v maticah župnije Šentjur najti po tem letu.²⁵²

Kot smo videli, se v uradu Slom konec 17. stoletja ni pisala Slomšek samo ena rodbina, tista, ki je gospodarila na polovični hubi Slom. Takšno sliko, več Slomškov v omenjenem uradu, kmalu zatem ponuja urbar iz leta 1714. V vasi Brezje

²⁴⁶ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 10–12.

²⁴⁷ Prav tam, str. 9.

²⁴⁸ Prav tam, str. 13–14.

²⁴⁹ NŠAM, Župnija Šentjur pri Celju, Matične knjige, R 1645–1671, pag. 315.

²⁵⁰ Prav tam, pag. 315.

²⁵¹ Prav tam, pag. 325.

²⁵² Prim. Goričarjeve izpiske za Kovačiča (NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, s. p.).

(*Püerg oder Wrefia genannt*) so gospodarili kar trije kmetje Slomški (*Slombfchegg*), Matija, Pavel in Primož, vsak na celi zakupni hubi, ob njih pa še dva Slomška kajžarja, Martin in Primož.²⁵³ Na sosednjem Slomu srečamo dva Slomška, Blažeta na polovični hubi (zakupni ali kupnopravni) in našega Štefana, ki je imel največ posesti: kupnopravno célo hubo, nekoč v lasti gospoda Andreja Staidlerja, njivo in polovično kupnopravno hubo.²⁵⁴

Prav tako ni konec 17. stoletja v Brezju živel en sam Novak – naš Matija, ki je kupil Staidlerjevo posest na Slomu, ampak je leta 1687 s tem priimkom izpričan še en gornjegrajski podložnik, Jurij Novak. Lahko bi bil Matijev brat ali starejši sin in bi prevzel hubo po Matijevi preselitvi na Slom. Urbar iz leta 1714 pozna med brezjanskimi podložniki dva Novaka. Jurij Novak (*Nouakh*), nemara isti kot 27 let prej, je imel célo hubo (brez navedbe, ali je zakupna ali kupnopravna), Anton Novak pa zakupno.²⁵⁵ Od treh drugih priimkov, ki jih v Brezju srečamo leta 1687, se je do leta 1714 ohranil samo Remih, medtem ko sta rodbinski imeni Hudič in Kolar izginiti.²⁵⁶

Matija Novak, ki je kot gospodar na Slomu postal iz Novaka Slomšek, torej ni prišel od daleč in v teh krajih ni bil »novak«, ampak **bližnji sosed iz Brezja, čigar rod je imel tu globoke korenine**. Ne samo, da ni bil nič manj Slomšek kakor drugi kmečki gospodarji na Slomu pred njim in v njegovem času, ampak so Novaki v sosednjem Brezju izpričani že več kot sto let prej. In enako tudi priimek Hudič, kakor Matijo neodvisno imenujeta dva vira, prvi, nastal leta 1688 v blagovenski gosposčinski pisarni, in drugi leta 1700 v Gornjem Gradu.

Glede na to, da Matija Novak ali Hudič konec 17. stoletja v Brezju ni edini nosil teh dveh priimkov, je tem večja verjetnost, da je bil od tod tudi po rodu. En priimek je moral biti v njegovem primeru hišno ime, drugi pa podedovani priimek. V času, ko priimki še niso bili stabilni in obvezno prenosljivi s staršev na potomce, sta se priimka Novak in Hudič lahko prenašala z ene osebe na drugo na različne načine. Prvega Novaka srečamo v Brezju že leta 1572, in sicer Lovrenca (*Lorenz Nouakh*), navedenega med šestimi plačniki izredne dajatve ognjiščnine.²⁵⁷

²⁵³ NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 48, knj. 39, štiftni register Gornji Grad 1714, fol. 178r–179r.

²⁵⁴ Prav tam, fol. 179v.

²⁵⁵ Prav tam, fol. 179r.

²⁵⁶ Primož Remih, verjetno isti kot leta 1687, je gospodaril na celi hubi (prav tam, fol. 178v). Med štirimi kajžarji sta v urbarju poleg dveh Slomškov izpričana še Jakob Ferlež in Barbara Oblak (prav tam, fol. 179r).

²⁵⁷ StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe VI, Rauchgeld 1572–74, Nr. 143, s. d., s. p. – Obdavčenci v Brezju so bili: Ahac Kolar (*Achez Khollar*), Lovrenc Novak (*Lorenz Nouakh*), Klanšek

Leto prej, 1571, je isti (*Lorenz Nouakh*) popisan kot eden od desetih plačnikov zemljarine (*Bodengeld*) za vinsko gorico Spodnje Globoko (*Vnnder Globoku*), ki je prav tako spadala pod gornjegrajski urad Celje, poznejši urad Slom.²⁵⁸ Novak je v Brezju bodisi nasledil enega od petih posestnikov hub iz leta 1542 – trije so bili tedaj brez priimka, imenovani samo po Brezju (Štefan, Matija in Primož), četrti župan Filip, peti pa po vsem sodeč Janez Petelin – bodisi je njegova huba medtem nastala kot nova, šesta, in je bil v polnem pomenu besede novak. Leta 1572 je bilo namreč v Brezju šest plačnikov ognjiščnine, vsi z enako obveznostjo. Njihove posesti prepoznamo v gornjegrajskem urbarju iz leta 1602 kot hube, ob katerih so bile tedaj še tri manjše posesti, skupaj devet gospodarjev. Priimek Gašperja Novaka, ki je gospodaril na celi hubi, se skriva v germanizirani obliki priimka Neulich (*Casper Neulich*).²⁵⁹ V popisu davka na osebo za leta 1632–1634 je namreč med šestimi gospodarji hubne posesti na istem, četrtem mestu naveden Matija Novak (*Matthia Nouakh*), ki bi bil lahko oče ali ded Matije Novaka ali Hudiča, začetnika Slomškovega rodu na Slomu. Na šestem mestu so tedaj popisali Jurija Hudiča (*Jurj Huditsch*), gospodarja polovične hube,²⁶⁰ na kateri je leta 1602 gospodaril Gašper Klajnsšek. Enako verjetna pa je možnost, da je istoveten z Jurijem, sinom pokojnega Avgušтина Zupana ali župana, v urbarju navedenega z njivo za pol dneva oranja.²⁶¹ Priimek Novak sega v Brezju torej v tretjo četrtino 16. stoletja, medtem ko se je Hudič tu naselil ali dobil priimek v prvi tretjini 17. stoletja. Prejkone sta oba prva nosilca priimkov prišla v Brezje od nekod iz slomskega urada, če se nista v tej vasi že rodila.

(*Kblanschekb*), Mihael Šuster ali čevljar (*Michel Schuesster*), Gregor Amsešik (*Amseschikh*) in Martin Zupan ali župan (*Suppan*), vsi z enako obveznostjo 20 šilingov.

²⁵⁸ StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe VI, Bodengeld, C 5, s. p.

²⁵⁹ NŠAL 20, Gornji Grad – Avstrija, šk. 3, urbar Gornji Grad 1602 – 2. del, pag. 1067–1070. – Gospodarji celih hub so se imenovali: Jurij Cimerman ali tesar (*Jurj Zimerman*), Martin Kolar (*Marttin Kholer*), Boštjan Klajnsšek (*Bastian Kblainschegkb*), Gašper Novak (*Casper Neulich*) in Gregorjev sin Marko (*Markbo des Gregor Sun*). Na polovični hubi je gospodaril Gašper Klajnsšek (*Casper Kblainschegkb*), Matija Cimerman starejši (*Matthia Zimerman der Alte*) je imel hišico na gmajni, Barbara, vdova Avgušтина Zupana ali župana (*Barbara Augustin Suppans wittib*), zemlje za en dan oranja, Jurij, sin omenjenega pokojnega župana oziroma Zupana (*Jurj des vorgemelten Supans seligen Sun*), pa njivo za pol dneva oranja. Od leta 1572 so se torej ohranili štirje priimki.

²⁶⁰ NŠAL 20, Gornji Grad – Avstrija, šk. 4, register davka na osebo 1632–1634, s. p. – Imena obdavčencev so skoraj enaka kot imena gospodarjev leta 1602. Na celih hubah so živeli: Jurij Cimerman, Martin Kolar, Boštjan Klajnsšek, Matija Novak (*Matthia Nouakh*) in Gregorjev sin Matija, na polovični hubi pa Jurij Hudič (*Jurj Huditsch*).

²⁶¹ Gl. op. 259.

Lovrenc Novak, podložnik gospostva Gornji Grad v Brezju ob Slomu, v popisu ognjiščnine iz leta 1572 (StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe VI, Rauchgeld 1572–74, Nr. 143, s. d., s. p.).

Kakor koli, rod škofa Antona Martina Slomška ima na območju okoli Sloma precej globlje korenine od doslej znanih. Prvi je na Slomu gospodaril Matija Novak ali Hudič, oče škofovega pradedna Štefana Novaka oz. Slomška, in ne šele Štefan, ki je nato v nekaj desetletjih vso podložniško posest v zaselku združil v svojih rokah. Novaki in Hudiči pa so že veliko prej živeli v sosednji vasi Brezje in niso prišli od bogvekod, kot je veljalo do sedaj.

Že škof Slomšek je vedel in v svojem potopisu iz leta 1837 zapisal, da je njegov praded Štefan izšel iz neposredne bližine. Ta podatek je zadnji najdeni in je samo potrdil moje ugotovitve. Če bi Maks Goričar poznal škofovo navedbo o Štefanu kot premožnem sosеду, bi se tudi sam lotil iskanja bližnjih Novakov, ki bi jih v urbarju iz leta 1714 našel v Brezju. Za odkritje podatkov o Štefanovem očetu Matiji Novaku oz. Slomšku pa bi bil neizogibno potreben temeljit pregled gornjegrajskega arhiva v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu, kjer je Goričar, kot rečeno, iskal samo urbarje ali predvsem te. A tudi potem, ko je gradivo leta 1979 prišlo iz Gradca v Ljubljano, je trajalo še desetletja, da je ime Matije Novaka pritegnilo pozornost zgodovinarja.

Goričar Matije ni iskal tam, kjer bi ga najprej, če bi vedel, da je prišel iz sosednje vasi Sloma, ki je oddaljena le streljaj čez Slomščico. Brezje ob Slomu, kot se vas uradno imenuje, je tako kot danes tudi v obravnavanih stoletjih spadalo v župnijo Šentjur, šentjurske župnijske matice pa so ohranjene neprimerno boljše

kakor ponikovske. Samo ena sicer datira še v 17. stoletje, in sicer krstna matična knjiga za obdobje 1645–1671, v kateri se po nekaj vpisih iz leta 1645 le-ti začnejo redno vrstiti od januarja 1650 in segajo do decembra 1671. Prvi Novak, z imenom Vide (*Vide Novack*), se pojavi 2. marca 1652 kot krstni boter in potem še večkrat v enaki vlogi do leta 1665.²⁶² Ker so rojstni kraji krščencev in botrov navedeni le izjemoma, ne vemo, kje v župniji je prebival. Prva oseba s priimkom Novak, postavljena v Brezje, je botra Uršula Novakovka (*Vrfula Nouakouka Vbrefje*) 7. maja 1654,²⁶³ verjetno pa je v tej vasi prebival tudi Jurij Novak, ki se je imenoval enako kot vaščan Brezja, znan iz zgoraj opisanega spora leta 1687. Jurij je prvi Novak, ki ga v šentjurski matici srečamo kot očeta, in sicer trikrat med letoma 1665 in 1669, vsakič z ženo Jero.²⁶⁴ Imel pa je tudi soimenjaka Jurija Novaka, poročenega z Nežo, ki se mu je rodil otrok leta 1667.²⁶⁵ Poleg omenjenih je v vlogi staršev in botrov izpričanih še več drugih Novakov, za katere bi prav tako le natančna analiza vseh izpričanih toponimov morda pokazala ali nakazala, v katerih krajih šentjurske župnije jih je treba iskati. Med njimi je Matija Novak, o katerem lahko le ugibamo, ali je identičen z našim Matijem Novakom ali Hudičem. Eno je pri tem gotovo, nobenemu Matiju Novaku ali Matiju Hudiču se do konca vodenja krstne matice decembra 1671 ni rodil otrok. Tako lahko z veliko mero gotovosti sklenemo, da do tega časa še ni prišel na svet Slomškov praded Štefan Novak. Ime Matija Novak (*Matthias Nouak*) se prvič pojavi 21. januarja 1657, ko je botroval otroku Gašperja Ritterja (Viteza?) in Helene.²⁶⁶ Istega Matijo ali njegovega soimenjaka srečamo nato v vlogi botra 20. februarja 1666 pri krstu Matije, sina Jurija in Marije Kunšek,²⁶⁷ ter 2. aprila 1667 pri krstu Helene, hčerke Matije in Elizabete Mesnjak.²⁶⁸ Priimek Novak so pri moških izjemoma zapisali tudi kot Navak (*Nauak, Navak*),²⁶⁹ njegove ženske oblike pa so bile poleg

²⁶² NŠAM, Župnija Šentjur pri Celju, Matične knjige, R 1645–1671, pag. 29, 53, 111, 118, 146, 201, 223, 229, 238 in 246.

²⁶³ Prav tam, pag. 57. – S krajem je opredeljena samo še ena oseba s priimkom Novak, in sicer Elizabeta iz Javorja (*viaborie*) (prav tam, pag. 51).

²⁶⁴ Prav tam, pag. 237, 263 in 302.

²⁶⁵ Prav tam, pag. 271.

²⁶⁶ Prav tam, pag. 118. – Analogijo za prevod priimka Vitez v Ritter najdemo v isti krstni matici v primeru Miles – Saldat: 20. oktobra 1666 je bila krščena »Vrsula Jacobi Militis et Margarethae«, 12. oktobra 1669 pa je krst prejel »Lucas Jacobi Saldat et Margarethae« (prav tam, pag. 258 in 303).

²⁶⁷ Prav tam, pag. 249.

²⁶⁸ Prav tam, pag. 269.

²⁶⁹ Prav tam, pag. 115 in 318.

prej omenjene Novakovke²⁷⁰ z različico Novakavka (*Nouakauka*)²⁷¹ še Novakavca (*Nouakavza*),²⁷² Novakovica (*Nouakouiza*)²⁷³ oziroma Navakovica (*Nauakouiza*)²⁷⁴ in Navačica (*Nauachizba*),²⁷⁵ če ne upoštevamo latinske končnice *-in* (*Nauakjn*, *Nouakjn*, *Novakbin*).²⁷⁶

Veliko manj razširjen kot Novak je bil v šentjurski župniji v tem času priimek Hudič, prvič izpričan 2. marca 1652 v imenu krstne botre Helene Hudičke (*Hudizbka*).²⁷⁷ Ista Helena – tudi drugič je namreč botrovala otroku para s priimkom Čretnik – je leta 1663 navedena kot Hudičovka (*Hudizouka*).²⁷⁸ Edini otrok zakoncev Hudič (*Huditsch*), Jakoba in Marjete, pa je bil krščen 18. aprila 1662. Ime botre Marije Čretnik²⁷⁹ postavlja zakonca v zvezo z omenjeno Heleno Hudičko oziroma Hudičovko. Jakob Hudič utegne biti identičen z Jakobom iz Brezja, ki ga poznamo iz sodnega spisa leta 1687. Ta ali neki drug Jakob Hudič (*Hudizh*) je leta 1660 botroval nekemu nezakonskemu otroku.²⁸⁰ Končno je tu še priimek Zlodi, ki ga je leta 1658 imel krstni boter Gregor Zlodi (*Slodj*)²⁸¹ in je morda samo različica Hudiča.

Goričar je v prvi šentjurski krstni matici iskal izključno priimek Slomšek, saj je od iskanja Novakov dvignil roke, za Slomškove prednike Hudiče pa ni vedel. A nemara je ta alternativni priimek svojega prednika Novaka poznal Slomšek in je o tem pripovedoval prijateljem in znancem. Ni izključeno, da je stvar prišla na ušesa njegovemu sošolcu Francetu Prešernu, ki je Slomškov priimek spravil v zvezo s hudičem v obeh njemu posvečenih epigramih. In če pesnik ni poznal ozadja, ga je vsaj zelo dobro zadel. Po srečanju s Slomškom leta 1837 v Ljubljani je temu ob slovesu izročil precej neprizanesljiv epigram z naslovom Slomšku, ki je meril na Slomškovo knjigo o krščanskem devištvu: »Ker stara para zlomek devišтва preveč vzela, je mlajši njega Zlomšek predajat' ga začel.« Podobno besedno igro na Slomškov račun je pesnik uporabil tudi v epigramu *Tempora mutantur, nastalem*, ko

²⁷⁰ Prav tam, pag. 57 in 265.

²⁷¹ Prav tam, pag. 198 in 258.

²⁷² Prav tam, pag. 224.

²⁷³ Prav tam, pag. 261.

²⁷⁴ Prav tam, pag. 301.

²⁷⁵ Prav tam, pag. 323.

²⁷⁶ Prav tam, pag. 51, 147, 291, 303 in 322.

²⁷⁷ Prav tam, pag. 29.

²⁷⁸ Prav tam, pag. 217.

²⁷⁹ Prav tam, pag. 204.

²⁸⁰ Prav tam, pag. 173.

²⁸¹ Prav tam, pag. 143.

je Slomšek leta 1846 postal lavantinski škof: »Nekdaj je zlomek bil hudič, je zlómšek bil hudiček, zdaj Zlómšek je postal na Štajerskem – škofiček!«²⁸²

DRUŽINA PRASTARŠEV ŠTEFANA SLOMŠKA IN HELENE JOŠT

Slomškov praded Štefan Slomšek je bil, kot je ugotovil že Goričar, sin Matije in ta se je po novih ugotovitvah za življenja v vseh znanih virih imenoval še Novak, ne Slomšek. Danes tudi vemo, da mu dva gosposčinska vira, eden iz blagovenske (1688) in drugi iz domače gornjegrajske pisarne (1700) dajeta alternativni priimek Hudič. Kot smo videli, Štefan ni bil na Slomu prvi gospodar iz Novakovega rodu, ampak je imel tam kupnopravno hubo že Matija. Slomškovo ime je nato izpodrinilo prejšnje Novakovo, a je zavest o prvotnem priimku Novak ostala živa vse do škofa Slomška poldrugo stoletje pozneje. Poslej so gospodarji Sloma in njihovi družinski člani v virih samo še Slomški, a najdemo tudi izjemo, in sicer zelo pozno. Med letoma 1787 in 1789 je takratni gospodar naveden v jožefinskem katastru kot Matevž Novak.²⁸³ Nemara se je sestavljalcem katastra predstavil kot Novak zaradi njihove zahteve, da je treba razlikovati med priimkom in hišnim imenom. Malo prej je namreč Jožef II. uzakonil nespremenljivost in dednost rodbinskih imen.²⁸⁴

Rojstvo Štefana Novaka, poznejšega Slomška, smemo glede na njegovo poroko z Vojničanko Heleno Jošt leta 1700 postavljati v sedemdeseta leta 17. stoletja. Kot smo videli, njegovega krsta ni v šentjurski krstni matici, ki se konča decembra 1671, ko sledi vrzel vse do leta 1700. Ker je vas Brezje, kjer je tedaj živel Štefanov oče Matija, spadala v župnijo Šentjur, lahko imamo krstno matico za zanesljivo referenco, kdaj Štefana še ni bilo na svetu. Očetovo kupljeno hubo na Slomu je prevzel pred poroko v začetku leta 1700, ki je oče Matija ni več doživel, v kupnopravno posest pa jo je uradno dobil z listino leta 1703 po koncu spora s Staidlerjevimi dedičem Škorjo.

²⁸² Prešeren, *Poezije*, str. 162 in 295–296. Prim. tudi: Keber, *Leksikon priimkov*, str. 671. – O srečanju s Prešernom v Ljubljani leta 1837 piše Slomšek sam v svojem počitniškem potopisu, kjer ima za besedo zlomek (*slomek*) v oklepaju razlago v nemščini: *Teufel* (NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, VIII, Potopisi, 1837, pag. 12).

²⁸³ SI AS 110, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 270, Okrajna gosposka Blagovna, št. 8, davčna občina Ponikva, napoved, s. d. pag. 187; subreparticijski izvleček, 28. 9. 1789, pag. 44–45.

²⁸⁴ Golec, Terezijanske reforme, str. 208.

Praded Štefan Slomšek – združitelj Sloma in graditelj cerkve

Če še enkrat strnjeno povzamemo besede škofa Slomška v počitniškem potopisu iz leta 1837, je njegov praded Štefan Novak, ki je postal Slomšek, združil v eno vseh pet podložnih posesti na Slomu in v bližnjih Unišah zgradil cerkvico sv. Ožbolta. Za razliko od izročila o Štefanu kot graditelju cerkve je trditev **o nakupu in združitvi posesti** precej dobro dokumentirana z viri. Gornjegrajski urbarji lepo potrjujejo družinsko izročilo, da je v njegovih rokah pristalo pet posestev. Po prvem urbarju iz leta 1714, v katerem je že naveden s priimkom Slomšek, je imel dve hubni posesti in njivo: celo kupnoppravno hubo, prej v rokah gospoda Andreja Staidlerja, njivo in polovično kupnoppravno hubo. Na drugi polovični hubi je tedaj sedel Blaže Slomšek, malo pravdo pa sta plačevala isti Blaže in Andrej Zorko.²⁸⁵ Pet let pozneje, v štiftnem registru iz leta 1719, je v Štefanovi posesti tudi že polovična huba Blažeta Slomška (*Stephan Vor Wlasche Slomschegg*), medtem ko sta Blaže Slomšek in Andrej Zorko še vedno navedena kot edina plačnika male pravde s Sloma, a s pomenljivim pripisom, ki se nanaša na oba: kot župan je te dajatve oproščen (*alß Suppan solle diser Klein Dinstbarkheit frej sein*).²⁸⁶ Vprašanje je, kateri od njiju je bil župan, morda oba. Tako vsaj kaže po štiftnem registru iz naslednjega leta 1720, ki za oba skupaj navaja: *ambts wegen frej*.²⁸⁷ Posestno stanje je po tem in po naslednjih štiftnih registrih iz let 1723 in 1724 enako kot prej: Štefan Slomšek ima torej skupno dve hubi (eno celo in dve polovici) in njivo, le da v letih 1723 in 1724 pri obeh plačnikih male pravde ni nobenega pripisa.²⁸⁸ Slednjič je tudi plačevanje male pravde obeh malih gospodarjev prevzel Štefan Slomšek, kar je prvič razvidno iz dve desetletji mlajšega štiftnega registra iz leta 1745.²⁸⁹ Goričar je še imel v rokah leto dni starejši urbar iz leta 1744, ki ga danes ni v evidenci in vsebuje dva iz drugih virov neznana podatka: njiva Štefana Novaka se imenuje Lastina (gre za ime

²⁸⁵ NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 48, knj. 37, štiftni register Gornji Grad 1714, fol. 179v in 183v.

²⁸⁶ NŠAL 20, Gornji Grad – Avstrija, šk. 63, štiftni register Gornji Grad 1719, fol. 184v in 188v.

²⁸⁷ NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 62, štiftni register Gornji Grad 1720, s. p., Ambt Slomb vndt Bürg Vnter Cilli.

²⁸⁸ NŠAL 20, Gornji Grad – Avstrija, šk. 98, št. 4, štiftni register Vrbovec, Rudenek in urad Slom 1723, fol. 250r in 255r; NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 48, knj. 40, štiftni register Gornji Grad 1724, pag. 532–533 in 542.

²⁸⁹ NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 48, knj. 41, štiftni register Gornji Grad 1745, pag. 561.

Am Slamb

Kloster Komorberg		
Paul von Sins	1600	20 20
Contributio		15
1/2		2 50
Ordinary Sabbat		1 30
		5 50
Leopold Komorberg		
Paul von Sins	1600	7 7
Contributio		1
1/2		7 10
Ordinary Sabbat		90
Ordinary Sabbat		3
Nicht Paul von Sins		
Contributio		20 20
1/2		30
1/2		2 50
Ordinary Sabbat		1 30
		10 10 1

Slom v gornjegrajskem urbarju iz leta 1714 (NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 48, knj. 37, štiftni register Gornji Grad 1714, fol. 179v).

ledine oziroma zaselek Brezja ob Slomu, danes Lástine),²⁹⁰ Štefan pa je kot župan oproščen plačila male pravde Blažeta Slomška in Andreja Zorka.²⁹¹

Pet posesti, dokončno združenih v rokah Štefana Novaka oz. Slomška med letoma 1724 in 1744, se potemtakem nanaša na celo hubo duhovnika Staidlerja, polovično hubo, polovično hubo Blažeta Slomška in na majhni posesti (kajži) Blažeta Slomška in Andreja Zorka. Novakova, zdaj Slomškova rodbina je v časovnem razponu od okoli leta 1686 do 1719 prišla do celotne hubne posesti na Slomu, tj. do obeh hub, v naslednjega četrto stoletja pa še do obeh kajžarskih posesti in županske funkcije. Nihče v uradu Slom ni premožel večje posesti, ampak največ eno celo hubo. Tako gre Slomške po pravici šteti za podložniško elito. Še posebej, ker ni nihče razen njih užival posesti kot kupnopravne, ampak zgolj kot zakupno. Takšna je bila morda tudi polovična huba Blažeta Slomška, ki jo je Štefan od hubne posesti pridobil med letoma 1714 in 1719 kot zadnjo.

Posest na Slomu po gornjegrajskih urbarjih oziroma šiftnih registrih in popisu davka na osebo²⁹²

Urbar 1602	Davek na osebo 1632–34	Šiftni register 1714
<i>Am Slam</i>	<i>Am Slomb</i>	<i>Am Slamb</i>
Andrej Zorko (<i>Andre Sarkho</i>) ima celo kupnopravno hubo. Isti ima polovično kupnopravno hubo. Sin Petra na Slomu , imenovan Vide (<i>Petter am Slam Sun Vide gennant</i>), ima polovično hubo.	Matija Zorko (<i>Matthia Sorkho</i>) ima poldrugo hubo. Peter na Slomu (<i>Petter am Slomb</i>) ima pol hube.	Blaže Slomšek (<i>Blasche Slomschegg</i>) služi od polovične hube. Štefan Slomšek (<i>Stephan Slombschegg</i>), prej gospod Andrej Standler (<i>vorhin H: Andreeas Standler</i>), služi od cele kupnopravne hube. Isti od njive in polovične kupnopravne hube.

²⁹⁰ Veliki atlas Slovenije, str. 109; Krajevni leksikon Slovenije, str. 323.

²⁹¹ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 12.

²⁹² NŠAL 20, Gornji Grad – Avstrija, šk. 3, urbar Gornji Grad 1602 – 2. del, pag. 1070–1071; prav tam, šk. 4, register davka na osebo 1632–1634, s. p.; NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 48, knj. 39, šiftni register Gornji Grad 1714, fol. 179v; NŠAL 20, Gornji Grad – Avstrija, šk. 63, šiftni register Gornji Grad 1719, fol. 184v; NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 48, knj. 40, šiftni register Gornji Grad 1724, pag. 532–533; prav tam, knj. 41, šiftni register Gornji Grad 1745, pag. 561.

Štiftni register 1719	Štiftni register 1724	Štiftni register 1745
<i>Am Slamb</i>	---	---
<p>Štefan, prej Blaže Slomšek (<i>Stephan Vor Wlasche Slombschegg</i>), služi od polovične hube.</p> <p>Štefan Slomšek, prej gospod Andrej Standler (<i>Stephan Slambschegg Vorhin Herr Andreaß Ständler</i>), služi od cele kupnopravne hube.</p> <p>Prav tako od njive (<i>Item von einem akher</i>) in od polovične kupnopravne hube (<i>von Einer halben Kaufrecht Hueben</i>).</p>	<p>Štefan, prej Blaže Slomšek (<i>Stephan Vor Wlasche Slombschegg</i>), služi od polovične hube.</p> <p>Štefan Slomšek, prej gospod Andrej Standler (<i>Stephan Slambschegg Vorhin Herr Andreas Ständler</i>), služi od cele hube.</p> <p>Prav tako od njive (<i>Item von Einem akher</i>) in od kupnopravne hube (<i>von Einer Khauffrecht Hueben</i>).</p>	<p>Štefan Slomšek, prej Blaže (<i>Stephan Slambschegg, vor Blasche</i>), služi od polovične hube.</p> <p>Od kupnopravne hube gospoda Andreja Standlerja (<i>Item er von Herrn Andreas Standler ganzen Huben</i>).</p> <p>Od njive (<i>von einen Acker</i>).</p> <p>Od kupnopravne [polovične] hube (<i>von einer Kauffrechts Huben</i>).</p> <p>Služi malo pravdo od Blažeta Slomška in Andreja Zorka (<i>von blasche Slambschegg und Andree Sorkho</i>), kot župan je oproščen plačila (<i>von diesen bejden aber alß Suppan frej</i>).</p>

Kot največji kmet v uradu Slom je Štefan plačeval daleč največ obveznosti, vse v denarju, vključno s tlako, ki so jo podložniki tega urada vsi poravnavali na ta način. Poglejmo si njegove obveznosti v urbarju iz leta 1724. Od nekdanje hube Blažeta Slomška činž 24 krajcarjev, 1 pfenig in 3/5, davek 1 goldinar, 37 krajcarjev ter 2 pfeniga in 2/5, prav toliko za činžni goldinar, kontribucije 15 krajcarjev ter poldrugi goldinar robotnine (*ordinari Robath*). Še enkrat toliko je plačeval od nekdanje Standlerjeve cele hube – 48 krajcarjev, 3 pfenige in 1/5 činža, 3 goldinarje, 15 krajcarjev in 4/5 pfeniga davka ter prav toliko za činžni goldinar –, le da mu urbar ni nalagal kontribucije in robotnine, ampak namesto teh en goldinar telesnega davka (*Leibsteüer*). Na njivo so mu odmerili presenetljivo veliko, in sicer 40 krajcarjev činža ter nič manj kot 3 goldinarje robotnine. Zadnja posestna enota, kupnopravna huba, ki je bila glede na dajatve in na urbar iz leta 1719 v resnici polovična, je imela enake dajatve kot nekdanja polovična huba Blažeta Slomška. Seštevek vseh obveznosti Štefana Slomška je tako znašal 23 goldinarjev, 3 krajcarje ter 1 pfenig in 3/5.²⁹³

Slomškova posest na Slomu je bila že v tem času sklenjena v celku, kot jo pozneje prikazuje jožefinski in še nazorneje franciscejski kataster. Kot smo videli, je bilo po jožefinskem katastru leta 1789 na Slomu pet hišnih števil vključno z mlinom. Število stanovanjskih in gospodarskih stavb se je povečevalo s širjenjem

²⁹³ NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 48, knj. 40, štiftni register Gornji Grad 1724, pag. 532–533.

Novakov oz. Slomškov na druge, manjše slomske posesti. Vsekakor jih je bilo že v prvi polovici 18. stoletja dovolj, da bi vsak Štefanov sin lahko dobil lastno domačijo in polovično hubo, a se je zasukalo drugače. Štefan namreč tega, kar je spraval skupaj, ni hotel deliti.

Poleg izročila, kako je v svojih rokah združil celoten Slom, je Anton Martin o svojem pradedu leta 1837 zapisal, da je natanko sto let prej, leta 1737, na vzpetinici med Slomom in Ponikvo na novo **zgradil cerkvico sv. Ožbolta v Unišah**.²⁹⁴ Kolikor je znano, je Slomškovo pričevanje najzgodnejši vir, ki ta sakralni objekt povezuje s prednikom. Potem ko je Slomšek že kot škof jeseni 1857 posvetil na novo prizidano kapelico Marijinega brezmadežnega spočetja, je župnik Jožef Virk s Kalobja²⁹⁵ v *Zgodnji Danici* priobčil te besede: »Cerkvica sv. Ožbalda stoji na prijaznim homcu, kateriga lepo polje, travniki, zelene gošave in vasi venčajo. Pervi je bil to selo kupil Jožef Novak, ki je kapelico sv. Ožbaldu v čast postavil. Začel se je on prvi Slomšek pisati, in je prednik našiga milostljivega kneza in škofa, kateri so v svoji mladosti to cerkvico posebno ljubili, in se radi v nji pomudili.«²⁹⁶ Virk je očitno pisal po spominu in je iz Štefana Novaka oz. Slomška, ki ga je škof takrat najverjetneje omenil v nagovoru vernikom ali v neformalnem pogovoru, pomotoma naredil Jožefa.

Današnja kamnita cerkev, posvečena sv. Ožboltu, ni novogradnja iz prve polovice 18. stoletja. Na njenem mestu je verjetno že konec srednjega veka stala cerkvica, ki je nato v 17. stoletju dobila zvonik. Po navedbah J. Curka (1967) je Jožef Novak – ime je avtor povzel po *Zgodnji Danici* ali po župnijski kroniki, ki ju navaja kot vira svojega poročila o cerkvi – v letih 1735–36 zgradil sedanjo stavbo, orientirano proti jugu. V stari cerkveni ladji je podrl obe podolžnici, dal cerkvi novo, prečno smer, obdržal pa zvonik in prezbiterij. Letnici gradnje se za eno oziroma dve leti razlikujeta od Slomškove spominske navedbe (1737), pri čemer ne za Slomška ne za Curka ne vemo, na kaj sta se pri kronologiji opirala. Najbrž je bila v Slomškovem času še kje vidna kakšna letnica. Po Curku stoji v Hasah južno od cerkve vinska klet, »katero je baje zgradil isti Jožef Novak l. 1736«.²⁹⁷

²⁹⁴ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, VIII, Potopisi, 1837, pag. 47.

²⁹⁵ Za identifikacijo pisca z inicialkama J. V. se iskreno zahvaljujem g. Petru Orešniku, župniku na Kalobju. – Jožef Virk s Podrečja pri Domžalah (1810–1880) je bil kalobski župnik med letoma 1850 in 1861, prej pa je kot kaplan med drugim služboval v Vuzenici, kjer je bil Slomšek tedaj nadžupnik. S Slomškom, ki ga je poučeval v celovškem bogoslovju in je poleg Matije Čopa odločilno vplival na razvoj Virkovih literarnih sposobnosti, je Virk ostal povezan vse življenje. Lisac, Virk Jožef, str. 489. Prim. tudi Ocvirk (ur.), *Župnija Kalobje*, str. 53–54.

²⁹⁶ *Zgodnja Danica* X, št. 2, 8. 1. 1857, str. 6, Dopisi.

²⁹⁷ Curk, *Topografsko gradivo*, str. 64–66.

Cerkev sv. Ožbolta v Unišah, ki naj bi jo v 30. letih 18. stoletja zgradil Slomškov praded Štefan Novak oz. Slomšek (foto: B. Golec, maj 2023).

Slomškovi so podružnico sv. Ožbolta šteli na pol za svojo.²⁹⁸ Kakšno vlogo je pri gradnji nove cerkve dejansko imel Štefan Novak oz. Slomšek, najbrž nikoli ne bo docela pojasnjeno, saj je ponikovski župnijski arhiv pogorel. Slomškov praded Štefan po vsej verjetnosti ni bil edini graditelj cerkve, mu je pa kot največjemu posestniku v soseski vsekakor pripadala vodilna vloga. Lahko si ga predstavljamo kot dolgoletnega cerkvenega ključarja in glavnega financerja gradnje. Tudi notranja oprema je deloma še iz njegovega časa, glavni oltar in oba stranska segajo v drugo četrtino 18. stoletja in so vsaj glede plastike enako delo; stranska oltarja postavlja Curk v leto 1743.²⁹⁹ Najverjetneje je bila v cerkvi tudi grobnica plemiške rodbine Diensperg, gospodarjev dvorca Ponikva in potomcev Janeza Vajkarda Valvasorja.³⁰⁰

²⁹⁸ Stopar, *Slomškova Ponikva*, str. 42.

²⁹⁹ Curk, *Topografsko gradivo*, str. 64.

³⁰⁰ O Dienspergovi grobnici je pisal njihov sorodnik Valvasorjev prapravnuk Franc vitez Gadolla (1797–1866), rojen na Blagovni pri Šentjurju (Golec, *Valvasor*, str. 265).

Škof Slomšek je bil na to cerkev še posebej navezan. V mladih letih je med drugim na hribu okoli nje pasel očetovo živino. Po pričevanju nekega sošolca se je pogosto postavil na stopnice, ki so od zunaj držale v stolp, ter pridigal drugim pastirjem.³⁰¹ In ker je med zgraditvijo nove cerkve in njegovim rojstvom minilo le dobrih šestdeset let, je bil spomin na Štefana Slomška v začetku 19. stoletja lahko še močno živ.

Zaradi uničenih ponikovskih župnijskih matic je zelo malo znanega o Štefanovih **družinskih razmerah**. Štefana do leta 1734 redno srečujemo kot krstnega botra v maticah sosednje župnije Šentjur, potem pa nič več.³⁰² Kot živ je zadnjič izpričan 3. decembra 1754, ko je sinu Primožu Leopoldu, skorajšnjemu novomašniku, izstavil jamstveno pismo za mizni naslov.³⁰³ Kot že pokojnega ga najdemo poldrugo leto pozneje, 27. junija 1756, v vpisu poroke sina Martina v Škalah.³⁰⁴ O ženi Heleni Jošt ne vemo od njune poroke dalje ničesar vse do 4. februarja 1718, ko je kot Helena Slomšek s Sloma (*Helena Schlomshiza ex Schlom*) izpričana v šentjurski krstni matici v vlogi krstne botre.³⁰⁵ Umrla je najpozneje leta 1729, saj se je Štefanu kakšno leto pozneje rodil omenjeni sin duhovnik,³⁰⁶ ki za mater ni mogel imeti nje – kot bomo videli, je bila tedaj za materinstvo namreč že prestara –, ampak Štefanovo drugo ženo, o kateri ne vemo ničesar. Znano ni niti njeno ime, ki bi bilo sicer lahko dokumentirano kot ime botre v krstnih maticah sosednje župnije Šentjur, a ni nobena botra označena kot Štefanova žena ali kot stanujoča na Slomu v ponikovski župniji.³⁰⁷

Nekako leta 1718, ko se Helena Slomšek zadnjič omenja kot živa, se je po izračunih glede na izpričano starost rodil škofov ded Gašper. Preden pa se posvetimo otrokom Štefana Slomška, si pogledjmo, kdo in od kod je bila škofova prababica Helena Jošt.

³⁰¹ Kosar, *Anton Martin Slomšek*, str. 14. Prim. Kovačič, *Služabnik božji*, str. 22.

³⁰² NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 1–2.

³⁰³ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXIX, Slomškova pisma, pisma Slomšku, pisma o Slomšku, XXIX-30, 3. 12. 1754 (prepis 3. 11. 1785).

³⁰⁴ NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, P 1721–1773, s. p. Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 21.

³⁰⁵ NŠAM, Župnija Šentjur pri Celju, Matične knjige, R 1711–1724, pag. 128.

³⁰⁶ Po vizitacijskem zapisniku savinjskega arhidiakonata iz leta 1760 je bilo Primožu (Leopoldu) Slomšku tedaj 30 let (Ožinger, *Vizitacijski zapisniki*, str. 605).

³⁰⁷ NŠAM, Župnija Šentjur pri Celju, Matične knjige, R 1725–1740, R 1741–1755.

Rod prababice Helene Jošt

O **Heleni Jošt** imamo en sam podatek, ki neposredno priča o njeni zakonski zvezi s Štefanom Slomškom, in sicer ob poroki v Vojniku 17. februarja 1700. Bila je domača župljanka, v poročni matici navedena kot Helena, hči pokojnega Matevža Jošta (*Helena defuncti Matthæi Jost filia*). Poročne priče so bile tri: Gregor Pevec, Matevž Gajšek in Gregor Cigan,³⁰⁸ od katerih je prvi najverjetneje prihajal iz Štefanovih krajev,³⁰⁹ v zadnjih dveh pa prepoznamo vojniška tržana.³¹⁰ Zapis o poroki je med pregledovanjem matičnih knjig župnij v sosesčini župnije Ponikva odkril Goričar in decidirano zapisal, da je bila Štefanova žena Helena škofova prababica.³¹¹ Glede na to, da je o njej postregel z enim samim podatkom, z vpisom poroke, se zdi takšna trditev zelo smela. Upravičeno se je treba vprašati, ali je bila res mati škofovega deda Gašperja, ki se je rodil skoraj dve desetletji pozneje, okoli leta 1718. Helena bi namreč lahko umrla že veliko prej, Gašperja pa bi rodila Štefanova druga žena. A Goričar je vedel več, kot je povedal v knjigi. Iz njegovih tipkopisnih izpisov iz matičnih knjig župnije Šentjur, ki jih je poslal Francu Kovačiču, je namreč razvidno, da je Helena Slomšek s Sloma v začetku leta 1718 tam izpričana kot krstna botra. Podatek je pospremil s komentarjem: »Žena Štefana s Sloma!«³¹² Še vedno sicer obstaja možnost, da je bil Štefan poročen z dvema Helenama in da gre pri omenjeni krstni botri za njegovo drugo ženo, saj bi bila v času, ko bi rodila Gašperja, stara že 45 let ali čez, a je slednje še v mejah mogočega. Zapis oblike priimka Slomšica je tudi edini znani slovenski zapis ženske oblike tega rodbinskega imena ob številnih nemških s končnico *-in* (*Slomschekin* ipd.).

Kot je ugotavljal Goričar, se je Helena Jošt skoraj gotovo rodila pred letom 1674, ko se začenja redno vpisovanje v najstarejšo ohranjeno vojniško krstno matico, v kateri ni vpisa njenega krsta.³¹³ Kontinuirani vpisi si dejansko sledijo od 5.

³⁰⁸ NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, P 1684–1784, s. p., 17. 2. 1700. Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 10 in 12.

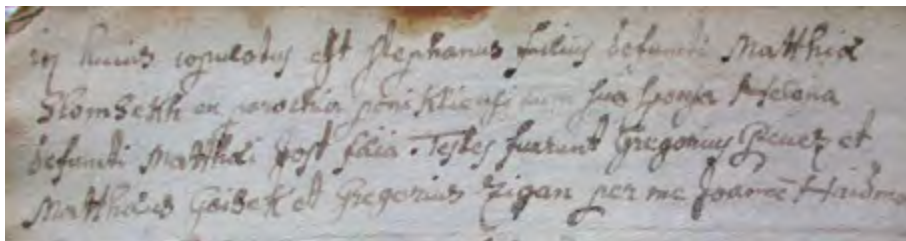
³⁰⁹ Gregor Pevec se je imenoval župan na Mlačah, s katerim se je Štefanov oče Matija Novak leta 1685 zapletel v fizični obračun (NŠAL 20, Gornji Grad – Avstrija, šk. 85, Različni procesni akti 17. st., 6. 7. 1688).

³¹⁰ Gajška in Cigana najdemo, denimo, med trškimi posestniki v urbarju 1687–88 (StLA, A. Hoehenegg, Markt, K 4, H 20 (Sch. 3a, Heft 15), Urbar 1687–88, pag. 6 in 15). O Ciganu gl. tudi op. 321.

³¹¹ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 10 in 12.

³¹² NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 2. – NŠAM, Župnija Šentjur pri Celju, R 1711–1724, pag. 128.

³¹³ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 13.

Vpis poroke Štefana Slomška in Helene Jošt 17. februarja 1700 v vojniški poročni matici (NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, P 1684–1784, s. p.).

septembra 1673,³¹⁴ nekaj malega jih je iz leta 1672, iz časa pred tem pa sta le dva lista z vpisi iz let 1645 in 1654.³¹⁵ Ni tudi izključeno, da je bila Helena rojena po letu 1673, a je vpis njenega krsta izostal bodisi zaradi malomarnosti bodisi zaradi krsta drugje.

Goričar je Heleno Jošt imenoval Alenka, »kakor so često pisali matiçarji«,³¹⁶ vendar pri nobeni od njenih štirih pojavitev v vojniških maticah ne najdemo takšne podomačene oblike imena, ampak vedno le uradno – Helena.³¹⁷ Zelo verjetno so jo sicer res klicali Alenka, vsekakor pa so tudi zanjo uporabljali običajno žensko obliko priimka Joštovka, ki je v maticah dokumentirana večkrat.³¹⁸

Na podlagi podatka, da je Helena ob poroki označena kot hči pokojnega Matevža Jošta, je Goričar o njeni identiteti zapisal: »Mislim, da bomo zadeli pravo, če smatramo na drugem mestu imenovana zakonska (sic!) Matevža in Kuno za roditelje naši nevesti.«³¹⁹ V krstni matici se ta par, Matevž in Kunigunda, pojavi skupaj enkrat samkrat, in sicer 16. julija 1679, ko je bil krščen njun sin Jakob.³²⁰ Ker so

³¹⁴ NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, R 1645–1702.

³¹⁵ Prim. Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 12–13.

³¹⁶ Prav tam, str. 12–13.

³¹⁷ NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, P 1684–1784, s. p., 17. 2. 1700; R 1645–1702, s. p., 2. II. 1695, 1. 10. 1698, 6. 6. 1699.

³¹⁸ Goričar je poudaril, da je bila Joštovka »po tedanji šegi pisanja« (Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 13). Pri pojavitvah Helene Jošt takšne oblike ni, jo pa najdemo pri dveh drugih ženskah s priimkom Jošt, pri ženi Matevža Jošta, Helenini materi ali mačehi, kot krstni botri 9. septembra 1680 (*Kunegundis Jostauka*) in pri »gospe Marjeti«, krstni botri 23. julija 1694 (*Dna Margareta Jostouka*). V prvi vojniški krstni matici je običajnejša nemška končnica *-in*, izpričana tudi pri Heleni, ko je 2. novembra 1695 prvič botrovala (*Helena Jostin*). NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, R 1645–1702, s. p.

³¹⁹ Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 13.

³²⁰ NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, R 1645–1702, s. p. – Goričar ne navaja datuma Jakobovega krsta, ampak samo dvakrat letnico, obakrat napačno 1678 (Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 13).

pri krščencih neredno vpisovali kraj rojstva, Goričar ni dal določnega odgovora, kje v vojniški župniji sta zakonca živela oziroma ali sta bila iz vojniškega trga, je pa opozoril, da »Kuna nastopi večkrat kot botra obenem s tržani, na pr. z Boštjanom Prekorškom, Andrejem Rupnikom, usnjarjem«. Poleg tega se osebe iz trga Vojnik po Goričarjevih ugotovitvah pojavljajo tudi pri Jakobovem krstu (»tržana Andrej Rupnik in Marjeta Krempljevka«) ter pozneje pri Helenini poroki s Štefanom Slomškom (»tržana Matevž Gajšek in Gregor Žigan«, ki je bil dejansko Gregor Cigan).³²¹

Potrditev za že tako dovolj trdno sklepanje, da je bila Helena Jošt doma iz samega trga, ponuja vpis krsta 6. junija 1699, dobrega pol leta pred njeno poroko, ko se kot krstna botra imenuje z naslednjimi ključnimi podatki: Helena, hči pokojnega Matevža Jošta v trgu (*Helena filia def. Matthei Joft in oppido*).³²² Pred tem jo kot krstno botro srečamo dvakrat, pri čemer ni dvoma, da gre zanjo, saj v tem času med ženskami s priimkom Jošt ni najti nobene druge Helene. Prvič se kot botra pojavi 2. novembra 1695 (*Helena Jostin*) in nato še 1. oktobra 1698, ko je navedena kot hči pokojnega Jošta, brez navedbe očetovega osebnega imena (*Helena filia def. Joft*).³²³

Njenega očeta Matevža Jošta (*Matheuß Jost*) zasledimo zadnjič v trškem urbarju iz let 1687–88 kot posestnika hiše in dveh vrtov.³²⁴ Kot vse kaže, je umrl neposredno zatem, saj je v naslednjem urbarju iz leta 1690 na istem mestu naveden že Gregor Jošt (*Gregor Jasst*), ki je plačeval dajatve od hiše in hišnega vrta svojega očeta (*von seines vatters Hauß vnnd Haußgarten*).³²⁵ Gregor je bil torej neizpodbitno Matevžev sin in Helenin brat ali polbrat. Ker se prva ohranjena vojniška mrliška matica začne leta 1702, ne vemo, kdaj natanko je Matevž preminil ter koliko je bil ob smrti star. Ni tudi rečeno, da se je od tega sveta poslovil šele med letoma 1688 in 1690, ampak bi bil lahko mrtev že ob nastanku trškega urbarja leta 1687. Kot bomo vi-

³²¹ Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 13. – Gregor Žigan se je v resnici pisal Cigan. Priimek, ki ga je imelo več nosilcev, so namreč v vojniških maticah zapisovali kot *Zigan* (NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, R 1645–1702, s. p., 8. 6. 1689, 21. I. 1695, 26. II. 1696) in *Zegan* (prav tam, s. p., 8. 10. 1677, 5. II. 1681, 12. I. 1690, 30. 4. 1691), tudi pri Gregorju v obeh različicah. Prav tako so nedvoumni zapisi priimka v trških urbarjih: *Zigan* in *Züggan* (StLA, A. Hochenegg, Markt, K 4, H 20 (Sch. 3a, Heft 15), Urbar 1687–88, pag. 12, 15, 36; prav tam, Urbar 1690, pag. 11, 14 in 32). O priimku prim. J. Orožen, *Zgodovina Celja*, str. 493 in 495.

³²² Skupaj z župnikom Janezom Hadmanom je botrovala Janezu Krstniku, nezakonskemu sinu nekega Gašperja brez navedenega priimka in Uršule, hčerke Katarine Gorjup iz Leskovca (NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, R 1645–1702, s. p.).

³²³ Prav tam. Vsaj v prvem primeru je bil krščenec nedvomno iz trga, otrok zakoncev Petra in Helene Pust. Tržana (*civis*) Petra Pusta, starega okoli 60 let, so pokopali 30. avgusta 1702 (NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, M 1702–1754, s. p.).

³²⁴ StLA, A. Hochenegg, Markt, K 4, H 20 (Sch. 3a, Heft 15), Urbar 1687–88, pag. 34.

³²⁵ Prav tam, Urbar 1690, pag. 31.

deli, je v istem urbarju naveden med posestniki Danijel Šifter ali Petelinšek,³²⁶ ki je bil potrjeno pokojni že leto prej, 1686, ko se je njegov sin Mihael oženil z Marijo, hčerko tedaj še živega Matevža Jošta.³²⁷

Matevž se v virih prvič pojavi leta 1659 v družbi še dveh Joštov, v času, ko je Vojnik sicer zelo slabo pokrit z viri. V trških zapisnikih beremo, da se je župnik Martin Prašič 7. februarja omenjenega leta pritožil pri trškem sodniku in svetu, da sta Blaže in Matevž Jošt (*Blasche Jost vnd Matheuß Jost*) prejšnjo jesen z nasiljem povzročila škodo njegovemu gostaču, ki je prebival v hišici nedaleč od župnišča.³²⁸ Pomenljivo je, da je namesto njiju odgovoril Janez (Hans) Jošt, ki ga v trških zapisnikih, ohranjenih od leta 1641 do 1661, vseskozi srečujemo kot trškega svetnika³²⁹ in je v tem času edini in sploh prvi v vojniškem trgu izpričani Jošt. Janez je oporekal, češ da ni šlo za nasilje, a sta morala obtoženca nazadnje za kazen dati župniku vsak deset tovorov lesa. Sorodstveno razmerje med tremi Jošti ni izpričano, sklepamo pa lahko, da so bili ožji sorodniki, Blaže in Matevž verjetno brata, Janez morda njun starejši brat ali oče. Skratka, Joštova družina se sredi 17. stoletja kaže kot trdno zasidrana v trgu in Janez vsaj od zgodnjih štiridesetih let kot eden vodilnih tržanov. Ko so leta 1673 začeli redno voditi krstno matico, ne srečamo v njej Janeza Jošta v nobeni vlogi, Blažeta pa kot družinskega očeta in trškega sodnika (1677)³³⁰ in nato še kot poročno pričo Matevževi hčerki Mariji (1686).³³¹

Starost Matevža Jošta je določljiva le okvirno. Ko se leta 1658 prvič omenja, je bil že vsaj napol odrasel, rojen najpozneje okoli leta 1640. Od njegovih štirih znanih otrok se je najstarejša Marija rodila okrog leta 1665, če sledimo mrliški matični knjigi, po kateri je Marija Šifter (*Maria Siffierin*), ki so jo pokopali 27. januarja 1736, imela ob smrti okoli 70 let.³³² Pri njeni poroki z Vojničanom Mihaelom Šifterjem 30. januarja 1686 se oče Matevž tudi zadnjič pojavi v matičnih knjigah.³³³

³²⁶ Prav tam, Urbar 1687–88, pag. 8.

³²⁷ NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, P 1684–1784, s. p., 28. i. 1686.

³²⁸ StLA, A. Hochenegg, Markt, K 3, H 14 (Sch. 2, Heft 12), Ratsprotokolle, Ratsprotokoll 1660–1664 [dejansko 1658–1661], pag. 5.

³²⁹ Prav tam, Ratsprotokoll 1641–1659, pag. 2, 13, 32, 40, 47, 66, 68, 71, 87, 89, 104, 111, 113, 117, 119, 125, 130, 131, 136, 160, 176, 178, 183 in 186; Ratsprotokoll 1660–1664 [dejansko 1658–1661], pag. 15 in 22. – V Vojniku je vsakokratni izvoljeni trški sodnik sam imenoval člane trškega sveta (prav tam, Ratsprotokoll 1641–1659, pag. 113, 125, 160, 164, 183 in 186). Janez (Hans) Jošt je med novoimenovanimi svetniki kakor tudi med svetniki, prisedniki pri trških pravadah, vedno naveden med prvimi. Prim. J. Orožen, *Zgodovina Celja*, str. 494.

³³⁰ NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, R 1645–1702, s. p., 11. 5. 1677.

³³¹ Prav tam, P 1684–1784, s. p., 30. i. 1686.

³³² Prav tam, M 1702–1754, s. p.

³³³ Prav tam, P 1684–1784, s. p.

Sin Gregor, pokopan 14. maja 1713 (*Gregorius Jost civis ex oppido*), je bil nekoliko mlajši od Marije, rojen okrog 1668, če zaupamo podatku, da je dočakal približno 45 let.³³⁴ Da je bilo Matevževi ženi ime Kunigunda, izvemo iz vpisa krsta sina Jakoba (1679), ko zakonca edinkrat srečamo skupaj, sicer pa vsakega od njiju nekajkrat v vlogi krstnih botrov, Matevža zadnjič leta 1680 in Kunigundo tri leta pozneje. Botrovala sta trškim ljudem, tako Matevž dvakrat otroku Marjete Krempl, krstne botre njunega sina Jakoba, Kunigunda pa dvakrat skupaj z Andrejem Rupnikom, prav tako Jakobovim krstnim botrom.³³⁵ Ime Kunigunda je bilo v tistem času v vojniški župniji precej običajno, kar pomeni, da je bila Kunigunda Jošt prejkone domačinka. Umreti bi utegnila še pred Matevžem, skoraj gotovo pa pred letom 1702, ko se začenjajo mrliške matične knjige. Če je moža preživela, se v Vojniku potrjeno ni ponovno poročila.³³⁶ Hči Helena je tako razmeroma zgodaj ostala brez očeta in verjetno tudi brez matere, najsi je bila Kunigunda njena mati ali mačeha. V zakon Štefanu Slomšku s Sloma jo je leta 1700 oddal (pol)brat Gregor, vojniški tržan, trški svetnik³³⁷ in očetov naslednik.

Tudi oče Matevž je bil tržan, čeprav njegov status ni neposredno izpričan v virih. Vojniški trški arhiv je za njegov čas slabo ohranjen, manjkajo, denimo, trški zapisniki za skoraj šest desetletij (1664–1721),³³⁸ v matičnih knjigah pa tedaj redko srečamo izrecno navedbo tržan (*civis*), tako kot je le tu in tam kak Vojničan iz vrhnje družbene plasti označen kot gospod (*dominus*). Prav tako skoraj nimamo poročil o poklicih Vojničanov, še največ, a zgolj za peščico, v omenjenih trških urbarjih 1687–88 in 1690.³³⁹

³³⁴ Prav tam, M 1702–1754, s. p.

³³⁵ Prav tam, R 1645–1702, s. p. – Matevž Jošt se v vlogi krstnega botra prvič pojavi 18. januarja 1677 pri krstu otroka zakoncev Tomaža in Marjete Krempl, 25. novembra 1678 pri krstu otroka istih zakoncev, obakrat skupaj z Marjeto Prekoršek, in zadnjič 13. novembra 1680 kot krstni boter otroka zakoncev Urbana in Marjete Rupnik, tokrat z botro Justino Prekoršek. Kunigunda je 9. septembra 1680 in 12. februarja 1683 skupaj z Andrejem Rupnikom (pri drugem krstu je označen kot gospod) botrovala krščencema Petra in Katarine Babič. Andrej Rupnik je kot boter 6. aprila 1675 naveden kot tržan (*civis*).

³³⁶ Njene poroke ni v vojniški poročni matici (prav tam, P 1684–1784).

³³⁷ Kot tržan je Gregor prvič izpričan 7. avgusta 1699 (*Gregorio Jost cive*) kot krstni boter (prav tam, R 1645–1702, s. p.), kot trški svetnik pa ob vnovični poroki 20. februarja 1707 (*Civis et senator*) (prav tam, P 1684–1784, s. p.).

³³⁸ StLA, A. Hochenegg, Markt, K 3, H 14 (Sch. 2, Heft 12), Ratsprotokolle. Trški zapisniki za obdobje 1660–1664 se dejansko končajo že leta 1661, iz leta 1664 je le dodan dokument.

³³⁹ StLA, A. Hochenegg, Markt, K 4, H 20 (Sch. 3a, Heft 15), Urbar 1687–88, pag. 30, 35, 41, 45; prav tam, Urbar 1690, pag. 17, 36, 37.

	h	l	st
34 Lump ligh ain fainß handt by gach so an jere malßin's jost gach so an jere malßin's jost gach so an jere malßin's jost gach so an jere malßin's jost gach so an jere malßin's jost		20	
Hinter		20	
hieb Hinter	j		
Rechtlich ain selbne fass in dem jere fainß ligh ain gach so an jere malßin's jost gach so an jere malßin's jost gach so an jere malßin's jost gach so an jere malßin's jost		50	
Hinter		20	

Matevž Jošt
v vojniškem
trškem urbarju
1687–88 (StLA, A.
Hochenegg, Markt,
K 4, H 20 (Sch.
3a, Heft 15), Urbar
1687–88, pag. 34).

Urbar iz let 1687–88, v katerem najdemo Matevža Jošta, je nasprotno precej zgovoren o lokacijah posameznih hiš, tako da jih je mogoče vsaj približno umestiti v prostor. **Joštova hiša** je stala nekje v južnem delu trga, nedaleč od potoka, ki je omenjen desno od nje (*neben den Hauß rechter Handt neben den Schießpach*) in ob katerem je locirana sosednja hišica z delavnico ključavničarja Filipa Pesana.³⁴⁰ Gre za manjši potok, ki priteče s severovzhoda in se na južnem robu starega dela Vojnika izliva v Hudinjo.³⁴¹ Natančnejše lokacije Joštove hiše ni bilo mogoče ugotoviti, ker sledenje po mlajših virih ni dalo dovolj uporabnih podatkov.³⁴² Matevž Jošt torej ni imel hiše v trškem jedru ob tržnem prostoru, tj.

³⁴⁰ Prav tam, Urbar 1687–88, pag. 34–35.

³⁴¹ V urbarju je potok omenjen večkrat, med drugim v povezavi z ulico, ki se spušča proti njemu od cerkve sv. Florijana: »in der gassen wo man von der Kirschen St: Floriani gegen den Schiespach hinab geht« (prav tam, pag. 26). – »Schiespach« vsekakor ni Hudinja, ki je v istem urbarju večkrat omenjena s svojim sicer običajnim nemškim imenom kot »Wasser Köding« (prav tam, pag. 4, 17, 45, 50). Na franciscejski katastrski mapi iz leta 1825 ni v neposredni bližini trga razen Hudinje vrisan noben vodotok (SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 109, k. o. Vojnik, mapni list III), zato pa najdemo omenjeni potok na jožefinskem vojaškem zemljevidu iz let 1784–87 (Rajšp (ur.), *Slovenija na vojaškem zemljevidu*, sekcija 173).

³⁴² Zaporedje hiš je nekoliko drugačno že v urbarju iz leta 1690 (StLA, A. Hocheneegg, Markt, K 4, H 20 (Sch. 3a, Heft 15, Urbar 1690) in v štiftnih registrih 1715–1727 in 1728–1734, ko so tu še

v elitnem jedru Vojnika, ki ga je, kot kaže franciscejska katastrska mapa (1825), zasedalo osem velikih trških hiš. Po J. Curku so izpričane leta 1708,³⁴³ s čimer je mišljen popis izrednega deželnega davka ognjiščnine (Herdsteuer) iz let 1708 in 1709, ki ognjišča (hiše) deli v tri kategorije. V prvem razredu (*erste Class*) jih je bilo osem z odmero 2 oziroma 4 goldinarjev davka. V drugi razred (*anderte Class*) z odmerjenim enim goldinarjem so jih uvrstili 26, med njimi domovanje Gregorja Jošta, v katerem prepoznamo Matevževega sina in naslednika, v tretji razred (*dritte Class*) z odmero pol goldinarja pa 34 ali natanko polovico, za katere popis pravi, da so njihovi gospodarji večinoma dninarji in kajzarji.³⁴⁴ Matevž Jošt je torej pripadal tržanskemu obrtniškem sloju.

V urbarju za leti 1687–88 so v vojniškem trgu skupno popisali 51 posestnikov, od katerih jih je 32 premoglo hišo (*Hauß*), 18 hišico (*Heußl*) in eden kajžo (*Keusche*).³⁴⁵ Na podlagi višine dajatev je sicer težko z gotovostjo presojati posestnikovo premoženjsko stanje, nekaj pa primerjava med posestniki vendarle pove. Matevž Jošt je od hiše z vrtom plačeval 20 krajcarjev činža (*Zinß*) ter 5 krajcarjev od vrta, ki je prav tako ležal poleg nje. Višji činž so naložili samo dvema Vojničanom, večini pa znatno manj. Kar pa zadeva davek (*Steuer*), Matevž s 50 krajcarji, 30 za hišo z vrtom in 20 za drugi vrt, ni bil med najbolj obremenjenimi, ampak na 19. mestu, na začetku druge tretjine posestnikov. Višina telesnega davka (*Leibsteuer*), ki je pri Matevžu znašala en goldinar, najverjetneje odraža število odraslih oseb pri hiši. Kaže, da je bila osnovna odmera na osebo pri hišarjih 15 krajcarjev, pri imetnikih hišic pa praviloma pol manj,³⁴⁶ kar pomeni, da so tedaj pri Joštovih živele štiri odrasle osebe.

gospodarili Jošti (StLA, A. Hochenegg, Markt, K 5 (Sch. 4a, Heft 16a), Stiftregister 1715–1727; prav tam, Heft 16b, Stiftregister 1728–1734). V urbarju iz let 1687–88 so pri večini posestnikov dopisali ime ali priimek poznejšega lastnika, nekje iz 2. polovice 18. stoletja, pri Matevžu Joštu dva: Franca Repine in nato Mlakarja brez osebnega imena (StLA, A. Hochenegg, Markt, K 4, H 20 (Sch. 3a, Heft 15), Urbar 1687–88, pag. 34). Kot lahko razberemo iz trškega davčnega registra 1785–1801, so se Repina pisali pri eni hiši, Mlakar pa pri treh (prav tam, K 5 (Sch. 4, Heft 16), Steuerbuch 1785–1801, pag. 116, 120, 154 in 200).

³⁴³ Curk, *Trgi in mesta*, str. 143.

³⁴⁴ StLA, Laa. A., Antiquum VI, Herdsteuer 1705–1708, St. 21, Markt Hochenegg, s. d. – Popis ni datiran; na koncu je navedeno, koliko sta vojniški trški sodnik in svet plačala za leti 1708 in 1709.

³⁴⁵ StLA, A. Hochenegg, Markt, K 4, H 20 (Sch. 3a, Heft 15), Urbar 1687–88, pag. 4–49.

³⁴⁶ Pri imetnikih hiš je namreč telesni davek znašal 15, 30, 45 oziroma 60 krajcarjev, tj. en goldinar, pri imetnikih hišic pa 7 in pol, 15 oziroma 30 krajcarjev, dvema so odmerili 9 krajcarjev, enemu 18, enemu 14 ter edinemu kajzarju 6.

Skupno so izpričani **štirje Matevževi otroci**: poleg Helene njeni sorojenci Marija, Gregor in Jakob. Zadnji, rojen leta 1679, je bil edini mlajši od Helene in samo o njegovi nadaljnji usodi ni znanega ničesar. Ker se Jakobovo ime pozneje v matičnih knjigah ne pojavlja v nobeni zvezi, je najverjetneje umrl pred letom 1702, ko se začenja prva mrliška matica, prejkone še v otroštvu. Marija, rojena okrog 1665, je, kot smo videli, leta 1686 stopila pred oltar z domačinom Mihaelom Šifterjem in umrla leta 1736, ko ji je bilo okrog 70 let. Njen mož Mihael je ob poroki označen kot sin pokojnega Danijela Šifterja (*Sifter*) iz trga Vojnik (*in Opido Hohenekensi*), a Danijela naslednje leto še najdemo v trškem urbarju 1687–88 kot posestnika hiše tik pod vodnjakom, vrta ob njej in njive. Urbar ga pozna z dvojnimi priimkom Šifter ali Petelinšek (*Daniel Schüffer oder Petelinschekh*).³⁴⁷ Šele v naslednjem urbarju iz leta 1690 je kot gospodar iste posesti naveden Melhior Petelinšek (*Mellichar Petterlinschekh*),³⁴⁸ ki je identičen z Marijinim soprogom Mihaelom. Pri tej družini nismo priča samo dvojnosti priimka – drugi priimek Šifter je dobila po puškarskem poklicu³⁴⁹ –, ampak tudi osebnega imena Marijinega moža. V krstnih maticah so trije otroci teh dveh zakoncev vpisani s priimkom Šifter, dva s priimkom Petelinšek, zadnji pa brez priimka, zgolj z očetovim imenom Melhior. Oče je pri prvih treh otrocih imenovan Mihael in pri naslednjih treh Melhior, pri čemer tudi imena krstnih botrov potrjujejo, da gre za isto družino.³⁵⁰ Ko sta zakonca leta 1725 in 1736 umrla, sta v mrliški knjigi oba spet vpisana kot Šifterja,³⁵¹ sicer pa je pri tej družini prevladal priimek Petelinšek. V popisu ognjiščnine za leti 1708 in 1709 je Melhior Petelinšek naveden med posestniki hiše tretjega razreda.³⁵² Sledil mu je sin Rok (roj. 1690),³⁵³ ki ga še pozna činžni register okoli

³⁴⁷ StLA, A. Hochenegg, Markt, K 4, H 20 (Sch. 3a, Heft 15), Urbar 1687–88, pag. 8.

³⁴⁸ Prav tam, Urbar 1690, pag. 7.

³⁴⁹ Danijel Petelinšek je v vojniških trških zapisnikih leta 1648 naveden kot tržan in puškar (*Daniel Pettelinschekh Burgern vnd Pixenschiffer*) (StLA, A. Hochenegg, Markt, K 3, H 14 (Sch. 2, Heft 12), Ratsprotokolle, Ratsprotokoll 1641–1659, pag. 66).

³⁵⁰ Krsti otrok so si sledili takole: Barbara (*Schifter*) 3. decembra 1687, Rok (*Sifter*) 12. avgusta 1690, Katarina (*Petelinschekh*) 22. oktobra 1694, Janez (*Sifter*) 23. decembra 1698, Ana (*Petelinschekh*) 23. julija 1700 in Neža (*patris Melchioris*) 15. januarja 1705. Botrovali so jim člani družin Rupnik, Kobovšek in Zober. NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, R 1645–1702, s. p.; R 1702–1736, pag. 16.

³⁵¹ »Gospoda« Mihaela Šifterja (*Schifter*), starega okoli 60 let, so pokopali 22. maja 1725, približno 70 let staro Marijo (*Sifterin*) pa 27. januarja 1736 (NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, M 1702–1754, s. p.),

³⁵² StLA, Laa. A., Antiquum VI, Herdsteuer 1705–1708, St. 21, Markt Hochenegg, s. d.

³⁵³ Gl. op. 350.

leta 1747,³⁵⁴ v popisu hiš leta 1754 pa med hišnimi gospodarji ni več nobenega Petelinška ne Šifterja.³⁵⁵

Tako kot Marija Jošt, poročena Šifter oziroma Petelinšek, je v Vojniku do smrti živel njen in Helenin (pol)brat Gregor Jošt, glede na navedbo starosti ob smrti leta 1713 rojen okrog 1668. Po trškem urbarju iz leta 1690 je bila njegova posest precej večja od očetove, ki jo poznamo iz urbarja 1687–88, saj so pri njem popisali še dve njivi, dva travnika in vinograd, tako da sta se mu občutno povečala tudi činž (na 1 goldinar in 10 krajcarjev) in davek (na 2 goldinarja, 42 krajcarjev in pol), telesnega davka pa je plačeval toliko kot prej oče, en goldinar.³⁵⁶ Ni znano, kdaj in kje je prvič stopil pred oltar, najpozneje v začetku leta 1689, saj se mu je tisto leto v zakonu z Marijo rodil sin in naslednik Simon.³⁵⁷ Iz tega zakona je imel tudi hčerko Marjeto, katere krsta v krstni matici ni najti; glede na to, da se je omožila leta 1718,³⁵⁸ se je rodila najpozneje v začetku 18. stoletja. Gregorjeva žena Marija je po vsem sodeč preminila pred začetkom vodenja prve ohranjene mrliške matice leta 1702. Gregor je nato 20. februarja 1707 v domači župniji stopil pred oltar kot vdovec, gospod, tržan in trški svetnik (*D. Gregorius Jost Civis et Senator Viduus*).³⁵⁹ Druga žena Helena, hči Lovrenca Na Linovci, mu je rodila še tri sinove, od katerih sta prva dva zgodaj umrla.³⁶⁰ Posest je prevzel omenjeni sin Simon iz prvega

³⁵⁴ StLA, Maria-Theresianischer Kataster, Cillier Kreis, Städte und Märkte, Nr. 8, Markt Hochenegg, Extract A, s. d.

³⁵⁵ StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe I, Häuserzählung 1754, K 20, H 75, CK, Nr. 58 (Markt Hochenegg), 6. 4. 1754.

³⁵⁶ StLA, A. Hochenegg, Markt, K 4, H 20 (Sch. 3a, Heft 15), Urbar 1690, pag. 31.

³⁵⁷ Vpisa Gregorjeve poroke ni v vojniški poročni matici (NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, P 1684–1784). Simon Jošt je bil krščen 22. oktobra 1689 kot sin Gregorja in Marije, eden od krstnih botrov pa je bil »gospod« Andrej Rupnik, ki je šel deset let prej za botra tudi Gregorjevemu (pol)bratu Jakobu (prav tam, R 1645–1702, s. p.).

³⁵⁸ Marjeta, hči pokojnega gospoda Gregorja Jošta, je 12. januarja 1718 postala žena Matije, sina pokojnega Adama Janžiča (*Janschitsch*) (NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, P 1684–1784, s. p.). – Mihael in Adam Janžič (*Jenschitsch*) sta v popisu ognjiščnine v letih 1708–9 navedena drug za drugim med posestniki trških hiš tretjega razreda (StLA, Laa. A., Antiquum VI, Herdsteuer 1705–1708, St. 21, Markt Hochenegg, s. d.) in v štiftnem registru 1715–1727 (*Janschitsch, Jönschitsch*) (StLA, A. Hochenegg, Markt, K 5 (Sch. 4a, Heft 16a), Stiftregister 1715–1727, s. p.). V naslednjem štiftnem registru 1728–1734 je Adama zamenjal drug posestnik (prav tam, Heft 16b, Stiftregister 1728–1734, s. p.).

³⁵⁹ NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, P 1684–1784, s. p.

³⁶⁰ Gregorju in Heleni Jošt so se rodili naslednji otroci: Janez, krščen 19. decembra 1707, Andrej, krščen 20. novembra 1709, in še en Janez, krščen 10. junija 1711 (NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, R 1702–1736, pag. 38, 55 in 65). Prvega Janeza so pokopali 30. maja 1710, Andreja pa naslednji dan; mrliška matica daje Janezu napačno samo šest mesecev in Andreju

Trg Vojnik na jožefinskem vojaškem zemljevidu iz let 1784–87 (Rajšp (ur.), *Slovenija na vojaškem zemljevidu*, sekcija 173).

zakona (roj. 1689), ki ga kot gospodarja srečamo še v letih 1747–1750,³⁶¹ v popisu hiš leta 1754 pa ni v Vojniku nobenega Jošta več.³⁶²

Korenine Joštov v Vojniku so bile torej globlje kakor Novakov oz. Slomškov na Slomu. Ker Jošte sredi 17. stoletja srečamo v trgu že kot trdno zasidrane, smemo upravičeno sklepati, da se tu niso rodili samo otroci Slomškovega prapradedca Matevža, ampak da je bil tudi Matevž že rojen Vojničan. V trškem urbarju 1687–88 je med trškimi posestniki poleg njega izpričan še en Jošt, in sicer Blaž, istoveten z že

poldrugo leto (prav tam, M 1702–1754, s. p.). Vdova Helena se je 24. januarja 1720 vnovič omožila z Urbanom, sinom Andreja Kocjana (prav tam, P 1684–1784, s. p.).

³⁶¹ Gl. op. 357. – V štiftnem registru trga Vojnik 1715–1727 je kot gospodar hiše in vrta še vedno naveden Gregor Jošt, čeprav je bil v resnici že dve leti pokojni, v naslednjem štiftnem registru 1728–1734 pa najdemo na istem mestu Simona Jošta (StLA, A. Hochenegg, Markt, K 5 (Sch. 4a, Heft 16a), Stiftregister 1715–1727, s. p.; prav tam, Heft 16b, Stiftregister 1728–1734, s. p.). Simon je naveden tudi v izvlečku činžnega registra okoli leta 1747 (StLA, Maria-Theresianischer Kataster, Cillier Kreis, Städte und Märkte, Nr. 8, Markt Hochenegg, Extract A, s. d.) in kot gospodar hišice v štiftnem registru 1747–1750 (StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe II, Stiftregister, 24/270, Hochenegg, Markt 1747–1750, fol. 105).

³⁶² StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe I, Häuserzählung 1754, K 20, H 75, CK, Nr. 58 (Markt Hochenegg), 6. 4. 1754.

znanim Blažetom. Bil je lastnik hiše in vrta v ulici, ki je vodila od cerkve sv. Florijana proti potoku, in bi se glede na to, da je imel onstran ulice zidano klet, lahko ukvarjal s krčmarstvom.³⁶³ V trški družbeni hierarhiji se je povzpел do najvišjega položaja, saj je pri krstu svojega otroka leta 1677 označen kot trški sodnik (*Blasii Jofft Judicis*).³⁶⁴ V istem času ga srečamo kot očeta dveh krščencev, rojenih v zakonu z neko Marijo.³⁶⁵ Njegovo ime najdemo še v trškem urbarju iz leta 1690,³⁶⁶ tri leta pozneje pa je krstna botra »gospa« Marija Jošt označena že kot vdova.³⁶⁷ Hči ali vdova pokojnega Blaža Jošta (*defuncti Blasi Jost*) brez navedbe imena se je nato leta 1696 poročila z »gospodom« Andrejem Rupnikom.³⁶⁸ Blažev rod se v Vojniku po moški strani najverjetneje ni nadaljeval, saj pozna popis ognjiščnine iz let 1708–9 enega samega Jošta, in sicer Gregorja,³⁶⁹ Matevževega sina. Sočasno z Matevžem in Blažem srečamo v Vojniku še enega Jošta, »gospoda« Urbana, ki se mu je leta 1672 v zakonu z Lucijo rodil sin Janez.³⁷⁰ To je tudi vse, kar vemo o članih Urbanove družine, glede na gosposki predikat nesporno tržanske. Vsi trije, Matevž, Blaž in Urban, bi bili lahko sinovi ali mlajši bratje Janeza Jošta, trškega svetnika iz srede stoletja. Pozneje, konec 17. stoletja, najdemo v trgu tudi Mihaela Jošta, ki je bil po Goričarju »brez dvoma tržan, ker mu daje matica gosposki naslov«, brez utemeljitve pa je zanj zapisal, da »bo sin Blaža«.³⁷¹ Mihaelu sta se v letih 1690 in 1691 v zakonu z Marjeto rodili dve hčerki, ki sta imeli trške botre, on pa je v krstni matici dvakrat označen kot gospod.³⁷² In vendar njegovo ime pogrešamo med posestniki v trških urbarjih iz istega časa.³⁷³ Prav lahko bi res nasledil Blaža, ki je bil po urbarju gospodar še leta 1690.

³⁶³ StLA, A. Hochenegg, Markt, K 4, H 20 (Sch. 3a, Heft 15), Urbar 1687–88, pag. 26.

³⁶⁴ NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, R 1645–1702, s. p., II. 5. 1677.

³⁶⁵ Blažev in Marijin sin Urban je bil krščen 11. maja 1677, Anton pa 10. junija 1680 (NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, R 1645–1702, s. p.).

³⁶⁶ StLA, A. Hochenegg, Markt, K 4, H 20 (Sch. 3a, Heft 15), Urbar 1690, pag. 22.

³⁶⁷ NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, R 1645–1702, s. p., 6. II. 1693.

³⁶⁸ Prav tam, P 1684–1784, s. p., 9. I. 1696.

³⁶⁹ StLA, Laa. A., Antiquum VI, Herdsteuer 1705–1708, St. 21, Markt Hochenegg, s. d.

³⁷⁰ Krst Janeza Jošta z letnico 1672 in dnevom brez navedbe meseca (18.) je zapisan na zadnji strani prve vojniške krstne matice (NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, R 1645–1702, s. p.). Manj verjetno je, da je Urban identičen z Urbanom Joštom, krstnim botrom 17. maja 1696. Ta Urban bi bil lahko leta 1677 rojeni sin trškega sodnika Blaža Jošta.

³⁷¹ Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 13.

³⁷² Hči Jera je bila krščena 15. februarja 1690, Terezija, pri kateri je Mihael označen kot »gospod«, pa 29. septembra 1691; »gospoda« Mihaela Jošta srečamo kot krstnega botra 1. marca 1694 (NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, R 1645–1702, s. p.).

³⁷³ StLA, A. Hochenegg, Markt, K 4, H 20 (Sch. 3a, Heft 15), Urbar 1687–88; Urbar 1690.

Poleg naštetih družin Joštov v trgu je v vojniških maticah najti v zadnji tretjini 17. stoletja več družin s tem priimkom v bližnjem Črešnjevcu.³⁷⁴ Ni izključeno, da so trški Jošti izvirali prav iz tega zaselka severovzhodno od Vojnika, o čemer razpoložljivi viri molčijo. Osebno ime Jošt, iz katerega je priimek nastal,³⁷⁵ je po urbarju vojniškega gospostva iz leta 1553 nosil eden od dveh črešnjevskih kmetov (*Jobst Schuesster*),³⁷⁶ v urbarju iz leta 1585 pa ga v tem zaselku s tremi hubami in dvema gospodarjema pogrešamo.³⁷⁷ V trgu Vojnik naletimo na Jošta že v prvem vojniškem urbarju iz leta 1524, kjer je kot gospodar oštata omenjen Jošt na Hudinji (*Jobst an der Koting*),³⁷⁸ a potem tega imena v urbarjih iz let 1553 in 1585 tam ni več.³⁷⁹ Danes je priimek Jošt na Slovenskem daleč najbolj razširjen prav v savinjski regiji.³⁸⁰ Nedvomno je imel več žarišč, tako da bi se predniki škofa Slomška lahko priselili v Vojnik tudi iz okoliških župnij, ne nazadnje pa bi bilo mogoče, da so priimek dobili šele v Vojniku.

Da se je Štefan Slomšek s Sloma lahko oženil s tržansko hčerko, je bilo za kmečkega človeka vsekakor odraz družbene veljave in ugodnega premoženjskega stanja. Takšna poroka je namreč veljala za prestižno. Kmet je na svojo posest pripeljal nekmečko nevesto iz polurbanega okolja in osebno svobodnega družbenega sloja.

Glede na vojniško sorodstvo Slomškov s Sloma ne preseneča, da se je za Šte-

³⁷⁴ Prva se pojavita zakonca Matija in Helena Jošt, ki se jima je leta 1681 rodil sin Primož, krščen 27. maja brez navedbe kraja. Po Goričarju gre za Matijo, umrlega leta 1713 v Črešnjevcu (Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 13). Dejansko je preminil 2. decembra 1712 (*Matthias Jost vzbreshnouzi*), mrliška matica pa mu daje približno 60 let, kar pomeni, da se je rodil okoli leta 1652. Mihael in Marija iz Črešnjevca – njuna hči Uršula je bila krščena 11. septembra 1691, sin Sebastjan pa 19. januarja 1697 – sta po vsem sodeč identična s parom, poročenim 19. januarja 1688. Mihael glede na povedano ni mogel biti sin prej omenjenega Matije, kot je sklepal Goričar (Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 13). Tretja črešnjevka družina Joštov je začela nastajati šele konec stoletja. 4. aprila 1699 so iz Črešnjevca nesli h krstu Pongraca, sina Luka in Eve Jošt. Poleg teh srečamo 12. februarja 1683 kot krstna botra Črešnjevčana Sebastjana in Elizabeto Jošt. NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, R 1645–1702, s. p.; P 1684–1784, s. p.; M 1702–1754, s. p.

³⁷⁵ Keber, *Leksikon priimkov*, str. 296.

³⁷⁶ StLA, I. Ö. HK, Urbar- und Buchreihe, K 99, U 15/2, Urbar Herrschaft Hocheneck 1553, fol. 14.

³⁷⁷ StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe II, Stockurbare, Band 32/82, Herrschaft Hocheneck 1585, fol. 79.

³⁷⁸ StLA, I. Ö. HK, Urbar- und Buchreihe, K 99, U 15/1, Urbar Herrschaft Hocheneck 1524, fol. 133. Prim. J. Orožen, *Zgodovina Celja*, str. 491.

³⁷⁹ Prav tam, K 99, U 15/2, Urbar Herrschaft Hocheneck 1553, fol. 19–21; Laa. A., Antiquum, Gruppe II, Stockurbare, Band 32/82, Herrschaft Hocheneck 1585, fol. 114–126.

³⁸⁰ Keber, *Leksikon priimkov*, str. 296.

fanom oženil v Vojniku tudi njegov sin Jernej, v poročni matici 29. januarja 1731 označen kot sin Štefana Slomška iz župnije Ponikva, ki je za ženo vzel Elizabeto, hčerko Filipa Lužarja.³⁸¹

Sinovi Štefana Slomška

Škof Slomšek je v svojem počitniškem potopisu leta 1837 zapisal, da je imel njegov praded Štefan več sinov, med njimi dva duhovnika.³⁸² Goričar je iz matičnih knjig sosednjih župnij in dveh župnij v Šaleški dolini izbrskal imena štirih Štefanovih otrok, ustavilo pa se mu je pri identifikaciji enega od obeh duhovnikov.³⁸³ O morebitnih hčerkah tudi danes ne vemo ničesar. Če so se poročile, so poniknile pod drugimi priimki, če so umrle samske, pa so bile tako kot zgodaj umrli sorojenci vpisane v ponikovskih mrliških maticah, uničenih skupaj z vsemi krstnimi in poročnimi v požaru leta 1782.

Za izhodišče povejmo, da so bili od petih Slomškov, ki naj bi bili po Goričarju Štefanovi sinovi, to v resnici samo štirje: škofov ded Gašper, čigar imena ni Slomšek nikjer omenil, Jernej in Martin ter duhovnik Blaž, medtem ko Štefan mlajši sploh ni obstajal. Pač pa moramo k sinovom Štefana Slomška prišteti Matevža, ki ga je imel Goričar za njegovega vnuka, in duhovnika Primoža Leopolda, za katerega sta Kovačič in Goričar mislila, da gre za dve osebi; po Goričarju naj bi bil Leopold sin Štefana mlajšega, Primož pa morda iz druge družine.

Preden se posvetimo vsakemu od zdaj skupno **šestih znanih Štefanovih sinov**, jih bomo za lažjo orientacijo najprej našteali, kakor so prišli na svet. Čas rojstva je bilo za vse mogoče dokaj natančno izračunati na podlagi poznejših podatkov o starosti, ki so za večino dokumentirani v mrliških matičnih knjigah, za oba duhovnika pa jih srečamo še za njunega življenja. Najstarejši (preživel) sin se je imenoval Jernej (ok. 1704–1754),³⁸⁴ sledil mu je duhovnik Blaž (ok. 1707–1740),³⁸⁵

³⁸¹ NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, P 1684–1784, s. p.

³⁸² NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, VIII, Potopisi, 1837, pag. 48.

³⁸³ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 14–24.

³⁸⁴ Kot sin Štefana Slomška iz župnije Ponikva je izrecno imenovan ob poroki 29. januarja 1731 v Vojniku (NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, P 1684–1784, s. p.). Po šentjurski mrliški matični knjigi je umrl 26. aprila 1754, star okoli 50 let (NŠAM, Župnija Šentjur pri Celju, Matične knjige, M 1731–1751, s. p.).

³⁸⁵ Po nekem katalogu iz leta 1737 je bil tedaj star 30 let (SI PAM/1537 Slekovec Matej, Kartoteke: duhovniki 18. stoletje, karton št. 2930). Mrliška matica župnije Zibika mu 8. novembra 1740 daje 32 let (NŠAM, Župnija Zibika, Matične knjige, M 1694–1772, s. p.).

DRUŽINA ŠTEFANA SLOMŠKA

MATIJA NOVAK ali HUDIČ _____ žena N.
 († 1697-1700, Slom)

MATEVŽ JOŠT
 († 1688-90, Vojnik)

KUNIGUNDA N. (?)
 († ne pred 1683, Vojnik)

2. žena N. _____ najpozneje 1730 _____ **ŠTEFAN SLOMŠEK** _____ 1700, Vojnik _____ **HELENA JOŠT**
 († ne pred 1730) (ne pred 1671, Brezje -1754-56, Slom) (najpozneje 1673, Vojnik - 1718-29, Slom)

PRIMOŽ LEOPOLD, duhovnik
 (ok. 1730, Slom - ne pred 1765, neznano)

JERNEJ 1731, Vojnik _____ **ELIZABETA LUŽAR**

BLAŽ, duhovnik
 (ok. 1707, Slom - 1740, Zibika)

MATEVŽ _____ 1752, Šmarje pri Jelšah _____ **MARIJA VREČER** _____ 1746-47, Šoštanj _____ **ANA APAT** _____ **MARTIN** _____ 1756, Škale _____ **ELIZABETA MEŽA**
 (ok. 1714, Slom - 1794, Slom) (ok. 1727 - 1795, Slom) (ok. 1718, Slom - 1779, Družmirje) (ok. 1726, Družmirje - 1801, Družmirje) (ok. 1718, Slom - 1791, Zabrdo) (1731, Slom - ne pred 1791) ded Antona Martina Slomška prevzel priimka MEŽA in JERNEJ

temu Matevž (ok. 1714–1794),³⁸⁶ naslednik na Slomu, nato škofov ded Gašper (ok. 1718–1779)³⁸⁷ in Martin (ok. 1718–1791),³⁸⁸ ki bi lahko bila dvojčka, ter kot zadnji Primož Leopold, duhovnik (ok. 1730 – ne pred 1765).³⁸⁹ Tega bi, kot rečeno, zelo težko, praktično nemogoče rodila Helena Jošt, zato je moral biti polbrat navedenih petih Štefanovih sinov, sin druge matere, ki je ne poznamo niti po imenu. Na tem mestu se moramo nujno ustaviti **ob Goričarjevi zmoti, da je obstajal Štefan Slomšek mlajši**, ki naj bi bil Štefanov najstarejši sin. Goričar je hipotezo o dveh Štefanih, starejšem in mlajšem, sicer precej prepričljivo utemeljil na podlagi virov, ki so mu bili na voljo. Nazadnje pa mu je vendarle ostalo nekaj dvomov, saj je zapisal: »Tako bi utegnila biti dovolj podprta podmena o dveh Štefanih.«³⁹⁰ Zasnoval jo je na štirih dokazih, ki po temeljitem ponovnem pretresu virov ne vzdržijo presoje. Prvi Goričarjev dokaz je jamstveno pismo Štefana Slomška iz leta 1754 za mizni naslov sinu Leopoldu, v katerem naj bi Štefan sina, bodočega duhovnika, imenoval prvorojenec. Ker je dokazano obstajalo več Štefanovih starejših sinov, je Goričar sklenil, da je bodoči duhovnik lahko samo sin Štefana mlajšega, ki bi se rodil v začetku stoletja in se oženil med letoma 1725 in 1730. Drugi dokaz za obstoj Štefana mlajšega naj bi bil odhod drugih Štefanovih sinov od doma, začeni z Jernejem leta 1731, kar pomeni, »da je bil tu še starejši sin in že odločen za gospodarja ali je celo morda že gospodarstvo prevzel«. Kot tretji dokaz je Goričar ponudil zapis v zapisniku duš župnije Šoštanj, da je škofov stric Valentin leta 1780 odšel iz Družmirja k svojemu bratrancu. Ker se je Valentin kmalu zatem pojavil na Slomu in kot gospodar nasledil Matevža Slomška, je bil Goričar prepričan, da je z bratrancem mišljen Matevž, ki bi bil potemtakem – glede na oznako bratranec – sin domnevnega Štefana mlajšega. Ko se je leta 1752 v Šmarju pri Jelšah poročil, ga poročna matica imenuje Štefanovega sina. In ker je Štefan (starejši) ob poroki sina Martina v Škalah štiri leta pozneje, 1756, označen kot pokojni, se je Goričar upravičeno spraševal, kako da gornjegrajski

³⁸⁶ Ponikovska mrliška matica mu 4. februarja 1794 pripisuje 80 let (NŠAM, Župnija Ponikva, Maticne knjige, M 1782–1802, pag. 59).

³⁸⁷ Zapisnik duš župnije Šoštanj mu pred veliko nočjo 1779 daje 61 let, mrliška knjiga pa 16. marca istega leta 60 (Župnijski arhiv Šoštanj, bratovščinska knjiga 1670–1741 in status animarum 1779–1792, s. p.; Maticne knjige, M 1771–1824, s. p.).

³⁸⁸ Po mrliški matici župnije Škale, ki ga navaja s privzetim priimkom Jernej, je umrl 26. februarja 1791 v starosti 72 let (NŠAM, Župnija Škale, Maticne knjige, M 1790–1829, fol. 1).

³⁸⁹ Po vizitacijskem zapisniku savinjskega arhidiaconata iz leta 1760 je tedaj štel 30 let (Ožinger, *Vizitacijski zapiski*, str. 605). Zadnji podatek o njem je iz decembra 1765 (SI PAM/1537 Slekovec Matej, Kartoteke: duhovniki 18. stoletje, karton št. 2931).

³⁹⁰ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 18.

urbarji in zapisniki sogornikov navajajo njegovo ime še vse do leta 1779, šele od leta 1780 pa Matevževo. Po njegovem je šlo za dva Štefana, od katerih je starejši, škofov praded, umrl pred letom 1756, mlajši, škofov stari stric, ki naj bi gospodaril do malo pred letom 1780, pa naj bi bil skoraj gotovo pokojni ob veliki noči 1782, ko so pogorele ponikovske matične knjige, saj njegove smrti v prvi ohranjeni mrliški matici ni.³⁹¹

Oglejmo si, zakaj teza o dveh Štefanah ni utemeljena. Začeli bomo pri urbarjih, ki bi lahko predstavljali res trden argument za obstoj dveh soimenjakov, očeta in sina. Če bi obstajal en sam Štefan, škofov praded, bi ta namreč konec sedemdesetih let 18. stoletja, ko se zadnjič pojavi kot gospodar, imel že sto let ali celo več, kar je vsekakor treba odmisлити. Goričar sicer pravi, »da so se včasih urbarji kar enolično prepisovali iz prejšnjih«, da pa »opazujemo vendar pri teh urbarjih, iz katerih zajemljemo dokaz, da so se vsekakor ozirali na druge precejšnje spremembe glede gospodarjev ter jih zabeležili, samo na Slomu je ostal do 1780. Štefan gospodar«. A ravno to ne drži za urad Slom gornjegrajskega gospostva. Če bi Goričar primerjal vsa imena gospodarjev v urbarjih in šiftnih registrih, bi ugotovil, da so v tem uradu od leta 1714 več kot šest desetletij le izjemoma upoštevali spremembo gospodarja, in to praviloma tedaj, kadar je na posesti prišlo do zamenjave rodbine.³⁹² Ponavljanje imena gospodarja Štefana Slomška ni bilo tako nikakršna izjema, temveč pravilo!³⁹³ Eden ključnih argumentov za dva Štefana je s tem padel. Dejanska imena gospodarjev, ne torej njihovih že zdavnaj

³⁹¹ Prav tam, str. 17–18.

³⁹² Zanimivo je, da je Goričar poslal Kovačiču precej natančne izpiske imen posestnikov iz urbarjev in šiftnih registrov, kar pomeni, da bi imena posestnikov zlahka primerjal (NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 21–23). Na samem Slomu je med letoma 1714 in 1778 praktično edina sprememba prenehanje ločenega navajanja posameznih posestnih enot, ki so jih od leta 1757 vodili kot eno velikosti dveh hub (NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 50, knj. 43, šiftni register 1755, pag. 561; prav tam, šk. 39, knj. 20, urbar Gornji Grad 1757, pag. 1054). V vasi Brezje se sprememba pojavi med letoma 1724 in 1745, ko je Antonu Novaku na zakupni hubi sledil Jernej Slomšek, a je ob novem gospodarju še vedno tudi ime prejšnjega: »oder Anton Nouach« (prav tam, šk. 48, knj. 41, šiftni register Gornji Grad 1745, pag. 559). Zanimiv je naslednji primer. V šiftnem registru za leto 1755 sta se v Brezju izjemoma pojavila Jožef in Jakob Slomšek, vsak na celi hubi, ki sta bila tedaj očitno dejanska gospodarja (prav tam, šk. 50, knj. 43, šiftni register 1755, pag. 557–558). Prej in pozneje sta na njunem mestu Matija in Pavel Slomšek (npr. prav tam, šk. 50, knj. 42, šiftni register Gornji Grad 1748, pag. 557–558; šk. 39, knj. 20, urbar Gornji Grad 1757, pag. 1045–1046). O Jožefu gl. tudi op. 395.

³⁹³ Na tem mestu navajamo samo dva urbarialna registra, prvega z začetka in drugega s konca časovnega razpona 1714–1778 (NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 48, knj. 39, šiftni register 1714, fol. 179v; šk. 47, knj. 38, urbar 1778, s. p., urad Slom, urb. št. 61). Tudi za hišno štetje

pokojnih predhodnikov, so končno vpisali šele v danes pogrešanem urbarju za obdobje 1780–1788.³⁹⁴ Tako se je Matevževo ime znašlo med gospodarji z znatno zamudo, čeprav je v resnici že dolgo gospodaril. O tem imamo tudi neposreden dokaz, pripis na listini o podelitvi Staidlerjeve hube Štefanu Novaku (Slomšku) iz leta 1703, ki ga je Goričar prav tako prezrl. Pripis pravi, da je »to kupno pismo izumrlo« (*Dieser Kaufbrief ist ausgestorben*) – njegov prejemnik je skratka umrl – in da je bila posest 3. novembra 1772 prepisana na Matevža Slomška (*und den 3.ten November 1772 auf Matheus Slamscheg überschriben worden*).³⁹⁵ To bi sicer še vedno lahko pomenilo, da sta obstajala dva Štefana in da je mlajši od njiju umrl leta 1772 ali nedolgo pred tem, vendar obstajajo zoper takšno domnevo drugi tehtni argumenti.

Prvi je čas rojstva Matevža Slomška. Goričar se je moral soočiti z vprašanjem, kako bi bil Matevž lahko sin domnevnega Štefana mlajšega, ko pa mu ponikovska mrliška matica ob smrti 4. februarja 1794 pripisuje 80 let. »Potemtakem, bi bil rojen okoli l. 1714 in bi ne mogel biti sin Štefana mlajšega, tedaj dvanajstletnega dečka,« je zapisal avtor Slomškovega rodovnika in to neskladje opravičeval z nezanesljivostjo navedb o starosti pokojnikov v mrliških maticah, o čemer pričajo »nešteti zgledi«. Zdelo se mu je tudi čudno, da bi »Matevž zagospodaril šele, ko mu je bilo celih 60 let«. Z argumentom, da navedena starost ni pravilna, je Matevževo rojstvo pomaknil za dobrih deset let naprej in ga postavil v čas med 1725 in 1730, »v dobo po poroki Štefana mlajšega«.³⁹⁶

Dokaz za obstoj Štefana mlajšega z najmanjšo težo je odselitev bratov, ki naj bi bili vsi po vrsti mlajši od njega. Nikjer ni rečeno, da deduje prvorojenec, še posebej ne, če je posest podeljena tako, kot je bilo to v primeru hube, ki jo je Štefan Slomšek leta 1703 dobil v posest za dve generaciji.³⁹⁷ Gospodarji so namreč

leta 1754 so pri gornjegrajskem gospostvu preprosto uporabili imena gospodarjev iz urbarjev (StLA, Laa. A., Antiquum I, Häuserzählung 1754, K 19, Heft 70, Nr. 118, 5. 5. 1754).

³⁹⁴ Izpiski za urad Slom iz urbarjev 1780–1788 in 1789 v: NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 21–23. – O neažuriranosti urbarjev nazorno priča naslednji podatek. Potrdilo gornjegrajskega odvetnika iz leta 1754 o plačilu takse primščine za zakupno hubo v uradu Slom, ki je bila po smrti podložnika Valentina Slomška za dobo enega življenja izročena njegovemu sinu Jožefu Novaku (prvotni priimek Slomšek je prečrtan), razkriva imeni dveh zaporednih gospodarjev, ki ju v urbarjih med letoma 1714 in 1778 sploh ni (NŠAL 23, Gornji grad – Avstrija, šk. 69, št. 1, podložniške zadeve 1538–1766, 22. 11. 1754). Gl. tudi op. 393.

³⁹⁵ NŠAL 101, Zbirka listin, št. 931, 1703 II. 6., Gornji Grad.

³⁹⁶ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 18–19.

³⁹⁷ NŠAL 101, Zbirka listin, št. 931, 1703 II. 6., Gornji Grad.

stremeli k temu, da posest ni prehitro prešla v naslednikove roke, saj bi pridobljene pravice s tem prekmalu ugasnile.

Na podoben način kot Matevževo starost je moral Goričar premostiti še eno težavo, in sicer starost domnevnega Štefana mlajšega. Če je jamstveno pismo za mizni naslov sinu leta 1754 res izdal domnevni Štefan mlajši, je nenavadno, da izstavitelj sam zase pravi, kako je »od starosti zelo oslabeled«, saj bi mu bilo tedaj »jedva kakih 53 let«. ³⁹⁸ Goričar je ugotavljal, da bi se takšna samooznaka »bolj prilegla Štefanu starejšemu, kateremu je takrat, ako je še živel, moglo biti 80 let«. Tudi tu se je Goričar v obrambo teze, da je šlo za Štefana mlajšega, moral zateči k relativiziranju, češ da so »takšne izjave o starosti često malo pretirane« in da je tudi škof Slomšek »večkrat tožil o starostni slabosti po hudi bolezni 1851, dasi je bil šele med 50. in 60. letom«. ³⁹⁹

Ravno razlaga omenjenega jamstvenega pisma, drugi ključni argument Goričarjeve teze o dveh Štefanih, pa se je tako kot interpretacija vsebine urbarjev izkazala za zmotno. Goričar namreč pisma sam ni imel v rokah, ampak je zaupal Francu Kovačiču, ki je napačno prebral ime Štefanovega sina, bodočega novomašnika, in sicer samo kot Leopold namesto kot Primož Leopold, pri tem pa je ime Primus, kot bomo videli, razumel kot prvorojenec. ⁴⁰⁰ Ker bodoči duhovnik nikakor ni mogel biti prvi sin Štefana starejšega, oženjenega že leta 1700, ga je Goričar označil kot prvorojenca domnevnega Štefana mlajšega. ⁴⁰¹

Ostane še zadnji Goričarjev argument o dveh Štefanih, ki se zdi na videz še najtrdnější, a je treba upoštevati, da gre za vir druge roke. Šoštanjski zapisnik duš leta 1780 pravi, da je Valentin Slomšek, škofov stric, odšel k svojemu bratrancu. Slednji naj bi bil po Goričarju Matevž Slomšek s Sloma, oznaka bratranec pa dokaz, da je bil Valentinov oče Gašper »pravi stric Matevžu in rodni brat Matevževemu očetu«. ⁴⁰² A če vzamemo zapis pod drobnogled, ni nikjer rečeno, da gre pri bratrancu res za Matevža. Slednji bi lahko imel sina, nezmožnega prevzeti gospodarjenje, ki bi bil potemtakem Valentinov bratranec. Umrl bi še pred uničenjem ponikovske mrliške matice spomladi 1782, malo zatem ko je Valentin iz Šaleške doline že prišel na Slom. Če pa se je zapis bratranec nanašal na Matevža, je šoštanjski župnik lahko tudi zmotno razumel in povzel besede Valentinovih

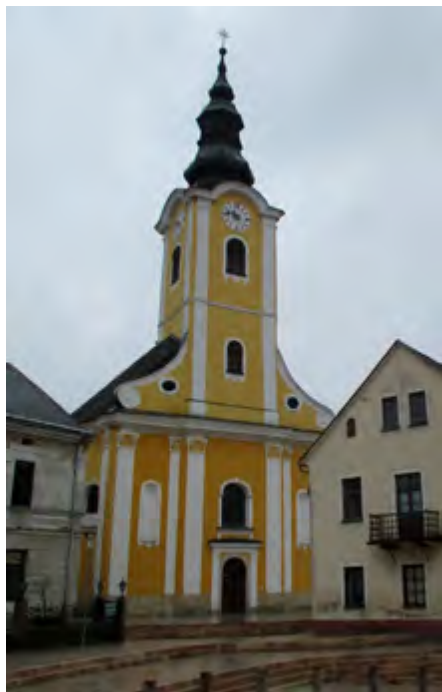
³⁹⁸ Štefan mlajši bi se glede na čas poroke staršev 17. februar 1700 lahko rodil najbolj zgodaj pred praznikom sv. Štefana, 26. decembrom istega leta.

³⁹⁹ Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 17.

⁴⁰⁰ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 12.

⁴⁰¹ Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 16–17.

⁴⁰² Prav tam, str. 17.

Župnijska cerkev sv. Martina na Ponikvi
(foto: B. Golec, marec 2023).

domačih, da je mladenič odšel k svojemu stricu. Matevža Slomška z oddaljenega Sloma namreč ni poznal in o njegovem sorodstvenem razmerju z Valentinom ni mogel biti natanko poučen. Zlahka bi bila posredi tudi navadna zapisovalska pomota: župnik je zapisal, da je njegov župljan odšel *ad suum patrualem* (k bratrancu) namesto pravilno *ad suum patruum* (k stricu, očetovemu bratu).

In končno še en pomislek, da sta res obstajala Štefan Slomšek starejši in mlajši. V krstnih maticah župnije Šentjur, iz katerih je Goričar vestno izpisal vsa botrstva Slomškov, se Štefanovo ime zadnjič pojavi leta 1734, nakar je krščencem iz istih družin hodil za botra njegov sin Gašper, pozneje pa Matevž.⁴⁹³ Zelo nenavadno se zdi, da se med botri nikoli ne pojavi ime Štefana Slomška, ki bi se nanašalo na domnevnega Štefana mlajšega. Upravičeno bi

pričakovali, da bi ta pustil v maticah vsaj kakšno sled, saj naj bi bil vendar družinski oče in gospodar, a ga iščemo zaman, kakor tudi botro, ki bi jo lahko vsaj hipotetično poistovetili z njegovo ženo.

Glede na povedano ni Štefan Slomšek mlajši nikoli obstajal, Matevž pa je bil v resnici sin edinega Štefana, škofovega pradedu, tudi če se glede na navedbo o starosti 80 let morda ni rodil okoli leta 1714, ampak nekaj let pozneje. O njem bomo še spregovorili v nadaljevanju, potem ko si bomo najprej ogledali življenjske poti nekaterih njegovih bratov.

Najstarejši znani sin škofovih prastaršev Štefana in Helene Slomšek torej ni bil neobstoječi Štefan mlajši, ampak **Jernej (ok. 1704–1754)**, ki ga prvič srečamo ob poroki 29. januarja 1731 v Vojniku. V tamkajšnji poročni matici je označen kot sin Štefana Slomška iz župnije Ponikva (*Stephani Slomschegg filius ex parochia*

⁴⁹³ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 2–4.

Poniculense), nevesta Elizabeta pa kot hči Filipa Lužarja (*Luscher*).⁴⁰⁴ Že Goričar, ki je poroko odkril, je o Elizabeti ugotovil, da je bila krščena 3. novembra 1710 kot hči Filipa in Helene, da je v vojniški župniji živelo več družin Lužarjev in da ni mogoče dognati, iz katerega kraja je bila doma, ker tega tedaj niso vpisovali.⁴⁰⁵ Z veliko mero gotovosti lahko rečemo, da Elizabeta – drugače kot mati Jerneja Slomška – ni prihajala iz trga Vojnik, ampak iz okolice, saj v tem času, med njenim rojstvom in poroko, med trškimi posestniki ni nobenega s priimkom Lužar pa tudi priimkov obeh Elizabetinih krstnih botrov ni najti.⁴⁰⁶

Zakonca Jernej in Elizabeta Slomšek sta se po Goričarjevih ugotovitvah naselila v Brezju v župniji Šentjur,⁴⁰⁷ le streljaj od Sloma, ki ga od Brezja loči dolinica potoka Slomščica, po katerem teče župnijska meja. Gre za isto Brezje, iz katerega je izšel Slomškov prapraded Matija Novak ali Hudič, prvi gospodar Sloma iz škofovega rodu in prvi nosilec priimka Slomšek v tej rodovini. Tudi Jernejeva posest v Brezju, cela zakupna huba, je spadala pod gornjegrajsko gospodstvo in v njegov urad Slom. Po štiftnem registru iz leta 1724 je na tej posesti gospodaril še Anton Novak,⁴⁰⁸ ki bi utegnil biti Jernejev sorodnik, ime Jerneja Slomška pa se pojavi v štiftnem registru iz leta 1745, in sicer skupaj z Novakovim (*Jernej Slomscheg oder Anton Nouakh*),⁴⁰⁹ kar ne pomeni, da je bil Novak tedaj še živ. Kot smo videli, so pri uradu Slom imena gospodarjev preprosto prepisovali iz urbarja v urbar, ker pa je šlo v tem primeru za zamenjavo rodbine gospodarjev, so vpisali Jerneja, a ob njem tudi prejšnjega gospodarja.

Jernej se je oženil dvakrat, prvič, kot rečeno v Vojniku, in drugič neznano kje. Prva žena Elizabeta Lužar mu je rodila tri hčerke: Nežo, krščeno 28. decembra 1731, Marijo, rojeno 18. junija 1733 in krščeno dan pozneje, ter Barbaro, ki so jo nesli h krstu v Šentjur 11. februarja 1736.⁴¹⁰ Elizabeta je umrla že po osmih letih zakona 15. marca 1739, po šentjurski mrliški matici stara 29 let,⁴¹¹ kar se ujema

⁴⁰⁴ NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, P 1684–1784, s. p. – Poročni priči sta bila Pavel Slomšek, vsekakor z območja Sloma, če že ne ženinov sorodnik, in Jurij Lužar, sodeč po priimku nevestin sorodnik.

⁴⁰⁵ Prav tam, R 1702–1736, pag. 60. – Krstna botra sta bila Pavel Kočarn in Neža Goleš.

⁴⁰⁶ StLA, Laa. A., Antiquum VI, Herdsteuer 1705–1708, St. 21, Markt Hochenegg, s. d.; StLA, A. Hochenegg, Markt, K 5 (Sch. 4a, Heft 16a), Stiftregister 1715–1727; prav tam, Heft 16b, Stiftregister 1728–1734).

⁴⁰⁷ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 16.

⁴⁰⁸ NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 48, knj. 40, štiftni register Gornji Grad 1724, pag. 530.

⁴⁰⁹ Prav tam, knj. 41, štiftni register Gornji Grad 1745, pag. 559.

⁴¹⁰ NŠAM, Župnija Šentjur pri Celju, Matične knjige, R 1725–1740, pag. 199, 235 in 340. – Pri vseh hčerkah je kot kraj rojstva navedeno Brezje, botri pa so bili iz rodbin Kristan in Zdolšek.

⁴¹¹ Prav tam, M 1731–1751, s. p.

s časom njenega rojstva. Kje in kdaj je vdovec Jernej ponovno stopil pred oltar in čigava je bila njegova druga žena Ana, ne vemo, vsekakor ne v Šentjurju,⁴¹² morda v domači ponikovski župniji. Iz tega zakona so izšli še štirje otroci, tri hčerke in edini sin. 11. februarja 1743 so v Šentjurju krstili Heleno, 5. decembra 1745 Nikolaja, 26. aprila 1749 še eno Heleno, čeprav v mrliški matici ne najdemo smrti njene sestre in soimenjakinje, 4. aprila 1752 pa istega dne rojeno Zofijo.⁴¹³ Oče Jernej je umrl dobri dve leti po rojstvu najmlajše hčerke, 26. aprila 1754, po mrliški matici star okoli 50 let in pokopan pri Sv. Primožu.⁴¹⁴ Iz podatka o starosti torej izvemo, da se je rodil okoli leta 1704.

Kaj se je zgodilo z njegovo družino, ostaja zavito v tančico skrivnosti. Kot kaže, se vdova Ana ni ponovno poročila, v šentjurskih maticah pa ni najti ne nje ne otrok.⁴¹⁵ Nikolaj Slomšek, ki je umrl neznano kje v šentjurski župniji 26. junija 1770, ko naj bi mu bilo 43 let, glede na starost ne more biti sin Jerneja in Ane, ki bi imel tedaj šele 25 let.⁴¹⁶ Najmlajša hči Zofija je skoraj gotovo identična z Zofijo, hčerko pokojnega Jerneja Slomška, ki se je 4. februarja 1784 poročila v Dramljah z vdovcem Gregorjem Lavbičem iz Laz št. 1.⁴¹⁷

Kot vse kaže, se je družina umrlega Jerneja Slomška izselila iz šentjurske župnije. Gornjegrajski urbarji so tu le malo v pomoč, saj v njih, kot že vemo, niso bili ažurirani podatki o gospodarjih v uradu Slom. Ime Jerneja Slomška, gospodarja polovične zakupne hube, najdemo tako še v urbarju iz leta 1778, ko je bil že skoraj dvajset let med rajnimi.⁴¹⁸

Bolj kot izginotje Jernejevih potomcev pritegne pozornost vprašanje, kako da se je (naj)starejši sin Štefana Slomška s Sloma preselil na polovično zakupno hubo v Brezje, ko pa je njegov oče vendar gospodaril na kar dveh hubah. Ali torej Jernej ni bil predviden za naslednika in zakaj mu Štefan ni odstopil vsaj dela svoje

⁴¹² Prav tam, P 1731–1755.

⁴¹³ Prav tam, R 1741–1755, pag. 46, 130, 256 in 353; M 1731–1751. – Tudi pri vseh otrocih iz drugega zakona je naveden kraj rojstva Brezje, pri prvem in drugem določneje kot Brezje nad Slomom (*ex Wresie supra Slam*) oziroma pri Slomu (*ex Wrefie penes Slom*).

⁴¹⁴ Prav tam, M 1731–1751, s. p. – Goričar pomotoma navaja datum smrti 26. marec (Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 16).

⁴¹⁵ Prav tam, P 1731–1755, P 1734–1770, P 1770–1784, M 1731–1755, M 1754–1771, M 1770–1784.

⁴¹⁶ Prav tam, M 1754–1771, s. p. Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 16.

⁴¹⁷ NŠAM, Župnija Dramlje, Matične knjige, P 1773–1806, pag. 12. Prim. NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 15.

⁴¹⁸ NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 48, knj. 37, štiftni register Gornji Grad 1773, pag. 288; šk. 47, knj. 38, urbar 1778, s. p., urb. št. 56. – Jerneja ni bilo več šele v danes pogrešanem urbarju 1780–1789, ki je navajal imena dejanskih gospodarjev (NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 21–23).

Spodnji del vasi Brezje ob Slomu (foto: B. Golec, marec 2023).

nakopičene posesti? Kaže, da gre za zapleteno vprašanje, ki pomaga razumeti tudi poznejše ravnanje treh Jernejevih mlajših bratov, Gašperja, Martina in Matevža. Gašper, škofov ded, se je star blizu 30 let odselil v Šaleško dolino in se leta 1746 ali 1747 tam oženil. Desetletje pozneje, leta 1756, se mu je pridružil Martin, ki se je tja priženil, ko mu je bilo že okoli 38 let. Nič mlajši ali le malo se je medtem leta 1752 v Šmarju pri Jelšah oženil Matevž, očetov naslednik na Slomu. Pri tolikšni posesti je kar neverjetno, da so se sinovi poročali tako pozno in da sta dva odšla razmeroma daleč od doma, ne da bi z ženitvijo, kot bomo videli, imela tam zagotovljeno tudi posest. Škofov praded Štefan Slomšek je moral biti po vsem sodeč zelo navezan na pridobljeno posest dveh hub, tj. celotnega Sloma, ki ga zlepa ni hotel dati iz rok. Potrjeno je gospodaril še leta 1754, ko je sinu Primožu Leopoldu podelil mizni naslov, umrl pa je najpozneje poldrugo leto zatem. Kot kaže, je ostal gospodar do konca ali skoraj do smrti. In ko je bilo treba posest prenesti naprej, je to storil v enem kosu, tako da jo je v celoti prevzel Matevž.

Jernejev odhod od doma leta 1731 je mogoče razumeti tudi v luči dejstva, da se je oče Štefan drugič poročil, kar je samo še zmanjševalo možnosti, da bi ga

Jernej (kmalu) nasledil. Gašperjevi preselitvi v Šaleško dolino leta 1746 ali 1747 je prejkone botroval podoben razlog. Naveličal se je biti gospodarjev sin, ki si doma ne more ustvariti družine. In ko je Štefan slednjič umrl, celotno posest pa prevzel Matevž, se je v Šaleško dolino odpravil še Martin, ko mu je tam živeči brat Gašper našel primerno nevesto. Samo ugibamo lahko, kakšni so bili odnosi med brati oziroma kolikšne razprtije so vladale med njimi. Na Slomu bi bilo prostora za vse štiri Štefanove sinove, ki so ostali v laiškem stanu, pri čemer bi lahko vsak dobil polovično hubo. Gornjegrajsko gospodstvo takšni delitvi gotovo ne bi nasprotovalo, saj je Štefanova posest ne nazadnje organsko zrasla iz več delov.

Škof Slomšek je v svojem potopisu iz leta 1837 zapisal, da je imel njegov praded Štefan **dva sinova duhovnika**, ni pa navedel njunih imen, ki ju nemara niti ni poznal, saj sta bila oba že dolgo pokojna. Kovačič in Goričar sta se oba znašla pred težko rešljivo dilemo, za katera dva Slomška je šlo. V virih so se namreč pojavljali trije duhovniki s tem priimkom: Blaž, Leopold in Primož.⁴¹⁹ Kovačič je sklepal, da sta bila Štefanova sinova Leopold, o katerem ni bilo glede na listino o podelitvi miznega naslova nobenega dvoma, in Primož, starejši duhovnik Blaž Slomšek pa da bi utegnil biti Štefanov brat.⁴²⁰ Goričar je bil drugačnega mnenja: Štefanov sin naj bi bil samo Blaž, Leopold sin domnevnega Štefana mlajšega, Primož pa morda sin katerega drugega Slomška. O Primožu je imel samo skromne podatke o dveh službenih mestih, ki sta jih navajala Ignac Orožen in Matej Slekovec.⁴²¹ Toda v resnici sta bila Leopold in Primož ista oseba, duhovnika Slomška pa v 18. stoletju tako samo dva: starejši Blaž in mlajši Primož Leopold.

Prvi, **Blaž (ok. 1707–1740)**, je potrjeno izviral iz župnije Ponikva. O tem, ali je prihajal s Sloma, za zdaj ni neposrednih podatkov. Glede na to, da mu mrliška matična knjiga v Zibiki, kjer je služboval kot duhovni pomočnik, ob smrti leta 1740 daje okoli 32 let,⁴²² se je rodil približno leta 1708. Točnejša bo navedba v nekem katalogu iz leta 1737, da je bil tedaj 30-letnik, torej rojen leta 1707, saj je podatke o svoji starosti takrat lahko dal sam. Omenjeno navedbo je konec 19. stoletja našel Slekovec, ki je o Blažu Slomšku izbrskal še naslednje podatke: po izvoru je bil s Ponikve (*Poniculensis*), humanistične študije je absolviral v Leobnu, filozofijo v Ljubljani, kjer je poslušal tudi moralno teologijo, posvečen pa naj bi bil leta 1736 »na mizni naslov svoje posesti v Novem mestu« (*Ordinatus ad*

⁴¹⁹ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 14–15.

⁴²⁰ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 12–13.

⁴²¹ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 14–15.

⁴²² NŠAM, Župnija Zibika, Matične knjige, M 1694–1772, s. p., 8. II. 1740. Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 14.

titulum sui patrimonii Rudolphswerti).⁴²³ Istega leta se je pojavil kot duhovnik in krstni boter v Šentjurju, kjer je naslednje leto izpričan kot supernumerarij in je tam krščeval do pomladi 1738, ko je odšel v Zibiko.⁴²⁴

Kot študenta v Ljubljani najdemo Blaža Slomška leta 1734 v kongregacijski knjigi Marije Vnebovzete ob sprejemu v to jezuitsko kongregacijo (*Schlambschigg Blasius Physicus*).⁴²⁵ Slekovčev podatek o njegovem miznem naslovu pa je dvoumen. Kovačič ga je razlagal tako, da je bil Blaž posvečen na mizni naslov novomeškega kolegiatnega kapitlja.⁴²⁶ Slednjemu je bila namreč župnija Ponikva inkorporirana vse od leta 1494 in je nad njo obdržal patronat do 20. stoletja.⁴²⁷ Veliko bolj verjetna je razlaga, da je Blaž Slomšek dobil mizni naslov na domačo posest (*sui patrimonii*) in da so ga v Novem mestu (*Rudolphswerti*) izjemoma posvetili v duhovnika. To bi pojasnilo, zakaj ni prejel nobenega kleriškega reda od svojega škofa ordinarija, oglejskega patriarha v Vidmu,⁴²⁸ razen če so tamkajšnje evidence ordinacij nepopolne. Njegovo ime prav tako pogrešamo v ordinacijskih zapisnikih ljubljanske škofije,⁴²⁹ katere podložniki so bili Slomški s Sloma kot gornjegrajski podložniki, v Zagrebu, drugem najbližjem škofijskemu središču župnije Ponikva,⁴³⁰ in v Št. Andražu na Koroškem.⁴³¹ Blaž je šel kot kmečki otrok pozno v šolo, zato je do posvečenja temu ustrezno prišel šele pri 29-ih.

Čeprav torej za Blaža Slomška iz župnije Ponikva nimamo neposrednega dokaza, da je bil res doma s Sloma in sin Štefana Slomška, o tem ne kaže dvomiti. Zaupati gre besedam škofa Slomška o dveh Štefanovih sinovih duhovnikih. Nasprotno o sorodstvu s škofom ni najmanjšega dvoma pri Primožu Leopoldu, ki mu je oče Štefan Slomšek 3. decembra 1754 podelil mizni naslov (*titulum mensae*). Overjeni prepis listine iz nadškofijskega arhiva v Gorici je v zapuščini škofa Slomška našel Kovačič, vendar ga je razumel napačno, češ da je po Štefanovih besedah Leopold njegov prvorojenec,⁴³² kar je za njim povzel tudi Goričar,

⁴²³ SI PAM/1537 Slekovec Matej, Kartoteke: duhovniki 18. stoletje, karton št. 2930.

⁴²⁴ Prav tam. Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 14.

⁴²⁵ SI AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 700.

⁴²⁶ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 13.

⁴²⁷ Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 84.

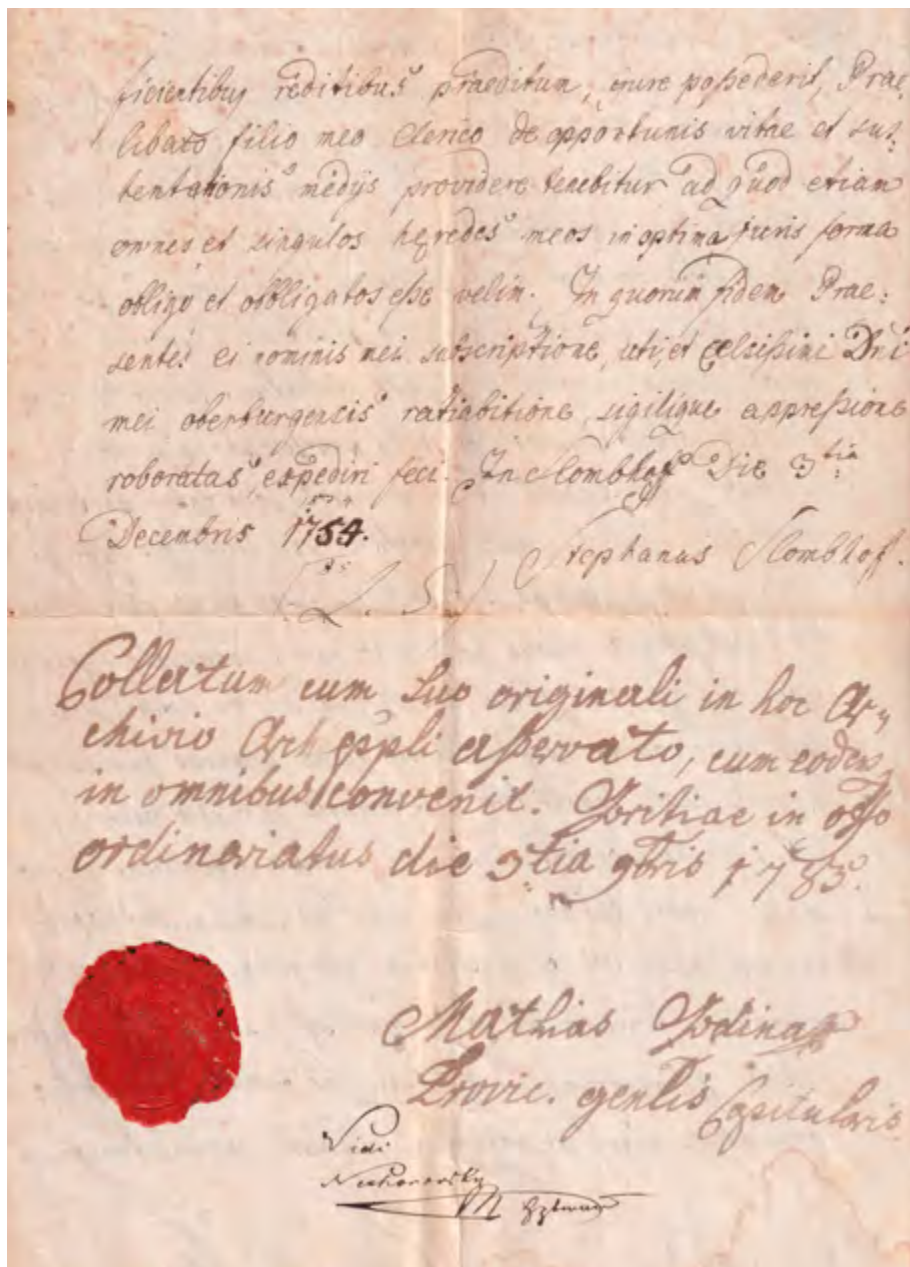
⁴²⁸ Prim. Volčjak, *Ordinacijski zapisi Oglejskega patriarhata*.

⁴²⁹ Prim. Volčjak, *Ordinacijska protokola ljubljanske (nad)škofije*.

⁴³⁰ NAZ, *Protocola Varia – Zapisnici različni*, knj. Protokoli Br. 9a, *Varia* (knjiga ređenika 1668–1751).

⁴³¹ NŠAM, Škofijska pisarna, F 62, *Ordinacije, ordinacijski protokol 1704–1745*.

⁴³² Kovačič, *Služabnik božji*, str. 12.

Zadnja stran prepisa listine Štefana Slomška o podelitvi miznega naslova sinu Primožu Leopoldu 3. decembra 1754 (NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXIX-30, 3. 12. 1754, prepis 3. 11. 1785).

ki dokumenta sam ni videl.⁴³³ Sin je imel v resnici dvojno ime Primož Leopold, ker pa je ime Primus na začetku prepisa listine napisano z malo začetnico (v nadaljevanju je velika!), je Kovačič formulacijo »Filius meus primus Leopoldus Slombschegg«⁴³⁴ razumel kot »moj prvorojenec Leopold Slomšek«. O duhovniku Leopoldu Slomšku nista Kovačič in Goričar našla nobenih drugih podatkov, pač pa o Primožu Slomšku, ki je v šestdesetih letih 18. stoletja služboval kot kaplan in ga je imel Kovačič za Leopoldovega mlajšega brata.⁴³⁵ Goričar je v zvezi s Primožem zapisal, da morda ni bil sin Štefana, ampak kakšnega drugega Slomška,⁴³⁶ o Leopoldu pa glede na njegovo prvorojenstvo, da ni mogel biti sin Štefana Slomška starejšega, ampak prvorojenec Štefana mlajšega.⁴³⁷ Ob ugotovitvi, da sta Leopold in Primož ista oseba, in sicer Primož Leopold, sin edinega Štefana Slomška s Sloma, odpade dilema, kdo naj bi bil drugi Štefanov sin duhovnik, Leopold ali Primož.

Primoža Leopolda (ok. 1730 – po 1765) vsi drugi viri označujejo samo kot Primoža, danes pa je o njem znanega občutno več kakor v Kovačičevem in Goričarjevem času. V virih se prvič pojavi leta 1752 kot dijak predzadnjega razreda ljubljanske jezuitske gimnazije, na poetiki (*Schlamscheg Primus*). V kongregacijski knjigi Marije Vnebovzete, kjer podatek najdemo, je tudi pripis, da je pozneje postal duhovnik (*Sacerd.*).⁴³⁸ Goričar, ki tega vira ni poznal, je tako pravilno sklepal, da Primož Slomšek leta 1765 kot kaplan ni mogel biti posebno star.⁴³⁹ Ko je leta 1760 kaplanoval v Kotljah na Koroškem, mu je bilo po vizitacijskem zapisniku savinjskega arhidiakonata 30 let, od njegovega mašniškega posvečenja je tedaj minilo šest let, v Kotljah pa je bil šele tri mesece.⁴⁴⁰ Primoževo rojstvo gre torej postavljati v leto 1730. Šest let duhovništva je verjetno prepisovalska napaka, saj je bil v duhovnika posvečen šele dobra tri leta prej, 9. aprila 1757 v Gorici, kjer je prejel tudi vsa druga kleriška posvečenja: nižje redove s tonzuro 22. decembra 1753, subdiakonot 22. februarja 1755 in diakonat 20. decembra 1755. Ordinacijski zapisnik ga označuje kot Ponikovljana (*Schlambsek Primus, Poniculensis*), mizni naslov pa je izrecno omenjen ob posvetitvi v subdiakona (*cum titulo*

⁴³³ Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 15.

⁴³⁴ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXIX, Slomškova pisma, pisma Slomšku, pisma o Slomšku, XXIX-30, 3. 12. 1754 (prepis 3. 11. 1785).

⁴³⁵ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 13; Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 15.

⁴³⁶ Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 15.

⁴³⁷ Prav tam, str. 16–17.

⁴³⁸ SI AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 703.

⁴³⁹ Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 15.

⁴⁴⁰ Ožinger, *Vizitacijski zapisniki*, str. 605.

mensae), torej dva meseca in pol zatem, ko je oče o tem izdal jamstveno listino.⁴⁴¹ Posvečenje v Gorici je bilo za duhovnika iz župnije Ponikva v tem času običajno, saj je Ponikva po ukinitvi oglejskega patriarhata (1751) dobra tri desetletja spadala v novoustanovljeno goriško nadškofijo.⁴⁴²

O nadaljnji življenjski poti duhovnika Primoža Leopolda Slomška vemo še vedno malo. Leta 1760 je prišel v Kotlje,⁴⁴³ nato pa je po Kovačiču, ki se je opiral na Orožna in Slekovca, v letih 1763 in 1764 izpričan kot kaplan v Kostrivnici⁴⁴⁴ in od marca 1764 do decembra 1765 pri Sv. Vidu.⁴⁴⁵ Slednji ne more biti Šentvid pri Grobelnem, ker takrat tam še ni bilo župnije.⁴⁴⁶ V pošteveh pride najprej Sv. Vid na Planini (Planina pri Sevnici), vendar v tamkajšnjih matičnih knjigah ni podpisa Primoža Slomška.⁴⁴⁷ Leta 1785, ko je bil izdan prepis listine o njegovem miznem naslovu, je ta škofov stari stric precej verjetno še živel in nemara uveljavljal pravice iz tega naslova. Vsekakor pa se pozneje ni za stalno vrnil na Slom, ker njegove smrti ni v najstarejši ohranjeni ponikovski mrliški matici, ki se začenja po požaru župnišča leta 1782.⁴⁴⁸ Kdaj in kje je umrl, tako ostaja odprto vprašanje. Prvi šematizem duhovnikov lavantinske škofije iz leta 1795, ko bi bil star okoli 65 let, ga ne pozna, kakor tudi nobenega drugega Slomška ne.⁴⁴⁹

Kratko se kaže ustaviti pri sami listini, ki jo poznamo samo v prepisu goriškega generalnega vikarja Matije Godine z dne 3. novembra 1785. Napisana je v latinščini v prvi osebi, datirana v dvoru Slom (*in Slombhoff*), Štefan Slomšek pa jo je pečatil z osebnim pečatom, namesto katerega je na prepisu le okrajšava L. S. (*locus sigilli*). Posebno pozornost pritegne izstaviteljev podpis *Stephanus Slombhoff*, čeprav Štefan sina obakrat imenuje Slomšek (*Slombschegg*). Gospodar Sloma se je hotel z rabo plemiško zvencečega priimka tudi na simbolni ravni pov-

⁴⁴¹ Volčjak, *Ordinacijska protokola*, str. 166, 167, 168 in 169.

⁴⁴² Prim. Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 317–318 in 322–323.

⁴⁴³ Ožinger, *Vizitacijski zapiski*, str. 605.

⁴⁴⁴ I. Orožen, *Das Dekanat Robitsch*, sdr. 234.

⁴⁴⁵ SI PAM/1537 Slekovec Matej, Kartoteke: duhovniki 18. stoletje, karton št. 2931.

⁴⁴⁶ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 13; Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 15.

⁴⁴⁷ Krstna matica iz tega časa ni ohranjena, v mrliški je podpisan le župnik Blaž Uršič, kaplan pa brez imena, medtem ko je iz poročne razvidno, da je na Planini tedaj kaplanoval Matija Bernard (NŠAM, Župnija Sv. Vid na Planini, Matične knjige, M 1730–1771, s. p.; P 1730–1802, pag. 156–161).

⁴⁴⁸ NŠAM, Župnija Ponikva, Matične knjige, M 1782–1821.

⁴⁴⁹ Rokopisni šematizem z naslovom »Consignatio totius cleri Dioecesis Lavantinae secundum ordinem alphabeticum a Die Ima Juli 1795« hrani Nadškofijski arhiv Maribor. Nobenega Slomška tudi ni v prvem tiskanem šematizmu z letnico 1796 (*Schematismus der Bisthum Lavantischen Geistlichkeit*). Za podatke se iskreno zahvaljujem arhivistki mag. Lilijani Urlep.

zdigniti nad navadne podložnike. Za sinovo stanu primerno vzdrževanje je, če bi bilo potrebno, jamčil s svojo posestjo, ki jo je cenil na 1600 goldinarjev. Kako je prepis listine prišel v zapuščino škofa Slomška, ne vemo.⁴⁵⁰

Naslednik Štefana Slomška na Slomu je postal **Matevž (ok. 1714–1794)**, ki ga je imel Goričar za sina neobstoječega Štefana mlajšega in bratranca škofovega očeta Marka. Kot vse kaže, se v virih prvič pojavi 22. aprila 1749, ko je v Šentjurju botroval otroku Urbana Jevšinka, čigar otrokom so že pred tem hodili za botre Slomškovi s Sloma.⁴⁵¹ Oženil se je tri leta zatem, 3. julija 1752, v Šmarju pri Jelšah, star kakšnih 38 let. Šmarska poročna matica je k sreči zelo povedna. Ženin Matevž Slomšek je v njej naveden kot sin Štefana s Sloma v župniji Ponikva, nevesta Marija pa kot hči pokojnega Janeza Vrečerja in nečakinja šmarskega župnika Mateja Vrečerja. Pomenljivo je, da sta šla za priči dva šmarska župljana in da je v rubriki, namenjeni kraju, navedeno Šmarje, ne Slom.⁴⁵² Običajno je bilo namreč vpisovanje kraja bivanja zakoncev.⁴⁵³ Je torej Matevž pred poroko prebival v šmarski župniji in ne na domačem Slomu? Vsekakor se v Šmarju ni rodil noben Matevžev in Marijin otrok.⁴⁵⁴

Tudi Marijine rojstne župnije ne poznamo. Glede na podatek, da je bila ob smrti leta 1795 po ponikovski mrliški matici stara 68 let,⁴⁵⁵ je prišla na svet okoli leta 1727 in bila potemtakem kakšnih 13 let mlajša od moža. Rodila se ni ne v očetovi rodni župniji Teharje ne v šentjurski in šmarski, tj. v župniji stričevega službovanja,⁴⁵⁶ kjer je nedvomno živila pri stricu duhovniku. Matej Vrečer (1702–1758), šmarski župnik od leta 1737, je znana osebnost iz slovenske kulturne in umetnostne zgodovine. Poznamo ga kot naročnika postavitve kalvarijskih kapel,

⁴⁵⁰ Dokument je imel, sodeč po pisavi, v prvi polovici 19. stoletja v rokah neki stotnik Neshorovsky, ki je na njem pustil pripis: *Vidi Neshorovsky Hptman*. Nekdo, morda škof Slomšek, pa je nad letnico 1754 nadpisal 1839 in izračunal, da je odtlej minilo 85 let.

⁴⁵¹ NŠAM, Župnija Šentjur pri Celju, Matične knjige, R 1741–1755, pag. 246; NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 3–4.

⁴⁵² NŠAM, Župnija Šmarje pri Jelšah, Matične knjige, P 1747–1763, pag. 29. Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 18 (datum pomotoma 3. junij). O družini Mateja Vrečerja gl. Kemperl, *Matej Vrečer*, str. 10.

⁴⁵³ Npr. isto leto ime kraja: Na Gori, župnija Lemberg (NŠAM, Župnija Šmarje pri Jelšah, Matične knjige, P 1747–1763, pag. 40).

⁴⁵⁴ NŠAM, Župnija Šmarje pri Jelšah, Matične knjige, R 1740–1757, R 1757–1797.

⁴⁵⁵ NŠAM, Župnija Ponikva, Matične knjige, M 1782–1802, pag. 66.

⁴⁵⁶ Prim. NŠAM, Župnija Teharje, Matične knjige, R 1704–1734; Župnija Šentjur pri Celju, Matične knjige, R 1711–1724, R 1725–1740; Župnija Šmarje pri Jelšah, Matične knjige, R 1722–1740.

Portret župnika Mateja Vrečerja v cerkvi sv. Roka nad Šmarjem pri Jelšah, sredina 18. stoletja (foto: Andrej Furlan).

ki vodijo od šmarske župnijske cerkve do bližnje romarske cerkve sv. Roka nad Šmarjem, v svojem času pa je po celi Štajerski slovel tudi kot matematik in urar. Posebej se je proslavil s sončnimi urami, ki jih je izdelal za astronomski observatorij graške univerze. V oporoki je ogromno zapustil za obnovo cerkva in Kalvarije, a so njegove denarne ustanove sčasoma propadle. Kljub temu se nam je prav zaradi njegovega gospodarnega odnosa do denarja ohranil eden najkvalitetnejših spomenikov baročne celostne umetnine. Poleg tega se je dal Vrečer upodobiti na steni cerkve sv. Roka, kar je bila v tistem času med duhovništvom velika redkost.⁴⁵⁷

Če Matevž Slomšek ni svoje neveste pripeljal iz Šmarja na Slom takoj po poroki, se je z njo preselil tja najpozneje po smrti očeta Štefana. Kot smo videli, je prevzel obe hubi na Slomu za Štefanom, umrlim med koncem leta 1754 in sredo leta 1756, v gornjegrajskih urbarjih pa so ga kot gospodarja vodili šele od leta 1780.

Leta 1757 sta zakonca potrjeno živela na Slomu, saj Marijo tja postavlja oporoka njenega strica Mateja Vrečerja, ki je s Slomškovim rodом ostajal povezan vse do smrti. V oporoki je namreč izdatno poskrbel za nečakinjo Marijo Slomšek in njeno sestro Marjeto. Mariji je zapustil 300 goldinarjev gotovine, a s pogojem, da jih porabi 100 in ostale naloži za svoje otroke, če pa bo ostala brez potomcev, naj ta denar pripade sestri Marjeti. Poleg tega ji je volil še kravo, šestino orodja in hišne opreme, nekaj vinskih posod ter žita.⁴⁵⁸ Ne nazadnje je kodicil, dopolnilo k oporoki, napisal duhovnik Primož Slomšek,⁴⁵⁹ v katerem prepoznamo mladega Primoža Leopolda in za katerega ravno v tem času nimamo podatkov, da bi imel

.....

⁴⁵⁷ Kemperl, *Matej Vrečer*, zlasti str. 61–62.

⁴⁵⁸ Prav tam, str. 18, 24 in 27.

⁴⁵⁹ Prav tam, str. 62.

kakšno duhovniško službo. Očitno se je zadrževal blizu Šmarja in Sloma ali pa je prebival prav tam.

Matevž Slomšek v zakonu z Marijo Vrečer, po vsem sodeč, ni imel otrok, na kar kaže že Vrečerjeva oporoka, vsekakor pa ne moškega potomca, ki bi lahko prevzel posest. Ker so ponikovske matične knjige do leta 1782 uničene, ne vemo, ali se mu je sploh rodil kak otrok. Z ženo Marijo sta od leta 1760 dalje izmenično razmeroma pogosto botrovala v Šentjurju, Marija zadnjič leta 1780 (*Maria Matthaei Slomshek Poniculenses*), Matevž pa do leta 1785.⁴⁶⁰ Še pogosteje ju najdemo kot botra v prvi ohranjeni ponikovski krstni matici, ki se začenja po velikonočnem požaru župnišča leta 1782.⁴⁶¹ Ker nista imela naslednika, je Matevž leta 1779 ali 1780 poklical k sebi nečaka Valentina, sina svojega brata in škofovega deda Gašperja iz Družmirja v Šaleški dolini. Valentin je začel ob ostarelih zakoncih botrovati najprej leta 1783 v Šentjurju in od leta 1786 na Ponikvi.⁴⁶² Je pa Matevž v tem času še ostajal gospodar, saj ga kot takega najdemo še v jožefinskem katastru leta 1789.⁴⁶³ Ker nato manjkajo urbarji vse do leta 1802, zemljiška knjiga gospodstva Gornji Grad pa je v celoti uničena, ne vemo natanko, kdaj in kako je Valentin prevzel Slom iz Matevževih rok. Najverjetneje se je to zgodilo šele po Matevževi smrti. Ta se je poslovil od tega sveta 4. februarja 1794 na Slomu, Uniše št. 2, po mrliški matici zaradi telesne oslabelosti oziroma jetike (*Abziehrung*), star 80 let.⁴⁶⁴ Žena Marija mu je sledila že naslednje leto, 17. novembra 1795. Pri njej navaja mrliška knjiga kot kraj smrti Sv. Ožbolt, tj. Uniše, št. 4, starost 68 let, kot vzrok smrti pa kap.⁴⁶⁵ Kot smo videli, se je hišna št. 4 po jožefinskem katastru nanašala na hišni mlin na Slomščici.⁴⁶⁶ Zdi se, da si ga je vdova pridržala v dosmrtno uporabo, a ji ga ni bilo dano dolgo uživati.

Ne Matevž ne Marija najverjetneje nista dočakala dne, ko je prišel živeti na Slom še drugi Matevžev nečak, škofov oče Marko, ki ga je, kot smo videli, po vsem sodeč povabil k sebi šele neporočeni brat Valentin ob zatonu stoletja. Valentin in Marko sta torej prišla od drugod, iz Šaleške doline, kjer sta se rodila

⁴⁶⁰ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 4–5.

⁴⁶¹ Prav tam, str. 9.

⁴⁶² Prav tam, str. 5 in 9.

⁴⁶³ SI AS 1110, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 270, Okrajna gosposka Blagovna, št. 8, davčna občina Ponikva, subreparticijski izvleček, 28. 9. 1789, pag. 44–45.

⁴⁶⁴ NŠAM, Župnija Ponikva, Matične knjige, M 1782–1802, pag. 59.

⁴⁶⁵ Prav tam, pag. 66.

⁴⁶⁶ SI AS 1110, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 270, Okrajna gosposka Blagovna, št. 8, davčna občina Ponikva, napoved, s. d., pag. 187.

Matevževemu mlajšemu bratu in Štefanovemu sinu **Gašperju (ok. 1718–1779)**. Temu bo namenjeno naslednje poglavje, zato se ga tu samo dotaknemo. Leta 1746 ali 1747 se je oženil v Šoštanju, živel z ženo in otroki najprej v Limbarju pri Škalah in nato v Družmirju v župniji Šoštanj, kjer je umrl leta 1779. Skoraj vsa dejstva o njem je odkril že Goričar, ki mu gre zasluga za identificiranje šaleških Slomškov kot veje Slomškov s Sloma, nekaj ne nepomembnih ugotovitev iz njegovega življenja pa je novih.

Poleg Gašperjeve je obstajala še ena šaleška veja Slomškov, in sicer Gašperjevega brata **Martina (ok. 1718–1791)**. To vejo je Goričarju uspelo raziskati le deloma, ker je že v prvi generaciji izgubila priimek Slomšek. Martina je bilo kot Slomčana mogoče prepoznati na podlagi dveh podatkov v poročni matični knjigi župnije Škale ob poroki 27. junija 1756. Označen je namreč kot sin pokojnega Štefana Slomška (*Martinus dñi Stephani Schlonschek fil. leg.*), brez župnije izvora, poročna priča pa mu je bil Gašper (*Casper Schlonschek*), ki je tedaj že približno deset let živel v Limbarju pri Velenju.⁴⁶⁷ Kot rečeno, so tudi Martina prignale v Šaleško dolino domače razmere, potem ko je celotno posest na Slomu prevzel brat Matevž.

Škofov stari stric Martin je prišel v Šaleško dolino za bratom Gašperjem oziroma zaradi njega, tudi on star že štirideset let in iz podobnega razloga kot Gašper, nato pa je »izginil« pod dvema drugima priimkoma. Prvi priimek, **Meža**, je izsledil že Goričar, do drugega, **Jernej**, pa je privedlo poglobljanje v družino Martinove žene Elizabete, ki je poleg priimka Meža imela tudi to alternativno rodbinsko ime. Goričar je našel zadnji podatek o Martinu kot živem v škalski poročni matici, ko se je leta 1778 oženil njegov prvorojenec,⁴⁶⁸ danes pa vemo, da je Martin Slomšek preminil 26. februarja 1791 v Zabrdi št. 15, zaselku Podkrajja pri Velenju, in sicer kot Martin Jernej, po mrliški matici star 72 let.⁴⁶⁹ Potemtakem se je rodil okoli leta 1718, morda celo kot Gašperjev brat dvojček.

O Martinu vse do preselitve v Šaleško dolino ni znanega ničesar. Goričar njegovega imena, za razliko od Gašperjevega, ni našel med krstnimi botri in poročnimi pričami v maticah šentjurske župnije.⁴⁷⁰ Nemara je več let prebival drugje, ne na rodnem Slomu. Prvi podatek o njem je šele omenjeni vpis v škalski

⁴⁶⁷ NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, P 1721–1773, s. p. Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 17–18 in 21–22.

⁴⁶⁸ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 23.

⁴⁶⁹ NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, M 1790–1829, fol. 1.

⁴⁷⁰ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 2–4.

poročni matici 27. junija 1756.⁴⁷¹ Ta po vsebini skromni vpis ima za poznavanje razmer v Slomškovi rodbini zelo veliko vrednost, saj prav iz njega izvemo, da je bil Štefan Slomšek, škofov praded, tedaj že pokojni, obenem pa je izpričana osebna povezanost med Martinom in škofovim dedom Gašperjem. Je pa v poročni matici zaradi površnosti izostalo ime Martinove žene, ki je navedena samo kot zakonska hči pokojnega Jurija Meže (*dfti Georgii Möscha fil. leg.*). Goričarju je z metodo izločanja uspelo ugotoviti, da ji je bilo ime Elizabeta. Dognal je tudi, da sta ji starša umrla nekaj mesecev pred poroko, ko so bili njeni bratje še vsi nedorasli, da bi prevzeli kmetijo v Zabrdru, podložno gospostvu Gornji Grad. Postavil si je še vprašanje, ali je Martin Slomšek morda že pred poroko prebival pri bratu Gašperju ali pa ga je ta poklical k sebi zaradi ugodne priložnosti, da se priženi k Elizabeti.⁴⁷² Pri tem ne gre zanemariti dejstva, ki je Martinu vsekakor olajšalo poroko in preselitev v oddaljeno župnijo. Meževa kmetija v Zabrdru je namreč tako kakor Slom spadala pod gospostvo Gornji Grad, tako da sta bila Martin in Elizabeta oba gornjegrajska rojenjaka.

Ob terezijanskem ljudskem štetju leta 1754 so družino Elizabetinega očeta Jurija Meže (*Mescha*) popisali v soseski zabrdske cerkve sv. Jakoba med tamkajšnjimi gornjegrajskimi podložniki. Juriju daje popis 41 let, njegovi ženi Elizabeti 30, sinovoma Martinu in Sebastjanu 8 oziroma 5, hčerkama Elizabeti in Jeri pa 14 oziroma 12 let,⁴⁷³ kar je v vseh primerih premalo. Elizabeta, ki je čez dve leti postala nevesta Martina Slomška, se je, denimo, rodila 12. novembra 1731 in bila torej tedaj v 23. letu. Vsi otroci so prišli na svet v Zabrdru,⁴⁷⁴ tako kot skoraj

⁴⁷¹ NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, P 1721–1773, s. p. Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 17–18 in 22.

⁴⁷² Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 22.

⁴⁷³ NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 118/7, župnija Škale, s. d. (1754), s. p.

⁴⁷⁴ Jurij in Elizabeta se nista poročila v škalski župniji (NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, P 1721–1773). Elizabeta (roj. in kršč. 12. novembra 1731) je bila njuna prvorojenka, nato pa so prišli na svet še: Neža (roj. in kršč. 15. decembra 1734), Jera (roj. 11. in kršč. 12. marca 1736), Ana (roj. in kršč. 22. julija 1740), Martin (roj. in kršč. 18. novembra 1743), Sebastjan (roj. 19. in kršč. 20. januarja 1747) in Andrej (roj. in kršč. 19. novembra 1750). Ana in Martin nista vpisana s priimkom Meža, ampak Arnej oziroma Jernej. Pri Ani beremo, da je oče Jurij Jernej (Arnej), po domače Meža (*Georgius Arnej v. Möscha*), imena matere ni, botra pa sta prihajala iz istih družin Zupan in Pečečnik kakor pri drugih otrocih. Martin je pri krstu zapisan kot sin Jurija Jerneja (*Georii Jerni*) in Elizabete, botra je bila Doroteja Zupan, ista kot drugim Meževim otrokom. Zabrdro kot kraj rojstva je vpisano samo pri Nežinem krstu (*ex Sabardo*). Neža in Ana sta morali umreti pred začetkom leta 1750, ko se začenja najstarejša škalska mrliška matica, v kateri pogrešamo vpis smrti najmlajšega Andreja, ki ga prav tako ni med člani družine ob ljudskem štetju 1754 in je prejkone umrl takoj po rojstvu.

brez dvoma že oče Jurij Meža (roj. 1705).⁴⁷⁵ Ko sta starša na pragu pomladi 1756 drug za drugim umrla,⁴⁷⁶ je bila Elizabeta v 25. letu, Jera stara 20 let, Martin v 13. letu, Sebastjan, poznejši gospodar, pa jih je dopolnil 9. Pri tem je izjemno pomemben podatek, da so dva Jurijeva otroka vpisali v krstno matico pod drugim priimkom, in sicer pod rodbinskim imenom Jernej (Arnej, Jerni), kar je očitno bilo alternativno hišno oziroma rodbinsko ime.⁴⁷⁷ In prav ta ugotovitev je privedla do nadaljnje identifikacije Martina Slomška, ki je v novem okolju prevzel oba priimka oziroma hišni imeni, Meža in Jernej.

Martin se je priženil na celo kupnopravno hubo, ki so jo v gornjegrajskih urbarjih še vedno vodili na ime Sebastjana Meže, Jurijevega tedaj nesporno že pokojnega očeta.⁴⁷⁸ Od šiftnega registra iz leta 1714, ko se začinja vrsta urbarjev in urbarialnih registrov in je Sebastjan že bil gospodar, v njih namreč – enako kot za urad Slom – dobrih šestdeset let niso ažurirali podatkov o posestnikih, ampak so zgolj prepisovali ista imena vse do vključno šiftnega registra za leto 1773.⁴⁷⁹ Če z urbarji in šiftnimi registri primerjamo podatke ljudskega štetja 1754, vidimo, da so se sredi 18. stoletja vsi trije gornjegrajski podložniki v Zabrdi sicer pisali enako kot gospodarji v sočasnih urbarjih – Camlek, Meža in Kveder –, da pa že tedaj ni ustrezalo nobeno osebno ime. Vsi trije družinski poglavarji so bili mlajši ljudje, medtem ko tistih treh, vpisanih v urbarje, ni bilo več med živimi.⁴⁸⁰ Tako v nobenem urbarju ali šiftnem registru ni vpisan kot gospodar Jurij Meža, ampak se še po njegovi smrti nadaljuje ime očeta Sebastjana, dokler ga v urbarju

⁴⁷⁵ Jurij, krščen 18. aprila 1705 kot sin Sebastjana in Marjete Meža, je bil tretji od osmih otrok tega zakonskega para, rojenih med letoma 1696 in 1719 (NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, R 1690–1720, s. p., 3. 1696, 9. 4. 1698, 29. 1. 1701, 18. 4. 1705, 31. 8. 1706, 10. 1. 1710, 14. 1. 1716 in 30. 8. 1719).

⁴⁷⁶ Juriju, ki so ga pokopali 26. februarja, daje mrliška matica 51 let, vdovi Elizabeti, pokopani 21. marca, pa 40 (prav tam, M 1750–1790, s. p.).

⁴⁷⁷ Gl. op. 474.

⁴⁷⁸ Sebastjan Meža je očitno umrl pred začetkom vodenja prve ohranjene škalske mrliške matice za obdobje 1750–1790.

⁴⁷⁹ Zabrdi je spadalo v gornjegrajski urad Šentilj. V urbarju za leto 1714 so v tem uradu popisani naslednji trije zabrdski podložniki: Gašper Camlek, Sebastjan Meža (*Bastian Meschä*) in Anton Kveder (NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 48, knj. 39, šiftni register 1714, fol. 144r–144v). Ista tri imena najdemo v šiftnih registrih iz let 1755 in 1773 (NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 50, knj. 43, šiftni register 1755, pag. 463; šk. 48, knj. 37, šiftni register 1773, pag. 488–489). Vmesnih urbarjev in šiftnih registrov, v katerih je stanje enako, na tem mestu ne bomo navajali.

⁴⁸⁰ Ljudsko štetje ima naslednje tri družinske poglavarje, ki so vsi označeni kot kmetje (*Bauer*): 41-letnega Jurija Mežo, 30-letnega Urbana Kvedra in 35-letnega Matijo Camleka (NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 118/7, župnija Škale, s. d. (1754), s. p.).

leta 1778, ko so prvič vpisali imena dejanskih gospodarjev, ne zamenja Martin Meža, v katerem prepoznamo bodisi Jurijevega zeta Martina Slomška bodisi sina Martina Mežo. Naveden je kot gospodar kupnopravne hube v Podkraju št. 24,⁴⁸¹ kamor je Zabrdo spadalo od uvedbe uradnih naselij in hišnih števil leta 1770. Ker pa je zemljiška knjiga gornjegrajskega gospostva uničena, ne vemo o prenosu lastništva nič določnega.

Martin v razpoložljivih virih od poroke dalje samo še enkrat nastopi s primkom Slomšek, sicer pa sprva kot Meža in nato kot Jernej. V škalskih krstnih maticah najdemo najprej krst njegovega prvorojenca Urbana, krščenega 19. maja 1757 kot sina Martina in Elizabete Meža.⁴⁸² Nato so 13. avgusta 1759 pokopali v sili po babici krščeno deklico Martina Slomška, po domače Meže (*Martini Slomshek vulgo Moesha*).⁴⁸³ Ta podatek je bil pri identifikaciji škofovega starega strica Martina za Goričarja ključen. Razkril je namreč, da se je Martin Slomšek v novem okolju preimenoval v Mežo, hkrati pa je bilo mogoče izločiti soimenjaka Martina Mežo, prav tako iz Zabrda, a podložnika gospostva Velenje, ker se je temu le malo zatem rodil sin. Od tod dalje se je Goričar znašel v precejšnji temi. Čeprav je vedel, da so bili Meževi gornjegrajski podložniki, ni posegel po urbarjih tega gospostva, kar mu, kot smo videli, tudi ne bi veliko pomagalo. Ostal je pri škalskih matičnih knjigah in v danes pogrešani poročni knjigi 12. januarja 1778 našel vpis poroke Martinovega sina Urbana Meže, kar je bil zadnji njemu znani podatek o Martinu kot še živem. V šoštanjski poročni matici pa je 17. junija 1784 naletel na poroko 24-letnega Franca Meže, po domače Slomška. Ob odkritju Frančeve poroke se je upravičeno spraševal, ali sta Martin in Elizabeta imela več otrok, ne samo Urbana in v sili krščeno deklico. Toda ne iz škalskih ne iz šoštanjkih matičnih knjig ni mogel ugotoviti, kje bi se drugi otroci rodili ter kdaj in kje je Martin umrl, saj ga je iskal kot Mežo in Slomška, v resnici pa se je

⁴⁸¹ V Zabrdu so tedaj gospodarili Gašper Camlek, Martin Meža (*Martin Möscha*) in Jurij Kveder (NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 47, knj. 38, urbar 1778, s. p., urb. št. 1185–1187). V tem urbarju so navedene tudi urbarialne in hišne številke. Da se nanašajo na zaselek Zabrdo, razkriva rektificirani urbar iz leta 1789 (prav tam, fasc. 54, knj. 53, rektificirani urbar za urad Šentilj 1789, s. p., urb. št. 1185–1187), kar omogoča njihovo zanesljivo identifikacijo v vseh starejših urbarjih in štiftnih registrih do leta 1714. Urbarialne številke se sicer prvič pojavijo v urbarju iz leta 1757, v katerem ima Sebastjan Meža številko 1186 (prav tam, fasc. 39, knj. 20, urbar Gornji Grad 1757, pag. 776), isto kot pozneje Martin.

⁴⁸² NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, R 1721–1761, pag. 316. Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 22.

⁴⁸³ NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, M 1750–1790, s. p. – Goričar navaja napačen datum 13. julij in obrnjeno zaporedje: Martin Meža, po domače Slomšek (Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 23).

ta Slomškov stari stric skril pod tretji priimek – Jernej. Goričarju se ni zdelo verjetno, da bi se odselil iz župnije Škale, »ker se njegov sin [Urban] tukaj oženi«. ⁴⁸⁴

Oboje – vprašanje, ali je Martin imel več otrok, torej vsaj še sina Franca, in sklepanje, da je ostal v Škalah – se je slednjič potrdilo kot pravilno. Izhodišči za njegovo izsleditev sta bili dve: podatek o Francu Meži oz. Slomšku, ki naj bi leta 1784 ob poroki štel 24 let, in odkritje alternativnega priimka Jernej pri dveh otrocih Martinovega tasta Jurija Meže. Tako se je izkazalo, da sta se Martinu in Elizabeti rodila še dva sinova, oba vpisana s priimkom Jernej, najprej 31. julija 1760 Franc (*Ernej*), pri katerem izvemo za podložnost družine gospodstvu Gornji Grad (*sub Dominio oberburgens.*), in nato 26. septembra 1763 Mihael (*Arnei*), pri katerem je naveden kraj rojstva Zabrdo (*Saberdam*). ⁴⁸⁵ Ko pa je Mihael pri štirih letih umrl za grižo – pokopali so ga 31. avgusta 1767 –, ga v mrliški matici najdemo vpisanega kot sina Martina Meže (*Mihael Martini Mejša fil. leg.*), ne Martina Jerneja. ⁴⁸⁶

Kaj se je v nadaljnjih desetletjih dogajalo z Martinovo družino, je v precejšnji meri zavito v temo. Ko se je v gornjegrajskem urbarju iz leta 1778 namesto že zdavnaj pokojnega Sebastjana Meže pojavil Martin Meža, ⁴⁸⁷ je šlo najverjetneje za našega Martina, lahko pa tudi za njegovega svaka Martina Mežo (roj. 1743), ki je bil potrjeno še živ ob ljudskem štetju 1754 ⁴⁸⁸ in o katerem ne vemo nič drugega. Kmetije v Zabrdi ni podedoval on, ampak njegov mlajši brat Sebastjan (roj. 1747), ki je gospodaril vsaj že ob nastanku jožefinskega katastra v drugi polovici osemdesetih let ⁴⁸⁹ in po šiftnem registru leta 1789 ⁴⁹⁰ ter umrl leta 1812 v domači hiši v Zabrdi št. 24. ⁴⁹¹

Nasprotno Martina Slomška ne najdemo med posestniki v jožefinskem katastru ne kot Slomška ne kot Mežo ali Jerneja, ⁴⁹² čeprav je ostal v Zabrdi. Škalska mrliška matica ga ob smrti malo pozneje, 26. februarja 1791, imenuje Martin

⁴⁸⁴ Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 23.

⁴⁸⁵ NŠAM, Župnija Škale, Maticne knjige, R 1721–1761, pag. 335; R 1761–1790, pag. 15.

⁴⁸⁶ Prav tam, M 1750–1790, s. p.

⁴⁸⁷ NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 47, knj. 38, urbar 1778, s. p., urb. št. 1186.

⁴⁸⁸ NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 118/7, župnija Škale, s. d. (1754), s. p.

⁴⁸⁹ SI AS 110, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 379, Okrajna gosposka Velenje, št. 13, davčna občina Podkraj, napoved (fasija), s. d. (1787), pag. 65–66; subreparticijski izvleček, 24. 9. 1789.

⁴⁹⁰ NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor, šk. 54, knj. 53, šiftni register za urad Šentilj 1789, s. p., urb. št. 1186.

⁴⁹¹ Mrliška matica mu ob smrti 12. decembra 1812 daje 60 let, kar je pet let premalo (NŠAM, Župnija Škale, Maticne knjige, M 1790–1829, pag. 80).

⁴⁹² SI AS 110, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 379, Okrajna gosposka Velenje, št. 13, davčna občina Podkraj, subreparticijski izvleček, 24. 9. 1789.

Škale po Stari Kaiserjevi suiti, 1824–1833 (Kaiser, *Litografirane podobe*, sl. 74).

Jernej (*Martin Jernej*) in postavlja njegovo smrt v Zabrdno št. 15 (*Saberdam*),⁴⁹³ kjer je bodisi gospodaril bodisi samo gostoval.⁴⁹⁴ Starost 72 let, kot rečeno, omogoča ugotovitev približnega časa njegovega rojstva.

Usoda žene Elizabete, ki je v škalskih mrliških maticah ni najti, ni znana. Kot vse kaže, ni umrla ne v škalski ne v šoštanjski župniji, kjer sta bila oženjena njena sinova.⁴⁹⁵ O sinovih Urbanu in Francu pa vemo, da sta uporabljala različna priimka. Pri prvem je prevladal priimek hiše v Škalah, kamor se je priženil, Dobrovšek, medtem ko srečujemo drugega kot Mežo. Kot smo videli, se je Franc razkril ob poroki v Šoštanju leta 1784, kjer je vpisan kot 24-letni zakonski sin Franc Meža vulgo Slomšek (*vulgo Slomscheg*), za poročno pričo pa mu je šel (stric) Sebastjan Meža. Kot bivališče je naveden Šoštanj št. 26, kjer je že dotlej živela Francjeva

⁴⁹³ NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, M 1790–1829, fol. 1.

⁴⁹⁴ V osemdesetih letih 18. stoletja so na tej številki umrli 80-letna Marija Vaga (2. junija 1781), 80-letni Florijan Vaga (29. marca 1782) in 70-letna Elizabeta Orešnik (9. februarja 1786) (prav tam, M 1750–1790, s. p.). Iz jožefinskega katastra ni razvidno, kdo je tu tedaj gospodaril in za kakšno posest je šlo (SI AS 1110, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 379, Okrajna gosposka Velenje, št. 13, davčna občina Podkraj, subreparticijski izvleček, 24. 9. 1789).

⁴⁹⁵ NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, M 1790–1829; Župnijski arhiv Šoštanj, Matične knjige, M 1771–1823, M 1787–1804.

žena, 30-letna vdova Jera Pirečnik.⁴⁹⁶ Žena je s poročno pogodbo nanj prenesla lastništvo hiše v trgu z vrtom in nekaj zemljišči.⁴⁹⁷ Franc Meža je tu gospodaril do leta 1824, ko je posest izročil sinu Jožefu, ta pa jo je osem let pozneje prodal.⁴⁹⁸ Franc in žena Jera sta se tedaj ali še pred tem neznano kam odselila,⁴⁹⁹ Slomškovo ime pa je pri tej rodovini že prej povsem potonilo v pozabo, saj ga je izpodrinil priimek Meža.⁵⁰⁰

Nič bolje se ni priimku Slomšek godilo v družini Frančevega starejšega brata Urbana, priženjenega 12. januarja 1778 v Škale št. 5 k Heleni, hčerki Martina Dobrovška. Tudi Urbanu je šel za pričo stric Sebastjan Meža.⁵⁰¹ Urban Meža je na novem domu postal Urban Dobrovšek, kakor je naveden pri krstih šestih od skupno desetih otrok: pri štirih je zapisano Meža, vulgo Dobrovšek, pri enem Dobrovšek ali Meža in samo pri hčerki, rojeni leta 1795, je oče vpisan kot Urban Slomšek, po domače Dobrovšek (*Urban Slamschegg vulgo Dobrouschegg*).⁵⁰² Na Dobrovškovi kmetiji je Slomškov rod pod drugimi priimki gospodaril več kot sto let in se postopoma razselil, kmetijo pa je še pred drugo svetovno vojno kupil velenjski premogovnik.⁵⁰³

Tako je potomstvo škofovega starega strica Martina Slomška, začeni z njim samim, v Šaleški dolini zelo hitro izgubilo rodbinsko ime, ki ga je Martin prinesel z rodnega Sloma. Priimek Slomšek se je v najnovejšo dobo nadaljeval le v rodovini njegovega brata, škofovega deda Gašperja Slomška, poročenega z Družmirčanko Ano Apat.

Od šestih znanih sinov Štefana Slomška iz dveh zakonov – ni izključeno, da jih je bilo več – se je priimek Slomšek do škofovega časa obdržal sploh samo pri

⁴⁹⁶ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 23; NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, P 1771–1824, pag. 49. – Goričar je o Francu po navedbi njegove poroke leta 1784 zapisal: »Ta rod se potem dolgo drži na tej številki, slede krsti in poroke.« Pravilno je tudi ugotovil, da je bil Sebastjan (Boštjan) Meža, Frančeva poročna priča, ženinov stric. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 23.

⁴⁹⁷ SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, knj. 1210, Trg Šoštanj, zemljiška knjiga trga Šoštanj A, pag. 53.

⁴⁹⁸ Prav tam, knj. 1207, Trg Šoštanj, zemljiška knjiga trga Šoštanj, pag. 51.

⁴⁹⁹ Njune smrti ni v šoštanjkih mrliških knjigah (Župnijski urad Šoštanj, Matične knjige, M 1771–1823; NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, M 1825–1878).

⁵⁰⁰ Vsi Frančevi in Jerini otroci, rojeni med letoma 1786 in 1792, so v krstni matici vpisani s priimkom Meža (Župnijski urad Šoštanj, Matične knjige, R 1771–1793, pag. 183; R 1787–1804, fol. 4, 9, in 11).

⁵⁰¹ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 23. – Poročna matica je danes izgubljena.

⁵⁰² NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, R 1760–1790, pag. 170, 180, 194, 203; R 1790–1808, fol. 5, 16, 20, 29, 50 in 54. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 24.

⁵⁰³ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 24.

potomcih Slomškovega deda Gašperja. Celotno slomsko posest dveh hub je prevzel en sam sin, Matevž, ker Štefan preprosto ni hotel deliti tega, kar je spravil skupaj deloma že njegov oče Matija in večinoma on sam. Dva sinova, polbrata Blaž in Primož Leopold, od katerih ni nobeden živel dolgo, sta postala duhovnika, kar je bilo znano tudi škofu Slomšku. Najstarejši Jernej se je z družino ustalil v sosednji vasi Brezje, od koder je izviral njegov ded Matija in od koder so se Jernejevi otroci očitno odselili. Najmlajša Štefanova sinova iz prvega zakona, škofov ded Gašper in Martin, pa sta se drug za drugim preselila v Šaleško dolino. Tam je Martinov priimek zaradi prevzema drugega priimka ugasnil že v prvi generaciji, za razliko od Gašperjevega, ki je obstal skoraj dve stoletji in pol. Še več, iz Šaleške doline sta se na Slom vrnila dva Gašperjeva sinova in prevzela posest za stricem Matevžem, ker ta ni imel naslednika.

DRUŽINA STARIH STARŠEV GAŠPERJA SLOMŠKA IN ANE APAT

Maks Goričar je o škofovem dedu Gašperju Slomšku zapisal, da »se je moral roditi okoli l. 1717«. Čas rojstva je določil glede na podatek, da je Gašper 3. maja 1737 prvič izpričan kot krstni boter v Šentjurju, in sklenil, da mu je tedaj »moralo biti vsaj 20 let«.⁵⁰⁴ Za določitev, kdaj je škofov ded prišel na svet, sta na voljo dva zanesljivejša podatka, ki ju je poznal tudi Goričar. Po zapisniku duš župnije Šoštanj (tedaj Šmihel pri Šoštanju) je Gašper Slomšek, takrat bivajoč v Družmirju pri Šoštanju, leta 1779 imel 61 let⁵⁰⁵ in bi se potemtakem rodil leta 1718. Če pa sledimo navedeni starosti 60 let v šoštanjski mrliški matici ob smrti 16. marca istega leta,⁵⁰⁶ bi bila njegova rojstna letnica bodisi 1718 bodisi 1719. Razpolagamo še s tretjim podatkom o Gašperjevi starosti, in sicer ob ljudskem štetju leta 1754, ko je z mlado družino živel v župniji Škale. Tedaj naj bi bil star komaj 25 let, žena Jera pa 20,⁵⁰⁷ kar je pri obeh očitno premalo. V tem primeru bi namreč Gašper prvič botroval pri osmih letih in imel prvega otroka pri devetnajstih.

Ime Slomškovega deda se torej v razpoložljivih virih prvič pojavi leta 1737.

⁵⁰⁴ Prav tam, str. 21.

⁵⁰⁵ Župnijski arhiv Šoštanj, bratovščinska knjiga 1670–1741 in status animarum 1779–1792, s. p. Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 21.

⁵⁰⁶ Župnijski arhiv Šoštanj, Matične knjige, M 1771–1824, s. p. Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 21.

⁵⁰⁷ NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 116/2, župnija Šoštanj, 4. 2. 1754, s. p.

V krstnih maticah župnije Šentjur pri Celju je kot boter izpričan petkrat, zadnjič 25. februarja 1746, in sicer otrokom iz družin Palir in Jevšinek z Vrha (danes Spodnji in Zgornji Vrh).⁵⁰⁸ Malo prej, leta 1733 in 1734, je krščencema iz teh dveh družin botroval še Gašperjev oče Štefan Slomšek, kar Gašperja postavlja v Slomškovo rodbino na Slomu.⁵⁰⁹ Prenehanje Gašperjevih botrstev v Šentjurju pa se, kot je ugotavljal Goričar, časovno ujema z njegovo pojavitvijo v župniji Škale.⁵¹⁰

Danes smo bliže odgovoru na vprašanje, zakaj je ta Slomčan zapustil dom, še vedno pa ne vemo, kako je prišel v za tisti čas precej oddaljeno Šaleško dolino. Kot »prikrajšani sin« Štefana Slomška je iskal priložnost drugje. Ne vemo, ali ga je v šaleški konec privedla poroka ali je Slom zapustil še samski in je nevesto našel, potem ko je tam že nekaj časa prebival, vsekakor ne dolgo.⁵¹¹ Glede na čas rojstva prvega otroka je stopil pred oltar leta 1746 ali 1747, ker pa njegove poroke ni v poročnih maticah župnij Škale in Šmartno v Velenju, je Goričar upravičeno sklepal, da se je poročil v župniji Šoštanj (Šmihel), katere poročna matica je bila že v njegovem času izgubljena.⁵¹² Kdo je bila Gašperjeva izbranka, ki je v škalskih krstnih maticah pri krstih otrok navedena le z osebnim imenom Ana brez deklinškega priimka, je k sreči razkril že omenjeni šoštanjski zapisnik duš iz poznejšega časa, ko je družina živela v Družmirju. Leta 1781 v njem beremo: *Anna Slomšbekin vidua nata Appat*.⁵¹³ Goričar jo je identificiral kot hčerko Jakoba in Jere Apat iz Družmirja, katere krst je bil v šoštanjsko krstno matico vpisan 23. junija 1726.⁵¹⁴

⁵⁰⁸ NŠAM, Župnija Šentjur pri Celju, Matične knjige, R 1725–1740, pag. 359 (3. 5. 1737), 392 (19. 5. 1738), 454 (7. 11. 1740); R 1741–1755, pag. 59 (3. 9. 1743), 140 (25. 2. 1746). Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 21; NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopolis, str. 3–4.

⁵⁰⁹ NŠAM, Župnija Šentjur pri Celju, Matične knjige, R 1725–1740, pag. 236 (27. 6. 1733), 289 (17. 12. 1734). Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 21; NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopolis, str. 3.

⁵¹⁰ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 21.

⁵¹¹ Prav tam, str. 25.

⁵¹² Prav tam, str. 21–22.

⁵¹³ Župnijski arhiv Šoštanj, bratovščinska knjiga 1670–1741 in status animarum 1779–1792, s. p. Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 21.

⁵¹⁴ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 25.

Korenine in družina babice Ane Apat

O družini in rodu škofove babice Ane Apat (1726–1801) nam je Goričar posredoval zgolj nekaj osnovnih podatkov, precej manj kakor, denimo, o sorodstvu škofove prababice Helene Jošt iz Vojnika.⁵¹⁵ O Apatih očitno tudi ni naredil tipkopijskih izpiskov, ki bi jih poslal Francu Kovačiču in bi nam bili danes v pomoč, ampak se je že vnaprej zadovoljil z zelo splošnimi ugotovitvami. Takole pravi: »Gotovo ni brez pomena, da sta se Kašpar [Gašper Slomšek] in žena [Ana Apat] pozneje naselila v Družmirju in da prav šmihelski [šoštanjski] dušni zapisnik izrecno poudarja, da je bila Kašparjeva žena rodod Apat, saj je bil nje rojstni dom v bližini šmihelske cerkve, med prvimi hišami v Družmirju, pred mostom, ki drži čez Velunjo, majhen pritok Pake, na cesti iz Šoštanja v Velenje. Apati so skozi stoletja bivali tukaj. Njihovo posestvo je bilo najobširnejše v Družmirju, če govorimo o zemlji, najodličnejše, ako mislimo na zgradbe. Tedanji gospodar, oče Kašparjevi ženi, je često boter v Šmihelu in ga knjiga nekekrati nazivlje „gospoda“ (dominus), vendar ni verjetno, da bi bil svobodnjak. Ženi je bilo ime Jera. Imela sta lepo število otrok, vendar jih je precej že v nežnih letih umrlo. Poznejša žena Kašparjeva je pač ona deklica, ki je vpisana v rojstni knjigi dne 23. junija 1726. l. za Ano, Jakoba Apata in njegove žene Jere hčerko.«⁵¹⁶

Goričar se je pomudil še ob vprašanju, »ali moremo in smemo ta vpis proglasiti kot rojstni vpis Kašparjeve žene, ki jo v Škalah krstna knjiga pri vpisu nje otrok beleži za Marijo Ano, vsaj dvakrat«. Dvojno osebno ime se mu upravičeno ni zdelo nič nenavadnega. Ponudil je razlago, da so starši ob krstu morda želeli za hčerko dvojno ime, župnik pa je zapisal samo Ana, ker ni bil daleč god sv. Ane.⁵¹⁷ Dejansko je Ana Slomšek pri krstu prvorojenca (1748) imenovana Marija Ana, pri krstu drugega otroka (1751) Ana Marija in pri vseh naslednjih otrocih samo Ana.⁵¹⁸ Dvojno osebno ime je bilo značilno za pomembnejše ljudi ali za takšne, ki so to želeli biti. Čeprav je edini podatek, ki Ano v virih povezuje z Apatovim rodod, navedba njenega deklinškega priimka v šoštanjskem zapisniku duš leta 1781,⁵¹⁹ ne gre dvomiti, da je identična z zgoraj omenjeno Ano, rojeno leta 1726 v Družmirju. Proti temu bi sicer govorila starost samo 20 let, kot jo navaja ljudsko štetje leta 1754, ki pa tudi

⁵¹⁵ Prav tam, str. 12–13.

⁵¹⁶ Prav tam, str. 25.

⁵¹⁷ Prav tam, str. 25–26.

⁵¹⁸ NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, R 1721–1761, pag. 212, 240, 269, 300–301, 321, 339; R 1761–1790, pag. 19 in 42.

⁵¹⁹ Župnijski arhiv Šoštanj, bratovščinska knjiga 1670–1741 in status animarum 1779–1792, s. p. Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 21.

Gašperju daje veliko premalo let, le 25.⁵²⁰ Po zapisniku duš je bilo Ani leta 1779 in še naslednje leto 52 let, kar se skoraj do leta natanko ujema z letom rojstva 1726,⁵²¹ medtem ko je za nekaj let precenjena starost 79 let ob njeni smrti v začetku leta 1801.⁵²² Druge krščenske Ane Apat v letih okoli njenega rojstva v šoštanjski župniji ni bilo.⁵²³ Kot bomo videli, v prid Anine identitete govori tudi poznejša povezanost Gašperja Slomška z njenim bratom Jakobom Apatom ml., obe družini, Apat in Slomšek, pa sta bili v prijateljskih stikih z družino velenjskega gosposčinskega upravitelja Franca Pischlerja.

Družina Jakoba in Jere Apat, v kateri se je rodila Slomškova babica, je, kot pravi Goričar, res imela »lepo število otrok«. V dobrega četrto stoletja med letoma 1716 in 1743 se jih je zvrstilo 13, med njimi kot šestorojena Ana. Kraj rojstva Družmirje je vpisan samo pri dveh otrocih, rojenih v letih 1733 in 1734, pri vseh drugih pa ga pogrešamo, ker tega podatka v šoštanjskih krstnih maticah v tem času nasploh niso vpisovali. Apatovi otroci so si sledili takole: Neža (roj. in kršč. 28. decembra 1716), Marija (roj. 26. in kršč. 27. decembra 1717), Jožef (kršč. 14. marca 1720), Jurij (kršč. 27. marca 1723), Andrej (roj. 20. in kršč. 21. novembra 1724), škofova babica Ana (roj. 23. in kršč. 24. junija 1726), Jožef (roj. 13. in kršč. 14. marca 1729), Sebastjan Jožef (kršč. 19. januarja 1731), Marija (kršč. 30. januarja 1733), Uršula (roj. 4. in kršč. 5. oktobra 1734), Jera (roj. in kršč. 12. marca 1737), Jakob (roj. in kršč. 5. junija 1739) in Anton (roj. in kršč. 25. junija 1743). Da je družina od samega začetka živela v Družmirju, priča naslednje dejstvo. Večini Apatovih otrok so pri krstu botrovali člani družmirskih družin Dermol in Miklav,⁵²⁴ vsaj eden od dveh botrov s tem priimkom, če ne kar oba (šestkrat). Tako sta bila pri Aninem krstu kot botra navzoča Matija Dermol in Marija Miklav. Samo dva otroka sta imela nekmečka botra oziroma botro, Jožef »gospo« Konstancijo Rohr (iz trga), Sebastjan Jožef, ki je edini dobil dvojno krstno ime, pa šoštanjkega kaplana Filipa Jakoba Stiplovška.⁵²⁵

⁵²⁰ NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 116/2, župnija Šoštanj, 4. 2. 1754, s. p.

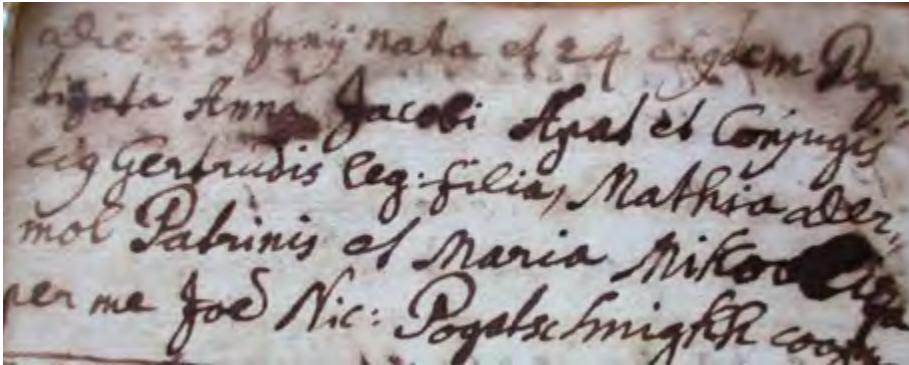
⁵²¹ Župnijski arhiv Šoštanj, bratovščinska knjiga 1670–1741 in status animarum 1779–1792, s. p. – V naslednjih letih, zlasti po letu 1785, je pri Anini starosti (kot tudi pri starosti drugih družinskih članov) več nedoslednosti: 1781 – 53 let, 1782 – 54 let, 1783 – 56 let, 1784 – 57 let, 1785 – 58 let, 1789 – 56 let, 1791 – 56 let in 1792 – 57 let.

⁵²² Župnijski arhiv Šoštanj, Maticne knjige, M 1771–1824, s. p., 1./3. 1. 1801. Prim. Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 31.

⁵²³ NŠAM, Župnija Šoštanj, Maticne knjige, R 1719–1742, s. p.

⁵²⁴ Za bivališče Dermolov in Miklavov prim. ljudsko štetje 1754 (NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 116/2, župnija Šoštanj, 4. 2. 1754, s. p.).

⁵²⁵ NŠAM, Župnija Šoštanj, Maticne knjige, R 1688–1719, s. p.; R 1719–1742, s. p.; R 1743–1757, s. p.

Vpis krsta Slomškove babice Ane Apat v šoštanjski krstni matici 24. junija 1726 (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1719–1742, s. p.).

Presenetljivo je, da je oče Jakob Apat v krstni matici večkrat označen kot gospod, od tega vsaj trikrat v vlogi krstnega botra (dvakrat leta 1738 in enkrat 1742) ter pri krstu svojega najmlajšega otroka leta 1743 (*Dni Jacobi Apat*). Pri krstu leta 1738 tudi beremo, da boter prihaja iz Družmirja (*D. Jacobo Appath ex Schmersdorf*).⁵²⁶ Oznako gospod zanj najdemo med drugim še ob pokopu najmlajšega sina Antona leta 1744 in ob njegovem pokopu leta 1768.⁵²⁷ V tem času v šoštanjski župniji takšna oznaka ni bila izjema, če je šlo za polnopravne tržane, zlasti za vidnejše Šoštanjčane, toda Jakob Apat je bil vendar kmečki človek, četudi je spadal med vaško elito. Ljudsko štetje ga leta 1754 navaja med podložniki gospostva Velenje in kot gostilničarja,⁵²⁸ a to ne bi moglo upravičiti naslova gospod. Razlog za njegovo občasnno rabo v matičnih knjigah je bil drug. Jakob je imel namreč status tržana Šoštanja; sicer ni prebival v trgu, a je kljub temu užival tržanske pravice. Kot šoštanjski tržan je izpričan trikrat, tako da o njegovem statusu ni dvoma. Najprej se kot tak (*Cive Schönft.*) pojavi 15. julija 1751 v škalski poročni matici v vlogi poročne priče Jožefi, hčerki velenjskega gosposočinskega upravitelja Franca Pischlerja, ki se je tedaj omožila v grajski kapeli.⁵²⁹ Možnost, da bi se duhovnik matičar zmotil in bi šlo v resnici za Janeza Apata – leta 1754 tako pri ljudskem štetju kot v popisu hiš izpričanega tržana in barvarja s hišo v trgu⁵³⁰ –, ni verjetna že zaradi dejstva, da se je malo po

⁵²⁶ Prav tam, R 1719–1742, s. p., 2. II. 1738, 9. II. 1738, 27./28. II. 1742; R 1743–1757, s. p., 25. 6. 1743.

⁵²⁷ Prav tam, M 1693–1757, s. p., 10. 9. 1744; M 1758–1770, s. p., 3. 2. 1768.

⁵²⁸ NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 116/2, župnija Šoštanj, 4. 2. 1754, s. p.

⁵²⁹ NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, P 1721–1773, s. p.

⁵³⁰ NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 116/2, župnija Šoštanj, 4. 2. 1754, s. p.; StLA, Laa. A., Antiquum I, Häuserzählung 1754, K 19, Heft 71, Nr. 185, 18. 4. 1754. – Ob ljudskem

omenjeni poroki prek botrstva s Pischlerjevimi povezala družina Jakobove hčerke Ane, poročene z Gašperjem Slomškom. Dvema njunima otrokoma je namreč v letih 1753 in 1756 botrovala druga Pischlerjeva hči Elizabeta.⁵³¹ Vsak dvom o Jakobovi identiteti in tržanskem statusu prežene vpis poroke njegovega najmlajšega sina Jakoba 25. januarja 1762 v Mozirju, v katerem je o ženinu jasno povedano, da je sin gospoda Jakoba Apata, šoštanjskega tržana, in pokojne Jere.⁵³² Končno je Jakob tri mesece po smrti izpričan 14. maja 1768 v ustanovnem pismu za mesto drugega kaplana šoštanjske župnije kot tržan v Šoštanju in naseljenc v Družmirju (*Bürger zu Schönstein und Rücksatz zu Schmersdorf*). Novi kaplanski ustanovi je (z oporoko) daroval nič manj kot 1000 goldinarjev, za kar je moral kaplan dvakrat na mesec darovati mašo zanj, v adventu pa vsi trije šoštanjski duhovniki enkrat maševati za pokojne (sorodnike).⁵³³

Kot spričujeta ljudsko štetje in popis hiš, oba iz leta 1754, Jakob Apat v trgu ni imel hiše in tam tudi ni živel.⁵³⁴ Terezijanski kataster in sočasni trški šiftni register iz leta 1748 pa pričata, da je v Šoštanju vendarle premogel posest. Tako je plačeval dvorni činž in vse ostale dajatve, skupaj 3 goldinarje in 25 krajcarjev, s čimer se je med 86 posestniki po višini obveznosti uvrščal na 27. mesto,⁵³⁵ med drugim pred Janeza Apata s slabimi 3 goldinarji, ki je poleg njega edini imel priimek Apat.⁵³⁶ Vendar to ne pomeni, da je Jakob tedaj v trgu premogel tudi hišo. Posestnikov oziroma posestnih enot je bilo 86, a za hišne posestnike ni mogoče šteti niti vseh tistih, skupaj 67, ki so plačevali temeljno dajatev dvorni činž (*Hofzins*), saj so mežnarju cerkve sv. Mohorja dvorni činž izpričano naložili samo za njivo, enemu posestniku pa za pusto pogorišče. Večina je imela še kako njivo ali vrt, tisti brez dvornega činža pa samo tovrstna zemljišča in eden dve pusti pogorišči.⁵³⁷ Štetje hiš iz leta 1754 pozna le 60 trgu podsodnih hiš, med katerimi ni bila

štetju 1754 je Janez Apat naveden kot 38-letnik. Rodil se je šoštanjskemu tržanu Sebastjanu Apatu in ženi Magdalenii ter bil krščen 11. junija 1716 (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1688–1719, s. p.).

⁵³¹ NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, R 1721–1761, pag. 269, 300–301.

⁵³² NŠAM, Župnija Mozirje, Matične knjige, P 1733–1769, s. p.

⁵³³ I. Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 472.

⁵³⁴ NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 116/2, župnija Šoštanj, 4. 2. 1754, s. p.; StLA, Laa. A., Antiquum I, Häuserzählung 1754, K 19, Heft 71, Nr. 185, 18. 4. 1754.

⁵³⁵ StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe II, Stiftregister, Band 46/534, Stiftregister Markt Schönstein 1748, pag. 13.

⁵³⁶ Prav tam, pag. 11.

⁵³⁷ Prav tam, pag. 1–18. Prim. Golec, Šoštanj v stoletjih, str. 452.

nobena Jakobova.⁵³⁸ V terezijanskem katastru pa najdemo izvleček iz neohranjenega rektificiranega urbarja, nastal leta 1761, ki navaja 82 trških posestnikov, med njimi zopet Jakoba Apata.⁵³⁹

Terezijanski kataster izkazuje glavnino njegove posesti med podložniško posestjo velenjskega gospostva. Vendar Jakob po osebnopravnem položaju ni bil velenjski podložnik, ampak potrjen gospostvu samo s posestjo. Na njegov posebni položaj v odnosu do zemljiškega gospostva kaže šiftni register gospostva Velenje v terezijanskem katastru iz okoli leta 1750. V njem je Jakob Apat (*Jacob Appath*) naveden v uradu Družmirje (*Ambt Schmersdorf*) kot prvi in z daleč največjo denarno obveznostjo 22 goldinarjev in 15 krajcarjev, ki je obsegala samo davek brez činža (*verglichene Steuer ohne Zins*). Drugi podložniki so plačevali bistveno manj takšne dajatve, bodisi 1 goldinar in 15 krajcarjev bodisi nič, zato pa so imeli še tri vrste denarnih obveznosti: suhi činž (*Trukhner Zünß*), težki činž (*Schwerer Zünß*) in kot praviloma največje breme robotnino (*Robathgeld*). Vendar ni nihče za vse skupaj dajal niti 10 goldinarjev, najbolj obremenjeni torej niti pol toliko kot Apat.⁵⁴⁰ Od kdaj in zakaj je Jakob Apat užival poseben položaj, ne vemo, ker se niso ohranili urbarji velenjskega gospostva, po katerih bi bilo mogoče spremljati historiat njegove posesti. Sicer pa njegova hubna posest po katastrski subreparticijski tabeli iz leta 1757 ni bila največja med skupno 30 v družmirskem uradu. Pri njem je odmera znašala 1 rustikalni funt, 2 šilinga in 13 denaričev, kar pomeni malo več kot hubo in četrt, premogel pa je tudi oštat s skromno odmero 15 denaričev. Večjo posest od Apata je imelo sedem Družmirčanov (do največ 1 funta, 5 šilingov in 8 denaričev), nadaljnji štirje 1 funt ali več, ostalih 18 pa manj od funta, kolikor so računali za eno celo hubo, od tega osem oštetarjev manj kot 1 šiling. Poleg tega najdemo ime Jakoba Apata še v uradu Lokovica, kjer je imel nekaj manj kakor pol hube veliko podložniško posest (3 šilinge in 29 denaričev).⁵⁴¹ V popisu hiš

⁵³⁸ StLA, Laa. A., Antiquum I, Häuserzählung 1754, K 19, Heft 71, Nr. 185, 18. 4. 1754. – Zaporedje v popisu hiš je povsem drugačno kakor v šiftnem registru. Janez Apat, ki je v šiftnem registru naveden na 52. mestu, je tokrat prvi in označen z barvarskim poklicem. Prim. Golec, Šoštanj v stoletjih, str. 453.

⁵³⁹ StLA, Maria-Theresianischer Kataster, K 48, Cillier Kreis, Herrschaften, Nr. 170, Herrschaft Schönstein, Extract auß dem Herrschaft Schönsteiner Rectifications Urbario, 26. 3. 1761. – Zaporedje posestnikov je drugačno kot v šiftnem registru za leto 1748, imena pa povečini enaka, pri čemer je pri nekaterih naveden še novi gospodar; Jakob Apat je tokrat popisan na 61. mestu.

⁵⁴⁰ StLA, Maria-Theresianischer Kataster, K 53, Cillier Kreis, Herrschaften, Nr. 209, Herrschaft Wöllan, Extract aus den Stüfft Register etc., s. d.

⁵⁴¹ Prav tam, Subrepartitions Tabell, 7. II. 1757.

velenjskega gospostva iz leta 1754 pa zasledimo samo eno Jakobovo hišo, in sicer navedeno na prvem mestu v uradu Družmirje, pri čemer je Apat netočno označen kot polzemljak (*Ein halber Bauer*).⁵⁴²

Kot že rečeno, pomemben podatek o njem izvemo iz ljudskega štetja za šoštanjsko župnijo leta 1754. Jakob Apat, z družino popisan med podložniki velenjskega gospostva z območja Družmirja, Lokovice in drugih delov soseske župnijske cerkve, ni naveden kot kmet, ampak kot gostilničar (*Gastgeber*). Razen njega in gosposčinskega mlinarja so bili drugi družinski poglavarji na omenjenem območju vsi kmetje (*Bauer*), hišarji (*Geheißler*) ali gostači (*Inwoner*), redkokateri je zraven opredeljen še z neagrarnim poklicem (dvakrat hišar in krojač, po enkrat kmet in kovač ter hišar in godec).⁵⁴³

Jakob Apat je bil torej tako po osebnopravnem kot po socialnem položaju vse drugo kot podložnik. Imel je status šoštanjskega tržana in posest v trgu, za dobro hubo in četrto zemlje v sosednji vasi Družmirje, kjer je živel in krčmaril, v raztreseni Lokovici pa za nekaj manj kot pol hube zemlje.

O njegovi gostilničarski dejavnosti poznamo tudi skromen podatek iz nedatiranega izvlečka kletarskega računa vinotočev (*Weinschenken*) iz srede 18. stoletja, ki ga najdemo v terezijanskem katastru. Jakob Apat iz Družmirja je popisan med vinotoči, katerih obveznost je bila sprejemati vino od velenjskega gospostva in vsako leto plačati en goldinar.⁵⁴⁴ Ker je v naslovu izvlečka govor o vinotočih, naseljenih v (velenjskem) deželskem sodišču, je nenavadno, da je vključeno tudi Družmirje z edinim vinotočem Jakobom Apatom, saj je vas ležala v sosednjem deželskem sodišču Šoštanj,⁵⁴⁵ Apatova domačija pa znotraj tega zapovrh v pomirju trga Šoštanj.

Na franciscejski katastrski mapi leta 1825 jo najdemo na desnem bregu potoka Velunja,⁵⁴⁶ ki je pri Družmirju razmejeval trško pomirje od šoštanjskega deželskega sodišča.⁵⁴⁷ Tu je Apatovina stala vsaj že leta 1770, ko je ob prvem hišnem oštevilčenju dobila hišno št. 14,⁵⁴⁸ in le malo je verjetno, da bi bila dve desetletji prej na

⁵⁴² StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe I, Häuserzählung 1754, K 20, H 75, CK, Nr. 240 (Herrschaft Wöllan), 1. 5. 1754.

⁵⁴³ NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 116/2, župnija Šoštanj, 4. 2. 1754, s. p.

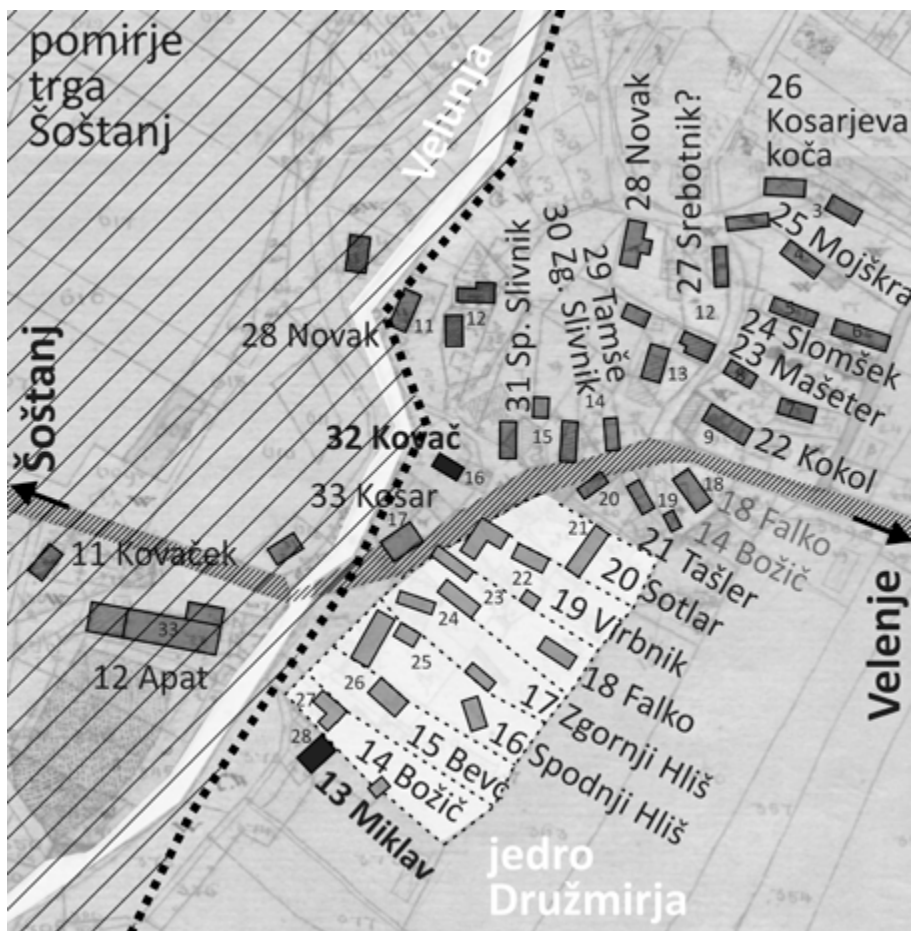
⁵⁴⁴ StLA, Maria-Theresianischer Kataster, K 53, Cillier Kreis, Herrschaften, Nr. 209, Herrschaft Wöllan, Nr. 10, Extract etc., s. d.

⁵⁴⁵ *Historischer Atlas*, Bl. 32, Cilli.

⁵⁴⁶ SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 408, k. o. Družmirje, zapisnik stavbnih parcel, 20. 4. 1826; mapni list IV.

⁵⁴⁷ *Historischer Atlas*, Bl. 32, Cilli; Poles, S praporom, str. 647.

⁵⁴⁸ O hišni številki v sedemdesetih letih 18. stoletja pričajo vpisi krstov otrok Jakoba Apata ml. (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1771–1790, pag. 24 in 53) in status animarum

Domačije v Družmirju po franciscejskem katastru leta 1825 in meja trškega pomirja; Apatova je bila že znotraj pomirja (Poles, S praporom, str. 647).

drugem bregu potoka, kjer je bila locirana glavna vasi. Apatova domačija tik pred mostom čez Velunjo ob cesti Šoštanj–Velenje je imela namreč tukaj, zunaj vaškega jedra oziroma na začetku vasi, naravnost idealno lego za gostilno.

Lociranost Apatovine na tleh trškega pomirja sama po sebi ni dajala nikakršnega zagotovila za Jakobov tržanski status, saj je bila posest podložna gospodstvu Velenje, ne trgu, tako kot so znotraj pomirja ležale tudi druge kmečke posesti, podložne

iz leta 1779 (Župnijski arhiv Šoštanj, bratovščinska knjiga 1670–1741 in status animarum 1779–1792, s. p.).

različnim gospostvom. Jakob ni mogel postati tržan Šoštanja na tej osnovi, ampak samo na podlagi svoje trgu podložne posesti, ki smo jo že spoznali.

V zvezi z njegovim potrjenim **statusom tržana** in sočasnim bivanjem na posesti pod velenjskim gospostvom se kot ključno postavlja vprašanje: Je bil Jakob najprej tržan in je šele kot tak postal tudi gospodar kmečke posesti v Družmirju ali pa je kot podložnik pridobil posest v trgu in so ga potem sprejeli med polnopravne tržane? Takšno zaporedje – najprej velenjski podložnik, nato šoštanjski tržan – bi bilo sicer logično, bi pa pomenilo, da je moral pred podelitvijo tržanskih pravic razvezati rojenjaško razmerje z velenjskim gospostvom, kar je v praksi praviloma pomenilo odkup iz rojenjstva in z njim povezano odselitev. Jakobovi dobri odnosi z velenjskim gosposčinskim upraviteljem Francem Pischlerjem – Apat je bil, kot smo videli, leta 1751 poročna priča Pischlerjevi hčerki – bi navsezadnje lahko omogočali, da bi tudi po odvezi od rojenjstva ostal na svoji podložniški posesti. Toda Jakob je kot gospod, kar v tem primeru pomeni tržan, izpričan že precej prej, prvič leta 1738, ko je Pischler šele nastopil službo upravitelja ali niti še ne.⁵⁴⁹ Poleg tega je bilo meščanom in tržanom neprimerno lažje pridobiti kmečko posest, saj so kot osebno svobodni obdržali svoj osebni položaj. Viri, ki bi lahko določno odgovorili na naše vprašanje, kaj je bil Jakob Apat najprej, šoštanjski tržan ali podložnik gospostva Velenje v Družmirju, nas tu žal puščajo na cedilu, saj se iz prve polovice 18. stoletja niso ohranili ne urbarji velenjskega gospostva ne urbarialni in davčni viri trga Šoštanj razen štiftnega registra iz leta 1748. Prav tako ni mogoče ugotoviti, kdaj so Jakoba sprejeli med tržane, ker za Šoštanj tovrstne evidence niso ohranjene. Vse, kar vemo za čas pred sredo stoletja, so podatki iz župnijskih matičnih knjig, kjer pa težave povzročata dve vrzeli, prva v vrsti krstnih matic in druga poročnih.

Tako smo pri ugotavljanju **identitete zakoncev Jakoba in Jere Apat** soočeni s še nepremagljivimi ovirami, ki jih bo v prihodnosti morda premagala kaka naključna najdba. Nemogoče je bilo ugotoviti, kdo so bili njuni starši in kdaj natanko sta se rodila. Jakob je glede na starost ob smrti prišel na svet okoli leta 1683, Jera pa okrog leta 1702. Jera naj bi ob pokopu

5. septembra 1758 (*Gertrudis Appatin*) po šoštanjski mrliški matici štela okoli 56 let.⁵⁵⁰ A glede na to, da je prvega otroka rodila konec leta 1716, tedaj zelo verjetno ni bila šele 14-letnica, ampak je imela kakšno leto več. Jakob je bil od

⁵⁴⁹ Franc Pischler je kot velenjski gosposčinski upravitelj prvič izpričan leta 1740 (NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, R 1721–1761, pag. 146).

⁵⁵⁰ NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, M 1758–1770, s. p.

nje precej starejši, če sledimo mrliški matici, po kateri je ob pokopu 1. februarja 1768 štel 85 let.⁵⁵¹ V tem času so pri navajanju starosti starih umrlih oseb sicer neredko nezavedno pretiravali,⁵⁵² a Jakob je moral imeti vsaj 80 let, ker njegovega krsta ni v šoštanjski krstni matici, ki se po 16-letni vrzeli začenja leta 1688.⁵⁵³

Že v Goričarjevem času sta bili pogrešani ključni šoštanjski matični knjigi, ki bi odgovorili na vprašanja, kdaj in komu sta se Jakob in Ana rodila. Prva izgubljena matica je poročna knjiga, v katero je bila leta 1716 ali malo pred tem najverjetneje vpisana njuna poroka.⁵⁵⁴ Tako ne poznamo niti Jerinega dekliskega priimka. Druga je krstna matica iz časa, ko se je rodil Jakob, o katerem prav tako ne vemo, iz katere družine Apatov je izviral. Niti podroben pregled ohranjenih matičnih knjig žal ni dal opore za ugotavljanje Jakobovih sorodstvenih povezav z drugimi Apati, saj se nikoli ne pojavi v družbi katerega od njih. Namig v želeno smer iskanja bi lahko bilo že botrstvo, zlasti pa vloga poročne priče, a takšnega izhodišča nimamo.⁵⁵⁵

Da sta se zakonca Apat skoraj brez dvoma poročila v šoštanjski župniji – kar praviloma pomeni, da je nevesta v času poroke tu živela, če že ni bila od tod po izvoru –, je mogoče z veliko mero gotovosti trditi po pregledu poročnih matic sosednjih in bližnjih župnij, čeprav matice niso ohranjene za vse župnije. Tako vemo, da Jakob Apat ni šel po nevesto v župnije Šmartno pri Slovenj Gradcu, Mozirje, Braslovče in Črna na Koroškem.⁵⁵⁶ Vprašanje, ali se je morda k rosno mladi Jeri v Družmirje priženil, ostaja neodgovorjeno. Gotovo pa je nekaj. Kot

⁵⁵¹ Prav tam, s. p.

⁵⁵² O dedu Valentina Vodnika tako najdemo pri Vodniku in v mrliški matici navedbo starosti 85 let, v resnici pa jih je imel le 74 (Golec, Rod Valentina Vodnika, str. 14–15).

⁵⁵³ NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1688–1719.

⁵⁵⁴ Vrzeli v vrsti poročnih matic od leta 1702 do 1771 najdemo že v vodniku po matičnih knjigah iz leta 1972 (Umek - Kos (ur.), *Vodnik po matičnih knjigah*, str. 723). I. Orožen je pogrešano matico iz obdobja poroke zakoncev Apat še imel v rokah, saj navaja tri poroke iz obdobja 1706–1740 (I. Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 478).

⁵⁵⁵ V najstarejši ohranjeni krstni matici župnije Škale za obdobje 1685–1720 je prvih deset let mogoče najti enega samega krščenca s priimkom Apat. 15. novembra 1688 je bil krščen Andrej, sin Pavla in Marije Apat (NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, R 1685–1720, s. p.). Glede na ime botre Marjete Valenci se je rodil v sosednji župniji, v trgu Šoštanj, saj je ista »gospa« Marjeta sinu istega para botrovala 19. novembra 1694 v Šoštanju (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1688–1719, s. p.).

⁵⁵⁶ NŠAM, Župnija Šmartno pri Slovenj Gradcu, Matične knjige, P 1667–1729; Župnija Mozirje, Matične knjige, P 1666–1732; Župnija Braslovče, Matične knjige, P 1708–1771; Župnija Črna na Koroškem, Matične knjige, P 1684–1752. – V župniji Št. Ilj pri Velenju je v poročnih maticah vrzel med letoma 1713 in 1717, v župniji Škale se začenjajo z letom 1721, v Šmartnem pri Velenju 1784, v Št. Ilju pod Turjakom 1786, v Šmartnem ob Paki pa 1784.

priča šoštanjška krstna matica, se Jera ni rodila kot Jera Apat,⁵⁵⁷ kar bi pomenilo, da bi njen mož po priženitvi začel uporabljati ženino hišno ime za svoj priimek. Takšna praksa je bila namreč v tem času pri zetih precej pogosta. Kako se je Jera pisala pred poroko, bi hipotetično lahko dognali prek botrstev, če bi pred poroko in po njej botrovala otrokom iz iste družine, najprej z deklinškim in nato z moževim priimkom, a se tudi to ni zgodilo. Prav tako ne vemo ničesar o Jakobu, dokler se ni oženil, saj njegovega imena ni med krstnimi botri. V vlogi botra se je pojavil takoj, ko si je ustvaril družino. Malo verjetno je, da ne bi bil identičen z Jakobom Apatom, ki je 18. septembra 1716, dobre tri mesece preden je prvič postal oče, botroval nezakonski hčerki Karla Sigmunda pl. Hohenwarta in njegove konkubine Jere.⁵⁵⁸ V naslednjih dveh letih je bil dvakrat boter sosedom iz Družmirja,⁵⁵⁹ ki jih kot take izdajajo priimki.⁵⁶⁰

Pri tem se neizogibno postavlja vprašanje, od kdaj je na Jakobovi kmečki posesti v Družmirju dejansko gospodaril Apatov rod oziroma v kolikšni meri drži Goričarjeva trditev: »Apati so skozi stoletja bivali tukaj.«⁵⁶¹ Nemara je Goričar v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu imel v rokah urbarje šoštanjškega gospodstva, ki razkrivajo priimek Apat v Družmirju v 16. in 17. stoletju. Sicer pa si je lahko pomagal z Orožnovo objavo imen podložnikov v temeljnem urbarju iz leta 1575.⁵⁶² Za naše vprašanje so urbarji komajda v pomoč. Prejkone nista ne Apatov rod ne priimek v Družmirju kontinuirano obstajala od leta 1575, ko je priimek prvič izpričan, do Jakobovega časa približno poldrugo stoletje pozneje. Tako lahko govorimo le o pojavitvah priimka ter o njegovem izvoru in pomenu, ni pa mogoče rekonstruirati sorodstvenih povezav med nosilci in pavšalno trditi, da so prvi dokumentirani družmirski Apati biološki predniki škofa Slomška.

Priimka Slomškove babice še ne najdemo v najstarejšem urbarju gospodstva Šoštanj iz leta 1498, v katerem ga večina podložnikov še ni imela.⁵⁶³ Rodbinska imena so tako kot drugod tudi v Šaleški dolini množično vznikala v 16. stoletju. V šoštanjškem urbarju iz leta 1575 je brez priimka le še malo podložnikov, Apat

⁵⁵⁷ NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1688–1719.

⁵⁵⁸ Prav tam, s. p. 18. 9. 1716.

⁵⁵⁹ Prav tam, s. p., i. 6. 1717, 18. 4. 1718.

⁵⁶⁰ Za bivališča botrov je referenca ljudsko štetje 1754 (NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 116/2, župnija Šoštanj, 4. 2. 1754, s. p.).

⁵⁶¹ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 25.

⁵⁶² I. Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 421–428.

⁵⁶³ StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe II, Stockurbare, K 74, Sch. 67/156, Urbar Schönstein 1498. Prim. objavo imen podložnikov v: I. Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 419. Urbar je pri Orožnu datiran z letnico 1480.

Pavel Apat, prvi znani nosilec tega priimka v Družmirju, v urbarju gospostva Šoštanj iz leta 1575 (StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe II, Stockurbare, K 75, Sch. 68/157, Urbar Schönstein und Katzenstein 1575, fol. 4r).

pa srečamo na dveh koncih. V župi Družmirje je na petem mestu naveden gospodar cele hube z imenom Pavel Apat oziroma Apot (*Paull Appott*).⁵⁶⁴ V sosednji župi Ravne sta drug za drugim popisana dva Apata ali Apota, oba s celo hubo: župan Martin (*Martin Appott Suppan*) in Jakob, Lukov sin (*Jacob Lucas Appott Sun*).⁵⁶⁵ V nadaljevanju urbarja naletimo na družmirskega Pavla in ravenskega Martina še kot na plačnika žitne desetine,⁵⁶⁶ medtem ko je Gregor Apat (*Apot*) iz Lokovice plačeval vinsko desetino, in to polovico šoštanjskemu gospostvu in polovico župniji Škale.⁵⁶⁷ Identično stanje prikazujeta malo mlajša urbarja iz let 1577 in 1578.⁵⁶⁸ V naslednjega pol stoletja je vas Družmirje odpadla od šoštanjskega gospostva in postala del gospostva Velenje.⁵⁶⁹ V urbarju gospostva Šoštanj

⁵⁶⁴ Prav tam, K 75, Sch. 68/157, Urbar Schönstein und Katzenstein 1575, fol. 4r.

⁵⁶⁵ Prav tam, fol. 13r in 13v.

⁵⁶⁶ Prav tam, fol. 147r in 150r.

⁵⁶⁷ Prav tam, fol. 182v.

⁵⁶⁸ Prav tam, K 76, Sch. 70/159, Urbar Schönstein und Katzenstein 1577, fol. 6v, 15r in 156v; K 75, H 158, Urbar Schönstein und Katzenstein 1578, fol. 4r, 13r in 155v.

⁵⁶⁹ Kdaj in kako se je to zgodilo, ostaja neznanka. Štajerska imenjska knjiga o tem molči (prim. StLA, B 249/5, Sikora, Die Steirischen Gülden etc., str. 323). Danes pogrešani urbar

iz leta 1623 tako med šoštanjskimi podložniki najdemo samo enega Apata, in sicer Klemena (*Clement Apath*) v uradu Ravne kot gospodarja dveh polovičnih hub, oštata in nekaj dodatnih zemljišč.⁵⁷⁰ Je pa Družmirje še naprej zajeto v razdelku žitna desetina, ki so jo šoštanjskemu gospodstvu poleg domačih plačevali tudi podložniki drugih gospošte. Imena 22 družmirskih desetinskih zavezancev se skoraj v celoti ujemajo z imeni v pol stoletja starejših šoštanjskih urbarjih iz sedemdesetih let 16. stoletja, kar pomeni, da ne odražajo aktualnega, ampak preteklo stanje. Tako sta v Ravnah navedena že znana šoštanjska podložnika Jakob in Martin Apat (*Apoth*), vsak z eno hubo,⁵⁷¹ v Družmirju pa velenjski podložnik Pavel Apat (*Apath*), prav tako gospodar cele hube.⁵⁷² V naslednjih dveh urbarjih iz let 1658 in 1661–1668 ter v nedatiranem urbarju, ki ga lahko postavimo v petdeseta ali šestdeseta leta 17. stoletja, je v župi Ravne izpričan podložnik Andrej Apat (*Appath, Apath*), in sicer na istem mestu in posesti kot leta 1623 Klemen.⁵⁷³ Imena plačnikov žitne desetine najdemo samo v tretjem, tj. nedatiranem urbarju in so očitno iz tega časa. Po tem urbarju je imela večina od skupno 27 plačnikov v Družmirju enake priimke kakor v urbarjih iz let 1575, 1577 in 1623, le da je njihov vrstni red zdaj drugačen in da priimek Apat pogrešamo. Ni rečeno, da ga ni bilo več, a je to glede na povedano zelo verjetno. Zato pa pozna isti urbar dva Apata, Matijo (*Apath*) in Ano (*Appathin*), med skupno 50 plačniki žitne desetine v trgu Šoštanj.⁵⁷⁴ Nasprotno med 19 trškimi zavezanci desetine v urbarju leta 1623 ni bilo še nobenega s tem priimkom.⁵⁷⁵ Omenjeni Matija Apat se je imenoval enako kot šoštanjski tržan (*Matthiasen Äppat burgern alhier*), ki ga leta 1674 najdemo kot enega od cenilcev nekega vinograda v fragmentarno ohranjenih protokolih gospodstva Šoštanj.⁵⁷⁶

Le približno lahko časovno opredelimo, kdaj so se Apati naselili tudi v trgu Šoštanj, kamor so nedvomno prišli iz okoliških vasi. Najzgodnejši vir o trških posestih in posestnikih je popis dimnine, izrednega davka na ognjišča iz leta

gospodstva Velenje iz leta 1598 Družmirja še ne vključuje (I. Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 262–271).

⁵⁷⁰ StLA, A. Schönstein, Herrschaft und Markt, K 1, H 15, Urbar Schönstein 1623, pag. 4–6.

⁵⁷¹ Prav tam, pag. 178.

⁵⁷² Prav tam, pag. 188.

⁵⁷³ Prav tam, K 2, H 16, Urbar Schönstein 1658, pag. 5–6; K 13, H 19, Urbar Schönstein 1661–1668, fol. 4r–4v; K 2, H 17, Urbar Schönstein, s. a., pag. 2.

⁵⁷⁴ Prav tam, K 2, H 17, Urbar Schönstein, s. a., pag. 222.

⁵⁷⁵ Prav tam, K 1, H 15, Urbar Schönstein 1623, pag. 208–211.

⁵⁷⁶ Prav tam, K 2, H 13, Verwaltungsprotokolle 1674–1787, Protokoll 1674–1675, pag. 34.

1572, in ta med 35 davčnimi zavezanci ne pozna še nobenega.⁵⁷⁷ Glede na to, da sta v urbarju iz petdesetih in šestdesetih let 17. stoletja v trgu kot plačnika desetine izpričana že dva Apatata, moški in ženska (vdova), se je to zgodilo nekaj desetletij prej.

Šoštanjske krstne matice, ki se začnejo leta 1630, poznajo celo vrsto Apatov, od katerih pa je le malokaterega mogoče locirati v določen kraj, saj podatkov o rojstnih krajih krščencev in domačih krajih botrov skoraj ni. Pri tem sicer nekoliko pomagajo znana imena iz urbarjev. Matija Apat se, denimo, kot krstni boter pojavlja od leta 1635⁵⁷⁸ in od naslednjega leta kot oče krščencev, rojenih v zakonu z Elizabeto.⁵⁷⁹ Leta 1651 je v vlogi botra prvič naveden kot šoštanjski trški sodnik (*pro tempore Schönstainense Judice*) in nato enako še v letih 1662 in 1664, leta 1663 pa je Matijeva sodniška funkcija izpričana prek njegove druge žene Magdalene (*tunc Judicisa*),⁵⁸⁰ umrle leta 1696 in rojene okoli 1638.⁵⁸¹ Ta mu je prav tako rodila več otrok,⁵⁸² med njimi naslednika Sebastjana (1672–1747), ki ga kot tržana in družinskega očeta srečujemo od konca 17. stoletja.⁵⁸³ Njegov sin

⁵⁷⁷ Golec, Šoštanj v stoletjih, str. 449.

⁵⁷⁸ NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1630–1648, s. p., 12. I. 1635.

⁵⁷⁹ Njegovi otroci iz prvega zakona so se zvrstili takole: Uršula (kršč. 3. oktobra 1636), Marija (kršč. 22. januarja 1638), Matija (kršč. 30. januarja 1640), Helena – Alena (kršč. 15. aprila 1642), Marija (kršč. 20. avgusta 1646), Katarina (kršč. 1. novembra 1649), Martin (kršč. 13. novembra 1654), Marija (kršč. 25. januarja 1657), Janez (kršč. 20. marca 1659) in Lucija (kršč. 28. novembra 1661) (prav tam, R 1630–1648, s. p.; R 1648–1667, s. p.).

⁵⁸⁰ Prav tam, R 1648–1667, s. p., 8. 6. 1657, 14. II. 1662, II. 5. 1663, 8. 4. 1664, 19. 6. 1664. – Izključeno je, da bi bila Magdalena žena Matijevega sina Matije ml., rojenega leta 1640, saj ta pri triindvajsetih ne bi mogel biti trški sodnik.

⁵⁸¹ Mrliška matica daje »gospe« Magdaleni Apat, pokopani 22. januarja 1696, 58 let (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, M 1693–1757, s. p.).

⁵⁸² Njune poroke ni v nobeni od dveh šoštanjskih poročnih matic iz tega časa (prav tam, P 1651–1665 [dejansko 1651–1661] in P 1653–1702). Zakoncema so se rodili otroci: dvojčka Jurij in Janez (kršč. 13. marca 1663), Marjeta (kršč. 19. junija 1664), Marija (kršč. 19. marca 1667), Gregor (kršč. 12. marca 1669) in Sebastjan (kršč. 22. januarja 1672), nato pa v krstnih maticah sledi 16-letna vrzel (prav tam, R 1648–1667, s. p.; R 1667–1672, s. p.).

⁵⁸³ Sebastjan Apat je bil krščen 22. januarja 1672, pri krstu pa najdemo redko navedbo kraja – trg (*ex oppido*). Prvič se je poročil nekje zunaj domače župnije in imel z ženo Marijo, pokopano 14. februarja 1700 v starosti 24 let, štiri otroke: Uršulo, krščeno 18. oktobra 1694 in pokopano 22. junija 1699, Jero, krščeno 6. marca 1696, otroka neznanega imena in spola, krščene 14. novembra 1697, ter Andreja, krščene 14. novembra 1697 in pokopane 8. marca 1700. Ponovno se je oženil 28. novembra istega leta, in sicer z Magdaleno, hčerko pokojnega Matije Naveršnika, s katero je imel še več otrok (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1667–1672, s. p.; R 1688–1719, s. p.; P 1653–1702, s. p.; M 1693–1757, s. p.). Da je bil Sebastjan po poklicu barvar, izvemo iz vpisa smrti nekega berača, ki je 4. decembra 1712 umrl na njegovem

Janez (1716–1760)⁵⁸⁴ je bil ob ljudskem štetju 1754 edini v trgu živeči družinski poglavar s tem priimkom, po osebnem položaju tržan in po poklicu barvar.⁵⁸⁵

Slomškov praded Jakob Apat (ok. 1683–1768) bi glede na vse, kar o njem vemo, zlahka izviral iz trga Šoštanj. Ker pa se je rodil v času vrzeli v krstnih maticah (1672–1688) in ga ni mogoče povezati z nobenim drugim Apatom, **vprašanje o njegovem izvoru ostaja odprto**. Težko bi bil sin trškega sodnika Matije, ki je umrl pred začetkom vodenja mrliške matice leta 1693,⁵⁸⁶ in nikakor ne sin Sebastjana, rojenega prepozno, da bi mu lahko bil oče. Jakoba bi lahko veliko prej povezali z zakoncema Pavlom in Marijo, rojeno Aurberger, ki sta se poročila 3. novembra 1677⁵⁸⁷ in so se jima otroci rojevali še v devetdesetih letih, na njuno bivanje v trgu pa kažejo imena krstnih botrov.⁵⁸⁸ Marija (ok. 1654–1704) je bila po poročni matici hči Janeza Aurbergerja, Pavel (1655–1705) pa najstarejši sin Martina in Marije Apat, zakoncev, ki sta sodeč po imenih krstnih botrov svojih otrok prav tako živela v Šoštanju⁵⁸⁹ in oba umrla pred letom 1693, ko se začenja

domu. Ob pokopu 10. februarja 1747 mrliška matica Sebastjana Apata označuje kot gospoda in mu daje okoli 75 let (prav tam, M 1693–1757, s. p.).

⁵⁸⁴ Janez Apat je bil krščen 11. junija 1716; ob pokopu 22. maja 1760 je označen kot gospod, mrliška matica pa mu daje okoli 50 let (NŠAM, Župnija Šoštanj, Maticne knjige, R 1688–1719, s. p.; M 1693–1757, s. p.).

⁵⁸⁵ Ljudsko štetje ga navaja v trgu Šoštanj kot 38-letnega tržana in barvarja, poročenega s 30-letno Ano (NŠAL 100, Kapitelski arhiv Ljubljana, fasc. 116/2, župnija Šoštanj, 4. 2. 1754, s. p.; prim. Golec, Trg Šoštanj, str. 479).

⁵⁸⁶ NŠAM, Župnija Šoštanj, Maticne knjige, M 1693–1757.

⁵⁸⁷ Prav tam, P 1653–1702, s. p..

⁵⁸⁸ 2. decembra 1691 sta bili krščeni njuni dvojčici Barbara in Marija, 19. novembra 1694 sin Tomaž, ki so ga pokopali 8. maja 1697, 17. marca 1699 pa so nesli h krstu Marijo, pokopano 4. avgusta istega leta, ki sta ji bila botra trški sodnik Jernej Klančnik in žena šoštanjskega gosposčinskega upravitelja Marija Elizabeta Lemohar (NŠAM, Župnija Šoštanj, Maticne knjige, R 1688–1719, s. p.; M 1693–1757, s. p.). En otrok Pavla in Marije Apat je bil krščen v Škalah, in sicer Andrej 15. novembra 1688 (NŠAM, Župnija Škale, Maticne knjige, R 1685–1720, s. p.). Da spada v to družino, potrjuje ime botre Marjete Valenci, ki je pozneje botrovala tudi Tomažu.

⁵⁸⁹ Mariji, ženi Pavla Apata, daje mrliška matica ob pokopu 16. januarja 1704 okoli 50 let, Pavlu pa 25. maja 1705 devet let preveč, in sicer 59 (NŠAM, Župnija Šoštanj, Maticne knjige, M 1693–1757, s. p.). Marijinega rojstva okoli leta 1654 ni mogoče najti v šoštanjski krstni matici, kakor tudi ne njenih sorojencev (prav tam, R 1648–1667). Zakoncema Martinu in Mariji Apat, katerih poroke ni v šoštanjskih poročnih maticah (prav tam, P 1651–1665 [dejansko 1651–1661], P 1653–1702), so se rodili naslednji otroci: Pavel (kršč. 9. junija 1655), Jurij (kršč. 27. marca 1658) in Lucija (kršč. 12. decembra 1660) (prav tam, R 1648–1668, s. p.). Referenca za krstne botre so imena desetinskih obveznikov iz trga v urbarju gospostva Šoštanj iz petdesetih ali šestdesetih let 17. stoletja (StLA, A. Schönstein, Herrschaft und Markt, K 2, H 17, Urbar Schönstein, s. a., pag. 220–229).

prva mrliška matica.⁵⁹⁰ Martin je označen kot pokojni že ob poroki hčerke Lucije leta 1680.⁵⁹¹ V šoštanjskih krstnih, poročnih in mrliški matici se v 17. stoletju pojavlja še vrsta drugih Apatov, le Jakoba Apata ne najdemo.

Maks Goričar, ki se je brez uspeha ubadal z isto težavo, je v opombi zapisal: »Naš Jakob je bržčas sin vdove Jere Apat, ki je vpisana med člani bratovščine sv. Rešnjega Telesa za l. 1685.: Jera Apat s hčerko Katarino in sinom Jakobom.«⁵⁹² A tudi tu zadenemo ob dilemo. Če se je Jakob res rodil že okoli leta 1683, kot je mogoče izračunati iz navedbe o starosti 85 let ob smrti leta 1768, bi imel leta 1685 komaj dve leti. Postavlja se vprašanje, ali bi tako majhnega otroka sploh včlanili v bratovščino. Poleg tega je Jakobova mati Jera v omenjeni bratovščinski knjigi vpisana z dvojnimi priimki Apat ali Hleb: »Gera Appatin oder Hlepin cum filia Catharina et filio Jacobo«.⁵⁹³ Leta 1685 je bila po vsem sodeč že vdova, bodisi po Jakobu bodisi po Juriju Hlebu, ki sta oba imela ženo z imenom Jera. Povezave teh dveh družin s katerim koli Apatom ni bilo mogoče ugotoviti, pa tudi tega ne, da bi se vdova Jera Hleb vnovič omožila s kakim Apatom.⁵⁹⁴ Jurijevega žena Jera, omožena že leta 1654, je bila hči Jurija Laporška⁵⁹⁵ in glede na starost komajda še pride v poštev za Jakobovo mater, Jakob pa je pred oltar stopil leta 1664 z Jero, doma iz Ribnice na Kranjskem.⁵⁹⁶ Preden se v krstnih maticah leta 1672 začne 16 let trajajoča vrzel, ki se vleče do leta 1688, se je Juriju in Jeri Hleb rodila hči Katarina, krščena 9. novembra 1669,⁵⁹⁷ ki bi bila lahko identična z Jerino hčerko Katarino iz bratovščinske knjige, pozneje pa je v matičnih knjigah ne najdemo. Obe družini Hleb sta glede na imena botrov, šoštanjskih tržanov, živeli v trgu.⁵⁹⁸ Edina povezava med Hlebi in Apati je prej omenjena poroka nekega Matije Hleba z Lucijo, hčerko pokojnega Martina Apata, 30. januarja 1680.⁵⁹⁹

Zanimivo je, da je bil Martin Hleb z ženo Lucijo leta 1685 v bratovščinsko knjigo Sv. Rešnjega telesa vpisan takoj za Pavlom Apatom in njegovo ženo Ma-

⁵⁹⁰ NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, M 1693–1757.

⁵⁹¹ Prav tam, P 1653–1702, s. p., 30. l. 1680.

⁵⁹² Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 25.

⁵⁹³ Župnijski arhiv Šoštanj, bratovščinska knjiga 1670–1741 in status animarum 1779–1792, s. p.

⁵⁹⁴ NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, P 1653–1702.

⁵⁹⁵ Prav tam, s. p., II. 6. 1654.

⁵⁹⁶ Prav tam, s. p., 28. 2. 1664.

⁵⁹⁷ Prav tam, R 1667–1672, s. p., 9. II. 1669.

⁵⁹⁸ Referenca za krstne botre so imena desetinskih obveznikov iz trga v sočasnem urbarju gospostva Šoštanj (StLA, A. Schönstein, Herrschaft und Markt, K 2, H 17, Urbar Schönstein, s. a., pag. 220–229).

⁵⁹⁹ NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, P 1653–1702, s. p., 30. l. 1680.

rijo. Pri vseh je križec, ki označuje smrt, članstvo v bratovščini pa sta v obeh primerih nadaljevala druga zakonca, in sicer vse do leta 1734. Jera Apat ali Hleb, pri kateri je prav tako dopisan križec, je s hčerko Katarino in sinom Jakobom obveznosti do bratovščine izpolnjevala samo do leta 1697, kar prejkone kaže na njihovo odselitev, saj jih v tem času ni v mrliški matici.⁶⁰⁰ V bratovščinski knjigi so tudi imena drugih Apatov, med drugim dvakrat slovenska ženska oblika priimka Apačica (*Marina Appatschiza, Jera Apatziza*).⁶⁰¹

Za zdaj imamo premalo podatkov, da bi lahko Slomškovega pradedu Jakoba Apata uvrstili v katero koli družino Apat. Še najbolj verjetno se zdi in bi bilo glede na znana dejstva povsem mogoče, da se je sredi osemdesetih let 17. stoletja rodil kot sin (tržana) Pavla in Marije, rojene Aurberger, ki sta drug za drugim umrla v letih 1704 in 1705. Tržanski status očeta Pavla in podedovana posest v trgu bi bila dobra podlaga za Jakobov sprejem med polnopravne tržane, za kar so praviloma zahtevali še poročenost. Ta pogoj je Jakob najverjetneje izpolnil v začetku leta 1716, nemara tik pred preselitvijo na posest v Družmirje, kupljeno ali podedovano, če se ni tja priženil. Ker je domačija ležala ravno še znotraj trškega pomirja, je tem lažje upravičil preselitev na hubo, ki je bila sicer podložna gospostvu Velenje. Hipotezo o Jakobu, tržanskem sinu iz Šoštanja, bo treba še potrditi, kar ne bo šlo brez novih, še neznanih virov, za katere je vprašanje, ali sploh obstajajo.

Gotovo pa je eno. Škof Slomšek, ki je pred nastopom škofovske službe kratek čas služboval kot celjski opat (1846),⁶⁰² je imel med predniki kar nekaj (generacij) »opatom«, najsi je za to vedel ali ne. **Priimek Apat**, danes v Šaleški dolini z naglasom na prvem zlogu – Ápat, namreč pomeni opata, kot je dokumentirano že v slovenski protestantski književnosti od leta 1557 dalje,⁶⁰³ tj. v času intenzivnega nastajanja slovenskih priimkov. Kot smo videli, prve šaleške Apate srečamo v urbarju gospostva Šoštanj iz leta 1575, in sicer v Aninem rodnem Družmirju, Ravnah in Lokovici, treh sosednjih naseljih Šoštanja, medtem ko v urbarju iz leta 1498 tega in številnih drugih priimkov še ni. V letih pred drugo svetovno vojno je bil priimek Apat na Slovenskem najpogostejši v okraju Šmarje pri Jelšah, sledili so okraji Celje-okolica, Slovenj Gradec, ki je zajemal tudi Šaleško dolino, in kot

⁶⁰⁰ Prav tam, M 1693–1757.

⁶⁰¹ Župnijski arhiv Šoštanj, bratovščinska knjiga 1670–1741 in status animarum 1779–1792, s. p.

⁶⁰² Kovačič, *Božji služabnik*, str. 166–168.

⁶⁰³ Ahačič et al. (ur.), *Besedje slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*, str. 38; Ahačič et al. (ur.), *Slovar slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*, str. 97.

Jacobus Apat	60
Jacobus Apat	12
Jacobus Apat	30
Jacobus Apat	20

Družina Jakoba Apat ob ljudskem štetju 1754 (NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 116/2, župnija Šoštanj, 4. 2. 1754, s. p.).

zadnji Maribor-desni breg.⁶⁰⁴ Danes (2023) je zelo redek, s skupno 74 nosilci, najpogosteje zastopanimi v savinjski in koroški regiji.⁶⁰⁵ Tako kot pri priimkih Kaplan, Prošt, Škof ali Papež gre za tip priimka, ki je nastal na osnovi vzdevka iz občnega poimenovanja v cerkveni hierarhiji, in sicer po taki ali drugačni povezavi z nosilci, lahko šaljivi ali povsem naključni.⁶⁰⁶ Takšna vez bi lahko bilo podložništvo kakšnemu samostanu ali povezanost s Cerkvijo in duhovniki nasploh.

Vrnimo se k družini Slomškovih prastaršev Jakoba in Jere Apat iz Družmirja. Iz podatkov ljudskega štetja leta 1754⁶⁰⁷ izvemo o njej naslednje. S 60-letnim Jakobom in njegovo 50-letno ženo Jero so tedaj živeli samo še trije otroci: 20-letna Uršula, 14-letna Jera in 12-letni Jakob, ter dva hlapca in dekla. Razen pri Uršuli (roj. 1734), ki je tisto leto res dopolnila 20 let, je starost vseh članov Apatove družine podcenjena: pri Jeri (roj. 1737) za tri leta, pri Jakobu (roj. 1739) za pet ter nesporno tudi pri zakoncih Jakobu in Jeri. Slednja bi se potemtakem rodila leta 1703 ali 1704, kar pomeni, da bi ji bilo pri prvem porodu konec leta 1716 komaj 12 ali 13 let. Zanesljivejši sta navedbi starosti zakoncev ob smrti. Kot smo videli, bi se Jakob rodil okoli leta 1683, Jera pa okrog leta 1702, a raje nekoliko prej.

O njuni številni družini vemo pravzaprav malo. Zakoncema je sedem otrok ali več kot polovica pomrlo v zgodnjem otroštvu, starih od dobrega leta do manj kot šest let.⁶⁰⁸ O hčerki Mariji (roj. 1733) je vpis krsta sploh edini vir. Njene smrti

⁶⁰⁴ Bezljaj, *Začasni slovar*, str. 9.

⁶⁰⁵ <https://www.stat.si/imenarostva#/names?lastname=Apat> (dostop 15. 3. 2023).

⁶⁰⁶ Keber, *Leksikon priimkov*, str. 41.

⁶⁰⁷ NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 116/2, župnija Šoštanj, 4. 2. 1754, s. p.

⁶⁰⁸ Vsi zgodaj umrli otroci so v mrliški matici navedeni kot otroci Jakoba Apat. Prvorojenka Nežo so pokopali 23. aprila 1722, mrliška knjiga ji daje šest let. Drugorojenka Marija je preminila 12. februarja 1720, po mrliški matici stara eno leto, dejansko pa dobri dve. Jožef je umrl pri enem letu in bil pokopan 5. maja 1721. Jurij, ki mu mrliška matica daje šest let, imel

kot neporočene ni mogoče najti v šoštanjskih mrliških maticah, ob ljudskem štetju leta 1754 pa je ni bilo več doma, kar pomeni, da se je najverjetneje pred tem poročila. Šoštanjka poročna matica je za ta čas žal izgubljena. Od mlajših treh otrok, ki so omenjenega leta popisani pri starših, pa ni znana edinole usoda hčerke Uršule, ki prav tako kot Marija ni umrla v domači župniji pod dekliškim priimkom. Zelo verjetno se je omožila pred letom 1771, ko se spet začnija vrsta poročnih knjig. Tudi ko so istega leta začeli v krstno matico vpisovati dekliške priimke mater, prva leta sicer precej neredno, ni med materami nobene, ki bi se pred poroko pisala Apat in bi bila identična s katero od Jakobovih in Jerinih hčera, z Marijo, Uršulo ali Jero.⁶⁰⁹

Od šestih Apatovih otrok, ki niso umrli v otroštvu, poznamo tako nadaljnje življenjske usode štirih: Ane (roj. 1726), Jere (roj. 1737), Andreja (roj. 1724) in Jakoba (roj. 1739). O Ani, poročeni Slomšek, in njeni družini bo govor v drugem podpoglavju.

Jero (roj. 1737) je bilo mogoče izslediti na podlagi dekliškega priimka (*nata Appat*) v zapisniku duš leta 1779 in 1780, v katerem je izpričana kot žena Martina Rozmana ali Klančnika v trgu Šoštanj št. 7. Prvo leto ji zapisnik daje 45 let in naslednje leto 46,⁶¹⁰ kar povsem ustreza času rojstva hčerke Jakoba in Jere Apat, edine okoli leta 1737 rojene Jere Apat.⁶¹¹ Z leto dni starejšim možem Martinom, ki po vsem sodeč ni izviral iz šoštajske župnije,⁶¹² nista imela otrok.⁶¹³ 52-letni »gospod«⁶¹³ Martin Rozman, po domače Klančnik (*vulgo Klanznig*), je umrl 28.

pa jih je dobrih pet, je bil pokopan 29. aprila 1728. Jožef, drugi s tem imenom, je ob pokopu 14. decembra 1730 vpisan brez osebne imena in star dve leti, v resnici pa je bil malce mlajši. Prazen je tudi prostor za ime pri sinu Jakoba Apata, pokopanem 15. septembra 1732, ko naj bi mu bilo dve leti in pol; gre lahko samo za Sebastjana Jožefa, tedaj starega 20 mesecev. Najmlajšega Antona so odnesli na župnijsko pokopališče 10. septembra 1744, ko je imel dobro leto. NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, M 1693–1757, s. p.

⁶⁰⁹ NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1771–1793.

⁶¹⁰ V zapisniku duš je možev priimek prvo leto zapisan kot Klančnik (*Klanznig*), nad njim pa je dopisano: po domače Rozman (*v. Rosmann*). Naslednje leto je Martin vpisan kot Rozman (*Rofmann*). Leta 1779 naj bi mu bilo 46 let in naslednje leto 47, torej eno leto več kakor ženi (Župnijski arhiv Šoštanj, bratovščinska knjiga 1670–1741 in status animarum 1779–1792, s. p.).

⁶¹¹ 21. marca 1753 jo še neporočeno 16-letnico srečamo kot krstno botro: *Gertrude D. Jacobi Appat filia* (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1742–1757, pag. 158).

⁶¹² Ne enega ne drugega priimka ni bilo v župniji ob ljudskem štetju 1754 (NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 116/2, župnija Šoštanj, 4. 2. 1754, s. p.).

⁶¹³ Nobenega otroka ni ne v zapisniku duš, kjer najdemo samo pet njenih poslov in gostača (Župnijski arhiv Šoštanj, bratovščinska knjiga 1670–1741 in status animarum 1779–1792, s. p.), ne v krstnih maticah (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1743–1757, R 1758–1770, R 1771–1793). V Jerini drugi poročni pogodbi z Valentinom Jeretinom z dne 3. aprila 1789 je izrecno

decembra 1782,⁶¹⁴ nakar se je 49-letna vdova Jera 12. avgusta 1783 omožila z Valentinom Jeretinom, sinom pokojnega Jerneja, ki je bil tedaj v službi pri usnjarju Antonu Zorku v Celju; kot ena od poročnih prič je v poročni matici naveden njen brat Andrej Apat.⁶¹⁵ Možev celjski priimek in službovanje v mestu ob Savinji sta privedla do ugotovitve, da je bil krščen 13. februarja 1758 v Celju kot sin Jerneja in Eve Jeretin,⁶¹⁶ kar pomeni, da se je Jera drugič poročila z več kot 20 let mlajšim moškim.

Iz zemljiške knjige trga Šoštanj, uvedene ravno med smrtjo Jerinega prvega moža in njeno vnovično poroko,⁶¹⁷ je razvidno, da je kot naslednica svojega pokojnega soproga posedovala poleg hiše v trgu vrsto nepremičnin v skupni vrednosti 908 goldinarjev.⁶¹⁸ Prav mogoče je, da je Jera po očetu Jakobu podedovala njegovo posest v trgu, ki jo poznamo iz štiftnega registra in terezijanskega katastra sredi 18. stoletja. V jožefinskem katastru namreč med posestniki ni nobenega Apata, ampak samo Jerin drugi mož Jeretin z zelo lepo posestjo, veliko dobrih 14 oralov, od tega s polovico njiv.⁶¹⁹ Zemljiška knjiga pravi, da jo je Jera podedovala po svojem prvem možu, kar pa ne pomeni, da v celoti, ampak bi lahko šlo za pred tem združeno posest obeh zakoncev. Da je bila Jera Jeretin nedvomno istovetna s Slomškovo staro teto, potrjuje njena nova poročna pogodba iz leta 1789, ki je nadomestila prejšnjo izpred šestih let, zdaj razveljavljeno. Jera se namreč v novi pogodbi, vpisani v zemljiško knjigo, v prvi osebi naslavlja kot rojena Apat iz Družmirja in omenja brata Jakoba Apata iz iste vasi.⁶²⁰ Pogodba med drugim priča o odnosih v Apatovi rodbini. Jera in njen drugi mož Valentin Jeretin sta svoj poročni dogovor spremenila »iz utemeljenih razlogov«, in sicer tako, da za njima ne bo dedoval nihče od sorodnikov. Jera po lastnih besedah od svojega sorodstva ni nikoli doživela nič dobrega (*kein Gutthat*), ampak naj bi jo brat Jakob oškodoval pri njenih terjatvah, tako da je utrpela znatno škodo. Zato

zapisano, da nima otrok in da jih glede na svoja leta ne more več pričakovati (SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Trg Šoštanj, knj. 1210, zemljiška knjiga trga Šoštanj A, pag. 165).

⁶¹⁴ NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, M 1771–1824, s. p.

⁶¹⁵ Prav tam, P 1771–1824, pag. 41.

⁶¹⁶ NŠAM, Župnija Celje – Sv. Danijel, Matične knjige, R 1752–1772, pag. 116.

⁶¹⁷ Trško zemljiško knjigo so začeli voditi leta 1782 ali 1783 (Golec, Šoštanj v stoletjih, str. 455).

⁶¹⁸ SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Trg Šoštanj, knj. 1210, zemljiška knjiga trga Šoštanj A, pag. 11.

⁶¹⁹ SI AS 1010, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 302, Okrajna gosposka Šoštanj, št. 7, davčna občina Šoštanj, subreparticijski izvleček, s. d. [1789], pag. 4–5; prim. Golec, Šoštanj v stoletjih, str. 455.

⁶²⁰ SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Trg Šoštanj, knj. 1210, zemljiška knjiga trga Šoštanj A, pag. 164 in 165.

sorodniki po njej ne bodo dobili ničesar, ampak je za dediča imenovala moža, pri čemer si je pridržala 400 goldinarjev za maše in druga volila; enako je storil tudi soprog Valentin Jeretin.⁶²¹ Zakonca sta potem še nekaj let živela v Šoštanju, kjer ju do leta 1795 srečujemo kot krstna botra in tržana,⁶²² nakar sta se preselila v Valentinovo rodno Celje. Lastnik njune hiše in posesti v Šoštanju je postal tržan in trški svetnik Franc Mertl,⁶²³ ki je bil tudi sopodpisnik njune spremenjene poročne pogodbe.⁶²⁴ V Celju, natančneje v Predmestju št. 192, je Jera v starosti 62 let umrla že 16. februarja 1797 za prisadom kot posledico »ostrih sokov«.⁶²⁵ Valentin, ki se je še isto leto vnovič poročil, tokrat z veliko mlajšo izbranko,⁶²⁶ je živel še dobra tri desetletja in preminil v 71. letu 21. aprila 1828 v Graškem predmestju št. 7 za starostno oslabeledostjo.⁶²⁷ Družino je preživel kot gostilničar. Njegov sin iz drugega zakona je bil znani celjski tiskar in začetnik tamkajšnjih slovenskih gledaliških iger Janez Krstnik Jeretin (1803–1853), ki je med drugim izdal Slomškova molitvenika za šolarje *Angel* in *Sv. opravilo* (oboje 1846), njegov pastirski list *Svetla resnica v zmešani svet* in *Drobtinice* (oboje 1848).⁶²⁸

Jerinega brata in Slomškovega najstarejšega starega strica **Andreja Apata** (roj. 1724) najdemo ob ljudskem štetju leta 1754 kot 28-letnega tržana in krčmarja (*burger vnd Leithgeb*) v trgu Velenje, kjer je prebival z 20-letno ženo Elizabeto

⁶²¹ Prav tam, pag. 164–167.

⁶²² Izmenično in skupaj sta botrovala otrokom iz družin Scharner in Vošnjak, zadnjič skupaj 26. januarja 1795 otroku Leopolda in Ane Scharner ter 29. avgusta istega leta Valentin sam otroku Mihaela in Uršule Vošnjak (Župnijski arhiv Šoštanj, Matične knjige, R 1787–1804, fol. 2, 6, 11, 13, 15 in 16). Otrokom zakoncev Vošnjak so od leta 1797 botrovali drugi botri (prav tam, fol. 20, 24, 28, 30).

⁶²³ Trška zemljiška knjiga molči o načinu prenosa lastništva na Mertla (SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Trg Šoštanj, knj. 1210, zemljiška knjiga trga Šoštanj A, pag. 11–12). V naslednji zemljiški knjigi najdemo kot lastnika že Jurija Mertla, ki mu je posest leta 1808 izročil oče Franc (prav tam, knj. 1207, Trg Šoštanj, zemljiška knjiga, pag. 11). V hiši št. 7 je 11. februarja 1799 umrla 14-letna hči Franca Mertla (Župnijski arhiv Šoštanj, Matične knjige, M 1787–1804, s. p.), ki je bil najverjetneje že tedaj lastnik oziroma vsaj najemnik.

⁶²⁴ SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Trg Šoštanj, knj. 1210, zemljiška knjiga trga Šoštanj A, pag. 165.

⁶²⁵ Mrliška matica ji pripisuje ustrežno starost 62 let (NŠAM, Župnija Celje – Sv. Danijel, Matične knjige, M 1784–1807, pag. 153).

⁶²⁶ 38-letni Valentin Jeretin iz Predmestja št. 192 je 24. julija 1797 v Celju popeljal pred oltar 22-letno Marijo Ano Hofbauer (prav tam, P 1769–1804, pag. 155).

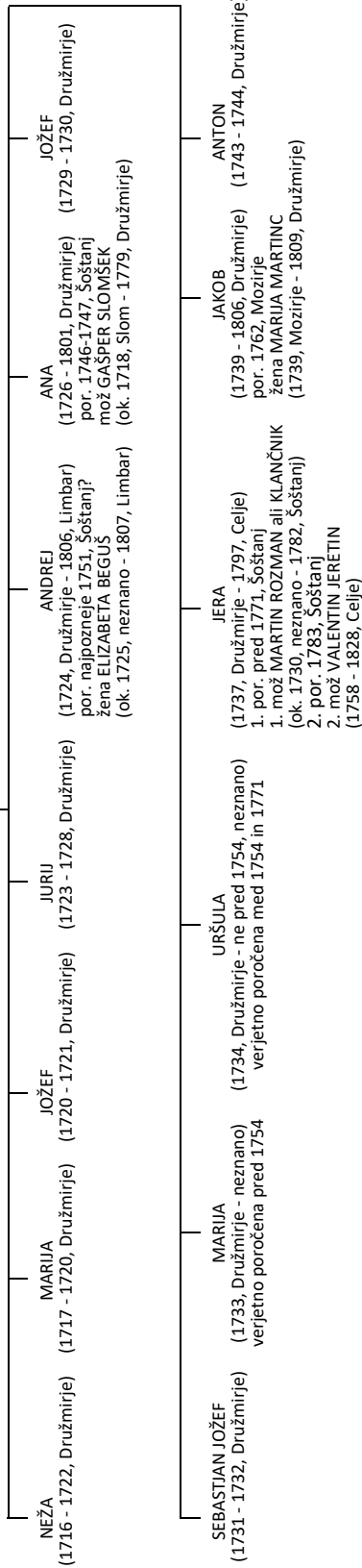
⁶²⁷ Prav tam, M 1808–1834, pag. 241.

⁶²⁸ Grafenauer, Jeretin Janez Krst., str. 406. – O poklicni dejavnosti Valentina Jeretina in njegovem sorodstvenem razmerju z Janezom Krstnikom: NŠAM, Župnija Celje – Sv. Danijel, Matične knjige, R 1801–1817, pag. 109–110.

DRUŽINA JAKOBA IN JERE APAT

JAKOB APAT 1716, Šoštanj? JERA N.

(ok. 1683, Šoštanj? - 1768, Družmirje) (ok. 1700, župnija Šoštanj? - 1758, Družmirje)

in dveletnim sinom Jožefom (*Joßl*), s hlapcem, pastirjem in deklo.⁶²⁹ Popis hiš iz istega leta ga tako kot druge Velenjčane navaja brez poklica in kot lastnika prve od 21 hiš v malem velenjskem trgu, ki so vse spadale pod gospodstvo Velenje.⁶³⁰ Andrej in Elizabeta, o kateri pri krstu zadnjega otroka (1776) izvemo, da se je kot dekle pisala Beguš (*Begessin*), sta se poročila neznano kje, vsekakor ne v župniji Škale,⁶³¹ ampak prejkone v Andrejevi domači župniji Šoštanj, za katero iz tega časa ni ohranjena poročna matica. V trgu Šoštanj je namreč sredi stoletja izpričana tržanska družina Beguš,⁶³² vendar se Elizabeta potrjeno ni rodila v šoštanjski župniji ali vsaj s tem priimkom ne, saj ga v letih okoli njenega rojstva ni zaslediti,⁶³³ v trgu je sicer izpričan že sto let prej.⁶³⁴ Je pa bil Andrej Apat z Beguševo hišo povezan prek botrstva gostaškemu krščencu,⁶³⁵ kar prejkone kaže, da je živel v isti hiši in da je bila vdova Eva Beguš, posestnica po štiftnem registru iz leta 1748,⁶³⁶ njegova tašča ali ženina starejša sorodnica. To bi tudi pojasnilo,

⁶²⁹ NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 118/7, župnija Škale, s. d. (1754), s. p.

⁶³⁰ StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe I, Häuserzählung 1754, K 20, H 75, CK, Nr. 240 (Herrschaft Wöllan), i. 5. 1754.

⁶³¹ NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, P 1721–1773.

⁶³² Po ljudskem štetju iz leta 1754 je imel 50-letni tržan Jakob Beguš (*Wegusch*) 40-letno ženo Marijo in tri majhne otroke (NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 116/2, župnija Šoštanj, 4. 2. 1754, s. p.; prim. Golec, Trg Šoštanj, str. 484). Popis hiš iz istega leta ga navaja kot gospodarja hiše in gostača (*Inwohner*) (StLA, Laa. A., Antiquum I, Häuserzählung 1754, K 19, Heft 71, Nr. 185, 18. 4. 1754; prim. Golec, Šoštanj v stoletjih, str. 453). Takšni oznaki se sicer izključujeta, vendar postaneta razumljivi ob podatku, da je žena Marija ob ljudskem štetju leta 1754 imela 72-letno ovdovelo mater Evo, ki jo v trškem štiftnem registru iz leta 1748 najdemo kot posestnico Evo Beguš (*Eua Weguschin*) (StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe II, Stiftregister, Band 46/534, Stiftregister Markt Schönstein 1748, pag. 14). Nedvomno je pri njej živela gostaška družina, katere otrok je bil krščen prvega dne leta 1749 (*incolae apud Weguschin*) (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1742–1757, pag. 90). Jakob Beguš se je potemtakem k hiši priženil in prevzel ženin priimek. Vendar v šoštanjski krstni matici ni mogoče najti nobenega od njegovih treh otrok, ki naj bi bili leta 1754 stari osem, pet in eno leto. Najmlajša, enoletna Marija, se morda skriva pod priimkom Zelen, medtem ko drugih otrok s tem priimkom ni. 30. maja 1753 je bila krščena Marjeta Katarina, hči Jakoba in Marije Zelen (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1742–1757, pag. 162). Kot kaže, sta se Jakob in Marija Zelen oz. Beguš šele pred kratkim priselila v Šoštanj k Marijini materi Evi.

⁶³³ Prim. NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1719–1742.

⁶³⁴ Golec, Šoštanj v stoletjih, str. 438–439; StLA, A. Schönstein, Herrschaft und Markt, K 2, H 17, Urbar Schönstein, s. a., pag. 225.

⁶³⁵ »Gospod« Andrej Apat je 6. maja 1754 botroval krščencu Urbana in Jere »in fundo Wegusch« (prav tam, pag. 177). Njegova sestra Jera, hči »gospoda« Jakoba Apata, je bila leto prej, 21. marca 1753, botra otroku istih zakoncev, gostačev pri Begušu (*inquilini in fundo Wegusch*) (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1742–1757, pag. 158).

⁶³⁶ Gl. op. 632.

zakaj je leta 1754 v hiši gospodaril Evin drugi zet,⁶³⁷ Andrej in Elizabeta pa sta se najpozneje v začetku istega leta znašla v Velenju.⁶³⁸

Zakonca Andrej in Elizabeta Apat sta sprva živela v šoštanjski župniji, kjer se jima je rodil najstarejši sin Jožef (1752),⁶³⁹ nato pa v malem velenjskem trgu v župniji Škale, kjer je med letoma 1754 in 1776 prišlo na svet še 13 otrok. Andrej Apat je pri njihovih krstih večkrat označen kot tržan (*civis*) in enkrat tudi kot gospod (*dominus*), njegovo domovanje pa je po hišnem oštevilčenju (1770) imelo številko 16.⁶⁴⁰ Od skupno 14 Andrejevih otrok jih je šest umrlo v otroštvu.⁶⁴¹

Zgodba Slomškovega starega strica Andreja Apata je zanimivejša, ker poznamo zemljiško knjigo gospostva Velenje in posesti Limbar. Postal je namreč mali graščak v Limbarju, dvorcu nad Pesjem pri Velenju, kjer je preživel tudi zadnja desetletja življenja. Hišo v velenjskem trgu, t. i. Kotnikov oštat, na katero je bila vezana pravica do vinotoča in mesarske obrti, je leta 1777 ob poroki hčerke Marije prepustil zetu Janezu Svetelu.⁶⁴² Od leta 1760 je imel Andrej v trgu še eno nepremičnino, in sicer oštat s kovaško pravico. Kupil ga je od Jerneja Kozarja in ga leta 1789 izročil sinu Juriju, ki je bil duhovnik, ta pa leta 1809 omenjeni sestri

⁶³⁷ Gl. prav tam.

⁶³⁸ NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 118/7, župnija Škale, s. d. (1754), s. p. – Glede na datum krsta Elizabete Slomšek 19. november 1753 in navedbo v popisu duš, da je stara deset tednov, je nedatirani popis mogoče okvirno datirati v konec januarja 1754.

⁶³⁹ Sin Jožef je bil rojen in krščen 27. februarja 1752 (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1742–1757, pag. 143).

⁶⁴⁰ V škalski župniji rojeni otroci so si sledili takole: Martin (roj. in kršč. 9. novembra 1754), Elizabeta (roj. 9. in kršč. 10. novembra 1755), Jurij (roj. in kršč. 19. aprila 1758), Marija (roj. in kršč. 3. februarja 1761), Ana (roj. in kršč. 1. maja 1764), dvojčka Matija in Jurij (roj. in kršč. 19. februarja 1765), Franc (roj. in kršč. 3. marca 1766), Terezija (roj. 6. in kršč. 7. avgusta 1768), Jernej (roj. in kršč. 7. avgusta 1771), dvojčka Jožef in Jera (roj. in kršč. 13. marca 1775) in Ana (roj. in kršč. 31. oktobra 1776) (NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, R 1721–1761, pag. 283, 297, 322, 338; R 1761–1790, pag. 20, 25, 32, 54, 84, 114, 127). Andrej je kot tržan označen pri krstih Terezije, dvojčkov Jožefa in Jere ter najmlajše Ane, kot gospod pa pri krstu Terezije.

⁶⁴¹ Martina so pokopali 2. januarja 1755, Jožefa 7. julija 1755, Ano 28. maja 1764, Franca 7. avgusta 1769, Jožefa na dan krsta 13. marca 1775, njegovo sestro dvojčico Jero pa enajst dni pozneje, 24. marca 1775 (NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, M 1760–1790, s. p.). V vpisu Frančeve smrti je oče Andrej označen kot gospod.

⁶⁴² V zemljiško knjigo je bila lastninska pravica za to posest (rekt. št. 2) vpisana na Andreja Apata na podlagi rektifikacijskega urbarja iz leta 1757. Po vnovični poroki hčerke Marije leta 1784 je postal lastnik njen drugi mož Franc Vizjak in nato leta 1804 njun sin Franc Vizjak, ki je posest prevzel kot dediščino po očetu. Za sinom jo je že naslednje leto podedovala vdova mati Marija in jo leta 1811 prepustila zetu Janezu Raku, možu hčerke Marije Vizjak; tedaj je posest označena kot Vizjakov oštat (SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Gospostvo Velenje, knj. 1230, zemljiška knjiga gospostva Velenje in posesti Limbar, fol. 2).

Mariji, zdaj ovdoveli Vizjak.⁶⁴³ Andrej Apat je torej živel od treh dejavnosti, od vinotoča, mesarije in kovačije, ki jo je najverjetneje oddajal v najem. Od tod tolikšni prihodki, da je lahko leta 1767 od Vincenca grofa Sauerja, lastnika gospodstva Velenje, za 700 goldinarjev kupil na preklic (*in ein widerruffliches Eigentum*) dvorec Limbar (*Lillienberger Hof*) nad Pesjem, ki je imel status dominikalne posesti in za katerega je letno plačeval 80 goldinarjev dominikalne dajatve. Po 25 letih je dvorec leta 1792 odkupil in postal nepreklicni lastnik, dajatev pa se je zmanjšala na 60 goldinarjev.⁶⁴⁴ Medtem je leta 1772 od istega grofa Sauerja kupil še dominikalni mlin v Pesju, imenovan Gornji mlin, skupaj z njivo, travnikom in gozdom.⁶⁴⁵ Obe posesti, dvorec in mlin, je leta 1796 izročil sinu Jerneju, ki pa je dvorec leta 1804 zopet odstopil očetu in obdržal samo mlin. Limbarski dvorec je bil nato konec leta 1806, dober mesec po smrti Andreja Apata, prodan na dražbi Ignacu Edvardu Mulcu za 4700 goldinarjev.⁶⁴⁶ V dvorcu (Pesje h. št. 1) sta v visoki starosti umrla tako Andrej Apat kot njegova žena. Andrej, ki mu mrliška matica 1. novembra 1806 daje 88 let, jih je imel v resnici 82, kolikor jih matica pripisuje ženi Elizabeti, umrli 9. aprila 1807, nekaj mesecev za njim.⁶⁴⁷

Po jožefinskem katastru je posest Andreja Apata iz Pesja št. 1 leta 1789 obsegala nič manj kot 91,45 orala (51,13 hektarja), od tega 20,41 orala njiv, 27,85 orala travnikov ter 43,19 orala gozdov in pašnikov. Zemljiški donos je znašal nekaj več kot 401 goldinar, zemljiški davek pa slabih 54 goldinarjev.⁶⁴⁸ Andrej je bil tako v Šaleški dolini eden največjih posestnikov, njegovo domovanje pa prestižno.

Ta stari stric škofa Slomška, ki ga Slomšek verjetno ni nikoli videl, saj je imel ob njegovi smrti v oddaljeni Šaleški dolini komaj pet let, se je torej povzpел do

⁶⁴³ Marija je leta 1811 ob poroki hčerke Marije tudi to posest (rekt. št. 13) prepustila zetu Janezu Raku (prav tam, fol. 13). Po franciscejskem katastru iz leta 1825 so stavbe Janeza Raka, po domače Vizjaka, stale raztreseno med trškim jedrom in Pako; Rak je bil sicer kmet v Stari vasi h. št. 15 (SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, zapisnik stavbnih parcel, 20. 4. 1826; mapni list IV).

⁶⁴⁴ Rekt. št. 148 1/2, pozneje spremenjena v domin. št. 43 (SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Gospodstvo Velenje, knj. 1230, zemljiška knjiga gospodstva Velenje in posesti Limbar, fol. 166; knj. 1233, zemljiška knjiga za dominikaliste, fol. 181).

⁶⁴⁵ Dom. št. 42 (SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Gospodstvo Velenje, knj. 1233, zemljiška knjiga za dominikaliste, fol. 177).

⁶⁴⁶ Prav tam, knj. 1230, zemljiška knjiga gospodstva Velenje in posesti Limbar, fol. 177 in 181.

⁶⁴⁷ NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, M 1790–1829, pag. 50 in 51. – Elizabetina starost je vsekakor previsoka, saj bi imela pri rojstvu trinajstega otroka že 51 let.

⁶⁴⁸ SI AS 1110, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 379, Okrajna gosposka Velenje, št. 15, davčna občina Velenje-trg, subreparticijski izvleček, 24. 9. 1789, pag. 9–10.

Velenje po Vischerjevi *Topografiji Štajerske*, 1681 (Vischer, *Topographia Ducatus Stiriae*, sl. 141).

gospodarja dvorca s precej obsežno dominikalno zemljo, ne da bi bil tudi zemljiški gospod s podložniško posestjo.⁶⁴⁹ Še več, kot je razvidno iz zemljiške knjige velenjskega gospodstva, je njegov sin Jurij, ki mu je oče izročil enega od obeh oštатов v trgu Velenje, postal duhovnik.

⁶⁴⁹ Ker je bila posest Limbar (Gut Lilienberg) združena z gospodstvom Velenje, najdemo v literaturi zanjo vedno iste lastnike kot za velenjsko gospodstvo (Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 211; Stopar, *Grajske stavbe*, str. 51), prezrto pa je ostalo dejstvo, da je sama gosposočinska stavba z dominikalno posestjo že leta 1792 dokončno prešla v druge roke, v last Andreja Apata. Domoznanec Franc vitez Gadolla, potomec J. V. Valvasorja, je v svojem rokopisnem opisu Limbarja sredi 19. stoletja zapisal: »Nepomembna zgradba med Velenjem in Šoštanjem, last kmeta [izbrisano ime] in kot gosposočina združena z Velenjem« (Gadolla, *Prispevki k topografiji*, str. 118). Ignac Edvard Mulc, ki je dvorec s pritklinami leta 1806 kupil na dražbi, ga je leta 1808 izročil ženi Mariji, ta pa leta 1814 prodala Jožefu Mauserju (SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Gospodstvo Velenje, knj. 1233, zemljiška knjiga za dominikaliste, fol. 181). Mauserja najdemo kot lastnika v franciscejskem katastru leta 1825, ki ponuja prvi natančen pregled obsega limbarske posesti. Poleg dvorca, še ene stanovanjske stavbe in petih gospodarskih poslopij je obsegala približno 82 oralov in pol (47 hektarjev) pretežno sklenjenih zemljišč, od tega 41 oralov gozda, 10,6 oralov njiv, 21,5 oralov travnikov, 2,7 oralov sadovnjakov in 6,5 oralov pašnikov (SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 546, k. o. Velenje, zapisnik zemljiških parcel, 20. 4. 1826; zapisnik stavbnih parcel, 20. 4. 1826; mapna lista I in III). – Limbarski dvorec, nazadnje v rokah velenjskega premogovnika, so porušili leta 1997. Za informacijo, pridobljeno 13. februarja 2023, se iskreno zahvaljujem dr. Tonetu Ravnikarju.

Jurij Apat, bratranec Slomškovega očeta Marka, tri leta starejši od njega, se je rodil 19. aprila 1758 v Velenju⁶⁵⁰ in bil posvečen v duhovnika 26. decembra 1782 v Ljubljani, kamor je tedaj še spadala njegova rojstna župnija Škale.⁶⁵¹ Po jožefinski preureditvi škofijskih meja (1785) je ostal na Štajerskem in kot duhovnik lavantinske škofije služboval po različnih župnijah.⁶⁵² Najdlje ga srečujemo v Dravski dolini, od leta 1796 do 1808 kot vikarja v Vuzenici, kjer je bil njegov pranečak Anton Martin Slomšek pozneje nadžupnik (1838–1844), in nato od 1808 do 1817 kot kurata v sosednjem Vuhredu.⁶⁵³ Povsem samostojno župnijo, majhno in mlado, je dobil šele v svojem 60. letu. Od leta 1818 do smrti je opravljal službo župnika v Sv. Štefanu pri Žusmu,⁶⁵⁴ tj. blizu Slomškovih krajev, in tam umrl 6. marca 1826 za prisadom, star 68 let.⁶⁵⁵ Anton Martin Slomšek, ki je bil tedaj mlad kaplan, je nedvomno vedel za tega očetovega bratranca, edinega živečega duhovnika v svojem sorodstvu. Bilo bi tudi zelo nenavadno, če se nikoli ne bi srečala. Ne nazadnje je Slomšek 26. septembra 1824, poldrugo leto pred Apatovo smrtjo, obhajal novo mašo v Olimju, sosednji župniji župnije Sv. Štefana.⁶⁵⁶

Drugi Slomškov stari stric **Jakob Apat ml.** (roj. 1739) je nasledil očetovo posest v Družmirju in po moški strani edini nadaljeval Apatov rod v šoštanjski župniji. Kot smo videli, je bila njegova žena Marija hči mozirskega tržana Gašperja Martinca, poročila pa sta se 25. januarja 1762 v nevestinem domačem Mozirju. Ženin Jakob je v poročni matici označen kot sin gospoda Jakoba Apatata, šoštanjkega tržana, in pokojne Jere.⁶⁵⁷ Nevesta Marija je bila torej iz tržanske

⁶⁵⁰ NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, R 1721–1761, pag. 322.

⁶⁵¹ V ordinacijskem zapisniku ljubljanske škofije je ob mašniškem posvečenju označen kot »Georgius Appath, Styrys, Scallensis, dioecesis Labacensis« (Volčjak, *Ordinacijska protokola*, str. 103).

⁶⁵² SI PAM/1537 Slekovec Matej, Kartoteke: duhovniki 18. stoletje, karton št. 63; NŠAM, Dekanijski šematizmi, šk. 1, Alte Dekanate, pag. 1, 5, 23, 32, 89, III in 132.

⁶⁵³ Mravljak, *Nadžupnija in dekanija Vuzenica*, str. 51 in 85.

⁶⁵⁴ NŠAM, Župnija Sv. Štefan pri Žusmu, Matične knjige, R 1813–1831, fol. 9–43.

⁶⁵⁵ Prav tam, M 1789–1831, fol. 75. Prim. NŠAL 580, Zapuščina Viktor Kragl, šk. 1, Duhovniki lavantinske škofije, umrli 1789–1928, pag. 2.

⁶⁵⁶ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 41.

⁶⁵⁷ NŠAM, Župnija Mozirje, Matične knjige, P 1733–1769, s. p. – Ena od poročnih prič je bil Tomaž Švab, šoštanjski trški sodnik. – Do matičnega zapisa o poroki je privedla navedba v šoštanjskem zapisniku duš iz leta 1779, da Marija izvira iz Mozirja, pri letih 1781–1784 pa je naveden njen dekliski priimek Martinc (Župnijski arhiv Šoštanj, bratovščinska knjiga 1670–1741 in status animarum 1779–1792, s. p.).

Vas Družmirje je danes pod gladino Družmirskega ali Šoštanjskega jezera (foto: B. Golec, marec 2023).

hiše, rojena 4. maja 1739 Gašperju in Neži Martinc.⁶⁵⁸ Zakoncema Apat se je med letoma 1762 in 1776 v Družmirju (od leta 1770 hišna št. 14) rodilo sedem otrok, pri krstih katerih je oče Jakob v krstnih maticah dvakrat označen kot gospod (1770 in 1773). To skoraj brez dvoma kaže, da je tudi on pridobil šoštanjske tržanske pravice, vsekakor pa je moral biti ugleden mož. Leta 1770 rojeni hčerki, ki je dobila kar tri krstna imena, sta, denimo, šla za krstna botra velenjski gosposčinski upravitelj Janez Ziegler in njegova žena.⁶⁵⁹

O njegovi poslovni povezanosti s svakom Gašperjem Slomškom, škofovim

⁶⁵⁸ NŠAM, Župnija Mozirje, Matične knjige, R 1731–1753, s. p. – Ljudsko štetje leta 1754 označuje Gašperja Martinca kot 50-letnega krojača in mozirskega trškega svetnika, hčerko Marijo pa kot 14-letnico (NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 119/6, župnija Mozirje, 4. 2. 1754).

⁶⁵⁹ Otroci so si sledili takole: Barbara (roj. in kršč. 3. decembra 1762), dvojčka Jera in Jožef (roj. in kršč. 13. marca 1766), Gregor (roj. in kršč. 7. marca 1768), Antonija Marija Elizabeta (roj. in kršč. 25. maja 1770), Helena (roj. in kršč. 14. februarja 1773) in Jožefa (roj. in kršč. 21. februarja 1776) (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1758–1770, pag. 78, 135, 165 in 207; R 1771–1790, pag. 24 in 53). Dekliški priimek matere je naveden samo v vpisu krsta predzadnjega otroka, a napačno kot Mulej. V mrliški matici je vpisan še en Jakobov otrok, Neža, ki naj bi ji bilo ob smrti 6. avgusta 1764 tri leta (prav tam, M 1758–1770), vendar krsta otroka s tem imenom ni. Ob otrokovem rojstvu leta 1761 starša tudi še ne bi bila poročena. Dejansko gre za prvorojenko Barbaro, ki je ob smrti štela le leto in osem mesecev.

dedom, govori zemljiška knjiga velenjskega gospostva. Jakob je namreč leta 1768 v domačem Družmirju od Jakoba Škorjanca kupil polovično hubo in jo naslednje leto prodal Gašperju.⁶⁶⁰ Sam je tedaj ravno postal očetov naslednik. Dobro leto po poroki, leta 1763, je po navedbi v zemljiški knjigi od očeta Jakoba st. najprej prevzel oštata v uradu Družmirje.⁶⁶¹ Po očetovi smrti so mu leta 1769 prepisali še Apatovo celo hubo, ki jo je oče dotlej užival po zakupnem pravu in jo je Jakob ml. zdaj dobil kot kupnopravno posest.⁶⁶² V zemljiški knjigi sta pri oštatu dve napaki. Ni mogoče, da bi ga že leta 1777 po očetu Jakobu Apatu ml. podedoval njegov sin Gregor,⁶⁶³ saj mu je bilo tedaj komaj devet let, oče pa ni umrl, ampak je živel še skoraj tri desetletja. Je pa Gregor resnično prevzel očetovo hubo in očitno tudi oštata, brž ko je bilo mogoče, na podlagi kupnega pisma jeseni 1788, star komaj dvajset let. Zemljiški knjigi je dodan listek, ki kratko pojasnjuje dogajanje v tistem času. Ker je Jakob Apat odstopil gospodarjenje (*die Wirtschaft abgetreten*), je posest najprej prevzela žena Marija in za njo sin Gregor.⁶⁶⁴ Ta je ostal gospodar do leta 1828, ko je obe posesti, hubo in oštata, prepustil sinu Gregorju Apatu ml.⁶⁶⁵ Zemljiška knjiga tako ponuja odgovor na vprašanje, zakaj Apatova posest v jožefinskem katastru ni vodena pod Jakobovim imenom, ampak okoli leta 1787 pod Marijinim in leta 1789 pod Gregorjevim. Posest Gregorja Apat iz Družmirja št. 14 je obsegala 16,06 orala zemljišč (9,15 hektarja), od tega 5,63 orala njiv, 3,87 orala travnikov ter 6,56 orala pašnikov in gozda.⁶⁶⁶ Pač pa je imel Jakob po katastru 3,47 orala zemlje v sosednji občini Lokovica, od tega 1,79 orala njiv, 0,43 orala travnikov in 1,24 orala gozda,⁶⁶⁷ a je v parcelniku za vse parcele kot posestnica navedena Marija.⁶⁶⁸ Pri tej posesti gre nedvomno za slabo polovico hube, ki jo je v uradu Lokovica imel že Jakobov oče Jakob Apat st. sredi 18. stoletja, o čemer je bil govor zgoraj. Nasprotno pa v osemdesetih letih 18. stoletja ni bila v Jakobovih rokah posest v trgu Šoštanj,

⁶⁶⁰ SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Gospostvo Velenje, knj. 1230, zemljiška knjiga gospostva Velenje in posesti Limbar, fol. 99.

⁶⁶¹ Rekt. št. 109 (prav tam, fol. 124).

⁶⁶² Rekt. št. 100 (prav tam, fol. 115).

⁶⁶³ Prav tam, fol. 124.

⁶⁶⁴ Prav tam, fol. 115.

⁶⁶⁵ Prav tam, fol. 115 in 124.

⁶⁶⁶ SI AS 1110, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 302, Okrajna gosposka Šoštanj, št. 8, davčna občina Družmirje, napoved, s. d. (1787), pag. 96; subreparticijski izvleček, 29. 9. 1789, pag. 6-7.

⁶⁶⁷ Prav tam, fasc. 300, Okrajna gosposka Šoštanj, št. 3, davčna občina Lokovica, subreparticijski izvleček, s. d. (1789), pag. 8-9.

⁶⁶⁸ Prav tam, napoved, s. d. (1787), pag. 13-15, 46-47, 56-57.

ki jo je imel njegov oče. Pogrešamo jo tako v jožefinskem katastru kot v trški zemljiški knjigi.⁶⁶⁹

Jakob, ki mu je bilo ob uradni prodaji posesti sinu (1788) šele 49 let, očitno ni več zmogel bremen gospodarjenja, bodisi zaradi bolezní bodisi zaradi česa drugega. Kakor koli, potem ko ga prej dokaj pogosto srečujemo v vlogi krstnega botra, so se z letom 1786 za vselej končala tudi njegova botrstva.⁶⁷⁰ Umril je 29. oktobra 1806, star 67 let, dve leti in pol pred ženo Marijo, ki se je od tega sveta poslovila 30. aprila 1809, po mrliški matici stara 75 let, kolikor jih mrliška matica daje tudi Jakobu,⁶⁷¹ obema preveč. Zanimivo je, da se je sin in naslednik Gregor, ki je gospodaril že od svojega dvajsetega leta, poročil šele pri sedemintridesetih leta 1805, malo pred smrtjo obeh staršev.⁶⁷²

Kot smo videli, je Maks Goričar zapisal, da je dom Ane Apat, žene Gašperja Slomška, stal v bližini šoštanjske (šmihelske) cerkve, in to med prvimi hišami v Družmirju pred mostom čez Velunjo. Njihova posest naj bi bila v Družmirju največja in zgradbe »najodličnejše«. Po franciscejski katastrski mapi iz leta 1825, ko je tu gospodaril omenjeni Anin nečak Gregor Apat, je Apatovo domačijo (tedaj že s hišno št. 12) sestavljala ena sama zelo velika zidana zgradba, daleč največja v vasi, ki je služila hkrati za stanovanjske in gospodarske potrebe.⁶⁷³ V Družmirju so Apati živeli do začetka osemdesetih let 20. stoletja, ko se je vas dokončno izpraznila in jo je kot posledica premogovništva zalilo današnje Družmirsko ali Šoštanjsko jezero.⁶⁷⁴

O rodbini Slomškove babice Ane Apat (1726–1801) lahko na kratko povzamemo naslednje. Ana je izvirala iz gosposke kmečko-trške rodbine. Oče Jakob (ok. 1683–1768), posestnik in gostilničar v Družmirju, je imel tržanske pravice v bližnjem trgu Šoštanj, kjer se je zelo verjetno rodil kot sin tržanskih staršev. Kdo je bila njegova žena Jera, ni bilo mogoče ugotoviti. Tržan je prav tako postal njun

⁶⁶⁹ SI AS 1010, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 302, Okrajna gosposka Šoštanj, št. 7, davčna občina Šoštanj, subreparticijski izvleček, s. d. [1789]; SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Gospodstvo Velenje, knj. 1230, zemljiška knjiga gospodstva Velenje in posesti Limbar.

⁶⁷⁰ NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1771–1793, pag. 90, 97, 102, 113, 115, 133 in 178.

⁶⁷¹ Župnijski arhiv Šoštanj, Matične knjige, M 1771–1824, s. p. – Mrliška matica daje Jakobu 75 let, kar je osem let preveč.

⁶⁷² Gregor Apat se je oženil 6. februarja 1805 s Heleno Orožm (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, P 1771–1824, pag. 85).

⁶⁷³ SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 408, k. o. Družmirje, zapisnik zemljiških parcel, 20. 4. 1826; zapisnik stavbnih parcel, 20. 4. 1826; mapni list IV.

⁶⁷⁴ Za informacije o Apatovi družini in domačiji se iskreno zahvaljujem msgr. Jožetu Pribožiču, župniku v Šoštanju, 10. in 15. februarja 2023.

sin, Anin brat Andrej (1724–1806), in sicer v sosednjem Velenju, umrl pa je kot mali graščak v bližnjem Limbarju. Tudi sestra Jera (1734–1797) se je omožila v šoštanjsko tržansko okolje in je nazadnje živela v Celju, brat Jakob (1739–1806) pa je bil tako kot oče premožen gospodar v Družmirju. Apatovi torej niso bili navadni kmečki ljudje in podložniki. Slomškov praded Jakob se nam kaže kot eden vidnejših podeželskih veljakov Šaleške doline, vpet v tržansko okolje bližnjega Šoštanja in tesno povezan z družino velenjskega gosposčinskega upravitelja. Njegov vnuk Jurij Apat (1758–1826), bratranec Slomškovega očeta Marka Slomška, je postal duhovnik in se je gotovo še poznal z Antonom Martinom.

V takšno okolje se je torej s Sloma pri Ponikvi priženil Slomškov ded Gašper Slomšek. Prav ugotovitve o Apatovi rodbini v veliki meri olajšujejo razumevanje družinskih razmer pri škofovih starih starših Gašperju in Ani Slomšek, rojeni Apat.

Družina Gašperja in Ane Slomšek

Vpise krsta vseh osmih otrok zakoncev Slomšek, rojenih v časovnem razponu 19 let od leta 1748 do 1767, najdemo v škalskih krstnih maticah. Otroci, ki so bili vsi razen najmlajše Ane krščeni na dan rojstva, so si sledili takole: Jurij 20. aprila 1748, Pongrac 6. maja 1751, Elizabeta 19. novembra 1753, Valentin 9. februarja 1756, Agata 4. februarja 1758, škofov oče Marko 27. marca 1761, Jožef 21. marca 1764 in Ana, rojena 8. julija 1767 in krščena naslednjega dne.⁶⁷⁵

Pri vpisih krstov presenečajo imena večine krstnih botrov. Dejstvo, da so Slomškovim otrokom šestkrat botrovali škalski duhovniki, dvakrat hči velenjskega gosposčinskega upravitelja in dvakrat bližnja sorodnica domačega župnika, po Goričarju dokazuje, »da sta Kašpar in Ana bila zgledna in spoštovana roditelja« ter da sta bila »sama deci svoji najlepši zgled pobožnega in pravičnega življenja, vzor poštenosti otrokom in sosedom«. ⁶⁷⁶ Kot bomo videli, to ni bil glavni ali vsaj ne edini razlog za izbor botrov in boter. Botrstva duhovnikov bi bila lahko povezana tudi s tem, da je imel Gašper dva brata duhovnika, enega tedaj sicer že pokojnega, a škalskim

⁶⁷⁵ NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, R 1721–1761, pag. 212, 240, 269, 300–301, 321, 339; R 1761–1790, pag. 19 in 42. Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 20–21. Goričar pri Marku pomotoma navaja datum 20. marec.

⁶⁷⁶ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 26.

duhovnikom verjetno še znanega.⁶⁷⁷ Duhovniki so se kot krstni botri zvrstili pri vseh Slomškovich otrocih razen pri zadnjih dveh, in sicer so bili vsi kaplani oziroma duhovni pomočniki (*cooperator*): prvemu otroku je botroval Jakob Vogrin, drugemu in tretjemu Lovrenc Čeplak, četrtemu Jožef Jelovšek, petemu, ki ga edinega ni krstil eden od kaplanov, temveč župnik Jurij Kraškovič, pa tako kakor šestemu Gašper Kovačič. Pri petorojeni Agati in šestorojenem Marku, škofovem očetu, je kot botra vpisana župnikova mlada sorodnica (*virgine*) Marija Jožefa Kraškovič. Gospoška mladenka (*nobilis virgine*), hči velenjskega gosposčinskega upravitelja Elizabeta Pischler,⁶⁷⁸ je botrovala svoji soimenjakinji Elizabeti in Valentinu. V manjšini so bili tako botri iz vrst kmečkih ljudi iz Škal, po dvakrat Marjeta Aristovnik (1748 in 1751) in Jožef Brlizg (1764 in 1767) ter enkrat Helena Aristovnik (1767).⁶⁷⁹

Iz vpisov krstov samo enkrat izvemo za kraj rojstva in hkrati tudi za socialni status Gašperja Slomška ter dvakrat za zemljiško gospostvo, pod katero so Slomški spadali. Pri drugorojencu Pongracu (1751) je zapisano, da je sin Gašperja Slomška, trenutno gostača oziroma stanovalca na Lilijskem Griču (gre za novejšo ime) oziroma Limbarju (*Caspari Slonschegg (sic!) in Lilienberg p. t. Incola*).⁶⁸⁰ Pripadnost zemljiškemu gospostvu Velenje (*sub Dominio Wöllän, Dominj Wöllensis*) pa je navedena pri četrtojenem Valentinu (1756) in pri škofovem očetu Marku (1761). Iz povedanega bi sledilo, da Gašper vsaj do leta 1751 ni bil gospodar, ampak je samo gostoval pri nekom na območju Lilijskega Griča. Na tej vzpetini, oddaljeni približno kilometer zahodno od Velenja, je do leta 1997 stal dvorec Limbar (Lilienberg), ki je bil od leta 1629 v lasti velenjskih graščakov in tako združen z gospostvom Velenje.⁶⁸¹ Dvorec sam, brez podložniške posesti, je pozneje prišel v last škofovega starega strica Andreja Apata, ki je leta 1767 postal njegov lastnik na preklc in leta 1792 nepreklicni lastnik.⁶⁸²

⁶⁷⁷ Prvi duhovnik je bil zgodaj umrli Blaž Slomšek (ok. 1707–1740), drugi pa Primož Leopold (ok. 1730 – ne pred 1765).

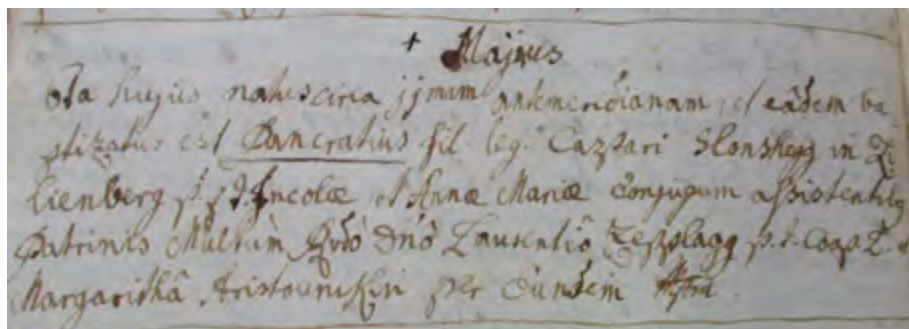
⁶⁷⁸ Po terezijanskem ljudskem štetju leta 1754 je Elizabeta Pischler, hči 50-letnega gosposčinskega upravitelja Franca Pischlerja, tedaj štela 15 let (NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 118/7, župnija Škale, s. d. (1754), s. p.).

⁶⁷⁹ O kmečkih botrih prim. ljudsko štetje 1754: NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 118/7, župnija Škale, s. d. (1754), s. p.

⁶⁸⁰ Pri prvem, drugem in četrtem otroku je v zapisu priimka soglasnik *-m* zamenjan z *-n* (*Schlonschegg, Slonschegg*), začetni *Sch* (*Schlonschegg, Schlomschek*) pa srečamo štirikrat, pri prvem, tretjem, četrtem in zadnjem otroku.

⁶⁸¹ O lastnikih: Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 211. O dvorcu: Stopar, *Grajske stavbe*, str. 51–52. O času porušnja: informator dr. Tone Ravnika, 13. februar 2023.

⁶⁸² SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Gospostvo Velenje, knj. 1230, zemljiška knjiga gospostva Velenje in posesti Limbar, fol. 166; knj. 1233, zemljiška knjiga za dominikaliste, fol. 181.

Omemba bivališča Gašperja in Ane Slomšek v Limbarju ob krstu sina Pongraca 6. maja 1751 (NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, R 1721–1761, pag. 240).

Kot se je izkazalo, pa je bil **limbarski dvorec ali graščina** že prej tesno povezan z družino škofovih starih staršev. Franc Kovačič je zapis o krstu Pongraca (Pankracija) Slomška razumel kot bivanje v Limbarju. Ne da bi vedel, da je bil Gašper Slomšek škofov ded, Pongrac pa stric, je o Pongracu, poznejšem gospodarju v Družmirju pri Šoštanju, zapisal: »Ta Pankracij bo pač istoveten z onim, ki je v škalski krstni matici zabeležen 8. maja 1751 kot sin Gašparja Slomškega, ki je bil najbrž kak uslužbenec v limbarski graščini.«⁶⁸³ Maks Goričar je nasprotno ugibal, ali sta se zakonca po poroki morda naselila v graščini oziroma dvorcu Lilijski grič (Limbar), kar naj ne bi bilo izključeno, ker tam nista živela niti lastnik niti oskrbnik; prvi, grof Sauer, je prebival na drugih gradovih, oskrbnik pa na velenjskem gradu. V isti sapi pa je zapisal: »Vendar je verjetneje, da sta [Slomška] bivala kje pod gričem.« Zmedli so ga namreč desetinski zapisniki škalske župnije, »v katerih je nekaj let pozneje za župnijo Škale vpisan tudi Kašpar« in za katere pravi, da je graščina (Limbar) dajala župniku desetino posebej.⁶⁸⁴ S tem je Gašperja Slomška ločil od limbarske graščine, kot se mu je glede na razpoložljive podatke zdelo logično. Žal so desetinski zapisniki danes pogrešani,⁶⁸⁵ tako da Goričarjevih podatkov ni mogoče preveriti, ampak lahko iz njih izluščimo samo nekatera dejstva, deloma objavljena v *Slomškovem rodovniku*, deloma pa vsebovana v tipkopisnih

⁶⁸³ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 16.

⁶⁸⁴ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 26.

⁶⁸⁵ Desetinskih registrov, ki jih je v tridesetih letih 20. stoletja uporabljal Goričar, ne pozna več *Vodnik po župnijskih arhivih* iz leta 1975, ki navaja samo urbar z letnico 1752 in mlajše desetinske registre iz obdobja 1826–1833 (Umek - Kos (ur.), *Vodnik po župnijskih arhivih*, str. 531–532). Po informaciji župnika župnije Velenje g. Janeza Rezarja z dne 15. marca 2023 arhiv danes združenih velenjskih župnij ni urejen.

izpiskih za Kovačiča. Kot pravi Goričar, so zapisniki »ločili in posebej pisali kmetije „Lilijski vrh“ in „Pesje“. Zapisniki štejejo včasih tri, nekekrati dve ali tudi samo eno kmetijo za Lilijski grič. Katerim današnjim kmetijam bi odgovarjale, ne moremo brez nadaljnega povedati. Graščina je posebej dajala župniku desetino. Kašpar se pojavi v tem seznamu pod predelom „Lilijski grič“. Dajal je desetino, torej sta zakonca že kmalu imela svojo kmetijo ali posest, vsaj v zakupu, če ne kupljeno.«⁶⁸⁶

K sreči je Goričar v tipkopisu za Kovačiča postregel s temi točnejšimi podatki, ki pričajo, da Gašper Slomšek v resnici ni bil tako kmalu gospodar na svojem. »Zapisnik o žitni desetini v Škalah imenuje Gašparja Slomška prvič v letih 1766, 67, 68, in sicer pod Lilijskim gričem oz. bolje rečeno pod okolico Lilijski grič. Naslednje leto 1769 ga ne beleži več, niti pozneje. Oziroma je ta dajatev sploh izostala na tem posestvu.«⁶⁸⁷

O družini Gašperja Slomška je poleg škalskih krstnih matic najpomembnejši vir popis župljanov, ki je nastal v okviru ljudskega štetja leta 1754. Popis ne razkriva natančnih bivališč popisanih družin, ampak je voden po cerkvenih soseskah in znotraj teh glede na podložnost zemljiškim gospodvom. V obsežni soseski župnijske cerkve sv. Jurija v Škalah, ki je med drugim vključevala tudi velenjski trg in grad, je med tistimi 23 družinami, ki so spadale pod gospostvo Velenje, na predzadnjem mestu popisana družina kmeta Gašperja Slomška (*Casper Slomschekb bauer*).⁶⁸⁸ Kot je bilo že omenjeno, sta starosti Gašperja in Ane Slomšek potrjeno podcenjeni. Ana, ki ji popis daje komaj 20 let, bi morala potemtakem roditi šestletnega Jurija pri 14-ih, 25-letnemu Gašperju pa bi bilo takrat 19 let. Veliko bolj so točne starosti treh otrok, šestletnega Jurija, dveletnega Pongraca in 10 tednov stare Elizabete.⁶⁸⁹

Če povzamemo, je Gašper s sinovim krstom prvič izpričan na Lilijskem Griču leta 1751 kot gostač oziroma stanovalec, leta 1754 kot kmet na neopredeljeni lokaciji, nato pa v letih 1766–68 kot plačnik desetine, kar pomeni samostojen gospodar. Glede na botre svojim otrokom je ves čas prebival na tem območju. Toda kje natanko?

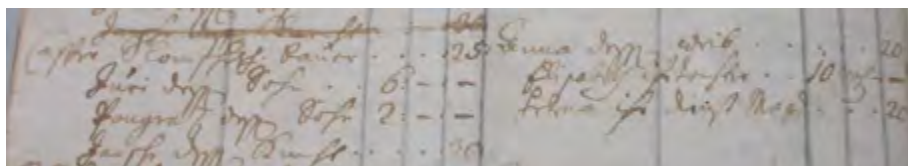
Iz popisa prebivalcev škalske župnije, nastalega v okviru terezijanskega ljudskega štetja leta 1754, izvemo le, da je z družino živel v soseski župnijske cerkve

⁶⁸⁶ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 26.

⁶⁸⁷ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 15.

⁶⁸⁸ NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 118/7, župnija Škale, s. d. (1754), s. p.

⁶⁸⁹ Glede na datum Elizabetinega krsta 19. november 1753 in navedbo v popisu duš, da je stara deset tednov, je nedatirani popis mogoče okvirno datirati v konec januarja 1754.

Družina Gašperja Slomška ob ljudskem štetju 1754 (NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 118/7, župnija Škale, s. d. (1754), s. p.).

sv. Jurija v Škalah. Od 23 tamkajšnjih družinskih poglavarjev jih je 13 ali slabi dve tretjini označenih kot kmet, od tega pa jih je pet imelo tudi poročenega gostača (*Inwabner*) z družino, eden celo dva gostača in viničarja, vse tri z lastnimi družinami. Preostali družinski poglavarji so bili polzemljak (*Halbhübler*), mlinar, pet hišarjev (*Gebäußler*) in dva oštetarja (*Hoffstätter(in)*).⁶⁹⁰ Glede na eno samo navedbo polzemljak je mogoče sklepati, da so vsi z oznako kmet (*Bauer*), vključno z Gašperjem Slomškom, bili celozemljaki, gospodarji cele hube. Gašperjeva družina, kot jo prikazuje ljudsko štetje, je tudi po sestavi videti gruntarska, saj sta bila poleg zakoncev in treh nedoraslih otrok pri hiši dva odrasla posla, hlapec in dekla.

Tem bolj zato presenetita dva druga sočasna relevantna vira, in sicer zato, ker Gašperja ne poznata. Prvi je napoved velenjskega gospostva za hišno štetje leta 1754, v kateri njegovega imena ni, čeprav naj bi bil kmet in velenjski podložnik.⁶⁹¹ Kot je pokazala primerjava z ljudskim štetjem, hišno štetje potrjeno odraža tedanje stanje. Še bolj presenetni spoznanje, da imena Gašperja Slomška ni niti med podložniki gospostva Velenje v terezijanskem katastru leta 1757, kjer ga ne najdemo ne v uradu Lilijski Grič (*Amt Lilienberg*) ne v nobenem drugem uradu.⁶⁹² Tu je treba opozoriti, da se urad Lilijski Grič (*Amt Lilienberg*), v katerem je popisanih 18 podložnikov (urb. št. 149–166) na skupno nekaj manj kot 18 hubah, sploh ne nanaša na okolico samega dvorca Limbar pri Velenju. Kakor navajata dva izvlečka iz štiftnih registrov za tlako, je bil ta urad oddaljen od sedeža velenjskega gospostva nič manj kakor tri ure, do vasi Pesje, pod katero je pozneje (od uvedbe uradnih naselij 1770) spadal Lilijski Grič, pa je bilo pol ure.⁶⁹³ Težišče urada Lilijski Grič, ki so ga sestavljali podlo-

⁶⁹⁰ NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 118/7, župnija Škale, s. d. (1754), s. p.

⁶⁹¹ StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe I, Häuserzählung 1754, K 20, H 75, CK, Nr. 240 (Herrschaft Wöllan), 1. 5. 1754.

⁶⁹² StLA, Maria-Theresianischer Kataster, K 53, Cillier Kreis, Herrschaften, Nr. 209, Herrschaft Wöllan, Subrepartitions Tabell, 7. II. 1757.

⁶⁹³ Prav tam, Nr. 8, Extract etc., s. d.; Nr. 9, Extract etc., s. d.

žniki nekoč samostojnega gospostva Limbar, je ležalo na območju Skornega in Sv. Florijana v župniji Šoštanj.⁶⁹⁴

Kakor koli, postavlja se vprašanje, kako je mogoče, da ob ljudskem štetju dokumentirani kmet Gašper Slomšek, podložnik velenjskega gospostva, ni bil zajet ne v sočasnem hišnem štetju ne v tri leta mlajši subreparticijski katastrski tabeli, pri čemer je v krstni matici tudi v tem času (1756 in 1761) izrecno izpričana njegova podložnost gospostvu Velenje.

Odgovor se skriva v načinu štetja hiš leta 1754 in v naravi glavnih delov terezijanskega katastra. Tako prvi kot drugi vir upoštevata podložniške domove in zemljišča, t. i. rustikalno posest, ne pa tudi dominikalne, kamor so od domov spadali gradovi, dvorci, pristave, župnišča ipd. Prebivalci teh so bili zajeti samo pri ljudskem štetju 1754. Tako je na dlani, da Gašper Slomšek ni bil rustikalni, ampak dominikalni podložnik, kar pomeni, da je obdeloval dominikalno zemljo, tj. pristavo limbarskega dvorca, in z družino živel v samem dvorcu. Ljudsko štetje namreč ne pozna nobene družine limbarskega upravitelja ali valpta. To mesto je na neki način zasedal Slomšek, ne da bi bil sicer v gosposčinski službi kot nadrejen skupini podložnikov, ampak je gospodaril kot dominikalist. Od tod ob ljudskem štetju upravičena oznaka kmet (*Bauer*).

Goričar sicer pravi, da desetinski registri škalske župnije navajajo posebej Gašperja in posebej limbarsko graščino, vendar ne pove, kdaj, ali sočasno ali ne. Poleg tega se Gašperjevo ime pojavi v njih šele v letih 1766–1768, ko bi lahko imel (tudi) kakšno drugo bližnjo posest, morda del limbarske dominikalne zemlje. Verjetneje se zdi, da se ni nikamor premaknil, ampak da so v zapisnikih dotlej vodili graščino kot tako, potem pa Gašperja kot najemnika graščinske posesti.

Pomenljiva je tudi navedba ob krstu sina Pongraca (1751), da je Gašper gostač oziroma stanovalec na Limbarskem Griču oz. Limbarju (*in Lilienberg p. t. Incola*⁶⁹⁵), saj gostači praviloma niso poimenovani po kraju, ampak je navedeno le, pri kom gostujejo, in največkrat niti nimajo priimka.⁶⁹⁵ Oznaka *in Lilienberg* se tako ne nanaša na območje oziroma na kakšno tamkajšnjo kmetijo, kjer bi Gašperjeva družina gostovala, ampak na двореc Limbar. Še več, kot pričata terezijanski ka-

⁶⁹⁴ Kje so živali podložniki iz tega urada, je pokazala primerjava s podatki ljudskega štetja za šoštanjsko župnijo iz leta 1754 (NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 116/2, župnija Šoštanj, 4. 2. 1754, s. p.).

⁶⁹⁵ Npr. v letu 1751: »Matthaei inquilini apud Schevart«, »Georgij Inquilini Vouk na Stermze«, »Philippi inquilini istius Rachne« (NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, R 1721–1761, pag. 237, 240, 242).

taster in poznejša zemljiška knjiga, gospostvo Velenje na tem območju sploh ni imelo druge posesti kakor limbarski dvorec s pristavo. Dvorec je pozneje, ko je prišel v plebejske roke, v last Gašperjevega svaka Andreja Apat, prav zato dobil »vrinjeno« urbarialno številko 148 1/2, ki jo je potem zamenjala dominikalna št. 43.⁶⁹⁶

Razlog za posebni položaj Gašperja Slomška, dominikalnega kmeta v Limbarju, še dodatno osvetljuje védenje, da je bil njegov tast Jakob Apat v tesnih osebnih odnosih z velenjskim gosposčinskim upraviteljem Francem Pischlerjem, namreč nič manj kakor poročna priča Pischlerjevi hčerki Jožefi, ko se je ta prav leta 1751 možila v kapeli velenjskega gradu.⁶⁹⁷ Od tod torej v naslednjih letih botrstvo druge Pischlerjeve hčerke Elizabete dvema Slomškovima otrokoma, leta 1753 Elizabeti in 1756 Valentinu, ter ne nazadnje tudi botrstva domačih kaplanov in župnikove sorodnice tema dvema in drugim otrokom.⁶⁹⁸ Šele natančnejša analiza virov in zlasti pritegnitev dodatnih, ki Maksu Goričarju niso bili dostopni, je dala jasno in logično sliko Gašperja Slomška kot gosposkega kmeta. Sam je izšel iz takšne hiše na Slomu pri Ponikvi in podobnega socialnega izvora je bila tudi njegova žena Ana Apat, hči šoštanjskega tržana, hkrati družmirskega kmeta in gostilničarja, ki se je zelo verjetno rodil v trgu Šoštanj. Ker so znanstva na večje razdalje med socialno primerljivimi osebami stalnica vseh časov, ni nič nenavadnega, da je Gašperja Slomška življenjska pot privedla v Šaleško dolino in v Apatovo družino.

Na kakšni posesti je gospodaril v Limbarju, izvemo iz opisa limbarske pristave (*der Lilienberger Mayerhoff*) v terezijanskem katastru leta 1749. K njej je spadalo šest njiv, dva vrtova, štirje travniki, velik gozd in pod njim pašnik, na katerem so se pasli štirje voli, 13 krav in konji, namenjeni za tlako. Napovedna tabela tudi izrecno navaja, da desetino od pristavnih zemljišč pobira župnik v Škalah.⁶⁹⁹ Glede na omembo konj za tlako lahko sklepamo, da je Gašper Slomšek imel določene zadolžitve za velenjsko gospostvo s pridruženjo posestjo Limbar, in sicer kot neke vrste valpet.

⁶⁹⁶ SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Gospostvo Velenje, knj. 1230, zemljiška knjiga gospostva Velenje in posesti Limbar, fol. 166; knj. 1233, zemljiška knjiga za dominikaliste, fol. 181. – Po terezijanskem katastru se je rustikalna posest urada Lilijski Grič (Amt Lilienberg) začela z urbarialno št. 149 (StLA, Maria-Theresianischer Kataster, K 53, Cillier Kreis, Herrschaften, Nr. 209, Herrschaft Wöllan, Subrepartitions Tabell, 7. 11. 1757).

⁶⁹⁷ NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, P 1721–1773, s. p.

⁶⁹⁸ NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, R 1721–1761, pag. 212, 240, 269, 300–301, 321, 339; R 1761–1790, pag. 19 in 42.

⁶⁹⁹ StLA, Maria-Theresianischer Kataster, K 53, Cillier Kreis, Herrschaften, Nr. 209, Herrschaft Wöllan, A. Bekanntnuß=Tabell etc., 27. 10. 1749.

Dvorec Limbar nad Pesjem po Vischerjevi *Topografiji Štajerske*, 1681 (Vischer, *Topographia Ducatus Stiriae*, sl. 56).

Limbarska posest je bila podobne velikosti kot posest njegovega očeta na Slomu pri Ponikvi, torej zelo velika in donosna. Njen obseg in donos poznamo bolje iz časa, ko jo je na preklic že kupil Gašperjev svak Andrej Apat (1767). Po jožefinskem katastru je leta 1789 merila okoli 91 oralov in pol.⁷⁰⁰ Limbar sicer – drugače kot Slom – ni vrisan s svojim imenom na jožefinskem vojaškem zemljevidu 1784–1787 niti ni poimensko naveden v njegovem opisnem delu. Ta pri obravnavi trdnih zgradb v vaseh Pesje in Podgorje pravi le: »Nad Pesjem je enonadstropna kmečka hiša, ki spada k Podgorjam (*ein 1 Stock hobes Bauern Haus*).«⁷⁰¹ Pri opisu hribov pa: »Položna vzpetina, kjer stoji ena sama enonadstropna kmečka hiša, obvladuje zlasti vas Pesje.«⁷⁰² Vojaški vir daje jasno vedeti, da je nekdanje gospodarsko poslopje že spremenilo namembnost in prešlo v plebejske roke.

Grof Sauer je limbarski dvorec z dominikalno posestjo leta 1767 prodal nikomur drugemu kakor Andreju Apatu,⁷⁰³ svaku Gašperja Slomška. Slednji je potem

⁷⁰⁰ SI AS 1110, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 379, Okrajna gosposka Velenje, št. 15, davčna občina Velenje-trg, subreparticijski izvleček, 24. 9. 1789.

⁷⁰¹ Rajšp (ur.), *Slovenija na vojaškem zemljevidu*, str. 45, sekcija 163.

⁷⁰² Prav tam, str. 46.

⁷⁰³ SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Gospostvo Velenje, knj. 1230, zemljiška knjiga gospostva Velenje in posesti Limbar, fol. 166; knj. 1233, zemljiška knjiga za dominikaliste, fol. 181.

ostal v Limbarju še kakšno leto, saj je leta 1768 zadnjič naveden v desetinskem zapisniku škalske župnije, potem pa se je družina preselila v Anino rodno Družmirje pri Šoštanju. Kot bomo videli, je Gašper tam od Aninega drugega brata Jakoba, novega gospodarja na njenem rodnem domu, leta 1769 kupil Škrjančevo polovično hubo, ki jo je Jakob z nakupom pridobil leto prej, leta 1772 pa še eno Škrjančevo polovično hubo, obe podložni temu gospostvu.

Preselitev Slomškove družine v Družmirje je Goričar postavil v čas med letoma 1768, ko je Gašper zadnjič naveden v škalskem desetinskem zapisniku, in 1779, ko so bili Slomški popisani v zapisniku duš župnije Šoštanj. Sklepal je, da so v Družmirju najbrž živeli že leta 1775, ko se je najstarejši sin Jurij oženil v Škalah, ker mu je šel za poročno pričo šoštanjski tržan Janez Valenci.⁷⁰⁴ Točnejšega časa, kdaj so zamenjali bivališče, dejansko ni mogoče ugotoviti samo iz šoštanjskih matičnih knjig. Preden je Slomškova družina leta 1779 v tedaj na novo nastavljenem zapisniku duš izpričana v Družmirju št. 26 in 27,⁷⁰⁵ ni od uvedbe hišnih številk leta 1770 na teh dveh številkah najti nobenega krščenca ali poroke, smrtna primera pa dva, obakrat tujih ljudi.⁷⁰⁶ Prav tako ni bil Gašper nikoli poročna priča in nihče od njegovih krstni boter ali botra.⁷⁰⁷

Goričar je poleg tega zmotno trdil, da je Gašper Slomšek v Družmirju postal podložnik gospostva Šoštanj. Pri tem se je skliceval na šoštanjsko matično knjigo (brez točnejše navedbe), ki »enkrat vsaj imenuje Kašparja Slomšeka vulgo Škrjanca«, ter sklenil, da so prej tu prebivali Škrjančevi, Škrjančev dom pa da je »spadal pod to zemljiško gosposko«.⁷⁰⁸ Vendar posest v Družmirju, na kateri so Slomški živeli in gospodarili po preselitvi iz Limbarja, v resnici ni pripadala šoštanjskemu, temveč velenjskemu gospostvu. Družina torej s preselitvijo v Anino rodno Družmirje ni zamenjala zemljiškega gospostva, ampak samo župnijo

⁷⁰⁴ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 26.

⁷⁰⁵ Župnijski arhiv Šoštanj, bratovščinska knjiga 1670–1741 in status animarum 1779–1792, s. p. Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 27.

⁷⁰⁶ V Družmirju št. 26 je 26. septembra 1771 umrl 20-letni Jurij Podvoržan, po domače Škorjanc (*vulgo Skorianz*), 13. marca 1775 pa Matevž, sin Nikolaja Gorjana (Župnijski arhiv Šoštanj, Matične knjige, M 1771–1824, s. p.).

⁷⁰⁷ NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1758–1770, R 1771–1793, P 1771–1824.

⁷⁰⁸ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 27. – Drugačne podatke najdemo v Goričarjevih rokopisnih izpiskih. Do Škrjančevega domačega imena je očitno prišel s pomočjo desetinskih registrov. V že znanih škalskih desetinskih zapisnikih – župnija Škale je pobirala žitno desetino tudi v Družmirju – je bilo poznega leta 1791 zapisano: »Slunschek oder Scorjanc«, pri čemer Gašperjevega imena ni v zapisniku iz vmesnega časa, za leto 1775–76 (NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 15). O domačem imenu hiše, »vulgo Skorianz«, priča tudi mrliška matica leta 1771 (gl. op. 710).

bivanja. Kdaj in kako je Gašper prišel do nove posesti, pojasnjuje zemljiška knjiga velenjskega gospostva, ki je sicer nastala šele okoli leta 1830, vsebuje pa vpise lastnikov za več desetletij nazaj. Slomškovi so v letih 1769 in 1772 v Družmirju pridobili dve polovični hubi (rekt. št. 87 in 88), ki sta bili prej obe v rokah Škorjancev. Prvo polovično hubo (rekt. št. 88) z vrednostjo 49 goldinarjev je od Jakoba Škorjanca leta 1768 najprej prevzel Jakob Apat ml. in jo naslednje leto prodal (svojemu svaku) Gašperju Slomšku.⁷⁰⁹ Slomškovi so se še tisto leto preselili v Družmirje, kar pojasni, zakaj Gašperjevega imena v desetinskih registrih šoštanjske župnije leta 1769 ni več najti na Lilijskem Griču. Tri leta pozneje, leta 1772, je Gašper v Družmirju kupil še eno polovično hubo (rekt. št. 87), in sicer od Blaža Škorjanca, vredno 70 goldinarjev.⁷¹⁰ Od obeh Škorjancev je torej prišlo domače ime, ki ga je Slomškova hiša obdržala vsaj še do devetdesetih let 18. stoletja. O tem priča zapis v danes pogrešanem škalskem župnijskem desetinskem zapisniku iz leta 1791, ki v Družmirju navaja posestnika z imenom »Slunschek oder Scorjanc«.⁷¹¹ Ko je Gašper Slomšek leta 1779 umrl, je obe očetovi posesti podedoval sin Pongrac, pri čemer so pri obeh vpisali znatno višjo vrednost, obakrat 210 goldinarjev.⁷¹²

Prve natančne podatke o Slomškovi posesti v Družmirju najdemo v jožefinskem katastru iz druge polovice osemdesetih let, ko je bil Gašper že pokojni. Po katastrski napovedi vseh parcel davčne občine Družmirje, najverjetneje iz leta 1787, je šlo za dve posesti, katerih parcele so v celoti spadale pod gospostvo Velenje. Na prvi posesti s hišno št. 26 je gospodaril Pongrac Slomšek, na drugi s hišno št. 27 pa Jožef,⁷¹³ ki ju prepoznamo kot Gašperjeva sinova. Drugačno stanje prikazuje malo mlajši subreparticijski izvleček iz leta 1789, po katerem je bil gospodar obeh posesti Pongrac,⁷¹⁴ kar se, kot smo videli, ujema z zemljiško knjigo, po kateri je ta leta 1779 prevzel obe polovični hubi. Od kod potemtakem v jožefinskem katastru na eni od obeh posesti Jožefovo ime? Najverjetneje sta brata gospodarila vsak na eni polovični hubi in živela vsak v svoji hiši, obe posesti pa sta bili zemljiškoknjžno Pongračevi. Jožefova posest je nato tudi »de facto«

⁷⁰⁹ SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Gospostvo Velenje, knj. 1230, zemljiška knjiga gospostva Velenje in posesti Limbar, fol. 99.

⁷¹⁰ Prav tam, fol. 98.

⁷¹¹ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 15.

⁷¹² SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Gospostvo Velenje, knj. 1230, zemljiška knjiga gospostva Velenje in posesti Limbar, fol. 98 in 99.

⁷¹³ SI AS 1110, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 302, Okrajna gosposka Šoštanj, št. 8, davčna občina Družmirje, napoved, s. d. (1787), pag. 18, 28, 56, 72, 96, 144, 162, 164, 184, 200, 260, 482.

⁷¹⁴ Prav tam, subreparticijski izvleček, 29. 9. 1789, pag. 12–13.

prešla na brata, ko se je sam leta 1788 priženil v Škale.⁷¹⁵ Glede na to, da so nekatere parcele obeh posesti mejile, je to nekoč morala biti ena kmetija, Škrjančeva. Že terezijanski kataster iz leta 1757 pozna v Družmirju dva Škrjanca, navedena drugega za drugim, Janža in Tomaža; prvi je imel za nekaj več kot tri četrte hube zemlje, drugi pa za dobre pol hube.⁷¹⁶

Kot priča jožefinski kataster, sta obe posesti skupaj obsegali 17,85 orala (10,18 hektarja) in bili tedaj že precej spremenjene velikosti. Po subreparticijskem izvlečku iz leta 1789 je k Slomškovi glavni hiši s hišno št. 26 spadalo 15,20 orala zemlje, od tega šest njiv v skupni izmeri 6,62 orala, tri travniške parcele velikosti 3,10 orala ter tri parcele pašnikov in gozdov, ki so obsegale 5,48 orala. Znatno manjša posest 2,65 orala je pripadala hiši št. 27. Šlo je za štiri njive s skupno površino 1,72 orala in za tri travniške parcele v izmeri 0,93 orala. Tako so Pongracu Slomšku za večjo posest odmerili davek 9 goldinarjev, 38 krajcarjev in pol, za manjšo pa 3 goldinarje, 24 krajcarjev in četrte, skupaj dobrih 12 goldinarjev, kar je več kot komur koli drugemu v Družmirju.⁷¹⁷ Nenavadno je, da v sosednji davčni občini Lokovica najdemo gozdno in pašniško parcelo, ki so ju vodili še na ime pokojnega Gašperja Slomška iz Družmirja št. 27; spadali sta pod gospodstvo Velenje in skupaj obsegali 2,64 orala.⁷¹⁸

Najpomembnejši vir o navzočnosti Slomškov v Družmirju je zapisnik duš šoštanjske župnije za časovni razpon 1779–1792, namenjen velikonočnemu izpraševanju.⁷¹⁹ Družina kmeta (*rusticus*) Gašperja Slomška je v zapisniku, ki ga je s pridom uporabljal že Goričar,⁷²⁰ vodena pod Družmirjem in skupaj na dveh hišnih

⁷¹⁵ Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 28.

⁷¹⁶ StLA, Maria-Theresianischer Kataster, K 53, Cillier Kreis, Herrschaften, Nr. 209, Herrschaft Wöllan, Subrepartitions Tabell, 7. II. 1757. – Posest je izražena v rustikalnih funtih, kolikor je znašala cela huba. Funti se delijo na osem šilingov, ti pa na 30 pfenigov. Janževa posest (*Janscho Sgorianz*) je opredeljena s 6 šilingi in 7 pfenigi, Tomaževa (*Thomas Sgorianz*) pa s 5 šilingi in 25 pfenigi.

⁷¹⁷ SI AS IIIo, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 302, Okrajna gosposka Šoštanj, št. 8, davčna občina Družmirje, subreparticijski izvleček, 29. 9. 1789, pag. 12–13.

⁷¹⁸ Prav tam, fasc. 300, Okrajna gosposka Šoštanj, št. 3, davčna občina Lokovica, subreparticijski izvleček, s. d. (1789), pag. 22–23.

Prav tam, napoved, s. d. (1787), pag. 46–47, 54–55.

⁷¹⁹ Župnijski arhiv Šoštanj, bratovščinska knjiga 1670–1741 in status animarum 1779–1792, s. p.

⁷²⁰ Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 27–28 in 30. – Natančnejši so Goričarjevi tipkopisni izpiski (NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-I, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 16–17). – Zapisnik duš je sestavni del knjige z imenikom članov bratovščine Sv. Rešnjega telesa, ki so jo začeli voditi leta 1670; Goričar je knjigo, po obliki podobno veliki mašni knjigi, našel na podstrešju šoštanjskega (šmihelskega) župnišča

26 & 27 Romenscheq dno carm
208.

Caesar Romenscheq	87	d.
Anna ch. f.	52	p.
Bartholomaeus	28	m. n. v.
Valentinus	17	p.
Josephus	17	p. n. v.
Elisabetha	18	m. n. v.
Anna	19	p.

780

Anna ch. f. v. u.	52	p.
Bartholomaeus in. d. f.	27	m.
Valentinus abrid. d. n. d. d. d.	19	-
Josephus	12	p.
Marcus	18	m.
Elisabetha	19	m.
Anna	21	p.

781.

Anna Slomschetin vidua	53	89
nata Appal	53	-
Bartholomaeus filius	28	89
Josephus filius	13	89
Marcus filius	19	m. 9
Elisabetha filia	20	89
Anna filia	12	89

782

Anna Slomscheza Vidua	54	89
Bartholomaeus filius	29	89
Josephus filius	14	89
Marcus filius	19	-
Elisabetha filia	21	89
Anna filia	13	89

Družina Slomšek v zapisniku duš župnije Šoštanj v letih 1779–1782 (Župnijski arhiv Šoštanj, bratovščinska knjiga 1670–1741 in status animarum 1779–1792, s. p.).

številkah, ker je šlo za dve hiši, glavno s št. 26 in za (po Goričarju) pripadajočo kočo s št. 27.⁷²¹ Prvo leto je priimek Slomškove družine zapisan še kot Slomonšek (*Slomonfcheg*, *Slomonsbeg*), odtlej pa vedno kot Slomšek (*Slomscheg*) oziroma z žensko obliko (*Slomschekin*, *Slomscheza*, *Schlomscheza*), potem ko je družinski poglavar postala vdova Ana.⁷²² Razen pri letu 1789 je pri posameznih družinskih članih navedena tudi starost, kar je tem pomembnejši podatek za vedenje o zakoncih Gašperju in Ani, ki jima zapisnik leta 1779 daje 61 in 52 let, Ani prav toliko tudi naslednje leto, ko je označena kot vdova (*vid.*). Prvo leto, 1779, so pri Slomškovih popisali sedem oseb, tedaj prvič in zadnjič tudi očeta Gašperja, ki se je tisto leto poslovil od tega sveta. Po šoštanjski mrliški matici je umrl 16. marca 1779 v Družmirju št. 27, star 60 let,⁷²³ kar pomeni, da je bil na samo veliko noč, 4. aprila, že pokojni. Leta 1780, ko ga ni bilo več, se je v zapisniku duš na novo pojavil sin Marko, škofov oče.

Goričar je opozoril na prenizko navedene starosti otrok, vendar ne gre pri nobenem razen pri Valentinu in Elizabeti za občutno odstopanje od dejanskih. Razlike so razumljive, saj so župniku podatke dali domači in ti v tem času pogosto sami niso dobro vedeli, koliko je kdo star. Valentina in Jožefa so morda namenoma pomladili, ker sta bila kot samska podvržena vojaški obveznosti. Pongrac je vpisan kot 26-letnik (v resnici jih je imel 28), Valentin kot 17-letnik (dejansko mu jih je bilo 23), Jožef kot 11-letnik (imel je 15 let), 26-letni Elizabeti daje zapisnik 18 let in 12-letni Ani 10. Naslednje leto (1780) so starosti vseh otrok ustrezno višje za eno leto, Marko, ki je vpisan na novo in je bil v 19. letu, pa je označen kot 18-letnik. Poleg Markovega prihoda domov, kar se je zgodilo istega leta ali leto poprej, je tedaj prišlo še do ene spremembe. Valentinovo ime je prečrtano in ob njem pripisano, da je odšel k svojemu bratrancu (*abivit ad suum patrulem*), kar je eden najpomembnejših podatkov za razumevanje odnosov med šaleškimi Slomški in njihovim sorodstvom na Slomu, kamor se je Valentin po Goričarjevih

(Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 26). Zanimivo je, da je ne pozna *Vodnik po župnijskih arhivih* iz leta 1975 (Umek - Kos (ur.), *Vodnik po župnijskih arhivih*, str. 553).

⁷²¹ Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 27. – Za leti 1791 in 1792 sta hiši vodeni vsaka posebej. Obakrat je št. 27 prazna, pri čemer leta 1792 beremo: »gehört gleichsam disser halbe Grund der Slomschekin«.

⁷²² V Goričarjevi objavi je naveden zapis *Slomonsbeg* (Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 27), v tipkopisu pa enkrat *Slomoscheg* in drugič *Slomonscheg* (NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, *Slomškov rodovnik*, nenaslovljen tipkopis, str. 16).

⁷²³ Župnijski arhiv Šoštanj, Maticne knjige, M 1771–1824, s. p. Prim. Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 28.

ugotovitvah tedaj odselil.⁷²⁴ Družmirje je zapustil še pred velikonočnim izpraševanjem, saj je rubrika pri njem ostala prazna.⁷²⁵ Pri letu 1781 v zapisniku ni drugih sprememb, razen da ni več Valentina in da so starosti družinskih članov za eno leto višje, zato pa o 53-letni ovdoveli materi Ani izvemo ključni podatek, njen dekliški priimek Apat (*Anna Slomschekin vidua nata Appat*). V zapisniku za leto 1782 so starosti družinskih članov ustrezno višje, pri prečrtanem Marku, ki ga ob veliki noči ni bilo več doma, pa je pripisano pomembno dejstvo, da se je odselil (*abivit*). Njegovega imena odtlej v zapisnikih ne bo več.⁷²⁶ V letih 1783, 1784 in 1785 so z materjo tako popisani štirje otroci, Pongrac, Jožef, Elizabeta in Ana, nato pa v letih 1789, 1791 in 1792 le še trije, saj se je Jožef v začetku leta 1788 oženil v Škale.⁷²⁷

Škofova babica Ana Slomšek je svojega moža preživela za skoraj 22 let. Umrla je v Družmirju št. 27 na novega leta dan 1801, po mrliški matici stara 79 let.⁷²⁸ Konec je torej dočakala kot preužitkarica v manjši od obeh Slomškovih hiš. Njenemu vnuku, bodočemu škofu, je bilo tedaj pet tednov, ravno toliko, da bi Ano še lahko dosegla novica o njegovem rojstvu na Slomu.

Na kratko si pogledjmo še **življenjske poti otrok** Slomškovih starih staršev Gašperja in Ane. Od skupno osmih je v zgodnjem otroštvu, stara poldrugo leto, umrla samo **Agata**, ki so jo pokopali 22. septembra 1759 v Škalah.⁷²⁹ Vse ostale – izjema je najstarejši Jurij – srečujemo še po preselitvi družine v Družmirje v sosednji šoštanski župniji.

Goričar je imel prav, da se je **Jurij** (roj. 1748), ki je 16. januarja 1775 pri 27-ih stopil pred oltar v Škalah, najbrž oženil, ko je družina že živela v Družmirju. Po Goričarjevi objavi in izpiskih, ki jih danes zaradi izgubljene škalske poročne matice ni mogoče preveriti, naj bi bila njegova izbranka Helena, hči pokojnega Janeza Kovača v Stari vasi št. 9. Ker pa Goričar zakoncev od poroke dalje ni našel ne v škalskih maticah ne v maticah sosednjih župnij, je sklepal, da se je najbrž tudi Jurij skrnil pod kakšnim drugim priimkom ali pa se je z ženo neznano kam

⁷²⁴ Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 27–28.

⁷²⁵ Prav tam, str. 31; NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopolis, str. 16.

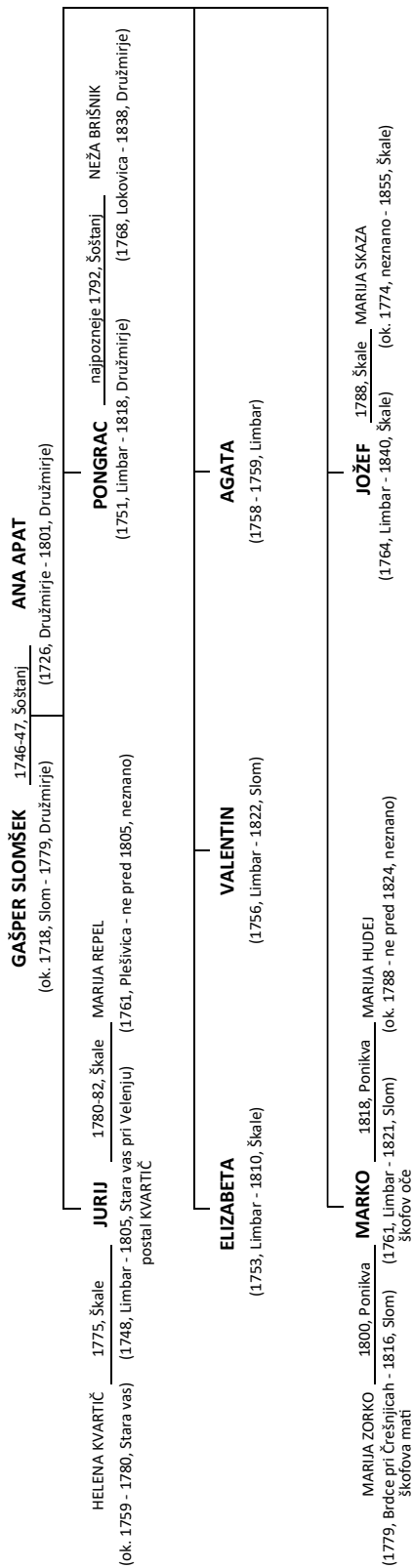
⁷²⁶ Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 28.

⁷²⁷ Prim. prav tam.

⁷²⁸ Župnijski arhiv Šoštanj, Maticne knjige, M 1771–1824, s. p. Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 31.

⁷²⁹ Škalska mrliška knjiga daje Agati, hčerki Gašperja Slomška, dve leti (NŠAM, Župnija Škale, Maticne knjige, M 1750–1790, s. p.).

DRUŽINA GAŠPERJA IN ANE SLOMŠEK

odselil.⁷³⁰ Resnica je nekoliko drugačna. Bodisi Goričar bodisi že duhovnik matičar je namreč zagrešil napako pri ženinem priimku, saj se Helena ni pisala Kovač, temveč Kvartič (*Quartitsch*). Jurij je resnično prevzel njen priimek, kar tedaj ni bilo nič neobičajnega, in postal iz Jurija Slomška Jurij Kvartič. Še več, ženin priimek je kot gospodar na priženjeni kmetiji obdržal tudi potem, ko se je vnovič oženil. Kot Jurija Kvartiča ga tri leta po prvi poroki srečamo na ženinem domu v Stari vasi št. 9, kjer mu je 6. novembra 1778 umrl en dan star sin Martin, ki niti ni bil vpisan v krstno matico. Jurij v prvem zakonu resnično ni imel sreče, saj je ženo izgubil po porodu drugega otroka, prav tako takoj umrlega. Najprej je 23. junija 1780 preminil sin Janez, star tri ure, kot krščen v sili prav tako brez vpisa v krstno matično knjigo, naslednji dan pa je izdihnila še 21-letna Helena (*Helena Georgii Quartitsch rustici uxor*).⁷³¹ Helene, ki se je, če drži podatek o starosti, z Jurijem poročila zelo mlada, stara 16 let, okoli leta 1759 ni najti v škalski krstni matici, kakor tudi ne njenih sorojencev.⁷³² Ni izključeno, da je bila v resnici Kvartičeva posvojenka ali nezakonska hči. Ob ljudskem štetju 1754 je namreč v Stari vasi živela le ena družina Kvartič, in sicer 40-letni kmet Gregor s 46-letno ženo Uršulo, brez otrok, s 30-letnim bratom Janžetom, ki je bil hkrati hlapec (*dessen bruder als Knecht*), in dvema deklama.⁷³³ Uršula, po starosti identična s 63-letno Uršulo Kvartič, umrlo 24. januarja 1771 v Stari vasi št. 9,⁷³⁴ kamor se je čez štiri leta priženil Jurij Slomšek, ni mogla biti Helenina biološka mati. Kdaj sta umrla brata Gregor in Janže, ki bi glede na ime lahko bil Helenin oče Janez, ne vemo, saj mrliške matice o tem molčijo.⁷³⁵

Po smrti prve žene Helene se je vdovec Jurij čez kakšno leto ponovno poročil, kot vse kaže, v domači škalski župniji, katere poročna matica je za ta čas izgubljena. V zakonu z Marijo Repel se mu je v Stari vasi št. 9 med letoma 1782 in 1797

⁷³⁰ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 27; NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopolis, str. 14.

⁷³¹ NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, M 1750–1790, s. p. Prim. prav tam, R 1761–1790.

⁷³² Prav tam, R 1721–1760, R 1761–1790.

⁷³³ NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 118/7, župnija Škale, s. d. (1754), s. p.

⁷³⁴ NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, M 1750–1790, s. p.

⁷³⁵ Prav tam, M 1750–1790, M 1790–1829. – Neki Janez Kvartič, prejkone prav Janže, je preminil 17. septembra 1755, po mrliški matici star 40 let (prav tam). Tudi poroke Janeza Kvartiča, ki naj bi bil Helenin oče, v škalski poročni matici ni (prav tam, P 1721–1773).

rodilo še pet otrok,⁷³⁶ od katerih ni nobeden umrl v otroštvu.⁷³⁷ Jurijeva druga žena Marija je bila po vsem sodeč hči Marka in Marije Repel, podložnikov gospodstva Velenje iz Plešivca št. 23, rojena 23. avgusta 1762.⁷³⁸ Jurij je umrl 2. julija 1805 za prisadom, po mrliški matici star 60 let,⁷³⁹ dejansko 57, vdova Marija pa se je pred smrtjo preselila neznano kam.⁷⁴⁰

Priimek Slomšek so za Jurija uporabljali samo v zemljiški knjigi velenjskega gospodstva, v katero je bil vpisan kot Jurij Slomšek ali Kvartič (*Georg Slamschegg oder Quartitsch*). Leta 1811 mu je sledil sin Janez kot Slomšek, po domače (*vulgo*) Kvartič. Jurij naj bi célo zakupno hubo v Stari vasi prevzel od Gregorja Kvartiča že 1. julija 1771, kar je pomota, saj se je s Kvartičevo hčerko poročil štiri leta pozneje, je pa posest ob prevzemu dobil kot kupnopravno.⁷⁴¹ Po jože-finskem katastru iz druge polovice osemdesetih let je Jurij Kvartič iz Stare vasi 9 posedoval dobrih 20 oralov zemlje, od tega okoli 7,59 oralov njiv, 4,59 oralov travnikov ter 7,92 oralov gozdov in pašnikov.⁷⁴²

Slomšek-Kvartičev rod v Stari vasi se je pod Kvartičevim rodbinskim imenom nadaljeval tudi po Jurijevem odhodu v večnost.⁷⁴³ Po franciscejskem ka-

⁷³⁶ Otroci so si sledili takole: Janez (roj. 20. junija 1782), Jožef (roj. ali kršč. 20. marca 1785), Jurij (roj. ali kršč. 31. januarja 1790), Marija (roj. ali kršč. 12. januarja 1793) in Matija (roj. ali kršč. 8. februarja 1797) (NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, R 1761–1790, pag. 170, 192 in 210; R 1790–1808, fol. 12 in 28).

⁷³⁷ Prim. prav tam, M 1750–1790, M 1790–1829.

⁷³⁸ Prav tam, R 1761–1790, pag. 7. – Ob ljudskem štetju 1754 Marijinega očeta Marka še ni bilo v Plešivcu, kjer srečamo samo družino Jožefa Repla, podložnika velenjskega gospodstva (NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 118/7, župnija Škale, s. d. (1754), s. p.). Marko se tudi ni poročil v Škalah (NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, P 1771–1773). Otroci so se mu rojevali med letoma 1761 in 1784, glede na kontinuiteto botrov vsi v Plešivcu, kjer je imel Replov dom od hišnega oštevilčenja leta 1770 hišno št. 23 (prav tam, R 1761–1790, pag. 7, 25, 50, 70, 105, 150, 172 in 189). Priimek žene je naveden samo pri krstih dveh otrok, leta 1774 kot Gorjakovšek (*Goriakouschin*), leta 1779 pa kot Završek (*Saberschkin*), saj je Markova prva žena Marija 13. novembra 1778 umrla (prav tam, M 1760–1790, s. p.) in se je vdovec naslednje leto ponovno oženil, a je škalska poročna matica iz tega časa pogrešana. Pri dveh otrocih, rojenih leta 1765 in 1770, je navedena podložnost gospodstvu Velenje (prav tam, R 1761–1790, pag. 25 in 70).

⁷³⁹ NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, M 1790–1829, pag. 45.

⁷⁴⁰ Marije ni po Jurijevi smrti ne v škalski poročni matici ne v mrliških knjigah (NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, P 1790–1833, Ind M 1791–1888).

⁷⁴¹ SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Gospodstvo Velenje, knj. 1230, zemljiška knjiga gospodstva Velenje in posesti Limbar, fol. 30.

⁷⁴² SI AS 1110, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 379, Okrajna gosposka Velenje, št. 15, davčna občina Velenje-trg, subreparticijski izvleček, 24. 9. 1789.

⁷⁴³ Ko se je 6. februarja 1809 oženil Jurijev sin Jožef Kvartič, mu je šel za poročno pričo Jožef Slomšek (Josef Slumscheg), v katerem prepoznamo ženinovega strica iz Škal (NŠAM,

tastru je leta 1825 na posesti v Stari vasi št. 9 gospodaril njegov sin Janez Kvartič z enakim hišnim imenom kakor priimkom (*Quartis*). Domačija, ki sta jo sestavljali leseno stanovanjsko in gospodarsko poslopje, malo stran na robu njiv pa še ena lesena gospodarska zgradba, je stala na jugovzhodni strani vasi, zadnja na levi ob cesti proti Paki in bližnjemu velenjskemu trgu.⁷⁴⁴ Danes je na njenem mestu sodobno Velenje, ki je v industrijski dobi pogoltnilo некоč samostojno kmečko Staro vas.

Tako se je torej razrešila skrivnost »izginotja« Slomškovega najstarejšega strica Jurija, ki je Goričar ni mogel pojasniti, je pa o Juriju pravilno sklepal, da se je »skril pod kako tuje ime«.⁷⁴⁵ Tudi sledenje življenjskim potem ostalih šestih otrok Gašperja Slomška in Ane Apat ni bilo lahko delo, a mu je bil Goričar kos v vseh primerih razen v enem, pri Elizabeti. Ostalih šest otrok pozna zapisnik duš župnije Šoštanj, voden od leta 1779 do 1792, čeravno nikoli ne navaja vseh hkrati.⁷⁴⁶

Za Jurijem sta dom zapustila **Valentin in Marko**, ki sta se oba preselila na Slom pri Ponikvi, na rodni dom svojega očeta Gašperja; o njiju smo že govorili v prvem poglavju pri obravnavi škofove družine.

Šest ali sedem let za škofovim očetom, ki je odšel iz Družmirja leta 1781 ali 1782, veliko preden se je ustalil na Slomu, je domačo hišo pri 24-ih zapustil njegov najmlajši brat **Jožef** (roj. 1764). Kot smo videli, ga jožefinski kataster označuje kot gospodarja manjše Slomškove posesti s hišno št. 27, čeprav naj bi bila tudi ta, tako kot večja (h. št. 26), po zemljiški knjigi že od očetove smrti leta 1779 v rokah starejšega brata Pongraca. Jožef se je od doma poslovil 28. januarja 1788, ko je v sosednjih Škalah stopil pred oltar z Marijo Pušnar iz Škal št. 98.⁷⁴⁷ Vpisa poroke danes žal ni mogoče preveriti in tudi Goričar nam ni zapustil dodatnih podatkov, denimo o nevestini starosti, ampak zgolj, da je bil ženin naveden kot sin Gašperja Slomška.⁷⁴⁸ Nenavadno je dejstvo, da celih 15 let po poroki ne

Župnija Škale, Matične knjige, P 1790–1833, fol. 25). Kot je ugotovila mag. Lilijana Urlep (informacija 6. 6. 2023), je bil potomec Jožefa Kvartiča zgodaj preminuli duhovnik Janko Kvartič (1957–2003), doma iz župnije Velenje – Sv. Barbara.

⁷⁴⁴ SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 546, k. o. Velenje, zapisnik zemljiških parcel, 20. 4. 1826; abecedni seznam posestnikov, 20. 4. 1826; zapisnik stavbnih parcel, 20. 4. 1826; mapni list IV.

⁷⁴⁵ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 27.

⁷⁴⁶ Župnijski arhiv Šoštanj, bratovščinska knjiga 1670–1741 in status animarum 1779–1792, s. p.

⁷⁴⁷ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 28.

⁷⁴⁸ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 14.

srečamo rojstva niti enega Jožefovih in Marijinih otrok, odtlej pa se jih je v desetletju med letoma 1803 in 1814 zvrstilo kar sedem, od katerih je eden umrl. Vsi so se rodili v Škalah št. 98,⁷⁴⁹ od koder je bila doma Marija. Oče Jožef Slomšek je v krstnih maticah petkrat naveden kot Slomšek, od tega štirikrat z dodatkom po domače (vulgo) Pušnar, enkrat kot Pušnar z domačim imenom Slomšek in enkrat samo kot Pušnar, Marijin dekliški priimek pa je zapisan v dveh različicah, kot Pušnar in kot Skaza.⁷⁵⁰ Na Goričarjevo neodgovorjeno vprašanje, »ali so se Pušnarjevi pisali za pravo Skaza« ali je šlo za dve Jožefovi ženi z enakim imenom,⁷⁵¹ imamo danes nedvoumen odgovor. Jožef Slomšek je imel samo eno ženo, in sicer Marijo Skaza, po domače Pušnarjevo. Goričar tudi ni prišel do dna vprašanju, kdo so bili Marijini starši in kdaj se je rodila. Sklepal je, da je bila hči Jurija Pušnarja in njegove žene Marije Ane André, po njegovem hčerke škalskega organista in učitelja. Otroci tega para so se namreč na Pušnarjevini v Škalah št. 98 rojevali do leta 1797, Jurij Pušnar pa je tu umrl leta 1826 v visoki starosti 85 let (roj. ok. 1741).⁷⁵² Tako kot naletimo pri krstih otrok Marije Slomšek nekajkrat na dekliški priimek Skaza namesto Pušnar, je tudi Jurij pri krstih prvih treh otrok naveden kot Jurij Skaza, nato trikrat kot Jurij Pušnar in pri zadnjem otroku kot Jurij Skaza, po domače (vulgo) Pušnar.⁷⁵³ Skoraj nobenega dvoma ni, da je

⁷⁴⁹ Otroci so si sedeli takole: Jožef (roj. ali kršč. 3. februarja 1803), Gregor (roj. ali kršč. 9. marca 1804), Jakob (roj. ali kršč. 6. maja 1807), Elizabeta (roj. ali kršč. 12. septembra 1809), Marija (roj. ali kršč. 31. januarja 1811), Helena (roj. ali kršč. 24. marca 1813) in Matevž (roj. ali kršč. 21. septembra 1814) (NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, R 1790–1808, fol. 57, 67 in 81; Župnijski urad Šoštanj, Matične knjige, R 1811–1837; Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 29; NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 14). – Smrt polletne Elizabete 20. aprila 1810 je vpisana pod Škale št. 31 (NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, M 1790–1829, pag. 69), kjer je slabo leto pozneje, 10. februarja 1811, preminila tudi 50-letna Elizabeta Slomšek (prav tam, pag. 74), skoraj brez dvoma Jožefova sestra iz Družmirja.

⁷⁵⁰ Kot Slomšek, po domače (vulgo) Pušnar, je Jožef vpisan pri krstih štirih otrok (1803, 1805, 1807 in 1814), pri enem (1811) kot Pušnar, po domače Slomšek, enkrat samo kot Slomšek (1809) in enkrat samo kot Pušnar (1813). Materin dekliški priimek je prvič zapisan kot Skaza, po domače Pušnar (1803), nato pa izmenično kot Skaza (1807, 1813 in 1814) in Pušnar (1805, 1809 in 1811).

⁷⁵¹ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 29.

⁷⁵² NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, M 1790–1829, fol. 110. Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 29; NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 14.

⁷⁵³ Jurija najdemo s priimkom Skaza pri treh krstih otrok (1779, 1782 in 1784), nato trikrat kot Pušnarja (1787, 1790 in 1792) in slednjič leta 1797 kot Skazo, po domače Pušnarja (NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, R 1761–1790, pag. 150, 169, 187, 202 in 211; R 1790–1808, fol. 11 in 30).

bila Marija res hči Jurija in Ane Marije, ki ju je Goričar poznal le kot Pušnarja, prezrl pa, da se v maticah najprej pojavljata s priimkom Skaza. Zakonca sta prišla v Škale od drugod in tudi hči Marija se jima je rodila neznanokje zunaj škalske župnije. Glede na navedbo starosti v mrliški matici leta 1855, ko naj bi ji bilo 81 let,⁷⁵⁴ bi morala zagledati luč sveta okoli leta 1774, kar pomeni, da bi se z Jožefom Slomškom omožila že pri 14-ih. To ni nemogoče, a je bila ob poroki najbrž vseeno malce starejša. Jurij in Marija Skaza sta potrjeno imela enega otroka že pred priselitvijo v Škale, saj je leta 1793 v Škalah št. 98 umrla 15-letna Neža Pušnar ali Skaza (*Puschner oder Skassa inungiert*),⁷⁵⁵ rojena torej okoli leta 1778. Ko se je naslednje leto, 25. novembra 1779, v Škalah št. 98 rodil Andrej, prvi Skazov otrok, krščen v tej župniji, sin Jurija Skaze in Ane, rojene André, je duhovnik čutil potrebo, da pri starših zapiše izvor: iz župnije Šmartno pri Slovenj Gradcu (*ex paroch. ad S. Mart. prope Windischgraz*).⁷⁵⁶ A izkazalo se je, da se navedba nanaša samo na izvor matere. V Šmartnem namreč ne najdemo krstov nobenega Skazovega otroka, pač pa od zgodnjih štiridesetih let 18. stoletja družino organista in učitelja Franca Andréja in njegove žene Katarine.⁷⁵⁷ Franc André, ki je pozneje opravljal organistovsko službo v Škalah, kjer so se mu med letoma 1773 in 1778 rodili trije otroci, je bil potrjeno njun sin, Ana, poročena z Jurijem Skazo, pa po vsem sodeč hči ali vsaj sorodnica, ki je živela pri Andréjevih.⁷⁵⁸ Jurij in Ana Skaza sta prišla v Škale nekaj let za svojim sorodnikom, skoraj gotovo z njegovim posredovanjem, pri čemer še vedno ne vemo, od kod sta se priselila in kje se je torej (v zgodnjih sedemdesetih letih) rodila njuna hči Marija, ki je rosno mlada

⁷⁵⁴ Prav tam, M 1829–1888, pag. 149.

⁷⁵⁵ Prav tam, M 1790–1829, pag. 8.

⁷⁵⁶ Prav tam, R 1761–1790, pag. 150.

⁷⁵⁷ Zakonca se nista poročila v Šmartnem (NŠAM, Župnija Šmartno pri Slovenj Gradcu, P 1729–1776), kjer se jima je med letoma 1741 in 1757 rodilo osem otrok, leta 1758 pa Francu še nezakonska hči (prav tam, R 1729–1754, pag. 124, 142, 163, 188, 211 in 326; R 1754–1781, pag. 14, 68, 80). Organistovsko tradicijo v Šmartnem je nadaljeval najmlajši sin Tomaž André (roj. 1757), čigar prvi otrok je bil krščen leta 1779 (prav tam, R 1754–1781, pag. 316). Tomaž se je z ženo Ivano, rojeno Frelih (Frölich), takoj zatem preselil v Škale (gl. naslednjo opombo).

⁷⁵⁸ Aninega krsta v šmarških krstnih maticah ni, razen če je identična z leta 1753 rojeno Marijo, edino hčerko zakoncev André. Franc, leta 1741 prvi v Šmartnem rojeni otrok (gl. prejšnjo opombo), je bil poročen s Heleno Rožaj, ki mu je v Škalah št. 3 med letoma 1773 in 1778 rodila tri sinove (NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, R 1761–1790, pag. 111, 125 in 139). Na istem naslovu mu je sledil (brat) Tomaž André (roj. 1757 v Šmartnem pri Slovenj Gradcu), poročen z Ivano Frelih (Frölich), ki ga tu srečamo v letih 1780–1784 kot očeta treh krščencev (prav tam, pag. 159, 170 in 187).

postala žena Jožefa Slomška.⁷⁵⁹ Poročila se nista ne v Šmartnem ne v Škalah do leta 1773, ko se v poročnih maticah začne daljša vrzel.⁷⁶⁰ Kmetija v Škalah, na kateri sta se naselila, se je morala že prej imenovati Pušnar,⁷⁶¹ zato se je hišno ime prijelo tudi njiju ter pozneje zakoncev Slomšek, o čemer pričajo vpisi članov obeh družin v matičnih knjigah. 85-letni Jurij Skaza je, denimo, ob smrti leta 1826 vpisan kot Jurij Pušnar.⁷⁶²

Neodgovorjeno ostaja vprašanje, kje sta se petnajst let po poroki leta 1788 mudila Jožef Slomšek in njegova žena Marija, rojena Skaza, in ali se jima je v tem času zunaj Šaleške doline rodil kak otrok. Na domu Skazovih z domačim imenom Pušnar sta se, kot smo videli, nenadoma pojavila leta 1803 in tu ostala do smrti. Jožef Slomšek, po domače Pušnar, je umrl 21. julija 1840, star 76 let,⁷⁶³ kot zadnji stric Antona Martina Slomška. Žena Marija ga je preživela za 15 let in preminila 1. aprila 1855 kot vdova preužitkarica.⁷⁶⁴ Posest, ki je veljala za polovično hubo, je še za življenja svojih staršev, najpozneje ob poroki leta 1836, prevzel najmlajši sin Matevž.⁷⁶⁵ Od kdaj do kdaj natanko je gospodaril Jožef Slomšek, iz

⁷⁵⁹ Jurij Skaza, glede na podatek o starosti ob smrti rojen okoli leta 1741, bi lahko izhajal tudi iz škalske župnije, kjer je bil njegov priimek precej pogost. Ljudsko štetje iz leta 1754 pozna pet družin Skaza, a samo enega otroka Jurija, starega 9 let, sina Gregorja Skaze, podložnika velenjske Marijine cerkve iz Šenbrica (NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 118/7, župnija Škale, s. d. (1754), s. p.), rojenega 26. marca 1743 (NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, R 1721–1761, pag. 160). Vendar srečujemo tega Jurija pozneje kot družinskega očeta in podložnika iste cerkve v Šenbricu št. 5 (prav tam, R 1761–1790, pag. 43, 107, 133 in 161). Jurij, poznejši Pušnar, bi bil lahko identičen tudi s sinom Blaža Skaze, rojenim 28. marca 1743, dva dni za Gregorjevim sinom Jurijem (NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, R 1721–1761, pag. 160). Blaže, kmet v Stari vasi, po ljudskem štetju leta 1754 sicer ni imel nobenega sina Jurija, ampak le 7-letnega Gregorja, a bi šlo lahko za napako pri zapisu imena – Gregor namesto Georg. Starost oseb je tako ali tako precej nezanesljiva, Blažetu pa se v tistih letih ni rodil noben sin z imenom Gregor.

⁷⁶⁰ NŠAM, Župnija Šmartno pri Slovenj Gradcu, Matične knjige, P 1729–1776; Župnija Škale, Matične knjige, P 1721–1773.

⁷⁶¹ Ob ljudskem štetju leta 1754 niso v Škalah popisali nobenega Pušnarja (NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, fasc. 118/7, župnija Škale, s. d. (1754), s. p.) in tudi med krščenci ne najdemo nobenega od leta 1721 do 1773, ko je bil otrok s tem priimkom rojen v Podgorju (prav tam, R 1721–1761, Ind R 1761–1790).

⁷⁶² NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, M 1790–1829, fol. 110.

⁷⁶³ Mrliška matica mu daje eno leto manj (prav tam, M 1829–1888, pag. 64. Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 29).

⁷⁶⁴ Prav tam, M 1829–1888, pag. 149.

⁷⁶⁵ Ob poroki 8. februarja 1836 je 22-letni Matevž Slomšek, po domače Pušnar, označen že kot posestnik polovične hube v Škalah št. 98 (NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, P 1833–1893, fol. 6; prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 29).

ohranjene zemljiške knjige škalske župnije ni razvidno.⁷⁶⁶ Tudi njegovega predhodnika Jurija Skaze ali Pušnarja ne najdemo ne v zemljiški knjigi ne v jožefinskem katastru, v katerem prav tako ni hišne št. 98.⁷⁶⁷

Čprav je imel Jožef na plečih že sedem križev, ne pa tudi dovolj starih otrok za predajo posesti nasledniku, je ob nastanku franciscejskega katastra leta 1825 še vedno gospodaril na sicer precej veliki kmetiji. Ta je obsegala 31,73 orala večinoma zaokrožene zemlje (18,12 hektarja), od tega 6,28 orala njiv, 12,87 orala travnikov, 3,68 orala pašnikov, veliko gozdno parcelo v izmeri 8,63 orala in 0,27 orala zelenjavnega vrta. Domačijo v Škalah št. 98, ki je stala na samem jugovzhodno od župnijske cerkve, so sestavljala tri lesena poslopja, eno stanovanjsko in dve gospodarski.⁷⁶⁸ Pušnarjevo je ležalo v takrat mirnem in tihem ozkem predolu pod graščino Turn v vznožju zelenega hribovja, ki proti severu obrobља Šaleško dolino. A pogrezanje zemlje zaradi premogovništva je od nje zgodaj zahtevalo visok davek. Že v letih pred drugo svetovno vojno ni bilo o domačiji nobenega sledu, pomnili so jo samo še starejši ljudje.⁷⁶⁹

Tako kot je izginilo Pušnarjevo, je po Goričarjevih ugotovitvah v celoti ugašnila tudi ta veja Slomškovega rodu v Šaleški dolini. Dve hčerki sta umrli v otroštvu oziroma mladosti, o tretji ni znanega ničesar in tudi za enim od štirih Jožefovih sinov je izginila vsaka sled. Dva sinova sta ostala samska, naslednik Matevž, ki je posest zamenjal za manjšo v Spodnjem Šaleku v sosednji šmartinski župniji, pa ni imel otrok in je leta 1897 umrl kot zadnji moški poganjek škalskih Slomškov.⁷⁷⁰

Z odhodom Matevževega očeta Jožefa od doma dobrih sto let prej, leta 1788, so na domu Slomškovih v Družmirju ostali samo še trije otroci. Zapisnik duš leta 1789 poleg vdove matere Ane Slomšek navaja Pongraca in njegovi dve sestri Elizabeto in Ano, ki sta bili obe doma tudi še leta 1792, ko zapisnik preneha.⁷⁷¹ Najmlajša **Ana** (roj. 1767) je pri 34-ih neporočena umrla za jetiko. Poslovlila se je

⁷⁶⁶ Ohranjena je samo mlajša zemljiška knjiga, vodena od okoli leta 1830 (SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Gospodstvo Velenje, knj. 1298, Dekanija Škale, zemljiška knjiga).

⁷⁶⁷ SI AS 1110, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 379, Okrajna gosposka Velenje, št. 15, davčna občina Velenje-trg, subreparticijski izvleček, 24. 9. 1789; št. 11, davčna občina Škale, subreparticijski izvleček, 24. 9. 1789.

⁷⁶⁸ SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 429, k. o. Škale, zapisnik stavbnih parcel, 7. 4. 1826; zapisnik zemljiških parcel, 20. 12. 1825; mapni list VI).

⁷⁶⁹ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 28–29.

⁷⁷⁰ Prav tam, str. 29–30.

⁷⁷¹ Župnijski arhiv Šoštanj, bratovščinska knjiga 1670–1741 in status animarum 1779–1792, s. p. Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 29.

Družmirje na franciscejski katastrski mapi leta 1825 (StLA, Franziszeischer Kataster, Plan 518, Schmersdorf/Družmirje, Blatt 4).

3. decembra 1801 v Družmirju št. 27, slabo leto za materjo Ano in v isti Slomškovi preužitkarski koči kot mati.⁷⁷² O starejši **Elizabeti** (roj. 1753), ki je ni najti ne v poročnih ne v mrliških maticah šoštanske župnije, je Goričar zapisal, da »o Lizi ne zvemo ničesar več«.⁷⁷³ Pri tem je prezrl pomenljiv podatek, ki ga je sam navedel v drugem kontekstu, da je namreč leta 1811 v sosednji škalski župniji v Škalah št. 31 umrla »neka Liza Slomšek, v dobi 50 let«.⁷⁷⁴ Elizabeta Slomšek, ki je preminila 10. februarja 1811 za vodenico,⁷⁷⁵ bi bila po mrliški knjigi dobrih sedem let premlada za teto škofa Slomška, vendar mrliške matice glede starosti nikakor niso zanesljive; tudi Ani daje šoštanska mrliška matica, denimo, osem let premalo. Kot vse kaže, se je Elizabeta preselila v bližino brata Jožefa v Škale. Na isti hišni številki 31 je namreč 20. aprila 1810, slabo leto pred njeno smrtjo, zabeležen vpis smrti polletne dekllice Elizabete Slomšek,⁷⁷⁶ ki po starosti ustreza Jožefovi hčerki. Goričarja je zmotila hišna številka, saj je družina Jožefa Slomška

⁷⁷² Mrliška matica ji pripisuje le 26 let (Župnijski urad Šoštanj, Matične knjige, M 1771–1824, s. p.).
Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 31.

⁷⁷³ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 31.

⁷⁷⁴ Prav tam, str. 29.

⁷⁷⁵ NŠAM, Župnija Škale, Matične knjige, M 1790–1829, pag. 74.

⁷⁷⁶ Prav tam, pag. 69.

živela v Škalah št. 98.⁷⁷⁷ Mogoče je priletna samska Elizabeta prebivala v Škalah št. 31 kot kajžarica ali gostačica,⁷⁷⁸ otrokovo smrt pa so vpisali pod napačno, tj. njeno hišno številko, kakor tudi ni izključeno, da je omenjeni otrok res umrl na tetinem domu. Da gre za pravo Elizabeto, Slomškovo teto, posredno potrjuje danes pogrešani šoštanjski zapisnik duš iz let 1810–1814, v katerem Elizabete ni na njenem nekdanjem domu med člani družine brata Pongraca Slomška.⁷⁷⁹

Očetovo posest v Družmirju z dvema hišama, h. št. 26 in 27, je torej prevzel Gašperjev in Anin drugorojenec **Pongrac** (roj. 1751), ki je poleg brata Jožefa edini v Šaleški dolini prenesel priimek Slomšek na naslednje generacije. Tako kot brat Marko, škofov oče, se je oženil pozno, kar preseneča ob dejstvu, da je postal gospodar že pri 28-ih. Goričar je pravilno sklepal, da je bila Pongračeva žena Neža Brišnik doma iz teh krajev, iz Šaleške doline, njuna poroka pa vpisana v izgubljenoročno matico kratkotrajne šoštanjske trške župnije oziroma kuracije, ki je obsegala območje trga in raztreseno vas Lokovica.⁷⁸⁰ Na podlagi podatka o Nežini starosti 44 let v danes pogrešanem zapisniku duš iz leta 1810⁷⁸¹ jo je bilo mogoče identificirati kot hčerko Jožefa in Elizabete Brišnik iz Lokovice, rojeno in krščeno 5. januarja 1768.⁷⁸² Neža je izhajala iz podobnega socialnega okolja kot Pongrac, z večje kmetije, podložne graščini Ravne pri Šoštanju.⁷⁸³

Pongrac Slomšek je imel potemtakem tako kot brat Marko precej mlajšo ženo. Rodila mu je šest otrok, ki so prišli na svet med letoma 1792 in 1806,⁷⁸⁴

⁷⁷⁷ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 29.

⁷⁷⁸ Franciscejski kataster leta 1825 ne pozna več hiše št. 31, ki je po vsem sodeč medtem prenehala obstajati (SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 429, k. o. Škale, zapisnik stavbnih parcel, 7. 4. 1826; zapisnik zemljiških parcel, 20. 12. 1825).

⁷⁷⁹ Prav tam, str. 30.

⁷⁸⁰ Prav tam.

⁷⁸¹ Prav tam. – Manj zanesljiva je starost 76 let, ki jo Neži daje mrliška matica ob smrti 14. januarja 1838 (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, M 1825–1878, pag. 84).

⁷⁸² NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, R 1758–1770, pag. 161. – V zapisniku duš iz leta 1779 in 1780 najdemo Nežo kot staro 10 oziroma 11 let pri njeni družini v Lokovici št. 96 (Župnijski arhiv Šoštanj, bratovščinska knjiga 1670–1741 in status animarum 1779–1792, s. p.).

⁷⁸³ Po katastrski napovedi je bil gospodar posesti s hišno št. 96 okoli leta 1787 še Jožef Brišnik, po sumariju iz leta 1789 pa že Jožef Ocvirk; zaokrožena posest je obsegala dobrih 36 oralov, od tega dobrih 6 oralov njiv, 8 oralov in pol travnikov ter nekaj več kot 21 oralov pašnikov in gozdov (SI AS 110, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 300, Okrajna gosposka Šoštanj, št. 3, davčna občina Lokovica, napoved, s. d. (1787), pag. 109–114; subparticijski izvleček, s. d. (1789), pag. 22–23).

⁷⁸⁴ Otroci so si sledili takole: Simon (roj. in kršč. 23. oktobra 1792), Matevž (roj. in kršč. 10. septembra 1795), Marija (roj. in kršč. 12. septembra 1796), Gašper (roj. in kršč. 2. januarja 1800), Jernej (roj. in kršč. 18. avgusta 1803) in Gregor (roj. in kršč. 1806) (NŠAM, Župnija

dva sta umrla še kot otroka, trije preživeli so odšli zdoma, medtem ko je domačijo z obema hišama prevzel najstarejši sin Simon.⁷⁸⁵ Pongrac se je od tega sveta poslovil zaradi prisada 30. decembra 1818, star 67 let,⁷⁸⁶ žena Neža pa slabi dve desetletji za njim, 14. januarja 1838, zaradi starostne oslabelosti.⁷⁸⁷ Njun sin Simon, bratranec škofa Slomška, je po zemljiški knjigi velenjskega gospostva postal gospodar obeh posesti še za očetovega življenja, leta 1815.⁷⁸⁸ Oženil se je osem let pozneje, 3. februarja 1823, star 31 let, in sicer s štiri leta starejšo Marijo Glinšek oziroma Finžgar,⁷⁸⁹ ter umrl pri 57-ih 6. septembra 1849.⁷⁹⁰

Iz časa njegovega gospodarjenja imamo prvi natančen tlorisni prikaz Slomškove domačije in posesti. Po franciscejski katastrski mapi iz leta 1825 je domačija v Družmirju št. 24 stala v severovzhodnem delu vasi ter obsegala leseni poslopji, stanovanjsko in gospodarsko. Slomškovi niso imeli več dveh hiš, glavne (stara št. 26) in koč za preužitkarje (stara št. 27), ki so jo medtem podrli, ampak le še eno hišo, posest pa je bila zdaj za približno četrtno večja kakor štiri desetletja prej, tj. v času jožefinskega katastra. Obsegala je 21,24 orala (12,11 hektarja) zemlje, od tega 4,53 orala njiv, 9,53 orala travnikov, 6,72 orala iglastega gozda, 0,40 orala pašnikov in 0,06 orala vrtov.⁷⁹¹ Tako kot v času jožefinskega katastra sta k domačiji spadali dve

Šoštanj, Matične knjige, R 1771–1793, pag. 237; R 1794–1810, pag. 11, 18, 50 1/2, 74, 90; prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 31). Do Marijinega krsta je bilo domovanje družine v Družmirju št. 27, pri Gašperjevem so št. 27 naknadno popravili v 26, od Jernejevega krsta pa je 26. Po Goričarju naj bi imela zakonca še hčerko Nežo, ki se je 10. februarja 1816, stara 21 let, omožila s sovaščanom Gregorjem Tamšetom (Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 31), vendar je šlo v resnici za Marijo, napaka pa je tudi v letnici poroke, ki je bila v resnici istega dne leta 1817 (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, P 1771–1824, pag. 130–131).

⁷⁸⁵ Na naslovu Družmirje št. 26 sta v otroštvu umrla Matevž 7. oktobra 1795 in Jernej 10. maja 1806 (Župnijski urad Šoštanj, Matične knjige, M 1771–1824, s. p.; prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 31). O Gregorju ni Goričar našel nobenih podatkov, Marijo, omoženo Tamše, je zamenjal za neobstoječo Nežo, o Gašperju pa ugotovil, da je umrl kot tesar leta 1868 v Gabrkah v domači župniji (Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 31).

⁷⁸⁶ Umrl je na naslovu Družmirje št. 24, kar je bila nova številka za glavno od obeh Slomškovih hiš, starost 69 let, kot je zapisana v mrliški matici, pa je za dve leti previsoka (Župnijski urad Šoštanj, Matične knjige, M 1771–1824, s. p.; prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 31).

⁷⁸⁷ Nežina starost 79 let, kolikor ji daje mrliška matica, je za devet let precenjena; umrla je kot preužitkarica na istem naslovu kot mož (NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, M 1825–1878, pag. 84; prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 31).

⁷⁸⁸ SI ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, Gospostvo Velenje, knj. 1230, zemljiška knjiga gospostva Velenje in posesti Limbar, fol. 98 in 99.

⁷⁸⁹ NŠAM, Župnija Šoštanj, Matične knjige, P 1771–1824, pag. 156–157.

⁷⁹⁰ Prav tam, M 1825–1878, pag. 164.

⁷⁹¹ SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 408, k. o. Družmirje, zapisnik stavbnih parcel, 20. 4. 1826; zapisnik zemljiških parcel, 20. 4. 1826; mapni list IV.

Nagrobnik duhovnika Janeza Slomška v Kortah na avstrijskem Koroškem (foto: Ludvik Karničar, oktober 2022).

zadnjih enajst let kot upokojenec in beneficiat v Kortah v župniji Obirsko,⁷⁹⁵ kjer je umrl pri 78-ih 18. julija 1909.⁷⁹⁶

Domačija Slomškovič v Družmirju, ki jo je kupil škofov ded Gašper – tam je od svojega osmega leta živel oče Marko, tam sta gospodarila stric Pongrac in bratranec Simon in tam se je rodil škofov mrzli nečak duhovnik Janez Slomšek

parceli v sosednji katastrski občini Lokovica, le da zdaj ena ni bila več pašniška, ampak obe gozdni, njun obseg pa malo manjši, 2,30 orala.⁷⁹²

Posebej kaže poudariti, da se je eden od Simonovih sinov odločil za duhovniški poklic, in sicer **Janez Slomšek**, rojen 15. junija 1831.⁷⁹³ Duhovnik je postal pri 27-ih 1. avgusta 1858 v Št. Andražu, kjer mu je mašniško posvečenje podelil njegov krajevni škof in mrzli stric Anton Martin Slomšek. Zadnji duhovnik iz Slomškovega rodu je kaplanoval po raznih slovenskoštajerskih župnijah, med drugim v Olimju, tam, kjer je imel škof Slomšek leta 1824 novo mašo.⁷⁹⁴ Pri 43-ih je leta 1874 postal župnik v Zabukovju pri Sevnici in se tam leta 1893 tudi upokojil. Jesen življenja je preživel na Koroškem,

⁷⁹² Prav tam, C 206, k. o. Lokovica, zapisnik zemljiških parcel, 18. 9. 1826.

⁷⁹³ Župnijski arhiv Šoštanj, Matične knjige, R 1811–1837, fol. 174.

⁷⁹⁴ Kovačič, *Božji služabnik*, str. 41.

⁷⁹⁵ F. Kovačič, ki je Goričarju priskrbel podatke o Janezu Slomšku iz mariborskega škofijskega arhiva, je kot kraj smrti navedel Korito na Koroškem, morda pa se je spodrsilaj pripetil Goričarju (prav tam). – Natančno o službovanju Janeza Slomška: NŠAM, Službeni listi duhovnikov, šk. 5, Slomšek, Janez.

⁷⁹⁶ ADG, Pfarrarchiv Ebriach/Obirsko, Sterbbuch Tom IV – Kopie 1870–1939, fol. 103 (https://data.matricula-online.eu/de/oesterreich/gurk/ebriach-obirsko/E04_012-1/?pg=131) (dostop okt. 2022). – Janez Slomšek je po vsem sodeč živel odmaknjeno in prejkone je na njem vzbujal pozornost predvsem ali samo priimek Slomšek. Celovski *Mir* mu je ob smrti namenil samo te skromne vrstice: »Beneficiat Slomšek †. Umrl je v nedeljo, dne 18. t. m., ob 1/2 9. uri zvečer jubilar in vpokojeni župnik, č. g. Janez Slomšek, beneficiat v Kortah. Rajni gospod je bil stričnik nepozabnega lavantinskega knezoškofa A. M. Slomškega. Pogreb se je vršil v sredo ob 9. uri dopoldne v Kortah. N. p. v m.!« (*Mir* XXVIII, št. 33, 24. 7. 1909, str. 190).

Slomškova podoba na Križevi kapeli pri Šoštanju (foto: B. Golec, marec 2023).

na zeleno hribovje, ki proti severu zaokrožuje Šaleško dolino.«⁷⁹⁷ Danes je opisani prostor povsem predrugačen, nekdanji Slomškov dom pa leži tako kot Apatov potopljen pod gladino Družmirskega ali Šoštanjkega jezera. V bližini zahodnega roba jezera so leta 2012 postavili t. i. Križevo kapelo, ki ima na vzhodni strani Slomškovo podobo s pogledom, usmerjenim proti nekdanji domači vasi prednikov in sorodnikov.

Vidnih sledov bivanja Slomškovih prednikov v Šaleški dolini praktično ni več. Družmirje je zalila voda, porušeni sta obe župnijski cerkvi, sv. Jurija v Škalah in sv. Mihaela pri Šoštanju (Šmihel), kot zadnji je padel še dvorec Limbar nad Pesjem. A spomin na sorodstvo škofa Slomška živi naprej. V letih pred drugo svetovno vojno je Maks Goričar še srečeval ljudi, ki so bolj ali manj natanko vedeli, kdo in kako je (bil) s škofom v sorodu.⁷⁹⁸ Živel je tudi še spomin na silno varčnega Gregorja Slomška (1805–1880) iz Plešivca v škalski župniji, sina Jože-

– je Slomškovo domače ime ohranila še globoko v 20. stoletje, tudi potem, ko se je s priženitvijo spremenil hišni priimek. Goričar je o njej leta 1938 zapisal: »Pozneje je dom dobil št. 24 in danes so ga dali pod 35. Če gremo od Šmihele [nekdanje šoštanjke župnijske cerkve] proti Velenju, imamo prav konec vasi domačijo "pri Slomškovih" na svoji levi, streljaj od ceste. "Pri Slomškovih" se reče še danes, dasi se sedanji gospodarji pišejo drugače. Vendar je mati sedanje gospodinjice še nosila ime Slomšek. Prostorna, enonadstropna hiša ni prvotna, kakor jo je Kašpar prevzel in zapustil. Pozneje so jo pozidali. Stoji pa na istem mestu, na koncu vasi z lepim razgledom po dolini proti Velenju in

⁷⁹⁷ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 27.

⁷⁹⁸ Prav tam, str. 34–35.

fa Slomška, po domače Pušnarja; ta škofov bratranec naj bi nekoč peš potoval v Maribor in nazaj ter prinesel domov nedotaknjenih 60 srebrnih dvajsetic, ki mu jih je podaril znameniti sorodnik.⁷⁹⁹ Kako intenzivni in pristni so bili sicer odnosi med Slomškom in njegovim šaleškim sorodstvom, je vprašanje zase, na katero nimamo določnega odgovora. Anton Martin Slomšek bi lahko poznal več očetovih sorojencev, od katerih je zadnji, omenjeni stric Jožef, po domače Pušnar, umrl v Škalah leta 1840, ko je bil Slomšek že v zrelih letih. In bolj ko je rasel Slomškov sloves, bolj je bilo šaleško sorodstvo seveda ponosno na svojega sorodnika.

Kolikor je potomcev rodbine Slomšek v Šaleški dolini danes, imajo vsi druge priimke, kot smo videli, pa se jih je precej tudi razselilo. Zadnja oseba s tem priimkom je umrla leta 1983 v Šoštanju. Bila je vdova prapravnuka škofovega deda Gašperja Slomška, ki se je v Šaleško dolino preselil z rodnega Sloma 236 ali 237 let prej.⁸⁰⁰

⁷⁹⁹ Prav tam, str. 29–30.

⁸⁰⁰ Zadnja oseba s priimkom Slomšek v župniji Šoštanj je bila po informacijah župnika msgr. Jožeta Pribožiča z dne 3. marca 2022 Franciška Slomšek, rojena Penšek (1891–1983), vdova Jakoba Slomška (1883–1970), stanujoča pri šoštanjski mestni cerkvi. Jakob je bil sin Jakoba in vnuk Simona Slomška, škofovega bratranca, vsi pa so se rodili na Slomškovi domačiji v Družmirju (Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 31; Župnijski urad Šoštanj, Statusi animarum, status animarum 1869–1878, s. p., Družmirje 24; status animarum 1881–1895, s. p., Družmirje 24).

MATERIN ROD

Franc Kovačič in še bolj Maks Goričar sta se v tridesetih letih 20. stoletja nemalo namučila ne le z rekonstrukcijo Slomškovega rodovnika po očetovi strani, ampak tudi z materinim rodom. Medtem ko je odkrivanje očetovih prednikov s Sloma pri Ponikvi oviralo zlasti uničenje starejših matičnih knjig ponikovske župnije v požaru leta 1782, so sledenje materinim koreninam v župniji Črešnjice pri Frankolovem poleg neobstoječih matic za čas pred letom 1732 onemogočale nedoslednosti tamkajšnjih duhovnikov matičarjev.⁸⁰¹ Kar zadeva črešnjiške matične knjige in zapisnike duš, je njihova ohranjenost danes še slabša kakor pred slabim stoletjem,⁸⁰² a to ne pomeni, da se moramo sprijazniti z mislijo, kako o rodbini škofove zgodaj umrle matere Marije Zorko (1779–1816) ni mogoče dognati ničesar novega. Obstoječi viri in spoznanja predhodnikov so klicali po preveritvi, dopolnitvi in poglobitvi dotedanjih ugotovitev.

Anton Martin Slomšek je od štirih starih staršev poznal samo deda po ma-

⁸⁰¹ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 12–16; Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 5–20 in 35–38.

⁸⁰² Ko sem 19. oktobra 2021 obiskal Črešnjice, mi župnik dr. Vinko Kraljič, ki sicer prebiva v Novi Cerkvi, ni mogel postreči z nobenim drugim starejšim arhivskim gradivom, popisanim v vodnikih po matičnih knjigah (1972) in župnijskih arhivih (1975), kakor z najstarejšo ohranjeno mrliško matično knjigo, ki mi jo je prijazno dal, da sem jo lahko pregledal. Omenjeno knjigo mu je leto prej prinesel župnik sosednje župnije Frankolovo mag. Branko Cestnik, ki jo je našel v tamkajšnjem župnišču in je pred dr. Kraljičem soupravljal črešnjiško župnijo. Po prizadevanjih celjskega škofa dr. Maksimilijana Matjaža in Gregorja Škafarja, arhivista v Nadškofijskem arhivu Maribor, ki se jima na tem mestu iskreno zahvaljujem, je bilo spomladi 2022 v črešnjiškem župnijskem arhivu evidentiranega znatno več gradiva in prepeljanega v nadaljnjo strokovno obdelavo v Maribor, marsikaj pa je (še) pogrešano.

teri Gregorja Zorka (1755–1844), zato pa tega zelo dobro. Ded je namreč stare dni preživel pri vnuku, ko je bil ta nadžupnik v Vuzenici, in je pri njem 29. septembra 1844 tudi umrl.⁸⁰³ Tedaj je bilo Slomšku 44 let in že 23 let ni imel več nobenega od staršev. Babica po materi Agata Zorko je umrla dve leti pred njegovim rojstvom, pozneje pa je pri Slomšku v Vuzenici in slednjic v Mariboru živela materina neporočena sestra Marjeta, ki je svojega nečaka škofa celo za nekaj let preživela.⁸⁰⁴

MATERINE KORENINE

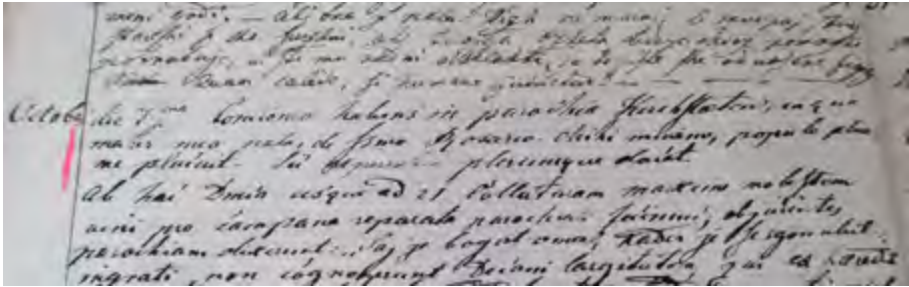
O Slomškovi materi Mariji Zorko dolgo ni bilo znano niti to, od kod je prišla na Slom oziroma v ponikovsko župnijo, kjer njen priimek tedaj ni izpričan. Anton Medved je v Slomškovem življenjepisu, leta 1900 izdanem pri Mohorjevi družbi, na podlagi ustnih pričevanj ljudi, ki so Slomška še poznali, zapisal, da je bila škofova mati doma iz Šoštanja.⁸⁰⁵ Kot šoštanjski kaplan bi v mladih letih lahko slišal izročilo, ki se je ohranjalo tudi še pozneje, da je v mladosti prebivala v Šoštanju, natančneje v Skornem, kjer je živelo domače ime »pri Zorkovih«. Toda Kovačič ni v šoštanjskih maticah našel prav nobenega sledu o Slomškovem dedu Gregorju Zorku. Dilemo o rodni župniji Slomškove matere je razrešila njegova najdba škofovega dnevnika, v katerega je ta še kot mlad kaplan 7. oktobra 1827 zapisal, da je bila njegova mati rojena v župniji Črešnjice. Tega dne, na rožnovensko nedeljo in na praznik cerkvenega patrocinija, je imel v Črešnjicah pridigo. Njemu samemu sploh ni bila všeč, ljudem pa zelo.⁸⁰⁶ O kakšnem srečanju s sorodniki, materini rodni vasi in rojstnem domu v dnevniku ni poročal, drugače kot leta 1837 o obisku svoje rodne župnije in doma na Slomu, česar se je spominjal z grenkobo, saj so ga sorodniki – vnovič omožena svakinja in njen mož – sprejeli

⁸⁰³ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 14.

⁸⁰⁴ Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 37–38.

⁸⁰⁵ Medved, *Knezoškof lavantinski*, str. 9.

⁸⁰⁶ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, III, Pastoralno življenje. III-1, Vita pastoralis 1824–27, pag. 30. – Kovačič, *Služabnik božji*, str. 14–15; Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 36. – V pismu Kovačiču s konca leta 1937 je Goričar ovrgel Medvedove trditve o izročilu in sklepal, da ga je Medved sam ustvaril, ker sta ga zavedla ime Zorko in dejstvo, da je bila iz šoštanjske župnije Slomškova babica po očetovi strani (NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, Goričarjevo pismo Kovačiču, 16. 1. 1937).

Slomškov zapis v pastoralnem dnevniku, da je 7. oktobra 1827 maševal v Črešnjicah, ki so rodna župnija njegove matere (NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, III, Pastoralno življenje. III-1, Vita pastoralis 1824–27, pag. 30).

zadržano in hladno.⁸⁰⁷ Kot bomo videli, ne preseneča, da o materinem črešnjiškem sorodstvu ni zapisal niti vrstice. Po drugi strani pa je Slomškov pastoralni dnevnik, v katerem omenja materino župnijo, zelo drugačen od potopisa, kjer opisuje Slom.

Franc Kovačič je na podlagi vedenja, koliko je bil ob smrti star Slomškov ded Gregor Zorko, in podatka o Črešnjicah kot rojstni župniji matere Marije iz črešnjiških matičnih knjig pravilno ugotovil, da se je ded rodil 3. marca 1755 na Kamni Gori staršema Janezu in Urši, hčerki Jožefa s priimkom Na Slemenu, in da se je še ne 22-leten 20. januarja 1777 oženil z Agato Pintar, vdovo po Gregorju Pintarju v Brdcah št. 8. Nato pa je Kovačič zašel v slepo ulico, ker v krstni matici ni našel krstov njunih dveh hčera, Slomškove matere Marije in tete Marjete. Sklepal je, da so obe pomotoma vpisali kot otroka Jurija Zorka, očetovega brata in gospodarja na Kamni Gori št. 1. Jurijevo latinsko ime Georgius je namreč zlahka zamenljivo z imenom Gregorius. Taisti Jurij je za povrh imel hčerki Marijo, rojeno leta 1780, in sedem let mlajšo Marjeto. Brata Jurij in Gregor bi po Kovačiču stanovala na isti številki v nekakšni zadrugi.⁸⁰⁸

Maks Goričar je takšna sklepanja zavrnil le nekaj let pozneje (1938), ko je ugotovil, da sta Gregorjevi hčerki v krstni matici vpisani pod hišnim imenom Pintar namesto z očetovim priimkom Zorko. Ko se je Gregor Zorko z rodne Kamne Gore priženil k vdovi Agati Pintar v Brdce, je kot tak obveljal za Pintarja.⁸⁰⁹ V oba vpisa krsta se je prikradlo več napak: poleg napačnega priimka – priimki

⁸⁰⁷ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, VIII, Potopisi, 1837, pag. 47–48. Prim. Kovačič, *Služabnik božji*, str. 12.

⁸⁰⁸ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 14–15.

⁸⁰⁹ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 36–37.

so šele v tem času postali obvezno prenosljivi s staršev na otroke in se odlepili od hišnih imen⁸¹⁰ – je obakrat navedeno napačno ime matere. Pri obeh hčerkah je očetovo ime zapisano kot Gregor Pintar, materino pa pri krstu Slomškove matere Marije 27. julija 1779 kot Neža (Agnes) in pri njeni sestri Marjeti, krščeni 14. junija 1781, kot Marija. Klicali so jo, tako Goričar, najbrž Ajta, kar je duhovnika prvič zlahka navedlo na Agnes, medtem ko je drugič od botrov morda pomotoma slišal Majda in zapisal uradno obliko Marija. Vsekakor je bilo njeno krstno ime Agata, saj jo kot takšno poznajo vsi drugi vpisi v črešnjskih matičnih knjigah do vključno zapisa o smrti 1. decembra 1798.⁸¹¹

Goričar je s tem v *Slomškovem rodovniku* (1938) razrešil ključne težave pri identificiranju Slomškove matere in še nekaj manjših zadreg. Pri raziskovanju korenin Marije Zorko je prišel do njenih starih staršev Janeza in Urše Zorko oziroma do pradeda Janeza Zorka starejšega, ki se je rodil konec 17. stoletja. Ker so se ohranjene črešnjske matične knjige začenjale šele leta 1732, dlje v preteklost ni prodr. Še veliko manj mu je uspelo dognati o Marijini materi Agati, prvič poročeni Pintar in drugič Zorko, saj ni mogel ugotoviti niti njenega deklinškega priimka. To zelo jasno izhaja iz njegovega gradiva za Slomškov rodovnik, kolikor ga je poslal Kovačiču.⁸¹² Vestni Goričar je po lastnih besedah zaman iskal Agatino prvo poroko z Gregorjem Pintarjem (najpozneje 1755) tako v Črešnjicah kot v maticah okoliških župnij.⁸¹³ Če bi jo našel, bi na podlagi deklinškega priimka in očetovega imena skušal raziskati tudi njeno poreklo. Agatina identiteta je bila ena od nalog, za katero sem upal, da jo bom uspešno opravil. Vira prve roke, ki bi razkrival njen priimek pred poroko, nisem izsledil, prek posrednih podatkov pa mi je vseeno uspelo priti do njenega najverjetnejšega izvora.

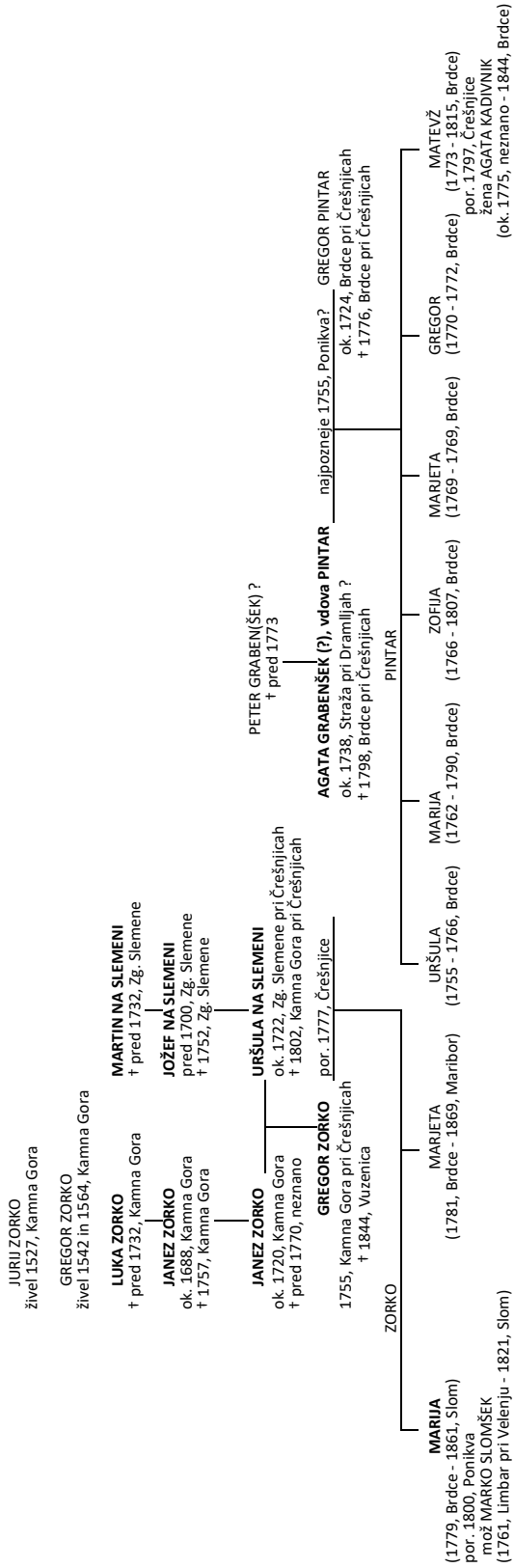
⁸¹⁰ Golec, Terezijanske reforme, str. 207–209.

⁸¹¹ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 36–37.

⁸¹² NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, zlasti nenaslovljen tipkopis, str. 18–20. – Gre za gradivo, ki ga je Goričar sproti pošiljal prelatu Francu Kovačiču in je pomešano z drugim Kovačičevim gradivom za Slomškov rodovnik.

⁸¹³ Prav tam, nenaslovljen tipkopis, str. 49.

RODOVNIK ŠKOFOVE MATERE

Rod deda Gregorja Zorka

Preden se posvetimo rodu škofovega deda Gregorja Zorka, si pogledjmo osnovna dejstva o njegovi rojstni župniji Črešnjice. Mala črešnjiška župnija pod Konjiško goro se je osamosvojila od župnije Konjice leta 1732 oziroma dokončno leta 1784, potem ko je tu že leta 1402 obstajal vikariat z lastnim duhovnikom.⁸¹⁴ Matične knjige so v Črešnjicah najverjetneje vodili že pred osamosvojitvijo župnije, le da niso ohranjene. V konjiških maticah namreč pred tem ni vpisov z območja črešnjiškega vikariata.⁸¹⁵ Hribovito območje je močno zaznamovala bližina okoli leta 1160 ustanovljene kartuzije Žiča, ki leži v samotni dolini potoka Žičnica. Žičam so kot podložniki pripadali skoraj vsi črešnjiški župljani.⁸¹⁶

Rod Zorkovih je bil stoletja tesno zraščeno s temi kraji in priimek je v župniji živel vsaj še v drugi polovici 19. stoletja, danes pa ga ni več.⁸¹⁷ Najstarejše znane podatke o rodbini Zorko je v opombi bežno omenil že Goričar: »Rod Zorkov je bival na Kamni gorci več stoletij. Že cenitev posestev žičke kartuzije l. 1542 jih omenja (Dež. arhiv v Gradcu). In še neki starejši seznam iz l. 1520 istotam.«⁸¹⁸ S seznamom iz leta 1520 je bil nedvomno mišljen popis glavarine, o katerem

⁸¹⁴ Umek - Kos (ur.), *Vodnik po župnijskih arhivih*, str. 61; Mlinarič, *Kartuziji Žiče in Jurklošter*, str. 38. – V literaturi se kot letnica ustanovitve župnije pojavlja tudi leto 1784 (Vidmar, *Leksikon cerkva*, str. 24), ki pomeni leto dokončne osamosvojitve. V vmesnem obdobju so Črešnjice v vizitacijah goriške nadškofije iz let 1756, 1757 in 1763 označene kot vikariatna župnija (*parochia vicarialis*) konjiške nadžupnije (Ožinger, *Vizitacijski zapiski*, str. 250, 408, 443 in 770). Popis hiš iz leta 1770 govori prav tako o vikariatni župniji (*Vicariats-Pfarr*) in o vikariatnem župniku (*Vicars Pfarrer*) (NŠAM, Župnija Črešnjice, šk. 1, popis hiš, 17. 10. 1770). –Ko J. Mlinarič povzema Santoninov popotni dnevnik iz leta 1487, v katerem tajnik oglejskega patriarha piše o blagoslovitvi od Turkov onečaščene cerkve, zamenjuje Črešnjice s Črešnjevcem (Mlinarič, *Kartuziji Žiče in Jurklošter*, str. 191 in 211). Prim. Santonino, *Popotni dnevniki*, str. 69 in 81.

⁸¹⁵ Kot vse kaže, tudi poroke v črešnjiškem vikariatu niso bile več v pristojnosti matične konjiške župnije (prim. NŠAM, Župnija Slovenske konjice, Matične knjige, P 1701–1732).

⁸¹⁶ Popis hiš v vikariatni župniji Črešnjice iz leta 1770 razkriva naslednje stanje. V vaseh Sojek (17 hiš), Črešnjice (13 hiš), Podgorje (21 hiš), Brdce (12 hiš) in Slemene (26 hiš) so vse hišne številke pripadale gospodstvu (*Dominium*) kartuzija Žiče, vključno s hišo vikariatnega župnika v Črešnjicah št. 12. V vasi Kamna Gora s 13 hišami je bilo žičkih prvih devet hiš, kot zemljiški gospod h. št. 10–13 pa je naveden Peter Zorko (očitno svobodnik), vendar sta bili št. 12 in 13 pristava in gumno žičke kartuzije, zato gre pri teh dveh gotovo za pomoto. NŠAM, Župnija Črešnjice, šk. 1, popis hiš, 17. 10. 1770.

⁸¹⁷ Zadnji krst otroka s priimkom Zorko je izpričan leta 1854 (NŠAM, Župnija Črešnjice, Matične knjige, Ind R 1832–1890, črka S). Informacije župnika dr. Vinka Kraljiča avtorju 6. novembra 2022.

⁸¹⁸ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 36.

Žička kartuzija po Vischerjevi *Topografiji Štajerske*, 1681 (Vischer, *Topographia Ducatus Stiriae*, sl. 110).

Goričar ni imel točnih podatkov in je v resnici sedem let mlajši, iz leta 1527.⁸¹⁹

Goričarjeva Kamna gorca (Kovačič jo imenuje Kamena gorca)⁸²⁰ je v resnici Kamna Gora. Gručasto naselje sedmih domačij na pobočju Konjiške gore obdaja hribovit, kamnit in malo ploden svet.⁸²¹ Pri Zorkovih s poznejšo hišno št. 1 (od oštevilčenja hiš leta 1770 dalje) je zagledal luč sveta Slomškov ded Gregor Zorko, krščen 5. marca 1755 kot sin Janeza in Uršule.⁸²² In to je po materini strani tudi najzgodnejši znani krstni datum katerega njenih prednikov. Oče Janez Zorko je ob štetju hiš leto poprej, 1754, izpričan na Kamni Gori (*Stamberg*) med osmimi tamkajšnjimi podložniki Žič, in sicer na zadnjem mestu kot Jenže (*Jenže Sorckbo*). V vasi je bil ob šestih polzemljakih eden od dveh četrtzemljakov, gospodarjev četrtingske hube.⁸²³ V istem času nastali terezijanski kataster je za posest žičke kartuzije žal ohranjen le deloma. Ker manjka osrednji

⁸¹⁹ Prim. Koropec, *Slovenski del Štajerske*, str. 233.

⁸²⁰ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 14.

⁸²¹ *Krajevni leksikon Dravske banovine*, str. 564; *Krajevni leksikon Slovenije*, str. 296.

⁸²² Krstne podatke Slomškovega deda je prvi objavil Kovačič (Kovačič, *Služabnik božji*, str. 14–15) in za njim Goričar (Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 36).

⁸²³ StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe I, K 20, H 73, Häuserzählung 1754, CK, Nr. 188 (Seitz), 25. 4. 1754, pag. 93.

del podložniške posesti, podložne neposredno kartuziji, nimamo natančnejših podatkov o velikosti Zorkove četrtinske kmetije in njenih obveznostih.⁸²⁴

Podobno kot ne razpolagamo z matičnimi oziroma genealoškimi podatki o Zorkovih za čas pred letom 1732, ko se začenja indeks krstne, poročne in matične knjige črešnjske župnije⁸²⁵ – sama knjiga za obdobje 1732–1788 je žal pogrešana –, so precejšnje težave tudi z urbarji in urbarialnimi viri kartuzije Žiče, ki ji je bila njihova kmetija podložna. Iz 16. stoletja imamo en sam urbar, zato pa dva dragocena davčna vira, s konca 17. stoletja je ohranjen davčni register, medtem ko zapolnjujeta praznino 18. stoletja davčni register z začetka stoletja in omenjeno štetje hiš iz leta 1754.

In vendar je **priimek Zorko** izpričan na Kamni Gori že pred skoraj petimi stoletji kot eden bolj zgodaj dokumentiranih slovenskih priimkov. Leta 1527 najdemo v popisu glavarine žičke kartuzije prvega znanega Zorka z imenom Jurij (*Jurij sorkbo*). Popisali so ga na Kamni Gori (*Stainwerckh*) v uradu Škedenj (*Das ambt poding*), in sicer kot prvega skupaj s štirimi drugimi družinskimi poglavarji in njihovimi ženami; te so vse navedene zgolj kot žene (*Sein weib*), višina glavarine pa je povsod enaka (50 krajcarjev).⁸²⁶ Štirje od petih kamnogorskih podložnikov so že označeni s priimki, ki so se v tem času šele porajali.⁸²⁷ Tako ni izključeno, da je bil Jurij Zorko sploh prvi iz svojega rodu s priimkom. Glede na znana dejstva, kako so se priimki v tem času prenašali – neredko kot hišno ime, ne glede na to, ali je na domačiji ostajal isti rod ali so se priselili povsem drugi ljudje⁸²⁸ – ni mogoče z gotovostjo trditi, da je bil kateri od dveh gospodarjev Zorkov iz 16. stoletja – za Jurijem srečamo še Gregorja – resnično Slomškov prednik. Reči je mogoče samo, da je priimek star petsto let in da je bil leta 1527 že živ v rodni vasi Slomškovega dobri dve stoletji pozneje rojenega deda Gregorja Zorka (1755–1844). Kamna Gora, ki leži na nadmorski višini okoli 700 metrov, je morala biti ob prvi pojavitvi priimka Zorko še razmeroma mlado naselje, kamor je višinska kolonizacija bržkone segla šele v 15. stoletju. Prvič je omenjena v nedatiranem urbarju iz tega stoletja (*Steinperg*), ko je štela 9 hub (*mansi 9*) in osem zemljišč (*agri 8*).⁸²⁹

⁸²⁴ StLA, Maria-Theresianischer Kataster, K 47, Cillier Kreis, Herrschaften, Nr. 167, Stift Seitz.

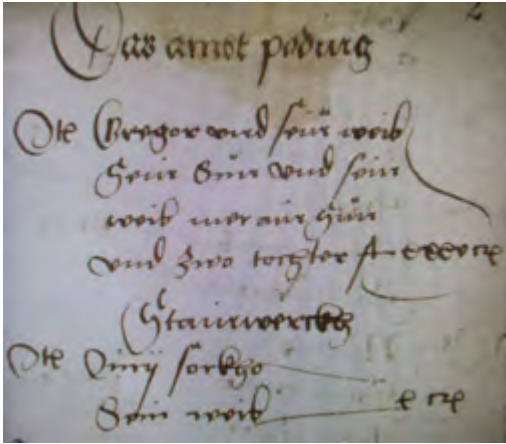
⁸²⁵ NŠAM, Župnija Črešnjsice, Matične knjige, Ind RPM 1732–1852 (R 1732–1832, P 1732–1852 in M 1732–1849).

⁸²⁶ StLA, Laa. A., Antiquum VI, Leibsteuer 1527, Nr. 194, fol. 2. Prim. Koropec, Slovenski del Štajerske, str. 233.

⁸²⁷ Na Kamni Gori so živeli podložniki: Jurij Zorko, Gregor Kramer, Pavel Golob, Hanže Kramer in Tomaž brez priimka.

⁸²⁸ Prim. Golec, Terezijanske reforme, str. 207–209.

⁸²⁹ ZAC/0007, Zbirka urbarjev, 15 U, urbar Žiče, s. d. (15. stol.), pag. 22. – Po Blazniku, ki se opira na Zahnov *Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter* (1893), datira prva omemba

Jurij Zorko in njegova žena, prva znana nosilca priimka Slomškovega deda v njegovi rodni vasi Kamna Gora v popisu glavarine leta 1527 (StLA, Laa. A., Antiquum VI, Leibsteuer 1527, Nr. 194, fol. 2).

Priimek Zorko je v priimkovnem procesu nastal iz rojstnega imena Zor kot tvorjenka na -ko iz občnih besed *zor* ali *zora* v pomenu jutranja zarja ali iz imena ali priimka Zor z enako etimologijo, lahko pa tudi iz skrajšanih oblik zložnih imen Zorislav in Zoroslav. Danes je na Slovenskem najbolj razširjen v podravski, posavski in savinjski regiji. V posavski, na območju gospostva Sevnica, je bil sredi 15. stoletja tudi najprej dokumentiran.⁸³⁰

Petnajst let za popisom glavarine iz leta 1527 srečamo v imenjski cenitvi žičke kartuzije iz leta 1542 Gregorja Zorka (*Gregor Sarkho*), gospodarja na celi hubi. Naveden je med podložniki v uradu Škedenj (*Ambt Poding*) brez podrobnejše delitve urada na vasi, in sicer na tretjem mestu pred Kramarjem in Golobom,⁸³¹ priimkoma gospodarjev iz popisa glavarine, kar dokazuje, da je Gregor živel na Kamni Gori. Tam (*Steinperg*) najdemo njegovo ime ali ime soimenjaka Gregorja (mlajšega) tudi v žičkem urbarju 22 let pozneje, leta 1564. Vseh osem kamnogorskih podložnikov – število se je od leta 1527 povečalo za tri –, med katerimi je Gregor zadnji (*Gregorius Sarco*), je imelo enake obveznosti v dajatvah in tlaki.⁸³² Urbar je objavil že Avguštin Stegenšek

Kamne Gore (*am Steinperg*) v leto 1497 (Blaznik, *Slovenska Štajerska*, str. 325).

⁸³⁰ Keber, *Leksikon priimkov*, str. 860 in 861.

⁸³¹ StLA, Laa. A., Antiquum I, Gülterschätzungen 1542, 35/511, fol. 7. – Zorkovo hubo so ocenili na 10 funtov denaričev, veliko in malo živino pa skupaj na 20: dva vola na 8 funtov, konja na 4, dve kravi na 3, dve teleti na 2, pet koz na 1 funt, tri ovce na 1 in štiri svinje na 1. Letna davčna osnova je znašala 26 krajcarjev in pol.

⁸³² StLA, Meiller-Akten, K 36, XVI-W, Urbar der Kartause Seitz 1564, fol. 10r–11r.

(1909),⁸³³ vendar brez imen podložnikov, zato Kovačič in Goričar njegovih podatkov pri obravnavi Slomškovich prednikov nista uporabila.⁸³⁴

Prvi potrjeni prednik Slomškovega deda Gregorja Zorka je šele njegov ded **Janez Zorko st. (ok. 1688–1757)**, ki se ga je leta 1755 rojeni Gregor komajda utegnil spominjati. Bil pa je tisti Slomškov prednik, škofov prapraded, o katerem je Slomšek še lahko slišal pripovedovanje iz prve roke. Ker je najstarejša krstna, poročna in mrliška matica črešnjiške župnije izgubljena – ohranjen je samo veliko pozneje nastali imenski indeks⁸³⁵ –, poznamo o Janezu Zorku st. le dva matična podatka, oba iz objav in prepisov. Po Goričarjevih tipkopisnih izpiskih, poslanih Kovačiču, je prvič omenjen 22. januarja 1747 ob poroki sina Janeza Zorka ml. (*Joannes Joannis Sorko filius lib.*), drugič pa ob smrti 7. julija 1758. Goričar je zapisal njegovo starost 69 let in kraj smrti Kamna Gora ter dodal, da se je torej rodil okoli leta 1690.⁸³⁶ Po vsej verjetnosti se je zmotil pri letnici. V indeksu k mrliškem delu prve črešnjiške matice je namreč letnica 1757, Janez Zorko (*Sorko Johann*) pa je pri osebah s priimkom na S naveden kot prvi od dveh umrlih.⁸³⁷

Iz davčnih registrov žičke kartuzije s preloma iz 17. v 18. stoletje izvemo, da sta na Kamni Gori takrat gospodarila dva podložnika Zorka: Janže (1692: *Jansche Sarkbo*; 1703: *Jänsche Sarkbo*) in Luka (1692: *Lucas Sarkbo*; 1703: *Lucaß Sarkbo*).⁸³⁸ Kateri od njiju je bil Slomškov prednik oziroma gospodar na posesti njegovih prednikov, je mogoče sklepati iz zaporedja popisovanja. Glede na to, da je domačija Zorkovich s poznejšo hišno št. 1, kjer je potrjeno prišel na svet Slomškov ded, stala na skrajnem severnem koncu vasi,⁸³⁹ upravičeno pričakujemo, da so jo pred tem popisovali bodisi kot zadnjo bodisi kot prvo. Resnično, leta 1527 je Jurij Zorko naveden prvi, leta 1564 Gregor Zorko zadnji in leta 1754 Jenže zopet zadnji.⁸⁴⁰ Kako pa je z Zorkoma v davčnih registrih leta 1692 in 1703?

⁸³³ Stegenšek, *Konjiška dekanija*, str. 260–270.

⁸³⁴ Zgolj sumarna je tudi Mlinaričeva objava urbarja (Mlinarič, *Kartuziji Žiče*, str. 280–284).

⁸³⁵ NŠAM, Župnija Črešnjeve, Matične knjige, Ind RPM 1732–1852 (R 1732–1832, P 1732–1852 in M 1732–1849).

⁸³⁶ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 18. Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 38.

⁸³⁷ NŠAM, Župnija Črešnjeve, Matične knjige, Ind RPM 1732–1852 (R 1732–1832, P 1732–1852 in M 1732–1849), s. p., črka S.

⁸³⁸ ZAC/1120, Zbirka fotokopij iz Štajerskega deželnega arhiva, Žiče, šk. 3 (181), 3/9, davčni register 1692, pag. 38–39; prav tam, šk. 4 (182), 4/10, davčni register 1703, pag. 26.

⁸³⁹ SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 435, k. o. Slemene, mapni list IV; zapisnik stavbnih parcel, 15. 4. 1826.

⁸⁴⁰ StLA, Laa. A., Antiquum VI, Leibsteuer 1527, Nr. 194, fol. 2; StLA, Meiller-Akten, K 36, XVI-W, Urbar der Kartause Seitz 1564, fol. 11r; StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe I, K 20,

Jenže Zorko je popisán sedmi, Luka pa zadnji, deveti. Glede na to, da je imel Luka enake obveznosti kot tretji podložnik v vasi, in sicer manjše od ostalih, pri katerih so bile enake, je šlo za temu ustrezno manjšo posest.⁸⁴¹ Pol stoletja pozneje, leta 1754, sta tretji gospodar in osmi kot zadnji, Jenže Zorko, za razliko od ostalih šestih, ki so bili vsi polzemljaki, premogla samo četrtnsko hubo.⁸⁴² Zorkova posest, kot ji v rokah Slomškovih prednikov sledimo od leta 1754 dalje, je bila torej na prelomu iz 17. v 18. stoletje v posesti Luka Zorka, večja Janžetova pa je v naslednjega pol stoletja prešla v roke gospodarja z drugim priimkom, najverjetneje polzemljaka Petra Stanteta.

Luka Zorko je umrl pred letom 1732, saj indeks k mrliški matici ne navaja nobenega Luka s tem priimkom.⁸⁴³ Skoraj brez dvoma je bil oče Slomškovega prapradedá Janeza Zorka st. (ok. 1688–1757). Kako se je imenovala Janezova žena, ne vemo, kakor tudi ne, ali je še živela leta 1732, ko se začénja indeks k mrlíškemu delu maticne knjige,⁸⁴⁴ in ali sta zakonca morda od tega leta dalje imela še kakšnega otroka. V indeksu k najstarejši krstni matici so namreč navedena samo krstna imena brez imen staršev krščencev.⁸⁴⁵ Janezov sin **Janez Zorko ml. (ok. 1720 – po 1770)**, Slomškov praded, se je najverjetneje rodil v prvi polovici dvajsetih let 18. stoletja, glede na ženino starost okoli leta 1720, lahko tudi prej, vsekakor pa pred letom 1730, saj bi bil v nasprotnem leta 1747 za poroko še premlad.

Žena Uršula Na Slemeni (ok. 1722–1802) je glede na to, da ji mrlíška matica ob smrti 1. septembra 1802 pripisuje 80 let, zagledala luč sveta okoli leta 1722. Umrála je na Kamni Gori št. 1 zaradi starosti.⁸⁴⁶ Goričarjev izpis iz poročne maticne knjige jo imenuje samo samska (*Ursula na Slemeni lib.*) in pove, da sta oba mladoporocénca iz domače župnije.⁸⁴⁷ V *Slomšekovem rodovniku* je Goričar nave-

H 73, Häuserzählung 1754, CK, Nr. 188 (Seitz), 25. 4. 1754, pag. 93.

⁸⁴¹ ZAC/1120, Zbirka fotokopij iz Štajerskega deželnega arhiva, Žiže, šk. 3 (181), 3/9, davčni register 1692, pag. 36–39; prav tam, šk. 4 (182), 4/10, davčni register 1703, pag. 24–26.

⁸⁴² StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe I, K 20, H 73, Häuserzählung 1754, CK, Nr. 188 (Seitz), 25. 4. 1754, pag. 93.

⁸⁴³ NŠAM, Župnija Črešnjice, Maticne knjige, Ind RPM 1732–1852 (R 1732–1832, P 1732–1852 in M 1732–1849), s. p., črka S.

⁸⁴⁴ Med umrlimi ženskami s priimkom Zorko bi prišle v poštev prve tri: Marija (1743), Eva (1746) in Marija (1756) (prav tam).

⁸⁴⁵ Prvi krščenci s priimkom Zorko so bili: Urh (1733), Marija (1739), Agata in Jera (obe 1743) (prav tam).

⁸⁴⁶ NŠAM, Župnija Črešnjice, Maticne knjige, M 1788–1848, pag. 21.

⁸⁴⁷ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, zlasti nenaslovljen tipkopis, str. 18.

del le letnico poroke 1747 brez datuma 22. januar.⁸⁴⁸ Prav tako je izpustil podatek, ki ga je prej objavil Kovačič, očitno po poročni matici, da je bila Urša hči »nekega Jožefa na Slemenu«.⁸⁴⁹ Na Slemeni je priimek, izpeljan iz toponima Slemene, ki zajema tri današnja naselja: Stare, Zgornje in Spodnje Slemene.⁸⁵⁰ V indeksu h krstni matici ga najdemo večkrat, od leta 1733 do 1749 osemkrat (*Na Slemeni*), žal brez navedbe rojstnih krajev in imen staršev krščencev. Po sredi 18. stoletja se je iz predložne zveze razvil priimek Slemenšek, prvič izpričan v istem krstnem indeksu leta 1770 (*Slemensbeg*).⁸⁵¹ Istega leta sta v popisu hišnih gospodarjev in gostačev v vasi Slemene navedena dva Slemenška (*Schlemensbeg*): Boštjan na št. 1 in Blaže na št. 2, oba žička podložnika.⁸⁵² Kateri od njiju bi bil brat Uršule Zorko, ni mogoče reči z gotovostjo, lahko oba. Sodeč po indeksu h krstni matici sta se oba rodila pred letom 1732, iz indeksa k mrliški matici pa ni razvidno, kdaj sta umrla.⁸⁵³ Slemene so leta 1783 pripadle novoustanovljeni župniji Špitalič (tedaj sedežem v Žičah),⁸⁵⁴ katere prva ohranjena mrliška matica se začenja šele leta 1812, ko sta bila tako Boštjan kot Blaže Slemenšek očitno že pokojna.⁸⁵⁵ Skoraj zagotovo je bil Uršulin brat Blaž, saj sta Blaž in Marija Na Slemeni botrovala prvima otrokoma zakoncev Zorko, rojenima v letih 1748 in 1750.⁸⁵⁶

Uršulin oče **Jožef Na Slemeni** je nedvomno identičen z Jožefom, ki je po indeksu k mrliški matici preminil leta 1752 in je naveden s priimkom ali topografsko oznako Slemene.⁸⁵⁷ Njegovo ime srečamo tudi 29. januarja 1759 ob poroki sina Andreja v sosednji vojniški župniji, ko je ta označen kot sin pokojnega Jožefa Na Slemenah (*na Slemenah*) iz župnije Črešnjice.⁸⁵⁸ Kaj dokazuje Jožefovo istovetnost?

⁸⁴⁸ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 38. – V tipkopisu, starejši različici Slomškovega rodovnika, je tudi datum (NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 44).

⁸⁴⁹ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 15.

⁸⁵⁰ *Krajevni leksikon Slovenije*, str. 306–307, 341 in 349.

⁸⁵¹ NŠAM, Župnija Črešnjice, Matične knjige, Ind RPM 1732–1852 (R 1732–1832, P 1732–1852 in M 1732–1849), s. p., črka S.

⁸⁵² NŠAM, Župnija Črešnjice, šk. 1, popis hiš, 17. 10. 1770.

⁸⁵³ NŠAM, Župnija Črešnjice, Matične knjige, Ind RPM 1732–1852 (R 1732–1832, P 1732–1852 in M 1732–1849), s. p., črka S.

⁸⁵⁴ Prim. Mlinarič, *Kartuziji Žiče*, str. 455–456.

⁸⁵⁵ NŠAM, Župnija Špitalič, Matične knjige, M 1812–1900.

⁸⁵⁶ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 18.

⁸⁵⁷ NŠAM, Župnija Črešnjice, Matične knjige, Ind RPM 1732–1852 (R 1732–1832, P 1732–1852 in M 1732–1849), s. p., črka S.

⁸⁵⁸ NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, P 1684–1784, s. p.

Vhodni portal črešnjske župnijske cerkve z datumom posvetitve 26. februar 1669 (foto: B: Golec, oktober 2021).

Prvič, je edini v 18. stoletju umrli Jožef s tem priimkom, drugič, kot lahko povzamemo iz izpisa iz poročne matice, je bil ob hčerkinini poroki leta 1747 še živ, in tretjič, leta 1759 je označen kot pokojni. Poleg tega je bilo ime Jožef v njegovem času na kmetih še redko. Njegovo rojstvo lahko z veliko verjetnostjo postavimo v čas pred letom 1700. Ime Jožefove žene in Uršuline matere pa se prejkone skriva med ženskami s priimkom Na Slemeni in podobno, navedenimi v mrliškem indeksu od leta 1732 dalje.⁸⁵⁹

Ker je terezijanski kataster za posest kartuzije Žiče nepopoln,⁸⁶⁰ vemo o Jožefovi posesti zelo malo. Tudi vprašanje, na kateri slemenski kmečki domačiji se je

⁸⁵⁹ Umrle ženske osebe s tem priimkom so bile: Marija (*v Slemeni Maria*), umrla leta 1743, Ana (*in Slemene Anna*), umrla 1744, Jera (*Slemene Gertrud*), umrla 1774, Marija (*na Slemeni Maria*), preminila 1778, Marija (*Slemenschegg Maria*) z letnico smrti 1779 in Marija (*Slemenschegg Maria*), ki je umrla leta 1781 (NŠAM, Župnija Črešnjska, Matične knjige, Ind RPM 1732–1852 (R 1732–1832, P 1732–1852 in M 1732–1849), s. p., črka S).

⁸⁶⁰ StLA, Maria-Theresianischer Kataster, K 47, Cillier Kreis, Herrschaften, Nr. 167, Stift Seitz.

rodila Slomškova prababica Uršula, hči Jožefa Na Slemeni, ni ravno najmehkejši oreh. Popis hiš žičke posesti iz leta 1754 pozna na Slemenu (*Slemene*) sedem podložnikov, in to enega celozemljaka, štiri polzemljake, enega tričetrzemljaka in enega četrzemljaka. Edini s priimkom Na Slemeni je bil polzemljak Štefan (*Stephan Na Slemene*), naveden na petem mestu, edini Blaž pa Blaže Podgoršek (*Blasche Podorgscheg* [sic!]), celozemljak, popisan prvi.⁸⁶¹ S pomočjo mlajših virov je mogoče razvozlati, da je bil Blaže Podgoršek identičen z Blažetom Slemenškom. Cela huba na Slemenu se je namreč med letoma 1754 in 1770 razdelila na dva dela, kar lepo pokažeta jožefinski in franciscejski kataster, v katerih so parcele dveh sosednjih gospodarjev iz istega zaselka Zgornje Slemene (*Ober Slemene*) med seboj pomešane.⁸⁶² Leta 1770 je na hišni številki 1 živel in gospodaril Boštjan Slemenšek (*Schlemenscheg Bastian*), na hišni št. 2 pa Blaže Slemenšek (*Schlemensscheg Blasche*), ki ga je pozneje zamenjal Gregor, čigar ime je bilo pripisano, obe posesti pa, tako kot vse na Slemenah, podložni Žičam.⁸⁶³ Jožefinski kataster iz druge polovice osemdesetih let ima na Zgornjih Slemenah št. 1 še vedno Boštjana Slemenška (*Sebast: Slemensscheg*), na št. 2 pa Blažetovega naslednika Gregorja. Ta je pri prvi popisani parceli imenovan Gregor Slemenšek (*Gregor Slemensscheg*), nakar je v nadaljevanju dosledno označen kot Gregor Podgoršek (*Podgorscheg*).⁸⁶⁴ Ravno to je bil čas, ko je država ukazala ustalitev priimkov, Gregorjev dvojni priimek pa dokaz njegove identitete in relikv dotedanjega stanja, ko so hišna imena Na Slemeni, Slemenšek in Podgoršek še nihala. Blažetov predhodnik Jožef, ki je umrl leta 1752, se je imenoval Na Slemeni, tako tudi še Blaže,⁸⁶⁵ hkrati pa že tudi Podgoršek (1754) in Slemenšek (1770), medtem ko njegov naslednik Gregor praviloma Podgoršek, na Boštjanovi polovici medtem razdeljene hube pa je ostal priimek Slemenšek. V indeksu h krstni, poročni in mrliški matici se priimek Podgoršek prvič pojavi šele pri krščencu leta 1757 in nato redno.⁸⁶⁶

⁸⁶¹ StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe I, K 20, H 73, Häuserzählung 1754, CK, Nr. 188 (Seitz), 25. 4. 1754, pag. 92–93.

⁸⁶² SI AS 110, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 305, Okrajna gosposka Žiče, št. 6, davčna občina Slemene, napoved, ledina IV Zgornje Slemene (IV Ried Ober Slemene). – SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 435, k. o. Slemene, mapni list IV; zapisnik zemljiških parcel, 15. 4. 1826; zapisnik stavbnih parcel, 15. 4. 1826.

⁸⁶³ NŠAM, Župnija Črešnjice, šk. 1, popis hiš, 17. 10. 1770.

⁸⁶⁴ SI AS 110, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 305, Okrajna gosposka Žiče, št. 6, davčna občina Slemene, napoved, ledina IV Zgornje Slemene (IV Ried Ober Slemene).

⁸⁶⁵ Blažev naslednik Gregor, najverjetneje njegov sin, je v indeksu h krstni matici leta 1741 naveden s priimkom Na Slemeni (NŠAM, Župnija Črešnjice, Matične knjige, Ind RPM 1732–1852 (R 1732–1832, P 1732–1852 in M 1732–1849), s. p., črka S).

⁸⁶⁶ Prav tam, črka P.

Boštjan in Gregor sta bila skoraj brez dvoma brata, manj verjetno stric in nečak, oba pa sinova Blažeta Na Slemeni, v virih imenovanega tudi Slemenšek in Podgoršek. Njihovo sorodstveno razmerje bi potrdila izgubljena prva črešnjiška matična knjiga 1732–1788, skupna za krste, poroke in smrti. Iz indeksa lahko razberemo le, da se je Gregor Na Slemeni rodil leta 1741 ter kdaj so se omenjeni možje ali njihovi soimenjaki poročili.⁸⁶⁷ O Štefanu Na Slemeni, gospodarju polovične hube leta 1754, v indeksu ni sledu,⁸⁶⁸ kot tudi ne v popisu hiš leta 1770, v katerem ni v vasi Slemene nobenega Štefana, ne s tem ne z drugim priimkom.⁸⁶⁹

Kakšen je bil najverjetnejši razvoj cele kmetije na Slemenu? Priimek Slemenšek je ostal pri domačiji na Zgornjih Slemenah s hišno št. 1, tj. pri tisti od obeh v istem zaselku, ki je nastala prva in bila »matični dom« Slemenškovih, prej označevanih s priimkom Na Slemeni. Slomškova prababica Uršula je prišla na svet tukaj kot hči leta 1752 umrlega Jožefa Na Slemeni. Njen brat Blaže, Jožefov naslednik na celi hubi, je najprej pred letom 1770 prepustil polovico hube sinu Boštjanu (najverjetneje rojenemu še pred letom 1732, ko se začneja krstni indeksi), ki je ostal na prvotnem domu s hišno št. 1 (od oštevilčenja 1770 dalje). Na polovici, ki si jo je Blaže pridržal in tu postavil domačijo s hišno št. 2, pa je za njim zagospodaril mlajši sin Gregor, rojen leta 1741, poznejši Gregor Podgoršek.

Ob nastanku franciscejskega katastra leta 1825 je na št. 1 na Zgornjih Slemenah živel gospodar Jožef Slemenšek, medtem ko je bil na št. 2 gospodar Jurij Podgoršek. Na katastrski mapi je pri tej domačiji, le lučaj oddaljeni od Slemenškove, navedeno ime domačije (*Podgorschegg*), ki bi se lahko nanašalo tudi na celotni zaselek. Obe domačiji sta bili v celoti leseni, Slemenškova s stanovanjsko hišo in gospodarskim poslopjem (stavb. št. 124 in 125), Podgorškova pa s stanovanjskim in dvema gospodarskima poslopljema (stavb. št. 117), pri čemer ji je na samoti jugovzhodno od domačije pripadalo še leseno stanovanjsko poslopje z isto hišno št. 2 (stavb. št. 118), verjetno namenjeno bivanju prejšnjega gospodarja, preužitkarja.⁸⁷⁰

⁸⁶⁷ Prav tam, črka S. – Boštjan (*Sebastian Na Slemeni*) se je leta 1752 oženil z Marijo Panžič, Blaž Podgoršek leta 1767 z Uršulo Brecl (druga poroka, če gre za našega Blažeta), Blaž Slemenšek leta 1782 z Marijo Kračun (potencialna tretja poroka istega Blaža), Gregor Podgoršek pa leta 1780 z Marijo Zorko.

⁸⁶⁸ V indeksu ni ne Štefanove poroke ne smrti, in sicer niti pred letom 1783 niti po tem letu, ko so Slemene pripadle župniji Špitalič (prav tam).

⁸⁶⁹ NŠAM, Župnija Črešnje, šk. 1, popis hiš, 17. 10. 1770.

⁸⁷⁰ SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 435, k. o. Slemene, mapni list IV; zapisnik zemljiških parcel, 15. 4. 1826; zapisnik stavbnih parcel, 15. 4. 1826.

Sredi 18. stoletja, ko je Slomškova prababica Uršula zapustila rodni dom in se omožila k Janezu Zorku na Kamno Goro, je torej v raztresenem naselju Slemene obstajalo sedem domačij, podložnih bližnji kartuziji v Žičah, kot jih prikazuje popis hiš iz leta 1754.⁸⁷¹ V celotni soseski (*Slemene gegend*), ki je vključevala tudi današnje Stare Slemene, je ob hišnem oštevilčenju leta 1770 stalo 26 stanovanjskih poslopij, med katerimi so bili žički samostan (h. št. 24) in temu pripadajoče hiše – sodarjeva (št. 25), pristava (št. 26) in gostišče (št. 21).⁸⁷² Domačija Na Slemenu, razdeljena med letoma 1754 in 1770 na dva dela (h. št. 1 in 2), je spadala k Zgornjim Slemenam in bila tako rekoč soseda samostana, do katerega se je bilo treba spustiti po soteski potoka Soješka voda.⁸⁷³ Same Zgornje Slemene so sicer razloženo naselje na dolgem apniškem slemenu, ki se vleče vse od Vojnika do Lipoglava ob železniški progi Celje–Maribor; gre za močno hribovit svet z manj rodovitno zemljo in številnimi vinogradi na prisojajah.⁸⁷⁴

Sklepati je mogoče, da je domačija Na Slemenu nastala že v srednjem veku, a ji je po virih razmeroma težko slediti. Po žičkih davčnih registrih s preloma iz 17. v 18. stoletje je bilo na Slemenah šest podložnikov. Njihove obveznosti ustrezajo velikosti posesti, kot jo navaja pol stoletja mlajši popis hiš iz leta 1754, ki ima enega podložnika več, in to zadnjega, Železnika s polovično hubo. V letih 1692 in 1703 je imel po davčnih registrih največje obveznosti prvi slemenski podložnik **Martin Na Slemeni** (1692: *Martin na Slemenj*, 1703: *Martin Nä Slemenj*). Pravi priimek, in sicer Redek, je premozel samo zadnji, šesti, drugi pa so označeni z imenom in očetovim imenom. Leta 1754 je bil takšen samo še četrti, četrtemljak Boštjan, Jurijev sin, na čigar posesti je v letih 1692 in 1703 presenetljivo navedeno enako ime (*Wastian des Jurj Sohn*).⁸⁷⁵ Martin Na Slemeni iz let 1692 in

⁸⁷¹ StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe I, K 20, H 73, Häuserzählung 1754, CK, Nr. 188 (Seitz), 25. 4. 1754, pag. 92–93.

⁸⁷² NŠAM, Župnija Črešnjske, šk. 1, popis hiš, 17. 10. 1770.

⁸⁷³ Ruševine žičke kartuzije spadajo danes v naselje Stare Slemene (*Krajevni leksikon Slovenije*, str. 306–307).

⁸⁷⁴ *Krajevni leksikon Slovenije*, str. 349.

⁸⁷⁵ Gospodarji domačij, ki so tu označene s številkami 1–7, so si sledili takole: 1) 1692 in 1703: Martin Na Slemeni, 1754: Blaže Podgoršek na celi hubi; 2) 1692 in 1703: Jernej, Tomažev sin, 1754: Jakob Breznik na polovični hubi; 3) 1692 in 1703: Primož, Janžetov sin, 1754: Pongrac Pristovnik na tričetrtnski hubi; 4) 1692, 1703 in 1754: Boštjan, Jurijev sin, 1754 na četrtinski hubi; 5) 1692 in 1703: Gašper, Tomažev sin, prej Nikolaj, Andrejev sin, 1754: Štefan Na Slemeni (*Na Slemene*) na polovični hubi; 6) 1692: Ožbolt Redek, prej Boštjan, 1703: Primož Na Slemeni na posesti Ožbolta Redka (*von Oswaldt Redäckb*), 1754: Peter Redek na polovični hubi; 7) 1692 in 1703: ne obstaja, 1754: Andrej Železnik na polovični hubi. ZAC/1120, Zbirka fotokopij iz Štajerskega deželnega arhiva, Žiče, šk. 3 (181), 3/9, davčni register 1692, pag.

1703 je prvi znani slemenski podložnik s tem priimkom. Potrjeno je bil gospodar cele hube, kjer se je okoli leta 1722 rodila Slomškova prababica Uršula Na Slemeni, zelo verjetno njen ded, lahko pa tudi nesorodnik, če se je na posesti medtem zamenjala družina in so novega naseljenca tako kot prejšnje začeli označevati po Slemenu, hišnem imenu. Glede na to, da njegovega imena ni v indeksu k mrliškemu delu prve črešnjiške matične knjige, je umrl pred letom 1732.⁸⁷⁶

Pred njim ne poznamo nobenega gospodarja s priimkom Na Slemeni. Na Slemenah, ki se prvič omenjajo v Otokarjevem deželnoknežjem urbarju iz let 1265–67 (*in Vierst*), je bilo tedaj prav toliko kmetij (*predia*) kot konec 17. stoletja, tj. šest, vendar je toponim zajemal tako

Spodnje kot Zgornje Slemene,⁸⁷⁷ na Starih Slemenah (*in Virst*) pa so leta 1301 izpričane štiri tedaj Žičam podeljene kmetije (*mansos*).⁸⁷⁸ Popis glavarine za Žiče iz leta 1527 Slemen ne vključuje.⁸⁷⁹ V okviru urada Škedenj (*Ambt Poding*), a brez navedbe posameznih naselij, jih najdemo 15 let pozneje v imenjski cenitvi žičke kartuzije iz leta 1542. Gašper Na Slemeni s celo hubo je tu naveden kot *Casper am Furst* (dve mesti naprej najdemo podložnika z imenom Mate Redek, čigar priimek je na Slemenah dokumentiran tudi od leta 1692 dalje)⁸⁸⁰ in bi bil lahko najstarejši izpričani prednik Uršule Na Slemeni. Vendar pa generacijo pozneje v žičkem urbarju iz leta 1564 na Slemenah (*Am Fierst*) ni nobenega podložnika, ki bi se imenoval po Slemenu. Vseh je bilo sedem, od tega štirje s priimki, prvi s priimkom Redek (*Reteckh*),⁸⁸¹ kar prejkone pomeni, da so popisovali v ravno obrnjenem zaporedju kakor konec 17. stoletja, ko je Redek naveden zadnji. Če je tako, bi leta 1564 na poznejši Slemenškovi kmetiji sedel bodisi Jurko Luker, ki je naveden kot šesti, bodisi Rupert, naslednik pokojnega Gregorja Berbriha, popisane kot zadnji, sedmi.⁸⁸²

40–42; prav tam, šk. 4 (182), 4/10, davčni register 1703, pag. 27–28: StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe I, K 20, H 73, Häuserzählung 1754, CK, Nr. 188 (Seitz), 25. 4. 1754, pag. 92–93.

⁸⁷⁶ NŠAM, Župnija Črešnje, Matične knjige, Ind RPM 1732–1852 (R 1732–1832, P 1732–1852 in M 1732–1849), s. p., črka S.

⁸⁷⁷ Blaznik, *Slovenska Štajerska*, str. 293.

⁸⁷⁸ Prav tam; Mlinarič, *Kartuziji Žiče*, str. 71.

⁸⁷⁹ StLA, Laa. A., Antiquum VI, Leibsteuer 1527, Nr. 194. Prim. Koropec, *Slovenski del Štajerske*, str. 233–234.

⁸⁸⁰ StLA, Laa. A., Antiquum I, Gülterschätzungen 1542, 35/511, fol. 12v.

⁸⁸¹ StLA, Meiller-Akten, K 36, XVI-W, Urbar der Kartause Seitz 1564, fol. 11v–12r.

⁸⁸² Podložniki na Slemenah so si sledili takole: Gregor Redek (*Gregori Reteckh*), Rupert, Gašperjev sin (*Rupertus Gaspari Sun*), Primož, Gašperjev sin (*Primus Gaspari Sun*), Martin Zupan oziroma župan (*Martin Supan*), Blaž Cesta/Cešta (*Blasius Zesphtha*), Jurko Luker (*Iurco Lucer*) in *Rupertus q[luondam] Gregori Berbrich*.

Priimek Na Slemeni, ki je nemara v virih kdaj nastopil samo kot priložnostna oznaka, je torej nastal razmeroma pozno, vsekakor po letu 1564, ko ga ni še nikjer v urbarju žičke kartuzije, in pred letom 1692, ko ga srečamo na domačiji tri desetletja pozneje, okoli leta 1722 rojene Slomškove prababice Uršule Na Slemeni. Ne vemo, kako se je prenašal in ali so vsi njegovi nosilci izvirali iz istega rodu. Lahko pa z gotovostjo zapišemo, da je Slomškova prababica Uršula, hči leta 1752 umrlega Jožefa Na Slemeni, odraščala na celi hubi na Zgornjih Slemenah, kjer je leta 1754 gospodaril (njen brat) Blaže, v popisu hiš označen kot Podgoršek.

Kakor je štetje hiš iz leta 1754 zanesljiv vir o Uršulinem rodnem domu, je tudi najzgodnejši vir o gospodarjenju njenega moža **Janeza Zorka mlajšega, Slomškovega pradedu s Kamne Gore**, s katerim je bila Uršula poročena od leta 1747. Kot smo videli, štetje navaja Janeza Zorka s klicnim imenom Jenže. Žal ne vemo, kdaj je umrl, in nimamo podatka o njegovi starosti ob smrti. Čeprav v mrliški matici naj ne bi bilo vrzeli, saj si leta sledijo kontinuirano, kar nekaj smrti v njej potrjeno manjka, kar priča o pomanjkljivem vpisovanju pokopov.⁸⁸³ V indeksu k črešnjski mrliški matici ni nobenega Janeza Zorka,⁸⁸⁴ bodisi ker je Slomškov praded preminil drugje bodisi ker je vpis njegove smrti pomotoma izostal. Vsekakor je bil še živ 17. oktobra 1770, ko je datiran seznam hiš črešnjske župnije po ravno tistega leta uvedenih hišnih številkah in z navedbo pripadnosti zemljiškim gospodvom. Na Kamni Gori s 13 hišnimi številkami (od tega tremi praznimi hišami) je kot prvi naveden Janez Zorko (*Sorkbo Johann*) s št. 1. Prvih devet hišnih številke je pripadalo žički kartuziji, številke od 10 do 13 pa nekemu Petru Zorku (po mrliškem indeksu je umrl leta 1779)⁸⁸⁵ kot zemljiškemu gospodu (!); od tega je imel sam dve hiši (št. 10 in 11, prvo prazno), št. 12 in 13 pa sta navedeni kot pristava (*Majjerhoff*) in gumno (*donnstuben*) žičke kartuzije.⁸⁸⁶ Ime Janeza Zorka je bilo pozneje prečrtano in nadomeščeno z imenom njegovega sina Jurija (*georgius*). Kdaj približno so vpisali spremembo gospodarjevega imena, posredno pričajo nova imena pri osmih gospodarjih, zapisana sočasno z enako pisavo in črnilom. Pripisi novih imen gospodarjev namesto starih niso mogli nastati pred letom 1788, ko je dokumentirana smrt zadnjega, 57-letnega Blaža Macuha iz Brdc. Ni mogoče reči, ali je Slomškov praded Janez Zorko ml. umrl pred ali za Macuhom.⁸⁸⁷ Vsekakor v letih

⁸⁸³ Gl. op. 891.

⁸⁸⁴ NŠAM, Župnija Črešnjske, Matične knjige, Ind RPM 1732–1852 (R 1732–1832, P 1732–1852 in M 1732–1849), s. p., črka S.

⁸⁸⁵ Prav tam.

⁸⁸⁶ NŠAM, Župnija Črešnjske, šk. 1, popis hiš, 17. 10. 1770. – Pri št. 12 in 13 gre gotovo za pomoto in sta v resnici pripadali žički kartuziji.

⁸⁸⁷ Prečrtana in zamenjana so imena naslednjih gospodarjev: Janeza Zorka s Kamne Gore, Valentina Šeliha in Blaža Macuha iz Podgorja, Simona Gnidica in Gregorja Vidica iz Brdc ter

1787–89, ko je nastal jožefinski kataster, ni bil več gospodar, ampak ga je pred tem nasledil sin Jurij.⁸⁸⁸ Žena Uršula je, kot rečeno, preminila leta 1802 v domači hiši in je dočakala za tiste čase visoko starost, saj ji mrliška matica daje 80 let. Škof Slomšek je torej prvi dve leti še imel živo eno od štirih prababic. Ni izključeno, da ga je ta videla, prav verjetno pa je zanj vedela.

Kamna Gora na franciscejski katastrski mapi leta 1825 (SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 435, k. o. Slemene, mapni list IV). Zorkovo domačijo na skrajnem severnem koncu vasi (stavb. parc. 57) je sestavljala ena sama lesena stavba, hkrati stanovanjsko in gospodarsko poslopje.⁸⁸⁹

Blaža Slemenška, Matije Redka in Urbana Hribernika s Slemen. V indeksu k mrliški matici 1732–1788 najdemo sicer le smrti treh od osmih: Urbana Hribernika leta 1774 ter dveh Matijev Redkov leta 1777 in 1780 (NŠAM, Župnija Črešnjice, Matične knjige, Ind RPM 1732–1852 (R 1732–1832, P 1732–1852 in M 1732–1849), s. p., črka S), Blaž Macuh pa je umrl 5. septembra 1788 (NŠAM, Župnija Črešnjice, Matične knjige, M 1788–1848, pag. 1).

⁸⁸⁸ SI AS 1110, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 305, Okrajna gosposka Žiče, št. 6, davčna občina Slemene, napoved, ledina II Kamna Gora (II Ried Steinberg).

⁸⁸⁹ SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 435, k. o. Slemene, zapisnik stavbnih parcel, 15. 4. 1826.

Zakon **Janeza in Uršule Zorko** ni bil med najrodovitnejšimi, saj je Goričar našel v krstni matici le štiri krste otrok in ugotovil obstoj še enega, nevpisanega. Če upoštevamo, da se je mati Uršula poročila pri približno 25-ih, je rojevala do 35. leta. Krsti otrok so si sledili takole: 2. aprila 1748 Marije, 3. marca 1750 Jere, 5. marca 1755 Slomškovega deda Gregorja in 11. decembra 1757 Lucije. Goričar je ugotavljal, da se je peti otrok, najstarejši sin Jurij in poznejši naslednik, ki ga v krstni matici in indeksu pogrešamo, rodil med letoma 1750 in 1755. O njegovem krstu je izrazil domnevo, da so ga zaradi odsotnosti domačega župnika odnesli h krstu v kakšno sosedno župnijo.⁸⁹⁰ O tem, da je bil Jurij res Janezov sin, priča poročna matica. Ker se je oženil že leta 1773⁸⁹¹ – v poroko bi ga utegnila siliti morebitna očetova smrt –, se je verjetno rodil bližje letu 1750. Datum rojstva 5. marec 1755, ki ga leta 1824 zanj navaja status animarum, ko je bil v domači hiši že preužitkar pri zetu in hčerki,⁸⁹² je takratni župnik pač povzel po krstni matici. Pri tem je uporabil krstne podatke brata Gregorja, misleč, da je ime Gregorius pomota namesto pravilnega Georgius.⁸⁹³ Po naslednji knjigi status animarum pa naj bi se Jurij Zorko rodil leta 1750.⁸⁹⁴ Ko je 22. novembra 1830 umrl, mu mrliška matica daje 75 let,⁸⁹⁵ kar postavlja njegovo rojstvo v leto 1755. Zelo težko bi bila Jurij in Gregor brata dvojčka. To bi pomenilo, da je krščevalec pozabil vpisati Jurijev krst in da se je fant oženil pred dopolnjenim 18. letom. Zorkovim otrokom so botrovali različni ljudje, ki niso bili vsi sosedje, ampak so prihajali tudi iz bližnjih vasi, najsi je šlo za sorodnike ali prijatelje. Prvima hčerkama sta, kot rečeno, šla za botra (sorodnika) Blaž in Marija Na Slemeni, Gregorju Jožef Pušnik in Marija Podgoršek, najmlajši hčerki pa Blaž Podgoršek in Magdalena Kolar. Blaž Podgoršek je istoveten z Blažem Na Slemeni, kot je ta imenovan v popisu hiš leta 1754.⁸⁹⁶

⁸⁹⁰ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 36. – Kot Jurijevi prvi krstni župniji bi prišli v poštev vojniška in konjiška, kjer pa potrjeno ni bil vpisan v krstni matici (NŠAM, Župnija Vojnik, Ind R 1730–1828, pag. 35; Župnija Slovenske Konjice, Ind R 1738–1756, s. p.; Ind R 1755–1761, s. p.).

⁸⁹¹ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 18.

⁸⁹² NŠAM, Župnija Črešnjice, šk. 1, status animarum 1824, s. p.

⁸⁹³ O župnikovi zamenjavi imen Georgius in Gregorius je sklepal tudi Goričar (NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, Goričarjevo pismo Kovačiču 9. 1. 1937).

⁸⁹⁴ NŠAM, Župnija Črešnjice, šk. 1, status animarum 1825–1834, s. p.

⁸⁹⁵ Prav tam, Maticne knjige, M 1788–1848, pag. 59.

⁸⁹⁶ Goričar v tipkopisu pomotoma navaja priimek botra Pušnika kot Brošnik (NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 18). Po popisu hiš iz leta 1770 sta Pušnik in Kolar živela na Kamni Gori, priimek

Spomeniško zaščiteno napol zidano gospodarsko poslopje na mestu nekdanje domačije Zorkovih na Kamni Gori je po vsem sodeč nastalo po letu 1825 (foto: B. Golec, november 2022).⁸⁹⁷

Sin Jurij se je poročil prvi, in sicer 17. januarja 1773 z nekaj let starejšo Elizabeto, hčerko Matevža Verbuča, doma iz sosednjega Sojeka.⁸⁹⁸ Na četrtinski kmetiji na Kamni Gori se priimek Zorko ni nadaljeval v naslednjo generacijo, saj so vsi Jurijevi sinovi pomrli, tako da je posest prešla na zeta Lenarta Plešnika.⁸⁹⁹ O Jurijevih

Podgoršek pa je izpričan v Črešnjicah in na Slemenah (NŠAM, Župnija Črešnjice, šk. 1, popis hiš, 17. 10. 1770).

⁸⁹⁷ Register kulturne dediščine, EŠD 19106 (<https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df6b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b> – dostop november 2022).

⁸⁹⁸ O poroki: NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 18. – Matevž Verbuč je leta 1770 izpričan kot gospodar hiše št. 10 v Sojeku, pri kateri je bilo pozneje pripisano »Lehr« (NŠAM, Župnija Črešnjice, šk. 1, popis hiš, 17. 10. 1770). Umrl je leta 1783, poročil se ni v domači župniji, vsaj ne po letu 1732, Elizabeta pa se je rodila leta 1747 (NŠAM, Župnija Črešnjice, Matične knjige, Ind RPM 1732–1852 (R 1732–1832, P 1732–1852 in M 1732–1849), s. p., črka W).

⁸⁹⁹ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 18.

in Gregorjevih treh sestrah Mariji, Jeri in Luciji ni znanega nič določnejšega. Prav mogoče je, da sta prvi dve umrli še v otroštvu oziroma mladosti, Marija leta 1756 in Jera 1769, če sta identični z umrlima osebama iz indeksa k mrliški matici. Marija bi sicer lahko leta 1780 postala nevesta Gregorja Podgorška, kar bi pomenilo, da se je pri 32-ih poročila s svojim sedem let starejšim bratrancem z Zgornjih Slemen, sinom Blažeta Na Slemeni, Slemenška oziroma Podgorška. Lucija pa se je po vsej verjetnosti odpravila za kruhom drugam, saj njene smrti v črešnjiški župniji ni zaslediti, tako kot ne njene in Jerine poroke.⁹⁰⁰

Za Slomškovega **deda Gregorja** tako doma ni bilo prostora. In ker si kot četrtemlajakov mlajši sin ni mogel obetati večje dediščine, tudi pri izbiri neveste ni imel prav veliko možnosti. Ali bi postal hlapec ali pa se je moral zadovoljiti s priletno vdovo, ki je imela vsaj kajžo. Še preden je dopolnil 22 let, se je 20. januarja 1777 oženil z veliko starejšo Agato, vdovo Gregorja Pintarja iz Brdc. Vpis v poročni matici, znan le iz Goričarjevega prepisa, ne navaja njune starosti kot tudi ne Agatinega dekliskega priimka, ampak samo imeni poročnih prič, Gregorja Šeliha in Janeza Petka.⁹⁰¹ S pomočjo znanega popisa hiš iz leta 1770 prepoznamo v Šelihu gospodarja na Kamni Gori št. 8, torej ženinovega sovaščana, v Petku pa gospodarja v Brdcah št. 3, sovaščana neveste.⁹⁰²

Brdce, rojstna vas Slomškove matere, leži v ozki dolini pod Konjiško goro in na sosednjih pobočjih, kjer stojijo raztresene vinogradniške in druge domačije,⁹⁰³ kakršna je bila tudi domačija Pintarjevih na jugovzhodu vasi. Kmetovanje je bilo tedaj skromno, kot je tudi danes, življenje v drugi polovici 18. stoletja težko, a glede na nižjo lego in nekaj ravnine lažje kakor na Kamni Gori.

Kot rečeno, je Goričar razrešil zadrego, zakaj v črešnjiški krstni matici ni vpisov krstov obeh Zorkovih hčera, Slomškove matere Marije in tete Marjete. Vpisani sta bili namreč kot hčerki Gregorja Pintarja pod hišnim imenom materine kajže, ne pod očetovim podedovanim priimkom. Krstna matica daje tako vtis, kot da bi bil živ še prejšnji gospodar Gregor Pintar, Agatin prvi mož, ki pa je umrl 30. aprila 1776 v Brdcah št. 8, star 52 let (rojen okoli 1724). Videli smo, da se je duhovnik obkrajat uštel tudi pri imenu matere, ki ga je prvič zapisal kot Neža (*Agnes*) in drugič kot Marija (*Maria*). Hči Marija, Slomškova mati, je bila kršče-

⁹⁰⁰ NŠAM, Župnija Črešnje, Matične knjige, Ind RPM 1732–1852 (R 1732–1832, P 1732–1852 in M 1732–1849).

⁹⁰¹ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 19.

⁹⁰² NŠAM, Župnija Črešnje, šk. 1, popis hiš, 17. 10. 1770.

⁹⁰³ *Krajevni leksikon Dravske banovine*, str. 563–564; *Krajevni leksikon Slovenije*, str. 80.

na 27. maja 1779, mlajša Marjeta pa dve leti pozneje, 14. junija 1781.⁹⁰⁴ Obema je botroval Luka Grabenšek, prvi sestri skupaj z Nežo Kalšek in drugi z Jero Kalšek. Medtem ko je priimek Kalšek tedaj živel na Kamni Gori št. 3⁹⁰⁵ in je šlo pri obeh botrah skoraj gotovo za nekdanji sosedi, morda tudi sorodnici Gregorja Zorka, ni v župniji Črešnjice v tem času ne duha ne sluha o Grabenških.⁹⁰⁶ Boter Luka Grabenšek bi bil težko kakšen hlapec ali gostač, ki bi ga na vrat na nos kar dvakrat sneli za botra, ampak je moral priti od drugod in biti tesneje povezan s staršema obeh krščenk. Njegov priimek je potencialna sled do identitete Agate Zorko, vdove Pintar, katere izvora Goričar ni mogel ugotoviti.

Skrivnostni izvor babice Agate

Slomškova babica Agata je bila, kot rečeno, veliko starejša od svojega drugega moža Gregorja Zorka. Kot je ugotovil že Goričar, je umrla 1. decembra 1798 v Brdcah št. 8, črešnjiška mrliška matica pa ji pripisuje 60 let.⁹⁰⁷ Goričar je ta podatek objavil zgolj v podkrepitev trditvi, da se je res imenovala Agata (ne Neža ali Marija), ne da bi se spuščal v podrobnosti, kot je čas njenega rojstva. Kot vzrok smrti je duhovnik kot pri večini tedaj umrlih oseb navedel »običajno« (*gebenlich*), drugih podatkov razen imena in priimka (*Agatha Sorkin*), veroizpovedi in spola pa v knjigi ni.⁹⁰⁸ Če je navedba starosti točna – in okoliščine kažejo, da Agata res ne bi mogla biti več kot kakšno leto ali dve mlajša – se je rodila okoli leta 1738, kakšnih 14 let za prvim možem Gregorjem Pintarjem (roj. ok. 1724) in približno 17 let pred drugim možem Gregorjem Zorkom (roj. 1755). Morda jo je drugi mož ob vpisu v mrliško matico rahlo pomladil, da starostna razlika med njima ne bi bila videti preveč kričiča. Vse govori v prid temu, da Agata ni mogla biti domačinka in da jo je prvi mož Pintar pripeljal od drugod, kjer se je z njo tudi oženil. Poroke Gregorja Pintarja in Agate namreč ni bilo v danes pogrešani črešnjiški poročni matici, sicer bi si Goričar ta podatek izpisal. Še več, kot pravi sam v tipkopisu, predlogi za *Slomšekov rodovnik*,

⁹⁰⁴ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 19.

⁹⁰⁵ NŠAM, Župnija Črešnjice, šk. 1, popis hiš, 17. 10. 1770.

⁹⁰⁶ Prav tam; NŠAM, Župnija Črešnjice, Matične knjige, Ind RPM 1732–1852 (R 1732–1832, P 1732–1852 in M 1732–1849), s. p., črka G.

⁹⁰⁷ Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 37.

⁹⁰⁸ NŠAM, Župnija Črešnjice, Matične knjige, M 1788–1848, pag. 16.

njena »prva poroka ni vpisana na Črešnjicah, niti v obmejnih župnijah«. ⁹⁰⁹ V katerih poročnih maticah jo je iskal, natančneje ne pove, skratka v sosednjih. V črešnjiški Agatine poroke vsekakor ni bilo. Kakor koli namreč obračamo indeks k tamkajšnji poročni matici, ni v njem nobenega mladoporočenca z imenom Gregor, ki bi se skrival pod drugim priimkom in bi vzel za ženo nevesto z imenom Agata. Noben Gregor se tudi ni priženil v Brdce k Agati, katere dekliški priimek bi bil Pintar in bi ga hišni zet sprejel za svojega. ⁹¹⁰ Goričar je o Slomškovi babici Agati v omenjenem tipkopisu zapisal: »Ker prve poroke Agate doslej ni bilo mogoče izslediti, ne poznamo nje dekliškega priimka.« ⁹¹¹

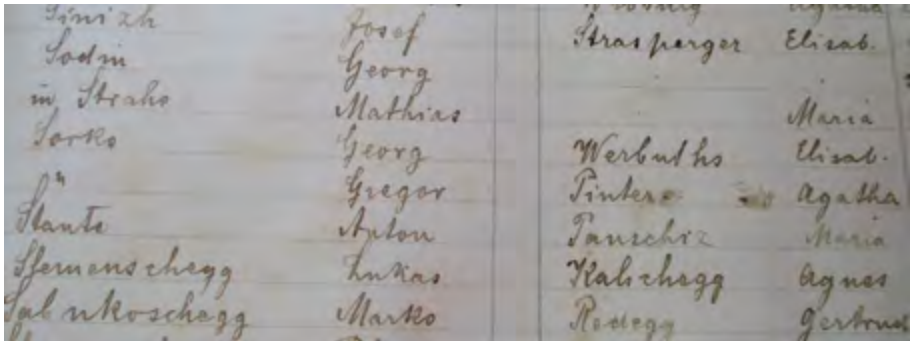
Agata je torej stopila v zakon pri kakšnih šestnajstih, najverjetneje leta 1754 ali v začetku leta 1755, sodeč po tem, da se je njena prva hči Uršula rodila oziroma je bila krščena 21. septembra 1755. Za primerjavo povejmo, da je imel Agatin drugi mož, Slomškov ded Gregor Zorko, tedaj dobrih šest mesecev in da bi mu Agata lahko bila mati. Goričar je iz krstne matice izpisal še naslednje Pintarjeve otroke: pet let in pol po Uršulinem rojstvu (ta je umrla 5. marca 1766) je prišla na svet Marija (3. marca 1762), čez štiri leta Zofija (27. marca 1766), čez tri leta Marjeta (17. aprila 1769), ki so jo pokopali že po dveh dneh, čez slabo leto Gregor (10. aprila 1770), ki je dočkal dve leti in pol (umrl ali pokopan 10. septembra 1772), in kot zadnji Matevž (19. septembra 1773), naslednji nosilec Pintarjevega rodu in naslednik očetove posesti. ⁹¹² Ta je bila zelo skromna, navadna kajža. Gregor Pintar (*Gregor Bindter*) je namreč ob hišnem štetju leta 1754 naveden kot kajžar (*Ein Keuschler*), in sicer kot tak edini v Brdcah, kjer je stalo še sedem Žičam podložnih hiš, pet v rokah polzemljakov, dve

⁹⁰⁹ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 46.

⁹¹⁰ NŠAM, Župnija Črešnjice, Matične knjige, Ind RPM 1732–1852 (R 1732–1832, P 1732–1852 in M 1732–1849). – V črešnjiški župniji je bilo krstno ime Agata okoli leta 1738 sicer dokaj pogosto, saj v majhnem župnijskem občestvu med letoma 1733 in 1741 naletimo kar na šest krščenk s tem imenom: Agata Na Slemeni (1733), Agata Šretl (1737), Agata Gorjup (1738), Agata Na Slemeni (1738) Agata Vabičnik (1739) in Agata Verbuč (1741).

⁹¹¹ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 49.

⁹¹² Prav tam, str. 18–20. – Goričar je v navedenem tipkopisu Gregorjevo ime zapisal kot Georgius – iz indeksa h krstni matici pa je razvidno, da mu je bilo v resnici ime Gregor (NŠAM, Župnija Črešnjice, Matične knjige, Ind RPM 1732–1852 (R 1732–1832, P 1732–1852 in M 1732–1849), s. p., črka S). Mrliška matica mu po Goričarjevih izpiskih daje eno leto. Tako je Goričar sklepal, da je poleg Jurija obstajal še Gregor, čigar krst naj bi bil v krstni matici izpuščen, pri obeh pa je navedel datum smrti 10. september 1772. Indeks umrlih razkriva, da je leta 1772 umrl samo Gregor. Jurija Pintarja tako nikoli ni bilo.

Vpis poroke Slomškovich starih staršev Gregorja Zorka in vdove Agate Pintar 20. januarja 1777 v indeksu k danes pogrešani črešnjiški poročni matici (NŠAM, Župnija Črešnjevce, Matične knjige, Ind 1732–1852, črka S).

pa četrtzemljakov.⁹¹³ Terezijanski kataster iz srede 18. stoletja, ki bi povedal več o Pintarjevi posesti, je za žičko posest žal nepopoln.⁹¹⁴

Ko je Slomškov še ne 22-letni ded Gregor Zorko v predpustu 1777 prišel na novi dom k Pintarjevi vdovi, ki se je bližala štiridesetemu, je ta imela tri živeče otroke, in sicer skoraj 15-letno Marijo, ki bi po letih veliko bolj spadala h Gregorju kakor mati, še ne 11-letno Zofijo ter dobra tri leta starega Matevža. Bilo je bolj ali manj jasno, da bo postal naslednik Matevž, če seveda odraste, sicer pa ena od njegovih sester, in da priženjeni mladenič Gregor s Kamne Gore ne bo gospodar v pravem pomenu besede, ampak predvsem očim in skrbnik. Vsebine poročne pogodbe ne poznamo, a glede na poznejši tok dogodkov ni mogla biti drugačna od povedanega, če je sploh nastala.⁹¹⁵ Tako ne preseneča, da so Gregorja Zorka imenovali Pintarjev Gregor, da je kot Pintar vpisan pri krstih obeh hčera in da tudi na seznamu hišnih gospodarjev in gostačev iz leta 1770 pri imenu gospodarja posesti v Brdcah št. 8 ni bilo treba nobenega popravka.⁹¹⁶ Prejšnjemu gospodarju Gregorju Pintarju je bilo namreč ime tako kot zdajšnjemu – Gregor.

Preden se posvetimo Zorko–Pintarjevim socialnim in družinskim razmeram, se moramo spopasti še z najtršim orehom na rodovnem deblu Slomškove matere Marije Zorko, z vprašanjem, kdo in od kod je bila oziroma bi lahko bila

⁹¹³ StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe I, K 20, H 73, Häuserzählung 1754, CK, Nr. 188 (Seitz), 25. 4. 1754, pag. 94.

⁹¹⁴ StLA, Maria-Theresianischer Kataster, K 47, Cillier Kreis, Herrschaften, Nr. 167, Stift Seitz.

⁹¹⁵ Poročne pogodbe ni med ohranjenimi podložniškimi listinami žičke kartuzije (SI ZAC/1120, Zbirka fotokopij iz Štajerskega deželnega arhiva, Žiče, šk. 11a (191) – 15 (195)).

⁹¹⁶ NŠAM, Župnija Črešnjevce, šk. 1, popis hiš, 17. 10. 1770.

njena mati Agata, katere dekliškega priimka ne poznamo. Ker se z Gregorjem Pintarjem ni poročila v črešnjiški župniji in torej ni šlo za domačinko, je bilo treba poroko najprej iskati v poročnih knjigah okoliških župnij. Vendar pregled poročnih matic sosednjih in več drugih bližnjih župnij ni dal nobenega rezultata. Prečesane so bile poročne knjige župnij Slovenske Konjice, Vojnik, Nova Cerkev, Vitanje in Šentjur pri Celju.⁹¹⁷ Žal za ta čas niso ohranjene poročne matice župnije Ponikva, od katere se je leta 1773 odcepila župnija Dramlje, sosedna črešnjiške župnije, ter dveh malo bolj oddaljenih župnij Zreče in Loče pri Poljčanah (ta je v teh letih vključevala tudi območje župnije Žiče).⁹¹⁸

Kot edina kolikor toliko otipljiva sled do Agatine identitete so ostala imena poročnih prič in botrov otrok. Kot že vemo, sta bila mlademu Gregorju in vdovi Agati poročni priči dva njuna sovaščana. Žal nimamo popolnih podatkov, kdo je botroval Agatinim otrokom iz prvega zakona s Pintarjem. Goričar pravi: »Botri tem otrokom so bili večidel Kalšeki in Šelihi.«⁹¹⁹ Eni in drugi so v tem času izpričani v župniji, Kalški na Kamni Gori, Šelihi pa v treh od šestih vasi.⁹²⁰ V Agatinem drugem zakonu sta šli otrokom za botro dve ženski s priimkom Kalšek, novo pa je ime dvakratnega botra Luke Grabenška, čigar priimka ni v tem času ne na seznamu družinskih poglavarjev iz leta 1770 ne v indeksu k črešnjiškim maticam.⁹²¹

Prav ta skrivnostni mož je **potencialni ključ do ugotovitve Agatinega izvora**. Ker je bil njegov priimek redek in tudi osebno ime Luka ne ravno pogosto, ni dvoma, da je identičen z Lukom Grabenškom, ki je živel v bližnji vasi Straža, danes Straža na Gori, onstran Slemen v župniji Dramlje na meji z župnijo Črešnje. V drameljski župniji se matične knjige začenjajo z letom njene ustanovitve 1773, prej pa je spadala pod Slomškovo rodno župnijo Ponikva,⁹²² kjer so vse starejše matice zgorele v požaru leta 1782. Tako lahko Luki Grabenšku sledimo šele od leta 1773, ko se mu je na Straži št. 6 rodil sin Primož, njegov prvi v Dramljah krščen otrok (8. junija 1773). Po krstu hčerke Katarine tri leta pozneje

⁹¹⁷ NŠAM, Župnija Slovenske Konjice, Matične knjige, P 1732–1770; Župnija Vojnik, Matične knjige, P 1684–1784; Župnija Nova Cerkev, Matične knjige, P 1689–1770; Župnija Vitanje, Matične knjige, P 1697–1784; Župnija Šentjur pri Celju, Matične knjige, P 1731–1755, P 1754–1770.

⁹¹⁸ Umek - Kos (ur.), *Vodnik po matičnih knjigab*, str. 316, 450, 814 in 820.

⁹¹⁹ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopic, str. 19.

⁹²⁰ NŠAM, Župnija Črešnje, šk. 1, popis hiš, 17. 10. 1770.

⁹²¹ Prav tam; NŠAM, Župnija Črešnje, Matične knjige, Ind RPM 1732–1852 (R 1732–1832, P 1732–1852 in M 1732–1849), s. p., črka G; šk. 1, popis hiš, 17. 10. 1770.

⁹²² Umek - Kos (ur.), *Vodnik po matičnih knjigab*, str. 116 in 1331.

(22. novembra 1776) izgine za njim in ženo vsaka sled. Ženi je bilo ime Lucija, pri vsakem krstu pa je zanjo naveden drug deklinški priimek, pri krstu sina Trošt (*Trosbtin*) in pri krstu hčerke Hudej (*Hudejn*).⁹²³

Ob botru Luku Grabenšku se kot prva porodi misel, da je Agata Zorko izšla iz rodbine Grabenškovih in da je bil Luka njen brat. V drameljski župniji najdemo v zadnji tretjini 18. stoletja zelo malo Grabenškov, vse v vasi Straža, komaj kaj več pa jih je v ponikovskih matičnih knjigah, ki se začenjajo po požaru leta 1782.⁹²⁴ Seveda ni izključeno, da Agata z Grabenški ni bila povezana sorodstveno, ampak so njo ali njenega moža Gregorja Zorka s temi ljudmi iz sosednje župnije družili zgolj prijateljski odnosi. Toda ali bi v tistih časih hodili klicat za krstnega botra človeka, ki je živel onstran Slemen – in to dvakrat zapored –, če ne bi šlo za (bližnjega) sorodnika?

Za izsleditev izvora Agate Zorko je lahko ključen vsak še tako droben in na videz nepomemben podatek. Začeli ne bomo pri Luku Grabenšku, ampak pri njegovi ženi Luciji. Ta se je torej po krstni matici pred poroko pisala ali Hudej ali Trošt. Priimka Trošt v drameljskih maticah iz tega časa ne najdemo. Zakaj pa je treba biti posebej pozoren na **priimek Hudej**? Ker je Maksu Goričarju z njim postregel Franc Kovačič. Žal ne poznamo Kovačičevega pisma, da bi vedeli, kaj natanko je v njem pisalo, ampak samo izčrpni Goričarjev odgovor, datiran 16. januarja 1937. Ko je Goričar v zapisniku duš župnije Nova Cerkev iz leta 1834 iskal domnevno Slomškovo babico, je ugotavljal, da natančni zapisnik »ne izkazuje nobene niti Zorko, niti Hudej, niti Slomšek ...«. Na Hudeje ga je Kovačič opozoril v zvezi z vprašanjem, ali je Slomšek s svojo »avo« označil babico Agato ali kakšno drugo starejšo sorodnico. Kovačič je mislil babico, Goričar pa je dokazoval, da je ta umrla že leta 1798 in da je »ava« verjetno Agata Plešnik, rojena Zorko, sestrična Slomškove matere, ki je tedaj živela v župniji Nova Cerkev. V resnici je šlo, kot je pozneje sam ugotovil, za materino sestro Marjeto Zorko. Za nas je ključen tale del Goričarjevega odgovora Kovačiču: »V tem mojem primeru razlage bi pač ne bilo treba, da se zatekamo k oni stari materi Hudej (sic!). Po vsem, kar Vi sodite o tistem razmerju s Hudeji, je tolmačenje z Agato [Plešnik] verjetnejše.« Na koncu pisma je še dodal: »Za Hudeji bom vsekakor o priliki stikal.«⁹²⁵

Vendar ni gotovo, da je Kovačič priimek Hudej res pripisoval Slomškovi ba-

⁹²³ NŠAM, Župnija Dramlje, Matične knjige, R 1773–1804, pag. 2 in 12.

⁹²⁴ NŠAM, Župnija Ponikva, Matične knjige, Ind R 1782–1838, Ind P 1782–1848, Ind M 1782–1838.

⁹²⁵ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, Goričarjevo pismo Kovačiču, 16. 1. 1937.

bici Agati Zorko kot njen dekliški priimek. Hudej se je namreč pred poroko pisala tudi Slomškova mačeha Marija (ok. 1788 – ne pred 1824), katere izvora in večjega dela življenjske poti doslej še ni bilo mogoče ugotoviti.⁹²⁶ Kovačič bi lahko domneval, da je Slomšek na daljavo vzdrževal njeno mater. To bi bilo glede na mačehin odnos do moževih otrok iz prvega zakona⁹²⁷ kljub Slomškovi dobroti sicer zelo nenavadno. Goričar v pismu Kovačiču pravi, da se ni treba zatekati »k oni stari materi Hudej«. Mogoče je dvoje. Da je Kovačič mislil na mater Marije Slomšek, rojene Hudej, ali pa je v kakšnem viru zasledil, da je bila Agata Zorko iz Hudejeve rodbine. Tak podatek bi mu moral nekdo posredovati, saj sam, kot priča njegova korespondenca z župniki v Slomškovi zapuščini, ni toliko pregledoval župnijskih arhivov.⁹²⁸ Zdi se verjetneje, da ni imel v rokah nič otipljivega, zato se Goričar ni poglobljal v Hudeje. Mi pa bomo to vendarle storili.

Več stvari bi kazalo, da je bila Agata Zorko Hudejeva in doma s Straže št. 6, kjer je ta priimek izpričan sočasno z zakoncema Grabenšek ter pozneje. Gregorju in Neži Hudej se je med letoma 1776 in 1797 na omenjeni številki rodilo osem otrok.⁹²⁹ V prid domnevi, da je bil ta dom prvotno Hudejev in da se Gregor Hudej tja ni priženil, bi posredno pričalo neenotno navajanje ženinega dekliškega priimka (Podrgajs, (Na) Slemeneh, Breznik, Breznikar in Grabenšek),⁹³⁰ pri čemer je izključeno, da bi imel Gregor več žena z enakim imenom Neža, saj mu medtem nobena ni umrla.⁹³¹ Toda Gregor v resnici ni bil doma iz te hiše, ampak

⁹²⁶ Prim. Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 39.

⁹²⁷ Prim. prav tam; Kovačič, *Služabnik božji*, str. 28.

⁹²⁸ Goričar, ki je s prelatom Kovačičem vedno občeval zelo spoštljivo, je tega v pismu z dne 9. januarja 1937 opozoril, da je prezrl smrt Agate Zorko v Brdcah št. 8 leta 1798 (prav tam, 9. 1. 1937). Če je Kovačič ta matični vpis poznal, ga najverjetneje ni imel za relevantnega zaradi pokojničine starosti 60 let, ki se mu je za Slomškovo babico zdela previsoka, tem bolj, ker je bil njen mož Gregor Zorko rojen šele leta 1755 in torej od nje celo generacijo mlajši. Tako je vztrajal, da »ava« iz Slomškovih računov, ki govorijo o njenem vzdrževanju, pomeni babico, ne starejšo sorodnico nasploh, in da se nanaša na Agato Zorko. Nikakor ni mogoče, da bi z »avo« mislil Slomškovo mačeho Marijo Hudej, ki je bila za povrh le kakšnih 12 let starejša od pastorka, glede na to, da ji ponikovska poročna matica leta 1818 daje 30 let (NŠAM, Župnija Ponikva, Matične knjige, P 1815–1849, fol. 8).

⁹²⁹ NŠAM, Župnija Dramlje, Matične knjige, R 1773–1806, pag. 10, 15, 22, 30, 47, 55, 70 in 89. – Zadnja dva otroka sta pomotoma vpisana s hišno št. 7 namesto 6.

⁹³⁰ Pri prvem otroku je materin dekliški priimek naveden kot Podrgajs, pri drugem, četrtem in zadnjem otroku manjka, ker ga botri očitno niso poznali, pri tretjem je mati navedena sploh čisto drugače, kot *Helena Slemeneh natae* (!), pri petem in sedmem kot Neža Breznik (*Brössnig*) oziroma Breznikar (*Wresnikar*), pri šestem (1788) pa kot Neža Grabenšek, ker se je očitno kateri od botrov še spominjal nekoč tu živečih zakoncev Luka in Lucije Grabenšek.

⁹³¹ NŠAM, Župnija Dramlje, Matične knjige, M 1773–1806.

iz sosednje vasi Hrastnik, prve onstran župnijske meje, že v župniji Vojnik. Neža, kot deklica doma na Zgornjih Slemenah, se je po vojniški poročni matici pred poroko 29. maja 1775 pisala po prvem možu Podrgajs in pred tem Breznik – prvič se je poročila 11. januarja 1773 –, za Gregorja pa izvemo, da je bil sin pokojnega Blaža Hudeja iz Hrastnika št. 1.⁹³² Mladoporočenca Hudej sta prišla na Stražo št. 6 šele po poroki in tam se jima je naslednje leto na pragu pomladi rodil prvi otrok, krščen v Dramljah 15. marca 1776.⁹³³ V isti kajži – o Hudejevi posesti bomo še govorili – sta tedaj očitno še živela tudi Grabenška, saj sta čez pol leta na istem naslovu dobila hčer Katarino, krščeno 22. novembra 1776.⁹³⁴ Postavlja se vprašanje, ali se je mati Lucija Grabenšek, katere deklinški priimek je pri krstu hčerke naveden kot Hudej, dejansko pisala tako ali pa so se botri zmotili, ker je tu zdaj z mlado družino živel in gospodaril Gregor Hudej. Kot smo videli, je bil pri Luciji pri krstu prejšnjega otroka zapisan deklinški priimek Trošt, ki ga tedaj ni najti ne v drameljski ne v vojniški župniji.⁹³⁵ Nasprotno pa srečamo na obeh straneh župnijske meje Hudeje.

V kakšnem (sorodstvenem) razmerju sta bila torej Lucija Grabenšek in Gregor Hudej, ki sta kratek čas s svojima mladima družinama prebivala pod isto streho? Če seveda pri hišni številki ni šlo za pomoto, kot se je nekajkrat zgodilo pozneje, ko so Hudejem pripisali številko 7, pripadajočo sosednji Sevškovi polovični kmetiji.⁹³⁶ Pri Grabenških bi bilo lahko obrnjeno in bi dejansko gostovala pri kmetu Sevšku na št. 7. Na tem naslovu se je 24. januarja 1785 oženil tudi 21-letni Blaž Grabenšek, rojen torej okoli leta 1764, ki je vzel za ženo leto dni mlajšo Marijo Tafent,⁹³⁷ odtlej pa ju ni več zaslediti. A če zaupamo točnosti hišne številke 6 in pri Luciji Grabenšek pravilnosti deklinškega priimka Hudej, bi med Gregorjem in njo lahko obstajala neka sorodstvena povezava, ki bi potencialno vodila tudi do Slomškove babice Agate, poročene Zorko.

Toda poskusi, da bi do Agate prodrli prek Hudejev, niso privedli daleč. Gregor Hudej, ob poroki naveden kot sin pokojnega Blaža iz Hrastnika št. 1, se je rodil prav tam, na vojniški strani župnijske meje, 4. marca 1746 kot drugi sin zakoncev Blaža in Magdalene Hudej. Imel je več sorojencev, med njimi brata

⁹³² NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, P 1684–1784, s. p.

⁹³³ NŠAM, Župnija Dramlje, Matične knjige, R 1773–1806, pag. 10.

⁹³⁴ Prav tam, pag. 12.

⁹³⁵ Prim. NŠAM, Župnija Dramlje, Matične knjige, Ind R 1773–1850; Vojnik, Ind R 1730–1828.

⁹³⁶ Gl. op. 929.

⁹³⁷ NŠAM, Župnija Dramlje, Matične knjige, P 1773–1806, pag. 14.

Gašperja (roj. 1749), ki je postal gospodar za očetom,⁹³⁸ in mlajšega Štefana (roj. 1750), leta 1780 priženjenega v vas Marija Dobje v drameljski župniji.⁹³⁹ Ni pa bilo v družini nobene sestre z imenoma Lucija in Agata.⁹⁴⁰ Agata Zorko torej ni mogla biti sestra Gregorja Hudeja, ampak kvečjemu Lucije Grabenšek, rojene Hudej ali pa Trošt. V vojniški župniji se tudi nista rodili sestri z imenoma Agata in Lucija, ki bi imeli kak drug skupni priimek.⁹⁴¹

Vrnimo se h kajži na Straži št. 6, kjer sta v sedemdesetih letih 18. stoletja živela zakonca Grabenšek in od koder ju je Gregor Hudej iz Hrastnika v vojniški župniji, kot kaže, izrinil po rojstvu njunega zadnjega v Dramljah krščenega otroka jeseni 1776. Taisti Gregor je po jožefinskem katastru kot podložnik gospostva Zalog (pri Žalcu) premogel zelo majhno posest, vinograd, travnik in njivo v ledini Na Selah (*Na Sellach*) v skupnem obsegu 1,25 orala. V isti ledini je na njegovo posest mejila večja posest njegovega brata Gašperja Hudeja iz Hrastnika št. 1 v vojniški župniji, prav tako zaloškega podložnika.⁹⁴² Ta je imel večino zemlje v sosednji katastrski občini Bezovica, kamor je spadal Hrastnik.⁹⁴³ Po franciscejskem katastru leta 1825 je bil naslednik Gregorja Hudeja na Straži št. 6 njegov zet Simon Sajk, označen kot kajžar. Premogel je skromno leseno domačijo in dober oral in pol zaokrožene zemlje.⁹⁴⁴

Hiša na Selah, Straža št. 6, kjer sta v letih 1773 in 1776 izpričana zakonca Luka in Lucija Grabenšek, prek botrstva povezana z Zorkovimi iz Brdc, je bila torej kajža, podložna gospostvu Zalog. Dejstvo, da je mejila na posest kmeta Hudeja iz sosednjega Hrastnika, ne pomeni, da se je odcepila od Hudejeve kmečke

⁹³⁸ Gašper, sin Blaža in Jere Hudej, je bil krščen 4. januarja 1749 (NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, R 1737–1770, s. p.). Blaž Hudej je umrl 18. aprila 1768, po vojniški mrliški matici star 60 let (NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, M 1754–1780, s. p.). Po jožefinskem katastru iz druge polovice osemdesetih let je Gašper Hudej iz Hrastnika št. 1 gospodaril na približno 21 oralov veliki posesti (SI AS 1110, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 306, Okrajna gosposka Žiče, št. 8, davčna občina Bezovica, subreparticijski izvleček, 25. 9. 1789).

⁹³⁹ Štefan Hudej je bil krščen 24. decembra 1750 v Vojniku (NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, R 1737–1770, s. p.). Ob poroki 24. januarja 1780 v Dramljah je naveden kot sin pokojnega Blaža Hudeja, bivališče pa Hrastnik št. 1 v župniji Vojnik (NŠAM, Župnija Dramlje, Matične knjige, P 1773–1806, pag. 7). Kot 44-letni vdovec v Dobju št. 22 se je vnovič oženil 16. januarja 1794 (prav tam, pag. 30).

⁹⁴⁰ NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, Ind R 1730–1828, pag. 131 in 141.

⁹⁴¹ Prav tam.

⁹⁴² SI AS 1110, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 304, Okrajna gosposka Žiče, št. 2, davčna občina Sv. Ilj, subreparticijski izvleček, 26. 9. 1789, napoved (fasijska), s. d., pag. 11–16.

⁹⁴³ Prav tam, šk. 305, št. 8, subreparticijski izvleček, 26. 9. 1789.

⁹⁴⁴ SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 58, k. o. Sv. Ilj, zapisnik zemljiških parcel, 30. 3. 1826; zapisnik stavbnih parcel, 30. 3. 1826; mapni list III.

posesti, ampak je imela precej verjetneje drugačen nastanek. Kdaj se je pojavila, lahko samo ugibamo, morda šele v prvi polovici 18. stoletja. Žal niso ohranjeni urbarji zaloškega gospostva, pogrešane pa so tudi njegove napovedi (fasije) v terezijanskem katastru.⁹⁴⁵ O zaloških podložnikih na tem območju ostaja kot edini vir štetje hiš iz leta 1754. V popisu tega gospostva hiše niso navedene po posameznih krajih (vaseh in zaselkih), ampak po uradih. V uradu Gabrovec s 50 hišami, ki je potrjeno vključeval tako Hrastnik v vojniški župniji kot Stražo v ponikovski, pozneje drameljski (dva podložnika sta imela provizorični priimek V Straži), najdemo med kmeti, večinoma polzemljaki, polzemljaka Blažeta Hudeja (*Bläsche Hudej*).⁹⁴⁶ Gre za Blaža, očeta poznejšega gospodarja polovične kmetije Gašperja (Hrastnik št. 1). Kajžarji so razen enega vsi popisani na koncu, kjer se jih zvrsti 11. Štirje kajžarski priimki so po letu 1773 izpričani v župniji Dramlje,⁹⁴⁷ med njimi dva, ki pritegneta posebno pozornost in sta navedena skupaj, njuna nosilca pa sta bila Peter Graben in Valentin Hrastensšek. Sredi sedemdesetih let 18. stoletja namreč v prvi drameljski krstni matici najdemo na Straži Grabenška in Hrastenška. Grabenšek je bil naš Luka na št. 6, Hrastensšek pa Lovrenc na št. 15.⁹⁴⁸

Kajžar **Peter Graben** iz leta 1754 bi bil zlahka oče Luka Grabenška, ki sta se mu v kajži na Selah sredi sedemdesetih let rodila dva otroka. Zelo verjetno je namreč, da je Grabenškova kajža s hišno št. 6 – to je dobila ob oštevilčenju leta 1770 – že obstajala ob štetju hiš 16 let prej. Tako smo pristali pri prvotni domnevi, da je bila Slomškova babica Agata sorodstveno povezana z Lukom Grabenškom, ki ima še največ osnove. Agata bi bila potemtakem hči ali sestra kajžarja Petra Grabna na Selah, delu raztresene vasi Straža na Gori. Dejstvo, da njene prve poroke z Gregorjem Pintarjem iz sosednje župnije Črešnjava ni v poročnih maticah drugih župnij, ki so mejile na črešnjiško, še bolj zožuje možnosti, kje sta zakonca najpozneje leta 1755 stopila pred oltar: v župniji Ponikva, kamor je Straža tedaj spadala in katere matične knjige je pogoltnil velikonočni požar leta 1782.

⁹⁴⁵ StLA, Maria-Theresianischer Kataster, Findbuch. – Na Straži sta po Schmutzevem štajerskem leksikonu (1822) imeli podložnike gospostvi Zalog (pri Žalcu) in Blagovna (pri Šentjurju) (*Historisch Topographisches Lexicon*, str. 98). Terezijanski kataster za Blagovno je nepopoln (StLA, Maria-Theresianischer Kataster, K 43, Cillier Kreis, Herrschaften, Nr. 145, Herrschaft Reiffenstein). Po štetju hiš iz leta 1754 je imela Blagovna tu samo enega podložnika, kajžarja (StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe I, K 19, H 72, Häuserzählung 1754, CK, Nr. 156 (Reiffenstein), 4. 5. 1754, s. p. (Amt Reiffenstein Keüschler)).

⁹⁴⁶ StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe I, K 19, H 72, Häuserzählung 1754, CK, Nr. 175 (Sällach), 4. 5. 1754, s. p. (Gäbroviz).

⁹⁴⁷ Prim. NŠAM, Župnija Dramlje, Matične knjige, Ind R 1773–1850.

⁹⁴⁸ Prav tam.

O Petru Grabnu ne vemo ničesar drugega, saj ga ne srečamo v nobenem od uporabljenih virov. Ko se leta 1773 začneja prva drameljska mrliška matica, ni v njej njegovega imena niti priimka Graben.⁹⁴⁹ Prav tako ni nobenega Grabna ali Grabenška v indeksu k najstarejšim krstnim, poročnim in mrliškim maticam župnije Črešnjice od 1732 dalje.⁹⁵⁰ Še največ možnosti za Petrovo pojavitev v virih ponuja poročna matica župnije Vojnik iz stoletnega časovnega razpona 1684–1784, a tudi v tej ni zaslediti nobenega ženina s priimkom Graben ali Grabenšek, ki bi prišel tja po nevesto iz župnije Ponikva, in sploh nikogar s takima priimkoma.⁹⁵¹

Tako je popis podložniških hiš gospostva Zalog iz leta 1754 edini vir o obstoju priimka Graben, iz katerega se je skoraj brez dvoma razvil Grabenšek, na tem območju prvič dokumentiran leta 1773 pri krstu otroka Luke Grabenška s Straže št. 6. Prav verjetno je, da se je že Peter Graben imenoval tudi Grabenšek, podobno kot je šel razvoj pri priimku Na Slemeni – Slemenšek. Priimek Graben se ni obdržal in je bil morda že sredi 18. stoletja bolj topografska ali celo administrativna oznaka (V Grabnu) kot pa splošno uveljavljeno rodbinsko ime. Nasprotno je preživel redki **priimek Grabenšek**, danes najmočnejše zastopan v savinjski regiji. Nastal je iz naselbinskega imena Graben kot tvorjenka s priponskim obrazilom *-jak* iz pridevnika grabenski. Prvotno je torej pomenil prebivalca Grabna ali prišleka iz njega, tako kot veliko bolj razširjena Grabnar in Grabner.⁹⁵² Kateri Graben je dal priimek Petru Grabnu in njegovemu rodu, Grabenškom, ostaja odprto vprašanje. Vse kaže, da je šlo za mikrotoponim.⁹⁵³

Grabenški iz zaselka Na Selah, ki je spadal pod vas Straža, so se torej po letu 1776 umaknili novemu gospodarju Gregorju Hudeju. O Luku, njegovi ženi Luciji in obeh otrocih, rojenih v letih 1773 in 1776, ni odtlej nobenega sledu več. Vse kaže, da so se preselili v drugo župnijo, ki ni bila ne črešnjiška ne vojniška.⁹⁵⁴

⁹⁴⁹ NŠAM, Župnija Dramlje, Matične knjige, Ind R 1773–1850, črka G.

⁹⁵⁰ NŠAM, Župnija Črešnjice, Matične knjige, Ind RPM 1732–1852 (R 1732–1832, P 1732–1852 in M 1732–1849), s. p., črka G.

⁹⁵¹ NŠAM, Župnija Vojnik, Matične knjige, P 1684–1784.

⁹⁵² Keber, *Leksikon priimkov*, str. 222.

⁹⁵³ Atlas Slovenije ne ponuja ničesar zelo oprijemljivega (prim. *Veliki atlas Slovenije*, str. 570). O toponimih Graben in Grabne na širšem območju okoli Dramelj prim. *Krajevni leksikon Slovenije*, str. 557. – V najstarejši šentjurski krstni matici srečamo v petdesetih letih 17. stoletja dve družini s priimkom V Grabnim (*Vgrabnimb*) (NŠAM, Župnija Šentjur pri Celju, Matične knjige, R 1645–1671, pag. 102 in 146).

⁹⁵⁴ Prim. NŠAM, Župnija Dramlje, Matične knjige, Ind R 1773–1850, M 1773–1806, P 1773–1806; Župnija Črešnjice, Matične knjige, Ind RPM 1732–1852 (R 1732–1832, P 1732–1852 in M 1732–1849), s. p., črka G.

Sajkova, prej Grabenškova domačija v vasi Straža na Gori po katastrski mapi leta 1825 (SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 58, k. o. Sv. Ilj, mapni list III).

So pa v vasi Straža do konca 18. stoletja izpričani trije drugi Grabenški, vsi povezani s Stražo. Na Straži št. 7 sta ob poroki 24. januarja 1785 prebivala 21-letni Blaž Grabenšek in leto dni mlajša Marija Tafent. Zelo verjetno sta bila hlapec in dekla pri gospodarju kmetije Petru Sevšku, sosedu kajže št. 6, ki je naveden tudi kot poročna priča.⁹⁵⁵ Blaž Grabenšek se je potemtakem rodil leta 1763 ali 1764 in bi bil lahko sin Luka Grabenška. Pozneje ni o zakoncih nobenega sledu.⁹⁵⁶ Pač pa se je na istem naslovu deset let pozneje, 28. februarja 1795, rodil Gregor, sin Gregorja Grabenška in Marjete, rojene Breznikar,⁹⁵⁷ kar je prav tako osamljen podatek. Tretji Grabenšek je bil Peter, ob poroki 20. februarja 1786 star 38 let in torej rojen okoli leta 1748. Za ženo je vzel 29-letno Marijo Jug, v poročni matici pa je naslov Straža št. 1. Tu, v Straški gorci, je po jožefinskem katastru v tem času gospodaril Martin Pristov, lastnik dveh vinogradov in travnikov, podložnih gospodstvu Zalog.⁹⁵⁸ Peter bi bil lahko Blažev starejši brat ali stric, brat Luka Grabenška s št. 6. Šest let po poroki se je zakoncema 26. februarja 1792 rodila hči Marija, štiri leta zatem pa 29. oktobra 1796 še sin Martin, oba v Trnovcu št.

⁹⁵⁵ NŠAM, Župnija Dramlje, Matične knjige, P 1773–1806, pag. 14. – O Sevšku kot gospodarju: SI AS 1110, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 304, Okrajna gosposka Žiče, št. 2, davčna občina Sv. Ilj, subparticijski izvleček, 26. 9. 1789.

⁹⁵⁶ Prim. NŠAM, Župnija Dramlje, Matične knjige, Ind R 1773–1850.

⁹⁵⁷ Prav tam, R 1773–1806, pag. 82.

⁹⁵⁸ SI AS 1110, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 304, Okrajna gosposka Žiče, št. 2, davčna občina Sv. Ilj, napoved (fasija), s. d., pag. 26 in 30; subparticijski izvleček, 26. 9. 1789.

26.⁹⁵⁹ Nestanovitnost treh Grabenškov, značilna za agrarni proletariat, se močno prilega socialnemu položaju kajžarjev, kar so bili Grabenški Na Selah.

Straža, danes Straža na Gori, kjer so Grabenški živeli na hišni št. 6, dodeljeni leta 1770, je razložena vas med Dramljami in Špitaličem z manjšimi domačijami in domovi v gručah.⁹⁶⁰ Nekdanja domačija Grabenškovih je po franciscejskem katastru iz leta 1825 stala na samem na ledini Na Selah.⁹⁶¹ Tedaj je tu gospodaril Simon Sajk, zet Gregorja Hudeja (1746–1815), vnovič poročeni vdovec Gregorjeve hčerke Jere (1778–1823).⁹⁶² Tako kot pred njim tast v času jožefinskega katastra je imel tudi Sajk malo zemlje in je veljal samo za kajžarja.⁹⁶³ Njegova domačija je na katastrski mapi v dvajsetih letih 19. stoletja prikazana kot manjša in v celoti lesena, kakršne so bile okoliške domačije nasploh. Obsegala je hišo in dve gospodarski poslopji, imela pa je komaj dober oral in pol v celoti zaokrožene zemlje.⁹⁶⁴ Za zdaj vsi indici kažejo, da je na tej skromni kajžarski domačiji odraščala in se verjetno tudi rodila Slomškova babica Agata.

Trdnih dokazov o izvoru Agate Zorko torej nimamo, a lahko njeno poreklo s precejšnjo mero gotovosti postavimo v župnijo Dramlje, v vas Straža in v

⁹⁵⁹ NŠAM, Župnija Dramlje, Matične knjige, R 1773–1806, pag. 70 in 87.

⁹⁶⁰ *Krajevni leksikon Slovenije*, str. 342.

⁹⁶¹ SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 58, k. o. Sv. Ilj, mapni list III; zapisnik stavbnih parcel, 31. 3. 1826.

⁹⁶² Gregor Hudej je umrl 15. aprila 1815, njegova starost je v mrliški matici podcenjena na 61 let namesto 69, hišna številka pa je 7 namesto pravilne 6. Na št. 6 je pet let prej 29. oktobra 1810 preminila njegova 55-letna žena Neža (NŠAM, Župnija Dramlje, Matične knjige, M 1802–1854, pag. 104 in 124). Jera Hudej je bila njuna drugorojenka, rojena na Straži št. 6 in krščena 19. februarja 1778 (prav tam, R 1773–1806, pag. 15). Ob njeni poroki z vdovcem Simonom Sajkom 28. maja 1815 – pomenljivo je, da se je to zgodilo le šest tednov po očetovi smrti in da ji je bilo tedaj že 37 let – je kot bivališče navedena Svetelka št. 25 (očitno Sajkov dom ali takratno domovanje obeh), ženinova starost 51 let in nevestina 38 (NŠAM, Župnija Dramlje, Matične knjige, P 1802–1832, pag. 23). Zakoncema sta se rodila dva sinova (prav tam, R 1802–1830, fol. 170 in 184), ko pa je Jera 19. avgusta 1823 umrla (prav tam, M 1802–1842, pag. 153), se je dvakratni vdovec Simon Sajk 8. avgusta 1825 pri 60-ih ponovno oženil (prav tam, P 1802–1832, pag. 39).

⁹⁶³ Na abecednem seznamu posestnikov in zapisniku zemljiških parcel je Sajk (Sojek) naveden kot kmet (*Bauer*), v zapisniku stavbnih parcel pa kot kajžar (*Keusbler*). SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 58, k. o. Sv. Ilj, abecedni seznam posestnikov, 1. 4. 1826; zapisnik zemljiških parcel, 30. 3. 1826; zapisnik stavbnih parcel, 30. 3. 1826.

⁹⁶⁴ Na stavbni parceli št. 18 sta stala hiša in gospodarsko poslopje, na sosednji zemljiški parceli 221 pa še eno leseno poslopje. K domačiji so spadale štiri zemljiške parcele št. 221–224, in sicer ena travniška s sadnim drevjem (0,67 orala), zelenjavni vrt (0,03 orala), njiva (0,48 orala) in vinograd (0,46 orala), skupaj 1,65 orala. SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 58, k. o. Sv. Ilj, zapisnik zemljiških parcel, 30. 3. 1826; zapisnik stavbnih parcel, 30. 3. 1826; mapni list III.

tam živečo družino Graben oziroma Grabenšek. Najprej zaradi botrstva Luka Grabenška obema Agatinima hčerkama iz drugega zakona. Botrstvo je segalo prek črešnjsko-drameljske župnijske meje in je zakonca Zorko neposredno povezovalo s to hišo. Drugič pa zaradi argumenta »per negationem«, zakaj Agatine prve poroke ni ne v črešnjski poročni matici ne v ohranjenih poročnih knjigah sosednjih in drugih okoliških župnij.

V zvezi s Hudeji, ki so bili z Grabenški morda v takšnem ali drugačnem sorodu prek Lucije, žene Luka Grabenška, ni mogoče mimo že omenjenega dejstva, da se je pisala Hudej tudi Slomškova nič kaj materinska mačcha Marija, s katero se je njegov oče Marko oženil 9. avgusta 1818,⁹⁶⁵ ko je bila že precej visoko noseča.⁹⁶⁶ Slednji podatek in poroka na Ponikvi, ne v Marijini domači župniji, govorita v prid sklepanju, da je na Slomu služila kot dekla. Prav mogoče je, da je bila sorodnica Lucije Grabenšek, zelo verjetne svakinje Slomškove babice Agate Zorko, in da je na ta način prišla v hišo še za življenje škofove matere Marije, umrle v začetku leta 1816. Mariji Hudej je bilo po poročni matici 30 let,⁹⁶⁷ kar pomeni, da se je rodila okoli leta 1788. Njenega krsta ni najti ne v ponikovski ne v drameljski, vojniški in šentjurski krstni matici.⁹⁶⁸ Razen če bi jo vpisali pod drugačnim priimkom, kot so Marijo Zorko, ki je bila po črešnjski krstni matici hči Gregorja Pintarja, ne Gregorja Zorka.

Družina starih staršev Gregorja in Agate Zorko

V zvezi s primarno družino Slomškove matere Marije Zorko sta se Kovačič in Goričar zadovoljila z osnovnimi genealoškimi podatki, ne da bi se spuščala v vprašanje o socialnem in družinskem okolju. Le enkrat je Kovačič navrgel sklepanje, da je bil Slomškov ded po materini strani manj premožen človek: »Zdi se, da je Gregor Zorko s svojo družino živel v bolj skromnih razmerah. Kot spiritual

⁹⁶⁵ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 18; Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 39.

⁹⁶⁶ Tako Kovačič kot Goričar sta ta podatek zamolčala. Oba navajata, da sta se Marku v drugem zakonu rodili hčerki Marija in Ana, za razliko od otrok iz prvega zakona pa izpuščata datuma njunega rojstva. Marija je prišla na svet 14. novembra 1818, Ana pa 13. marca 1820 (NŠAM, Župnija Ponikva, Maticne knjige, R 1782–1801, fol. 117; R 1802–1838, fol. 75 in 86).

⁹⁶⁷ NŠAM, Župnija Ponikva, Maticne knjige, P 1815–1849, fol. 8.

⁹⁶⁸ NŠAM, Župnija Ponikva, Maticne knjige, R 1782–1801; Župnija Dramlje, Maticne knjige, R 1773–1806; Župnija Vojnik, Maticne knjige, R 1784–1806; Župnija Šentjur pri Celju, Maticne knjige, R 1785–1805.

Stenska upodobitev Pintarjeve domačije v črešnjski župnijski cerkvi, nastala leta 1999 na podlagi fotografije (foto: B. Golec, oktober 2021).

v Celovcu piše Slomšek 1836 [Mihaelu] Stojanu, da njegova babica prebiva pri Novi cerkvi in ji dekan Križaj v njegovem imenu daje podporo.⁹⁶⁹ V izvorniku je babica navedena v dajalniku kot »avae meae«, prvotni pomen besede »ava« pa je starejša sorodnica nasploh. Slomškova babica Agata Zorko je bila leta 1836 v resnici že 38 let pokojna in Goričar je po natančnem pregledu škofovih računskih zapisov ugotovil, da se je navedba nanašala na teto Marjeto Zorko, materino sestro.⁹⁷⁰ Kot bomo videli, sta teta in ded tedaj res živela skromno ob Slomškovi podpori, pa tudi prej, v mladih letih škofove matere, je njena družina v Brdcah pri Črešnjicah veljala za revno, saj je premogla samo kajžo.⁹⁷¹ Tu pride še posebej do izraza kontrast med Markom Slomškom, bogatim dedičem dveh hub na Slomu,⁹⁷² in njegovo izbranko Marijo Zorko, katere dota in dediščina sta morali biti zelo skromni.

Kaj vemo danes o Mariji Zorko in njeni primarni družini? Kot smo videli, se je njen še ne 22-letni oče **Gregor Zorko (1755–1844)** priženil k skoraj štiride-

⁹⁶⁹ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 15.

⁹⁷⁰ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 38.

⁹⁷¹ Gregor Pintar, prvi mož Slomškove babice Agate, je ob štetju hiš 1754. leta naveden kot kajžar (StLA, Laa. A., Antiquum, Gruppe I, K 20, H 73, Häuserzählung 1754, CK, Nr. 188 (Seitz), 25. 4. 1754, pag. 94). Žena Agatinega vnuka Jožefa Marija Pintar je sicer ob smrti 24. decembra 1838 označena kot žena četrtzemljaka (*Viertelbüblers*) (NŠAM, Župnija Črešnjice, Matične knjige, M 1788–1848, fol. 70).

⁹⁷² Manjša posest na Slomu je bila sicer v rokah Markovega brata Valentina, ki je umrl leto dni za njim (1822) in ni imel otrok (Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 20). Tako je vse pripadlo Markovemu sinu Jožefu, ki je imel leta 1826 po franciscejskem katastru v katastrski občini Ponikva dobrih 86 oralov zemlje (SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 332, k. o. Ponikva, zapisnik zemljiških parcel, 1. 4. 1825, abecedni seznam posestnikov, 1. 4. 1826).

setletni vdovi **Agati Pintar (ok. 1738–1798)**, ki je slabo leto prej izgubila moža in ostala sama s tremi otroki. Dve leti za njuno prvorojenko Marijo je prišla na svet še hči Marjeta, s katero je Slomšek ostal tesno povezan vse do svoje smrti.

Ded Gregor Zorko je torej samo začasno gospodaril na Pintarjevi kajži, kamor se je priženil in tako veljal po domače za Pintarja. Kot gospodarja ga v drugi polovici osemdesetih let 18. stoletja srečamo v jožefinskem katastru: v okrajni gosposki Žiče, davčni občini Podgorje oziroma njeni ledini Brdce, kjer je bilo 13 hišnih števil. Gregor, podložnik leta 1782 podržavljenega cerkvenega gospostva Žiče, je gospodaril na št. 8, vsa njegova posest pa ni merila niti poltretji oral (3991 kvadratnih sežnje). Največja parcela v obsegu 1,18 orala je bila porasla z gozdom oziroma grmovjem. Pod njo je ležala njivica, imenovana V Plotu (*v Plotu*), z obsegom 0,17 orala. Več kot trikrat večja njiva Pod domam (*pod domam*) velikosti 0,60 orala se je nahajala med hišo in travnikom. Slednji, ki je meril 0,22 orala in je označen z imenom Pod njivoj (*pod nievoi*), je bil nižje od njive, ob hiši pa še svinjski pašnik v izmeri 0,03 orala.⁹⁷³ Poleg tega je imel Zorko v ledini Črešnjice »v Vodeli« (*V Vodeli*) vinograd srednje kakovosti in površine 471 kvadratnih sežnjev ali dobrega četrta orala (0,29).⁹⁷⁴ Zorkovi in Pintarjevi so se, kakor so vedeli in znali, na tej skopi zemlji ubijali z delom in hodili na dnino k premožnejšim, otroci pa so morali že zgodaj služiti za pastirje, hlapce in dekle.

Ko je mati Agata 1. decembra 1798 zatisnila oči,⁹⁷⁵ sta bili hčerki Marija (roj. 1779) in Marjeta (roj. 1781) stari 19 oziroma 17 let. Njun polbrat Matevž Pintar (roj. 1773) se je slabi dve leti prej, 6. februarja 1797, pri 24-ih oženil v Črešnjicah z Agato Kadivnik, ki se po vsem sodeč ni rodila v črešnjiški župniji.⁹⁷⁶ Tedaj je

⁹⁷³ SI AS 1110, Jožefinski kataster za Štajersko, fasc. 305, Okrajna gosposka Žiče, št. 5, davčna občina Podgorje, napoved, ledina I Brdce (I Ried Werze).

⁹⁷⁴ Prav tam, ledina II Črešnjice (II Ried Kirchstätten).

⁹⁷⁵ NŠAM, Župnija Črešnjice, Matične knjige, M 1788–1848, pag. 16. Prim. Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 37.

⁹⁷⁶ Datum poroke navaja Goričar (NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopis, str. 20). Poroka med Matevžem Pintarjem in Agato Kadivnik je z letnico 1797 navedena v indeksu k izgubljeni poročni matici (NŠAM, Župnija Črešnjice, Matične knjige, Ind RPM 1732–1852 (R 1732–1832, P 1732–1852 in M 1732–1849), s. p., črka P). Krsta Agate Kadivnik v indeksu h krstni matici ni (prav tam, črka K), lahko pa bi se skrivala pod drugim priimkom. V črešnjiški župniji sicer srečamo pet Kadivnikovih otrok, rojenih v letih 1733–1740, ter poroki dveh Kadivnikov, leta 1759 Blaža in 1770 Antona, ki bi oba lahko bila Agatina očeta. Agati Pintar, rojeni Kadivnik, namreč mrliška matica ob smrti 2. decembra 1844 pripisuje 69 let (M 1788–1848, fol. 84), kar pomeni, da se je rodila okoli leta 1775. Zapisnik duš iz leta 1825 navaja zanjo rojstno letnico 1778 (NŠAM, Župnija Črešnjice, šk. 1, status animarum 1825–1834, s. p.; prim. NŠAM 3005,

najverjetneje tudi prevzel gospodarjenje, saj je dosegel polnoletnost. Zemljiška knjiga gospostva Žiče, ki bi razkrila podrobnosti prenosa Pintarjeve kajže nanj, za ta čas žal ni ohranjena.⁹⁷⁷ Polsestri Slomškove matere s priimkom Pintar nista našli ženina. Marija (roj. 1762) je umrla 21. maja 1790, še pred bratovo poroko in materino smrtjo, stara 28 let,⁹⁷⁸ Zofija (roj. 1766) pa je v mladosti očitno upala, da bo imela družino. En nezakonski otrok ji je umrl kmalu po rojstvu (1794)⁹⁷⁹ in, kot kaže, je imela potem še enega (1798–1803), rojenega zunaj domače župnije, ki je preminil na njenem domu.⁹⁸⁰ Mater je preživela za slabo desetletje in se od tega sveta poslovila še mlada, 20. februarja 1807, v starosti slabih 41 let.⁹⁸¹

V zadnjih letih 18. stoletja je torej Pintarjev dom s prenosom na mladega gospodarja, ki si je ustvaril družino, postajal za tri Zorkove – očeta in dve hčerki – čedalje tesnejši in slednjič pretesen. Kolikor sestri Marija in Marjeta nista že prej odšli služiti, je bil zdaj za to zelo primeren čas. Lahko si predstavljamo, da so si vdovec Gregor, tedaj štiridesetletnik, in njegovi hčerki morali drug za drugim, če ne sočasno ali celo skupaj, poiskati novo streho nad glavo. Kam so šli, kdaj in kako, ostaja ovito s tančico skrivnosti. Slomškova mati Marija je najpozneje s poroko v začetku leta 1800 pristala na Slomu, kjer je Marko Slomšek (1761–1821) malo prej prevzel veliko kmečko posest svojega strica Matevža Slomška, ki ni imel naslednika. Mogoče je šla Marija Zorko služiti na Slom ali kam drugam v ponikovsko župnijo, nemara k Janezu Zabukošku, ki ji je ob poroki z Markom Slomškom 17. februarja 1800 šel za poročno pričō.⁹⁸² Zabukošek, poročen z Uršulo Lorger, je sicer gospodaril v bližnjih Spodnjih Selcah št. 14⁹⁸³ in bil pozneje

Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-1, Slomškov rodovnik, nenaslovljen tipkopolis, str. 20). Toda v teh letih ni v indeksu h krstni matici nobene krščanke z imenom Agata (kot zgoraj).

⁹⁷⁷ Prim. ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig, popis. – Ohranjeni sta dve mlajši zemljiški knjigi gospostva Žiče, obe iz časa po letu 1840 (prav tam, knj. 585 in 586).

⁹⁷⁸ Črešnjska mrliška matica ji pomotoma daje samo 18 let. Datum smrti je 21. maj 1790, kraj Brdce št. 8, kot razlog smrti pa je navedena jetika (*Hektik*) (NŠAM, Župnija Črešnjice, Matične knjige, M 1788–1838, fol. 3).

⁹⁷⁹ Zofija je na rodnem domu 6. oktobra 1794 rodila hčerko Uršulo, ki je umrla že 6. novembra istega leta (prav tam, R 1788–1808, fol. 10; M 1788–1848, fol. 6).

⁹⁸⁰ V črešnjski mrliški matici je 24. septembra 1803 na naslovu Brdce št. 9 vpisana smrt 5-letnega Valentina Pintarja (prav tam, M 1788–1848, fol. 23), ki ga indeks h krstni knjigi ne pozna (NŠAM, Župnija Črešnjice, Matične knjige, Ind RPM 1732–1852 (prav tam, R 1732–1832, P 1732–1852 in M 1732–1849), s. p., črka P).

⁹⁸¹ Kot vzrok smrti je pri Zofiji navedeno zgolj »običajno« (*gebehnlich*) (prav tam, M 1788–1848, fol. 27).

⁹⁸² O poročnih pričah: Kovačič, *Služabnik božji*, str. 14.

⁹⁸³ NŠAM, Župnija Ponikva, Matične knjige, R 1802–1838, fol. 7 in 18.

krstni boter več Slomškovim otrokom.⁹⁸⁴ Marijin oče Gregor in sestra Marjeta pa sta prejkone ostala vseskozi skupaj. O njunem življenju za zdaj ne vemo ničesar vse do poznih dvajsetih let 19. stoletja, ko sta oba ali samo Marjeta živela v Novi Cerkvi pri Vojniku, kjer je Slomšek tedaj služboval kot kaplan.⁹⁸⁵

Kakšni so bili odnosi med družinama Marije Slomšek na Slomu in njenega polbrata **Matevža Pintarja**, novega gospodarja v Brdcah, lahko samo ugibamo. Ni znano, da bi škof Slomšek izpričal o svojem sorodstvu v Brdcah pri Črešnjicah še kaj drugega kakor to, da se je njegova mati rodila v črešnjiški župniji. Njegov popol stric Matevž Pintar je imel v zakonu z Agato Kadivnik osem otrok, ki so si sledili takole: Anton (roj. 11. januarja 1798, † po 1836), ki je kljub prvorojenstvu zapustil dom,⁹⁸⁶ Franc (roj. 20. novembra 1799, † 28. aprila 1810),⁹⁸⁷ Marija (roj. 2. marca 1801, † 30. septembra 1803),⁹⁸⁸ Jožef (roj. 15. marca 1803, † 7. septembra 1863), naslednji gospodar,⁹⁸⁹ Marija (roj. 27. februarja 1806, † 8. aprila 1829),⁹⁹⁰ Pavel (roj. 23. januarja 1808, † po 1829),⁹⁹¹ Agata (roj. leta 1810, † po 1829) in Gašper (roj. leta 1813, † 4. februarja 1878).⁹⁹² Dva otroka sta umrla v

⁹⁸⁴ Ivan oziroma Janez Zabukošek je botroval Mariji, Uršuli, Martinu in Neži, njegova žena Uršula pa Antonu (škofu), Jožefu, Luciji in Valentinu ter Markovima hčerkama iz drugega zakona Mariji in Ani (NŠAM, Župnija Ponikva, Matične knjige, R 1782–1801, fol. 117; R 1802–1838, fol. 1, 6, 15, 20, 33, 47, 68, 75 in 86).

⁹⁸⁵ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 38.

⁹⁸⁶ NŠAM, Župnija Črešnjice, Matične knjige, R 1788–1808, fol. 18. – Pri 38-ih se je 7. februarja 1836 oženil v Črešnjicah kot viničar neke velenjske tržanke, stanujoč v viničariji v Globokem, Črešnjice h. št. 1, s kmečko hčerko Nežo Podrgajs iz Podgorja v domači župniji, tedaj dekló v Brdcah (NŠAM, Dvojniki matičnih knjig, Črešnjice, R 1835–1840, leto 1836). Zakoncema se v črešnjiški župniji ni rodil noben otrok (RMK 1832–1890).

⁹⁸⁷ NŠAM, Župnija Črešnjice, Matične knjige, R 1788–1808, fol. 23; M 1788–1848, fol. 34 (navedena je starost 8 let namesto 11).

⁹⁸⁸ Prav tam, R 1788–1808, fol. 26; M 1788–1848, fol. 23 (pomotoma je navedena starost četrto leta).

⁹⁸⁹ Prav tam, R 1788–1808, fol. 31; NŠAM, Dvojniki matičnih knjig, Črešnjice, M 1835–1893, leto 1863.

⁹⁹⁰ NŠAM, Župnija Črešnjice, Matične knjige, R 1788–1808, fol. 38; M 1788–1848, fol. 57 (namesto 23 let je v mrliški matici navedena starost 20 let).

⁹⁹¹ NŠAM, Župnija Črešnjice, Matične knjige, R 1788–1808, fol. 41. – V zapisniku duš 1825–1834 je vpisan kot prisoten na domu staršev do leta 1829, nato pa rubrika ni bila več izpolnjevana (NŠAM, Župnija Črešnjice, šk. 1, status animarum 1825–1834, s. p.). Naslednji zapisnik ni merodajen (prav tam, status animarum 1838–1847, s. p.), ker pogrešamo Matevžovo vdovo Agato, ki je tu umrla leta 1844 (NŠAM, Župnija Črešnjice, Matične knjige, M 1788–1848, fol. 84).

⁹⁹² Agata in Gašper sta samo z letnico rojstva navedena v indeksu k izgubljeni krstni matici (NŠAM, Župnija Črešnjice, Matične knjige, Ind RPM 1732–1852 (R 1732–1832, P 1732–1852 in M 1732–1849), s. p., črka P). Vsak dvom, da morda nista bila iz družine Pintarjev v Brdcah, sicer edine s tem priimkom v župniji, razblinijo zapisniki duš. V zapisniku duš 1825–1834

otročtvu, ena hči v mladosti, štirje so se odselili in najmlajši se je slep v poznih letih vrnil domov. Slomškov popol stric Matevž je umrl tudi za tiste čase mlad, star šele 42 let. Njegova življenjska pot se je iztekla 4. maja 1815,⁹⁹³ slabo leto pred smrtjo 37-letne polsestre Marije Slomšek s Sloma, ki je umrla 2. januarja 1816 na porodu.⁹⁹⁴ Žena Agata je Matevža preživela za skoraj trideset let in odšla v večnost 2. decembra 1844 kot ostarela preužitkarica.⁹⁹⁵

Naslednji gospodar Pintarjevine Jožef (1803–1863), dobri dve leti mlajši od svojega popol bratranca Antona Martina Slomška, je ob očetovi smrti štel šele 12 let in se je tudi zato še mlad, pri triindvajsetih, leta 1826 prvič oženil.⁹⁹⁶ Ko se je Slomšek kot mlad kaplan v Novi Cerкви jeseni 1827 mudil v rodni župniji svoje matere, je torej na materinem domu v Brdcah št. 8 gospodaril ta njegov sorodnik, ki je Slomška preživel za skoraj natanko eno leto.

Iz istega časa je tudi prva katastrska upodobitev Pintarjevega doma na franciscejski katastrski mapi z letnico 1825. Jožef Pintar (*Josef Binder*) iz Brdc št. 8 je imel po katastru dva posestna sklopa, in sicer v celku kajžarsko posest v Brdcah, v Globokem pod vasjo Črešnjice pa vinograd z vinsko kletjo. Pri tem je zanimivo, da je pri posesti v Brdcah naveden kot kmet (*Bauer*), pri vinogradu in kleti pa kot hlapec (*Knecht*).⁹⁹⁷ Za hlapca je očitno služil pred prevzemom domače kajže.

sta vpisana kot prisotna na domu staršev do leta 1829, nakar rubrike niso več izpolnjevali (NŠAM, Župnija Črešnjice, šk. 1, status animarum 1825–1834, s. p.). Gašper se pojavlja tudi v zapisniku duš 1863–1874 v letih 1864–1870, in sicer kot »Jožekov brat« ter s pripisom »slep« (prav tam, šk. 2, status animarum 1863–1874, s. p.). Umrl je 4. februarja 1878 v domači hiši kot slepec in občinski oskrbovanec (NŠAM, Dvojniki matičnih knjig, Črešnjice, M 1835–1893, leto 1878).

⁹⁹³ Mrliška matica navaja pri njem kot vzrok smrti »običajno« (*gebebnlich*), starost pa 48 let (NŠAM, Župnija Črešnjice, Matične knjige, M 1788–1848, fol. 39).

⁹⁹⁴ NŠAL, Matične knjige, Ponikva, M 1782–1821, pag. 133.

⁹⁹⁵ NŠAM, Župnija Črešnjice, Matične knjige, M 1788–1848, fol. 84.

⁹⁹⁶ Njegovo poroko z Marijo Tekavc poznamo samo iz indeksa k danes pogrešani poročni matici (NŠAM, Župnija Črešnjice, Matične knjige, Ind RPM 1732–1852 (R 1732–1832, P 1732–1852 in M 1732–1849), s. p., črka P). Marija je glede na starost 34 let ob smrti 24. decembra 1838 (prav tam, M 1788–1848, fol. 70) vsekakor identična z leta 1804 rojeno Marijo Tekavc iz indeksa h krstni matici (prav tam, Ind RPM 1732–1852 (R 1732–1832, P 1732–1852 in M 1732–1849), s. p., črka T). Kot kaže, je prvega otroka, in sicer hčerko Uršulo, rodila že pred poroko 24. septembra 1824. V dveh knjigah status animarum je namreč Uršula navedena kot Jožefova hči iz prvega zakona. Rodila se je potemtakem kot Uršula Tekavc, vendar ne v črešnjiški župniji, ker je v indeksu h krstni matici ni.

⁹⁹⁷ Ni dvoma, da je šlo za isto osebo, saj je pri obeh navedeno bivališče Brdce št. 8 pa tudi abecedni seznam posestnikov pripisuje vse parcele istemu Jožefu Pintarju (Binder) (SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 317, k. o. Podgorje, zapisnik stavbnih parcel, 1. 4. 1826; zapisnik zemljiških parcel, 1. 4. 1826, abecedni seznam posestnikov, 1. 4. 1826).

Pintarjeva domačija v Brdcah pri Črešnjicah, rodni dom Slomškove matere, po katastrski mapi leta 1825 (SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 317, k. o. Podgorje, mapni list V).

Vinogradu so zdaj namerili 498 kvadratnih sežnjev (0,31 orala), leseni kleti pa 9 kvadratnih sežnjev (okoli 32 m²). Zemlje v Brdcah je bilo več kakor slabih štirideset let prej, ko je gospodaril Gregor Zorko, in to predvsem zaradi parcele z mladim listnatim gozdom (1,80 orala), občutno večje kot po jožefinskem katastru. Ostala posest je obsegala dve njivi in njivico (skupaj 1,25 orala), travnik s sadnim drevjem (0,29 orala), dva prav majhna travnika (0,17 orala), pašnik s sadnim drevjem (0,17 orala) in tri krpice pašnika (0,13 orala). Vseh obdelovalnih površin je bilo za dobra 2 orala (2,01), skupaj z gozdom in vinogradom pa nekaj več kot 4 orale (4,12), dober oral in pol več kakor v času nastanka jožefinskega katastra. Temu primerno skromno podobo je kazala tudi domačija. Dve leseni stavbi, hišica in hlev, sta v sicer skoraj povsem lesenih Brdcah spadali med najmanjša poslopja. Hišica je merila 20 kvadratnih sežnjev (72 m²), hlev z dvoriščem pa 38 (136 m²). Pintarjeva domačija je bila tako med vsemi v vasi najskromnejša.⁹⁹⁸ Sodeč po priimku so se pri hiši nekoč, morda pa tudi še v tem času, ukvarjali s sodarstvom.

Če primerjamo rodni dom Slomškove matere Marije z njenim novim domom na Slomu, ki ga je po svojem sorodniku podedoval oče Marko in kjer se je Slomšek rodil, je razlika velikanska. Marija Zorko je iz lesene kajže prišla za nevesto v kmečki dvorec, ki je s svojo naravnost zavidanja vredno posestjo slovel daleč

⁹⁹⁸ V lasti Jožefa Pintarja so bile stavbne parcele št. 37, 38 in 67 ter zemljiške št. 497–507 in 853 (SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, C 317, k. o. Podgorje, zapisnik stavbnih parcel, 1. 4. 1826; zapisnik zemljiških parcel, 1. 4. 1826; abecedni seznam posestnikov, 1. 4. 1826; mapna lista II in V).

naokrog. Še veliko večji prepad je zijal med Marijino rodno kajžo in dvorcem Limbar pri Velenju, kjer je prišel na svet Marko Slomšek.

Domače ime Pintarjeve domačije je bilo sicer Štrukelj. Čeprav je dokumentirano šele v drugi polovici 19. stoletja,⁹⁹⁹ je nastalo še pred koncem 17. stoletja, ko je tam zagospodaril Valentin Pintar, bodisi kot zet bodisi kot novi naseljenec. V davčnem registru žičke kartuzije iz leta 1692 je namreč navedeno, da so bili tu pred njim gospodarji dediči pokojnega Pongraca Štruklja (*Vallentj Pinter zuuor N: der Pongrez Strukhel seel: Erben*).¹⁰⁰⁰ Domačije z domačim imenom Štrukelj, kjer se je rodila Slomškova mati, danes ni več. Tudi priimek Pintar je ugasnil in Slomškovo sorodstvo se je od tod razselilo. Škofov popol bratranec Jožef Pintar (1803–1863) je imel samo hčerke, od katerih je domačijo prevzela Elizabeta, ki je v zakonu s Filipom Šelihom rodila hčerko in sina. Posest je prešla v roke soseda Koržeta, v hiši pa so nazadnje živeli le še najemniki.¹⁰⁰¹ Črešnjski župnik Štefan Kušar je v zapisnik duš pri hiši Brdce št. 8 sredi 20. stoletja zapisal: »Rojstna hiša Slomškove matere. 1951 (razvalina) vpisal Kušar.« Družina zadnjega stanovalca se je preselila v Novo Cerkev,¹⁰⁰² že sredi sedemdesetih let so bili sledovi domačije komaj še vidni,¹⁰⁰³ potem pa so docela izginili. V župniji Črešnjice zadnja desetletja zgledno obujajo spomin na tamkajšnje Slomškove korenine, ki očitno niso bile v lokalni zavesti do Kovačičeve (1934) oziroma Goričarjeve (1938) objave spoznanj o pozabljeni materini župniji in rodnem domu. V župnijski cerkvi je zidna slika domačije Slomškove matere, narejena leta 1999 na podlagi fotografije, na mestu nekdanje domačije stoji od leta 2002 spominski križ, kjer občasno potekajo verski obredi, mimo pa vodi Slomškova romarska pot.¹⁰⁰⁴

Nazadnje se pomudimo še pri Slomškovem **dedu Gregorju Zorku in teti Marjeti**. Dedova končna usoda je bila znana vsaj že Kovačiču, Goričar pa je dognal, kakšno pot je imela teta.¹⁰⁰⁵ Vendar še vedno ne vemo, kje sta se zadrževala

⁹⁹⁹ Prvič ga zasledimo v zapisniku duš 1863–1874 (NŠAM, Župnija Črešnjice, šk. 1, status animarum 1863–1874, s. p.).

¹⁰⁰⁰ ZAC/1120, Zbirka fotokopij iz Štajerskega deželnega arhiva, Žiče, šk. 3 (181), 3/9, davčni register 1692, pag. 29.

¹⁰⁰¹ NŠAM, Župnija Črešnjice, šk. 2, status animarum 1863–1874, s. p.; status animarum 1887–1897, s. p.; status animarum 1898–1906, s. p.

¹⁰⁰² Prav tam, status animarum 1907–1918, s. p.

¹⁰⁰³ *Krajevni leksikon Slovenije*, str. 80.

¹⁰⁰⁴ Informator župnik dr. Vinko Kraljič, 19. oktobra 2021 in 6. novembra 2022.

¹⁰⁰⁵ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 14; Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 36 in 38.

Lokacija nekdanje Pintarjeve domačije v Brdcah, rodnega doma Marije Zorko, poročene Slomšek (foto: B. Golec, oktober 2021).

skoraj tri desetletja od smrti žene in matere Agate konec leta 1798.¹⁰⁰⁶ Ni izključeno, da sta nekaj časa preživela pri hčerki in sestri Mariji Slomšek na Slomu in da so se že tedaj stkale tesnejše vezi med njima in bodočim škofom, njenim vnukom oziroma nečakom.¹⁰⁰⁷

Kot rečeno, je Slomšek leta 1836 omenil, da živi njegova »ava«, v resnici teta, pri Novi Cerkvi, kjer ji kaplan Križaj po potrebi daje denar. V svojih računih jo je nasprotno dosledno imenoval teta Marjeta (*Tand Margareth*). Goričar omenja izkaz izplačil za čas od decembra 1829 do avgusta 1830, ki ga je za Slomška naredil njegov nekdanji tovariš v kaplanski službi pri Novi Cerkvi, in potrdilo tamkajšnjega učitelja s konca leta 1830 za plačano tetino stanarino, v katerem je

¹⁰⁰⁶ Črešnjiška krstna matica ni v pomoč, ker nista oče in hči Zorkova nikoli izpričana kot krstna botra (NŠAM, Župnija Črešnjevice, Matične knjige, R 1788–1808).

¹⁰⁰⁷ V ponikovski krstni matici ju nikoli ne zasledimo v vlogi krstnih botrov, toda tudi bogati Slomški so botrovali redko: enkrat Markov brat Valentin (1809), trikrat prva žena Marija, škofova mati (1811 in 1814), enkrat pa druga žena Marija (1819) (NŠAM, Župnija Ponikva, Matične knjige, R 1802–1838, fol. 30, 41, 57, 58 in 80).

zmotno imenovana kot Marjeta Slomšek. Samo pritrdimo lahko Goričarju, da je pomota v priimku zlahka razumljiva, kajti »ženka je živela pri Novi cerkvi in je bila znana kot sorodnica kaplana Slomškega. On in drugi so jo kratko imenovali "teto Marjeto". Kako se je pisala po svojem očetu, za to se nihče ni zmenil.«¹⁰⁰⁸ Goričar je Kovačiču tudi sporočil, da Marjetinega imena ni našel v zapisniku duš župnije Nova Cerkev.¹⁰⁰⁹ Podatek je razumljiv, saj v zapisniku duš 1829–1834 manjkajo imena stanovalcev župnišča (h. št. 13) in mežnarije (h. št. 14),¹⁰¹⁰ kjer je Marjeta najverjetneje stanovala. Sklepamo lahko tudi, da ni prebivala pri Novi Cerkvi, dokler ni njen nečak Anton Martin Slomšek spomladi 1827 tam dobil kaplanskega mesta, na katerem je ostal do odhoda za spirituala v Celovec jeseni 1829, tj. dve leti in pol.¹⁰¹¹ Teta in ded, ki je po vsej verjetnosti živel z njo, tedaj očitno nista hotela ali mogla iti z njim na Koroško, ampak sta ostala v domačih krajih, pri Novi Cerkvi.¹⁰¹² Razen omenjene Slomškove podpore, ki jo izkazujejo računi, ni o njunem življenju znanega ničesar. V novocerkovskih krstnih maticah ju nikoli ne srečamo kot krstna botra,¹⁰¹³ kar je logično. Le kdo bi želel biti v botrstvu z dvema ostarelima revnima človekoma, ki niti nista bila domačina?

Po devetih letih ali malo več so se življenjske poti obeh Zorkovih in Slomška spet združile. Ko je Slomšek leta 1838 postal nadžupnik v Vuzenici, je svoja sorodnika vzel k sebi. Dedu Gregorju je bilo tedaj že metuzalemskih 83 let, teti Marjeti pa 57. Skupaj so preživeli vseh šest Slomškovih vuzeniških let, morda malo manj. Ko je Slomšek spomladi 1844 prejel vabilo, naj zasede izpraznjeno kanoniško mesto v stolnem kapitlju lavantinske škofije v koroškem Št. Andražu, ga je prevevala skrb za ostarela sorodnika. Prijatelju Mihaelu Stojanu je 23. aprila 1844 pisal takole: »Mene vabijo v škofijo; pa se težko težko pripravim. Ne vem kam s svojo bolešno teto in pa z 88 let starim dedecem. — Kakor Bog hoče;

¹⁰⁰⁸ Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 38.

¹⁰⁰⁹ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXXVI-B-I, Slomškov rodovnik, Goričarjevo pismo Kovačiču, 16. 1. 1937.

¹⁰¹⁰ NŠAM, Župnija Nova Cerkev, Statusi animarum Ko2, 1829–1834, s. p.

¹⁰¹¹ Prim. Kovačič, *Služabnik božji*, str. 60–68.

¹⁰¹² Igor Grdina je v svoji monografiji o Ipvacih objavil prigodo, ki jo je Karol Merk leta 1861 priobčil v *Drobtinica*, govori pa o obisku Merkovega deda pri šentjurskem »čudodelnem padarju« Francu Ipvacu (1776–1858). Neutemeljena je Grdinova trditev, da zapis »prej ko ne prihaja naravnost izpod Slomškovega peresa« in da bi bil Ipvac pacient »zelo lahko« Slomškovega deda po materini strani, Gregor Zorko iz Črešnjic. Grdina namreč kot edini argument navaja oddaljenost Slovenske Bistrice, od koder je bil Merk doma, od Šentjurja, pri čemer je pod prispevkom podpisan Merk: »Ker je bil Merk po rodu iz Slovenske Bistrice, je jasno, da bi njegov dedek težko prišel pod kirurški nož šentjurskega ranocelca.« (Grdina, *Ipvaci*, str. 51).

¹⁰¹³ NŠAM, Župnija Nova Cerkev, Matične knjige, R 1810–1825, R 1825–1842.

da bi le njegovo sveto voljo prav razumel.« Stolni kanonikat ni bil namreč nič privlačnega, veliko dela in odgovornosti, plača slaba in stanovanje tesno. Potem ko je Slomška škof avgusta imenoval za kanonika, se je od tega sveta zelo hitro poslovil ded Gregor Zorko.¹⁰¹⁴ V vuzeniški mrliški matici je naveden kot gostač na št. 24 v Vuzenici, star 90 let (dejansko nekaj mesecev manj), kot vzrok smrti prisad, pokopal pa ga je marenberški dekan Anton Ferenc. Umril je 29. septembra 1844 in bil pokopan 1. oktobra.¹⁰¹⁵ Prav tega dne je lavantinski škof Franc Ksaver Kutner Slomška pisno obvestil o cesarjevem imenovanju z dne 17. avgusta za stolnega kanonika v Št. Andražu in škofijskega višjega šolskega nadzornika.¹⁰¹⁶

Teta Marjeta je Slomšek po Kovačičevih besedah začasno pustil v Vuzenici in ji pošiljal podporo,¹⁰¹⁷ kot škof pa jo je potem zopet vzel k sebi. Opravljala je službo ključarice in revežem delila miloščino.¹⁰¹⁸ Ni gotovo, ali je Marjeta živela pri nečaku že v Št. Andražu ali šele v Mariboru, kamor sta se sedež škofije in škof preselila leta 1859. Kot poroča Goričar, je Marjeta Zorko po Slomškovi smrti še nekaj let preživela v Mariboru, in sicer v pritličju nekdanje hiše na stičišču Slovenske in Strossmajerjeve ulice. Po pripovedovanju je bila »majhna, drobna, a živahna ženskica«, kakšna je po Goričarjevih besedah utegnila biti tudi njena sestra Marija, Slomškova mati.¹⁰¹⁹ Življenje gostačke Marjete Zorko se je izteklo v mariborski bolnišnici, kjer je 7. junija 1869 preminila zaradi oslabeledosti stara 88 let.¹⁰²⁰ Teta Marjeta Zorko je bila edina oseba, ki je kot odrasla spremljala življenje škofa Slomška od rojstva do smrti, tj. skoraj 62 let.

¹⁰¹⁴ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 157–158.

¹⁰¹⁵ NŠAM, Župnija Vuzenica, Matične knjige, M 1830–1895, pag. 91. – Kovačič ima enkrat pravi datum smrti (Kovačič, *Služabnik božji*, str. 14), enkrat pa napačnega, 20. september (prav tam, str. 158), ki ga povzema tudi Goričar (Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 36).

¹⁰¹⁶ NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, I/1–88, dopis o imenovanju, 1. 10. 1844. – Kovačič navaja 1. oktober kot datum, ko je bil Slomšek umeščen kot kanonik (Kovačič, *Služabnik božji*, str. 158), kar bi bilo lahko zavajajoče.

¹⁰¹⁷ Kovačič, *Služabnik božji*, str. 158.

¹⁰¹⁸ Prav tam, str. 15.

¹⁰¹⁹ Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 38.

¹⁰²⁰ NŠAM, Župnija Maribor – Sv. Magdalena, Matične knjige, M 1866–1881, pag. 91. – Goričar navaja napačen datum smrti 9. junij (Goričar, *Slomškov rodovnik*, str. 38), v resnici so Marjeto Zorko tega dne pokopali.

NAMESTO SKLEPA

Ko se na koncu še enkrat ozremo na korenine Antona Martina Slomška, moramo ugotoviti, da so bile zelo raznolike. Očetovi predniki s Sloma pri Ponikvi in okolice so vsaj štiri generacije pred njim spadali med podložniško elito: ena prababica se je rodila kot hči tržana v Vojniku, en praded je bil sam tržan in najverjetneje potomec tržanov v Šoštanju, ded pa najemnik dvorca Limbar pri Velenju, kjer je zagledal luč sveta škofov oče. S Sloma, ki je konec 17. stoletja dal rodbini priimek, se je glavna linija Slomškovih prednikov za skoraj pol stoletja preselila v Šaleško dolino, od koder je oče Marko konec 18. stoletja prišel nazaj za gospodarja stričeve posesti. Rod škofove matere je bil popolno nasprotje očetovemu: v veliki meri revni ljudje izpod Konjiške gore, ki so se udingali kot kmečki proletariat po tujih hišah, sicer pa so imeli po dedovi strani tu globoke korenine.

Za Slomškove prednike je značilna tudi tesna povezanost s Cerkvijo. Slom je stoletja pripadal gospostvu Gornji Grad in nazadnje gospostvu Vrbovec, upravljanemu iz Gornjega Grada, ki sta bila oba v lasti ljubljanske škofije. Knezoškof Slomšek se je tako rodil kot podložnik ljubljanskega knezoškofa, predniki Slomškove matere pod Konjiško goro pa so bili več rodov podložniki bližnjega kartuzijanskega samostana Žiče. Škofov praded Štefan Novak – Slomšek naj bi zgradil sedanjo podružnično cerkev sv. Ožbolta v Unišah pri Slomu. Imel je dva sinova duhovnika, poleg njiju in škofa Antona Martina pa je dal Slomškov rod pozneje še enega duhovnika, škofovega mrzlega nečaka iz župnije Šoštanj, ki mu je škof Slomšek sam podelil mašniško posvečenje. Ne nazadnje je postal duhovnik tudi škofov mrzli stric Velenjčan Jurij Apat, Jurijev ded in škofov praded Jakob Apat

pa je izdatno podprl novo kaplansko ustanovo v Šoštanju. Tako sta se oba škofova pradedi po očetovi strani, oba zelo premožna, ovekovečila kot velika dobrotnika Cerkve. Na takšno ali drugačno povezanost škofovih prednikov s Cerkvijo končno kaže priimek babice po očetovi strani Apat, kar pomeni opat. Anton Martin Slomšek je imel torej med predniki več generacij »opatov«, preden je leta 1846 sam za kratek čas postal naslovni opat v Celju in še isto leto dosegel škofovsko čast.

Pričujoča knjiga ni dokončana, tako kot ni nikoli v celoti zaključeno nobeno zgodovinopisno delo. Živo ostaja upanje, da se bodo kdaj našli viri za njeno nadaljevanje in da bodo naključno najdeni podatki prispevali k novim premikom. Pri tem nikakor ne bi rad napovedoval, kje so pričakovanja najmanjša in česa najbrž ne bomo nikoli vedeli. Želeti je, da bi prišlo na dan več podatkov o škofovem starem stricu duhovniku Primožu Leopoldu Slomšku, da bi se našli izgubljeni šoštanjski matični knjigi, ki bi razkrili izvor Slomškovih prastaršev Jakoba in Jere Apat, in da bi kdaj z gotovostjo potrdili identiteto babice Agate po materini strani. Velika bela lisa ostajajo tudi končna usoda škofovega brata Valentina, izvor in nadaljnja usoda mačehe Marije Hudej ter življenjski poti njegovih dveh polsester. Ključni podatki o teh Slomškovih bližnjih sorodnikih se skrivajo v matičnih knjigah, toda kje in v katerih? Kakšen zanimiv in uporaben dokument je bržkone ostal prezrt v obsežnem arhivskem fondu gospostva Gornji Grad. Nemara bo tam ali kje drugje kdaj spet priplaval na površje vir, ki bo tako nazorno osvetlil kak segment v zgodbi o Slomškovih koreninah in družini, kot so ga sodni spisi o njegovem verjetno najstarejšem potrjenem predniku Matiju Novaku ali Hudiču.

Naj mi cenjeni bralci ne zamerijo naslednje digresije, ki jo bodo nekateri gotovo imeli za neprilichno. Ko sem snoval knjižico o Slomškovi družini in rodu, se mi je večkrat utrnula misel, da sem na poseben način povezan s škofom tudi sam, in to po obeh starših. 24. septembra 1982 sem kot petnajstletni dijak prestopil vrata mariborskega škofijskega ordinariata na Slomškovem trgu prav na 120. obletnico škofove smrti. Poiskal sem generalnega vikarja, poznejšega pomožnega škofa dr. Jožefa Smeja, h kateremu me je napotil domači župnik po pisno dovoljenje za vpogled v župnijsko kroniko. Med drugim me je zanimalo, kakšne zapise bom v njej našel o svojem prapradedu in pradedu po materini strani, ki sta v župniji Dol pri Hrastniku (nekoč Sv. Jakob v Dolu) zdržema skoraj sto let opravljala službo organista, prapraded pa sprva tudi učitelja (šolmoštra), dokler je bila šola še cerkvena domena.¹⁰²¹ Šele pred kakšnim letom sem ozavestil, da se

¹⁰²¹ Prim. J. Orožen, *Zgodovina Trbovelj*, str. 677 in 699.

je moj prapraded Blaž Dragar (1828–1898) le dobra dva tedna pred Slomškovo smrtjo osebno srečal s svojim knezoškofom, ki je, preden je dokončno obnemogel in zatisnil oči, opravil zadnjo vizitacijo v dekaniji Laško. Med vizitiranjem dolske župnije 6. septembra 1862 je bil posebej zadovoljen z uspehom tamkajšnje zasebne šole.¹⁰²² Še več, mariborski stolni prošt in po vsej verjetnosti Slomškov birmanec Karol Hribovšek (1846–1916) je bil sorodnik in sožupljan mojega praprageda. Tako kot on se je rodil v župnji Sv. Jurij ob Taboru v Savinjski dolini, in sicer kot sin njegovega mrzlega bratranca, in bi se v resnici moral pisati Dragar, a je tako kakor večkrat v Slomškovem rodu tudi pri Dragarjevih nekajkrat prišlo do spremembe priimka.¹⁰²³

Poleg tega moji predniki niso bili povezani samo s škofom Antonom Martinom, čeravno z njim le bežno, ampak je eden že veliko pred njegovim rojstvom prihajal v stik s Slomškoviimi predniki na Slomu. Pred dobrim desetletjem, ko sem v Nadškofijskem arhivu Ljubljana po naključju naletel na Matijo Novaka, Slomškovega najstarejšega znanega prednika na Slomu, sem istega dne in v istem arhivskem fondu povsem nepričakovano ugledal tudi ime svojega sedemkrat prageda po očetovi strani Janeza Matije Šivica (ok. 1700–1776), tedaj upravitelja gornjegrajskega škofijskega gospostva.¹⁰²⁴ Šivic je med službovanjem v Gornjem Gradu seveda srečeval škofove prednike, gornjegrajske podložnike. Ni dvoma, da je vsaj enkrat, če ne večkrat, sam obiskal Slom, sedež enega od uradov gospostva, kjer je tedaj gospodaril škofov praded Štefan Novak oz. Slomšek, tisti, čigar ime in zasluge je Anton Martin Slomšek še poznal iz družinskega izročila.

In končno, *Slomšekov rodovnik* Maksa Goričarja je bil prvo rodoslovno in verjetno sploh prvo znanstveno zgodovinsko delo, ki mi je pred štirimi desetletji prišlo pred oči. Prišlo tako, da ga je nesojenemu gimnazijcu, dijaku prvega letnika usmerjenega izobraževanja, pokazal mariborski škofijski arhivar Anton Ožinger, uradni skrbnik Slomškove zapuščine. Prav njemu gre zato največja zasluga za nadaljevanje Kovačičevih in Goričarjevih raziskav o rodu in družini blaženega Antona Martina Slomška.

¹⁰²² NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, XXIV - B, Kanonične vizitacije, Dekanija Laško, pag. 2–3. – Za podatke se iskreno zahvaljujem arhivistki mag. Lilijani Urlep.

¹⁰²³ O Hribovšku gl. *Slovenski gospodar* L, št. 20, 18. 5. 1916, str. 1–2; Golec, Hudičev prapravnuk, str. 21.

¹⁰²⁴ O Šivicu gl. Golec, *Slovenska posebnost*, str. 194–196.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ADG – Archiv der Diözese Gurk, Klagenfurt
Pfarrarchiv Ebriach/Obirsko

NAZ – Nadbiskupijski arhiv Zagreb
Protocola Varia – Zapisnici različni

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana
NŠAL 20, Gornji Grad – Avstrija
NŠAL 23, Gornji Grad – Maribor
NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana
NŠAL 101, Zbirka listin
NŠAL 580, Zapuščina Viktor Kragl

NŠAM – Nadškofijski arhiv Maribor
Dekanijski šematizmi
Dvojniki matičnih knjig: Črešnjice
NŠAM 3005, Zapuščine škofov, Slomšek, Anton
Službeni listi duhovnikov
Škofijska pisarna
Župnijski arhivi: Braslovče, Celje – Sv. Danijel, Črešnjice, Črna na Koroškem, Dramlje, Loče pri Poljčanah, Maribor – Sv. Magdalena, Mozirje, Nova Cerkev, Ponikva, Sladka Gora, Slovenske Konjice, Sv. Štefan pri Žusmu, Sv. Vid na Planini, Šentjur pri Celju, Škale, Šmarje pri Jelšah, Šmartno pri Slovenj Gradcu, Šoštanj, Vitanje, Vojnik, Vuzenica, Zibika, Zreče.

SI AS – Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana
AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko
AS 1073, Zbirka rokopisov
AS 1110, Jožefinski kataster za Štajersko

SI PAM – Pokrajinski arhiv Maribor
PAM/1537 Slekovec Matej

SI ZAC – Zgodovinski arhiv Celje
ZAC/0007, Zbirka urbarjev
ZAC/0536, Gospoščina Gornji Grad
ZAC/1031, Zbirka zemljiških knjig
ZAC/1120, Zbirka fotokopij iz Štajerskega deželnega arhiva

StLA – Steiermärkisches Landesarchiv, Graz
A. Hocheneck, Markt
B 249/5, Sikora, Die Steirischen Gülten etc.
Franziseischer Kataster
I. Ö. HK = Innerösterreichische Hofkammer
Laa. A. – Landschaftliches Archiv
Maria-Theresianischer Kataster
Meiller Akten

Župnijski arhiv Šoštanj
bratovščinska knjiga 1670–1741 in status animarum 1779–1792
Matične knjige
Statusi animarum

LITERATURA IN OBJAVLJENI VIRI

- Ahačič, Kozma et al.: *Besedje slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU; Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 2011.
- Ahačič, Kozma et al.: *Slovar slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja. A–D*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU; Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 2021.
- Alphabetische Ortschafts-Tabellen von Steyermark und den Klagenfurter Kreis* [1819].
- Bezlaj, France (ur.): *Začasni slovar slovenskih priimkov*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1974.
- Blaznik, Pavle: *Slovenska Štajerska in jugoslovanski del Koroške do leta 1500. 2 N–Ž*. Maribor: Obzorja, 1988 (Historična topografija Slovenije II).
- Curk, Jože: *Topografsko gradivo VIII. Sakralni spomeniki na območju občine Šentjur pri Celju*. Celje: Zavod za spomeniško varstvo, 1967.
- Curk, Jože: *Trgi in mesta na slovenskem Štajerskem. Urbanogradbeni oris do začetka 20. stoletja*. Maribor: Obzorja, 1991.
- Gadolla, Franc vitez: *Prispevki k topografiji in zgodovini nekaterih gradov in*

- dvorcev v celjskem okrožju. *Šaleški gradovi viteza Gadolle* (ur. Tone Ravnikar). Velenje: Knjižnica, 2015, str. 47–198.
- Gestrin, Ferdo: Gospodarska in socialna struktura gornjegrajske posesti po urbarju leta 1426. *Zgodovinski časopis* 6–7 (1952–1953). *Kosov zbornik*, str. 473–514.
- Golec, Boris: Hudič kupi Slom in postane Slomšek, Razkriti prvi prednik škofa Slomška na Slomu pri Ponikvi. *Kronika* 70, 2022, št. 1, str. 77–90.
- Golec, Boris: Hudičev prapravnuk svetniški škof. Prvi prednik škofa Slomška na Slomu. *SLO: časi, kraji, ljudje: Slovenski zgodovinski magazin*, št. 33, februar 2022, str. 20–25.
- Golec, Boris: Korenine škofa Slomška po materini strani (1. del). *Časopis za zgodovino in narodopisje* 93, NV 58, 2022, št. 4, str. 5–32; (2. del). *Časopis za zgodovino in narodopisje* 94, NV 59, 2023, št. 1 (v tisku).
- Golec, Boris: Rod Valentina Vodnika. *Arhivi* 42, 2019, št. 1, str. 11–44.
- Golec, Boris: Slomškov rod in njegova povezanost s Cerkvijo: ob 160. obletnici smrti blaženega Antona Martina Slomška. *Bogoslovni vestnik* 83, 2023, št. 1, str. 63–86.
- Golec, Boris: *Slovenska posebnost dvorec Podšentjur v Podkumu: Od nenavadnega nastanka do desetih rodov rodbine Čop*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2020 (Thesaurus memoriae. Dissertationes 14).
- Golec, Boris: Šaleške korenine Antona Martina Slomška. »Od apata do opata«. *Kronika* 71, 2023, št. 2, str. 293–312.
- Golec, Boris: Šoštanj v stoletjih trške avtonomije. *Kronika* 69, 2021, št. 3 (Iz zgodovine Šoštanja), str. 425–472.
- Golec, Boris: Terezijanske reforme: gibalo sprememb občutka pripadnosti in povezanosti ter identitet v slovenskem prostoru. *Marija Terezija. Med razsvetljenskim reformami in zgodovinskim spominom* (ur. Miha Preinfalk in Boris Golec). Ljubljana: ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa; Založba ZRC, 2018, str. 195–216.
- Golec, Boris: Trg Šoštanj po ljudskem štetju leta 1754. *Kronika* 69, 2021, št. 3 (Iz zgodovine Šoštanja), str. 473–492.
- Golec, Boris: *Valvasor: njegove korenine in potomstvo do danes*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016 (Thesaurus memoriae. Dissertationes 13).
- Goričar, Maks: *Slomškov rodovnik*. Maribor: Tiskarna sv. Cirila, 1938.
- Grafenauer, Ivan: Jeretin Janez Krst. *Slovenski biografski leksikon. Knjiga prva. Abraham–Lužar*. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 1925–1932, str. 406.
- Grdina, Igor: *Ipavci. Zgodovina slovenske meščanske dinastije*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001.

- Hazler, Vito: *Kulturna dediščina – izziv sodobnemu podjetništvu*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2013.
- Herman, Miha: Ponikva in Slomšek. V: *Drobtinice s Slomškove Ponikve*. Zbornik ob dvestoletnici Slomškovega rojstva. Ponikva: Župnijski urad sv. Martina, 2000 (ur. Miha Herman et al.), str. 48–83.
- Herman, Miha: Slomškova rojstna hiša. V: *Drobtinice s Slomškove Ponikve*. Zbornik ob dvestoletnici Slomškovega rojstva. Ponikva: Župnijski urad sv. Martina, 2000 (ur. Miha Herman et al.), str. 84–91.
- Historischer Atlas der österreichischen Alpenländer. I. Abteilung: Die Landgerichtskarte. 4. Lieferung*. Wien: Akademie der Wissenschaften, 1929.
- Holz, Eva: *Razvoj cestnega omrežja na Slovenskem ob koncu 18. in v 19. stoletju*. Ljubljana: ZRC SAZU, 1995 (Zbirka ZRC, 2).
- Kaiser, Joseph Franz: *Litografirane podobe slovenještajerskih mest, trgov in dvorcev*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 1999. Zbrala: Ivan Stopar, Primož Premzl (*Stara Kaiserjeva suita 1824–1833 s faksimilom četrte izdaje zemljevidov Celjskega in Mariborskega okrožja*).
- Keber, Janez: *Leksikon priimkov*. Celje: Društvo Mohorjeva družba, Celjska Mohorjeva družba, 2021.
- Kemperl, Metoda: *Matej Vrečer: duhovnik, matematik, urar*. Šmarje pri Jelšah: Knjižnica, Muzej baroka, 2016.
- Koropec, Jože: Slovenski del Štajerske v davčnem seznamu glavarine leta 1527. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 59, NV 24, 1988, št. 2, str. 216–277.
- Kosar, Franc: *Anton Martin Slomšek, knezoškof lavantinski, njegovo življenje in delovanje* (prevedel Jože Stabej). Celje: Celjska Mohorjeva družba, Društvo Mohorjeva družba, 2012.
- Kosar, Franz: *Anton Martin Slomšek, Fürst-Bischof von Lavant, dargestellt in seinem Leben und Wirken*. Marburg: Eduard Janschitz, 1863.
- Kovačič, Fran: *Služabnik božji Anton Martin Slomšek knezoškof lavantinski*. Celje: Družba sv. Mohorja, 1934.
- Kovačič, Franc: *Zgodovina Lavantinske škofije (1228–1928)*. Maribor: Lavantinski kn. šk. ordinariat, 1928.
- Krajevni leksikon Dravske banovine: krajevni repertorij z uradnimi, topografskimi, zemljepisnimi, zgodovinskimi, kulturnimi, gospodarskimi in tujskoprometnimi podatki vseh krajev Dravske banovine*. Ljubljana: Uprava Krajevnega leksikona Dravske banovine, 1937.
- Krajevni leksikon Slovenije. III. knjiga. Svet med Savinjskimi Alpami in Sotlo*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1976.

- Lisac, Ljubomir Andrej; Virk Jožef. *Slovenski biografski leksikon. Četrta knjiga Táborska – Žvanut*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1980–1991, str. 489.
- Medved, Anton. *Knezoškof lavantinski Anton Martin Slomšek: spominska knjiga ob stoletnici njegovega rojstva*. Celovec: Družba sv. Mohorja, 1900.
- Mlinarič, Jože. *Kartuziji Žiče in Jurklošter. Žička kartuzija ok. 1160–1782. Jurkloštrska kartuzija ok. 1170–1595*. Maribor: Obzorja, 1991.
- Mravljak, Josip. *Nadžupnija in dekanija Vuzenica*. Maribor: samozaložba, 1928.
- Ocvirk, Maja (ur.): *Župnija Kalobje*. Kalobje: Župnija, 2015.
- Orožen, Ignaz. *Das Benediktiner-Stift Oberburg*. Marburg: Selbstverlag, 1876 (Das Bisthum und die Diözese Lavant. II. Theil).
- Orožen, Ignaz. *Das Dekanat Fraßlau*. Cilli: Johann Rakusch, 1880 (Das Bisthum und die Diözese Lavant. IV. Theil).
- Orožen, Ignaz. *Das Dekanat Robitsch*. Marburg: Selbstverlag, 1889 (Das Bisthum und die Diözese Lavant. VII. Theil).
- Orožen, Ignaz. *Das Dekanat Schallthal*. Graz: Selbstverlag, 1884 (Das Bisthum und die Diözese Lavant, V. Theil).
- Orožen, Ignaz. *Das Dekanat Tüffer*. [Marburg]: der Verfasser, 1881 (Das Bisthum und die Diözese Lavant. IV. Theil).
- Orožen, Janko. *Zgodovina Celja in okolice. 1. del. Od začetka do leta 1848*. Celje: Kulturna skupnost, 1971.
- Orožen, Janko. *Zgodovina Trbovelj, Hrastnika in Dola I. Od početka do 1918*. Trbovlje: Občinski ljudski odbor, 1958.
- Ožinger, Anton. *Vizitacijski zapisniki savinjskega arhidiakonata goriške nadškofije 1751–1773*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, Inštitut za zgodovino Cerkve Teološke fakultete, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1991 (Vizitacijski zapisniki goriškega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa 1752–1774, zvezek 2).
- Pevc, Karmen. *Župnija Ponikva. V: Drobtinice s Slomškove Ponikve. Zbornik ob dvestoletnici Slomškovega rojstva*. Ponikva: Župnijski urad sv. Martina, 2000 (ur. Miha Herman et al.), str. 29–47.
- Pirchegger, Hans. *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte*. München: R. Oldenbourg, 1962 (Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Kommission, Band 10).
- Pokopališča pri cerkvah Lavantinske škofije*. Maribor: Pisarna kn. šk. ordinariata, 1916.
- Poles, Rok: S praporom in partizano skozi luknjo pri vretenu. Prostorske in

- obredne značilnosti obhoda pomirja trga Šoštanj. *Kronika* 69, 2021, št. 3 (Iz zgodovine Šoštanja), str. 639–672.
- Prešeren, France: *Poezije Doktorja Francéta Prešérna* (ur. Anton Slodnjak). Ljubljana: Slovenski knjižni zavod, 1951 (Prešernova knjižnica 1952, VI. letnik).
- Rajšp, Vincenc (ur.): *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787. Opisi. 5. zvezek*. Ljubljana: ZRC SAZU, Arhiv Republike Slovenije, 1999.
- Ribnikar, Peter: Zemljiški kataster kot vir za zgodovino. *Zgodovinski časopis* 37, 1982, št. 4, str. 321–337.
- Santonino, Paolo: *Popotni dnevniki* (prevedel Primož Simoniti). Celovec-Dunaj-Ljubljana: Mohorjeva družba v Celovcu, 1991.
- Schematismus der Bisthum Lavantischen Geistlichkeit*. Klagenfurt: Kleinmayerische Buchdruckerey, 1796.
- Schmutz, Carl: *Historisch Topographisches Lexicon von Steyermark. Erster Theil A–G*. Gratz: Andreas Kienreich, 1822.
- Schmutz, Carl: *Historisch Topographisches Lexicon von Steyermark. Vierter Theil Si–Z*. Gratz: Andreas Kienreich, 1823.
- Snoj, Marko: *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Ljubljana: Založba Modrijan in Založba ZRC, 2009.
- Stegenšek, Avguštin: *Konjiška dekanija*. Maribor: samozaložba, 1909 (Umetniški spomeniki Lavantinske škofije. Drugi zvezek).
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Četrta knjiga. Med Solčavskim in Kobanskim*. Ljubljana: Viharnik, 1993.
- Stopar, Ivan: *Slomškova Ponikva*. Celje: Mohorjeva družba, 1990.
- Umek, Ema - Kos, Janez (ur.): *Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije*. Ljubljana: Skupnost arhivov Slovenije, 1972 (Vodniki, 1. zvezek).
- Umek, Ema - Kos, Janez (ur.): *Vodnik po župnijskih arhivih na območju SR Slovenije*. Ljubljana: Skupnost arhivov Slovenije, 1975 (Vodniki, 2. zvezek).
- Veliki atlas Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2012.
- Vidmar, Luka (ur.): *Leksikon cerkva na Slovenskem. Škofija Celje. Dekanija Nova Cerkev*. Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2006.
- Vischer, Georg Matthaeus: *Topographia Ducatus Stiriae. Gradec 1681*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1971.
- Volčjak, Jure: *Ordinacijska protokola goriške nadškofije 1750–1824. 1. del: 1750–1764*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2010 (Viri, 31).
- Volčjak, Jure: *Ordinacijska protokola ljubljanske (nad)škofije 1711–1824. 1. del: 1711–1756*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2013 (Viri, 36).

- Volčjak, Jure: *Ordinacijska protokola ljubljanske (nad)škofije 1711–1824. 2. del: 1761–1824*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2016 (Viri, 39).
- Volčjak, Jure: *Ordinacijski zapisniki Oglejskega patriarhata za slovensko ozemlje v 18. stoletju (1701–1749)*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2020 (Viri, 43).
- Žižek, Aleksander: Usnjarji Celja, Maribora in Ptuja – med pravili in realnostjo. *Usnjarstvo na Slovenskem: zbornik referatov, Šoštanj, 26. september 2008* (ur. Miran Aplinc). Šoštanj: Občina, Zavod za kulturo, 2009, str. 34–68.

ČASOPISNI VIRI

- Mir* XXVIII, št. 33, 24. 7. 1909.
- Slovenski gospodar* L, št. 20, 18. 5. 1916.
- Zgodnja Danica* X, št. 2, 8. 1. 1857.

SPLETNI VIRI

- <https://www.stat.si/imenarojstva#/names?lastname=Slom%C5%A1ek>
- <https://www.stat.si/imenarojstva#/names?lastname=Apat>
- https://data.matricula-online.eu/de/oesterreich/gurk/ebriach-obirsko/E04_012-1/?pg=131

DRUGI VIRI

- Register kulturne dediščine.

ZUSAMMENFASSUNG

DER FAMILIÄRE UND GENETISCHE HINTERGRUND VON BISCHOF SLOMŠEK

Vom Hudič (Teufel) bis zur Würde des Altars

Der selig gesprochene Fürstbischof von Lavant Anton Martin Slomšek (1800–1862), Schriftsteller, Dichter, Pädagoge und nationaler Erwecker, ist eine der wenigen Persönlichkeiten aus der slowenischen Geschichte, deren Nachname aus dem Namen ihres Geburtsortes bzw. -weilers abgeleitet ist. Den Familiennamen Slomšek bekamen die Vorfahren des Bischofs von Slom, einem Weiler des Ortes Uniše bei Ponikva (Ponikl) in der slowenischen Steiermark. Doch geschah dies nicht – wie man annehmen könnte – in der weit zurückliegenden Vergangenheit, etwa im 16. Jahrhundert, als Nachnamen massenhaft entstanden, sondern erst ein gutes Jahrhundert vor Slomšeks Geburt, nachdem Matija Novak oder Hudič aus dem Nachbardorf Brezje (Wresie), das bereits in der Pfarre Šentjur pri Celju (St. Georgen bei Cilli) liegt, die erste der zwei Huben in Slom kaufte und sich dort niederlies. Bischof Slomšek wusste, dass man zu Hause einst Novak hieß, er wusste um seinen Urgroßvater Štefan Novak (Matijas Sohn) und vielleicht auch, dass die Familie Novak zunächst noch einen Nachnamen hatte – Hudič, was Teufel bedeutet, doch hat er dies nicht öffentlich gemacht. Weil Slomšeks Biograf Franc Kovačič aus seinem Reisebericht, wo Štefan Novak als »ein benachbarter vermöglicher Bauer« erwähnt wird, diese wichtige Angabe

versehentlich ausließ (1934), hat Maks Goričar in der Monografie *Slomšekov rodovnik* (Slomšeks Stammbaum) (1938) die weitere Suche nach Slomšeks Vorfahren den Novaks aufgegeben, weil es sich um einen zu häufigen Nachnamen handelt (tatsächlich um den häufigsten slowenischen Nachnamen). Goričar hatte bei seiner fundierten genealogischen Untersuchung überhaupt eine undankbare Aufgabe, die er jedoch hervorragend meisterte. Mit großem Erfolg erstellte er Bischof Slomšeks Stammbaum, obwohl alle älteren Matrikenbücher der Pfarre Ponikva in einem Feuer im Jahr 1782 verbrannten, weniger als zwei Jahrzehnte vor der Geburt des Bischofs. So konnte Goričar sich nur auf die Matriken der umliegenden Pfarren, das Archiv der Herrschaft Gornji Grad (Oberburg), zu der Slom gehörte, sowie andere Sekundärquellen stützen.

Goričar rekonstruierte Slomšeks Stammbaum in männlicher Linie unter Schwierigkeiten bis zum Jahr 1700, als sein Urgroßvater Štefan Novak – Slomšek, damals bereits Besitzer einer der zwei Huben in Slom, heiratete. Die Familienüberlieferung, die Bischof Slomšek selbst niederschrieb, erzählte, dass Štefan Novak in Slom fünf bäuerliche Anwesen zu einem vereinte, dass der Großteil von Slom zuvor einem Geistlichen gehörte und dass sich für die Familie Novak ungefähr seit dem Jahr 1700 der neue Nachname Slomšek einbürgerte. Die Übereinstimmung dieser Angaben mit der historischen Wahrheit wurde bereits durch Goričar bestätigt, leider aber kannte er Slomšeks Worte nur aus zweiter Hand und verfügte daher nicht über die Schlüsselinformation, dass der Vorfahre des Bischofs Štefan Novak, der sich in Slom niederließ, ein vermögender Mann aus der Nachbarschaft war. Er identifizierte allerdings als dessen Vorgänger in Slom den Pfarrer Andrej Karl Staidler und fand den Namen Matijas, des Vaters von Štefan Novak – Slomšek, der zur Hochzeit des Sohnes im Jahr 1700 bereits verstorben war.

Die Hinzuziehung von Quellen aus dem Archiv der Herrschaft Gornji Grad, zu denen Goričar keinen Zugang hatte, erbrachte nun eine Reihe von neuen Informationen über Matija Novak – Slomšek. Matija war ein Untertan der Herrschaft Gornji Grad aus Sloms Nachbardorf Brezje, wo wir ihn erstmals im Jahr 1685 aufspüren. In einer Quelle wird er als Matija Novak oder Hudič bezeichnet, in einer anderen wird er zweimal nur als Hudič angeführt, was sein zweiter Nachname oder der Hofname war. Die Quellen zeigen ihn als recht gewalttätigen Mann, der mehrfach in Konflikte mit benachbarten Bauern und Grundherren geriet, allerdings war Gewalt zu jener Zeit in allen Gesellschaftsschichten weit verbreitet. Andererseits kann Matijas Verhalten, als er sich über einen »Vnzucht« Treibenden ausließ, in erster Linie als Versuch der

Verteidigung der Moral verstanden werden. Im Jahr 1686 oder 1687 verkaufte ihm die Herrschaft Gornji Grad, die im Besitz des Laibacher Bischofs war, eine der zwei Huben in Slom, weil diese nach dem Tod ihres Besitzers, des Pfarrers Staidler, zurück an die Herrschaft gefallen war. Dank eines Gerichtsprozesses, in dem Staidlers unehelicher Sohn Janez Krstnik Škorja die Hube des Vaters als Erbe beanspruchte und deren physische Rückgabe aus den Händen Novaks forderte, erfahren wir Details darüber, wie Matija Novak, der zwischen den Jahren 1697 und 1700 verstarb, nach Slom kam und dort kaufrechtlicher Besitzer der Staidlerschen Hube wurde. Sein Sohn Štefan Novak – Slomšek kaufte später noch den zweiten untertänigen Besitz in Slom auf.

Die Familie von Bischof Slomšek stammt also aus dem Nachbardorf Brezje (heute Brezje ob Slomu genannt). Aus den Urbaren und Steuerregistern der Herrschaft Gornji Grad konnte eruiert werden, dass der Nachname Novak – in der Bedeutung neuer Ansiedler – dort zwischen den Jahren 1542, als drei von fünf Untertanen noch ohne Nachnamen waren, und 1571 auftauchte, der Nachname Hudič hingegen zwischen den Jahren 1602 und 1632. Im Fall von Matija Novak oder Hudič musste der eine Name der Nachname sein, der andere hingegen der Hofname. Als Matija Ende des 17. Jahrhunderts nach Slom übersiedelte, tauschte die Familie ihre beiden früheren Namen für den neuen Nachnamen Slomšek ein. In Slom und Brezje lebten damals mehrere andere Slomšek, ihr Nachname war jedoch nicht so alt wie Novak oder Hudič, denn er ist erst seit den frühen siebziger Jahren des 17. Jahrhunderts belegt. In den Jahren 1632–1634 gab es ihn noch nicht, sondern er wurde vom Nachnamen Na Slomu (d. i. Zu Slom) ersetzt, der erstmal im Jahr 1542 nachgewiesen ist.

Der Urgroßvater des Bischofs, Štefan Novak – Slomšek (nicht vor 1671–1754/56) konnte als reicher Bauer Helene Jošt heiraten, Tochter einer Marktbürgerfamilie aus Vojnik (Hochenegg) bei Celje (Cilli), die ihm mindestens fünf Söhne gebar. Zumindest ein Kind, einen Sohn, hatte er noch mit seiner zweiten Frau, deren Namen und Herkunft wir nicht kennen. Bischof Slomšek wusste, dass zwei Söhne Štefans Geistliche wurden, allerdings vermerkte er ihre Namen nicht. Franc Kovačič und Maks Goričar konnten später nicht mit Sicherheit feststellen, wer diese beiden Brüder waren, zum Teil weil Kovačič eine Schlüsselquelle über einen der beiden falsch auslegte. Es handelte sich um Blaž (ca. 1707–1740) und seinen eine Generation jüngeren Halbbruder Primož Leopold (ca. 1730 – nicht vor 1765), die beide schon früh verstarben.

Vier von Štefans Söhnen gründeten eigene Familien. Jernej (ca. 1704–1754) lebte und wirtschaftete im Nachbardorf Brezje, Gašper (ca. 1718–1779) – der

Großvater des Bischofs – und Martin (ca. 1718–1791) übersiedelten nach Šaleška dolina (Schalltal), während Matevž (ca. 1714–1794) den gesamten Besitz in Slom erbt. Letzteren hielt Goričar irrtümlicherweise für Štefans Enkel, da er überzeugt war, dass zwischen den beiden noch ein Štefan existierte, der vermeintliche Sohn von Štefan dem Älteren und Vater von Matevž. In Slom war ansonsten nicht alles so idyllisch wie es etwa aufgrund der Niederschrift Bischof Slomšek's erscheinen mag, wonach sein Urgroßvater Štefan im Jahr 1737 im nahegelegenen Uniše sogar die neue Kirche St. Oswald errichten ließ. Obwohl der reiche Štefan Slomšek seinen umfangreichen Besitz unter die vier erwachsenen Söhne hätte aufteilen können und jeder immer noch eine halbe Hube bekommen hätte, hinterließ er alles nur einem Sohn, Matevž, dieser jedoch blieb ohne Nachfolger. Die Tatsache, dass der älteste Sohn Jernej ins Nachbardorf Brezje übersiedelte und Gašper und Martin nacheinander nach Šaleška dolina (Schalltal) zogen, wo sie heirateten, ohne dort einen Besitz garantiert zu haben, ist sehr wahrscheinlich ein Zeichen für die Unzufriedenheit der Söhne mit der genannten Entscheidung des Vaters. Štefan gab bis zu seinem Tod oder knapp davor nichts aus der Hand, daher heiratete auch der Erbe Matevž – so wie seine Brüder – erst spät.

Gašper (ca. 1718–1779), der Großvater Slomšek's, heiratete im Jahr 1746 oder 1747 in der Pfarre Šoštanj (Schönstein) die dort gebürtige Ana Apat, Tochter eines vermögenden Besitzers und Gastwirtes im Dorf Družmirje (Schmersdorf). Ihr Vater Jakob Apat (ca. 1683–1768) lebte auf einer Hube, die der Herrschaft Velenje (Wöllan) untertan war, war aber gleichzeitig Marktbürger des Nachbarmarktes Šoštanj, was höchstwahrscheinlich davon zeugt, dass er aus einer marktbürgerlichen Familie stammte. Da die Matriken von Šoštanj teilweise vernichtet sind, konnte nicht festgestellt werden, wer seine Eltern waren und wessen Ehefrau Jera war, die allem Anschein nach ebenfalls in der Pfarre Šoštanj geboren wurde. Der Nachname Apat mit der Bedeutung Abt (slow. opat) ist zwar in Družmirje bereits im Jahr 1575 bezeugt, doch ist die genealogische Verbindung zwischen dem ersten Apat und dem gut hundert Jahre später geborenen Urgroßvater Slomšek's Jakob nicht bestätigt. Das Ehepaar Jakob und Ana Apat hatte dreizehn Kinder, von denen der Sohn Jakob d. J. das Geschlecht in Družmirje fortführte, während Andrej Marktbürger in Velenje und später Besitzer des Hofes (bzw. Schlössels) Limbar (Lilienberg) bei Pesje (Hundsorf) bei Velenje wurde. Andrej's Sohn Jurij Apat (1758–1826), der Cousin des Vaters von Bischof Slomšek, war ein Geistlicher und war dem Bischof sicher noch bekannt. Die Apat waren also keine gewöhnlichen Bauersleute und Untertanen. Slomšek's Urgroßvater Jakob zeigt sich uns als eine der prominenteren ländlichen Größen

in Šaleška dolina (Schalltal), eingebunden in das marktbürgerliche Milieu des nahen Šoštanj und eng verbunden mit der Familie des Herrschaftsverwalters von Velenje, außerdem waren seine Vorfahren wahrscheinlich bereits in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts Marktbürger von Šoštanj.

Die Großmutter des Bischofs Ana Slomšek, geborene Apat (1726–1801), die die Geburt des Enkels im entfernten Slom gerade noch erlebte, war später der Grund für die irrige Behauptung Anton Medveds in Slomšeks Biografie aus dem Jahr 1900, dass die Mutter des Bischofs Marija Zorko aus Šoštanj stammte. Diese Angabe führte Franc Kovačič und nach ihm Maks Goričar überhaupt erst nach Šaleška dolina, wo sie allerdings in den Pfarrmatriken nicht die Geburt der Mutter des Bischofs fanden, jedoch den Nachnamen Slomšek. Goričar gelang es herauszufinden, dass der erste Slomšek von Šaleška dolina Gašper – der Großvater des Bischofs – war, gebürtig aus Slom, und dass zwei Söhne Gašpers, Valentin und Marko – der Vater des Bischofs –, Ende des 18. Jahrhunderts nach Slom bei Ponikva, Gašpers Heimatort, übersiedelten, wo sie den großen Familienbesitz erbten.

Gašper Slomšek, der Großvater des Bischofs, lebte nach der Heirat mit Ana Apat zuerst 20 Jahre am Hof Limbar (Lilienberg) bei Velenje, wo er als Bauer einen umfangreichen Dominikalbesitz bewirtschaftete. Diese Position sicherte ihm sein Schwiegervater Jakob Apat, der mit der Familie des Verwalters der Herrschaft Velenje befreundet war, mit der der Hof Limbar vereint war. Auf diesem Hof (Schlüssel) wurden alle Kinder von Gašper und Ana geboren, darunter Marko (1761–1821), der Vater des Bischofs. Ende der sechziger Jahre des 18. Jahrhunderts übersiedelte Slomšeks Familie auf zwei gekaufte Halbhufen in Družmirje bei Šoštanj, von wo die Mutter gebürtig war und wo die Slomšek und die Apat noch weit ins 20. Jahrhundert hinein lebten. Auf Slomšeks heimatlichem Hof in Družmirje wurde auch der Sohn des Cousins des Bischofs geboren – Janez Slomšek (1831–1909), den Bischof Anton Martin selber zum Priester weihte und der der vierte und letzte Geistliche aus Slomšeks Geschlecht war. Das Dorf Družmirje liegt heute unter der Oberfläche des Družmirjeer oder Šoštanjner Stausees, der in den siebziger Jahren des 20. Jahrhunderts als Folge des Kohlenbergbaus zu entstehen begann.

In Šaleška dolina lebten noch mehrere andere Slomšek, von denen einige unter anderen übernommenen Nachnamen »verschwanden«. Gašpers Bruder Martin (ca. 1718–1791), der Großonkel des Bischofs, der zehn Jahre nach seinem Bruder (1756) in den Weiler Zabrdó einheiratete, übernahm zuerst den Nachnamen seiner Frau Meža und später den alternativen Hofnamen Jernej, sein

Sohn wiederum übernahm nach der Heirat nach Škale (Skalis) den Nachnamen seiner Frau Dobrovšek. Jurij, der Onkel des Bischofs und der erste in Limbar geborene Slomšek, wurde nach der Heirat nach Stara vas (Altendorf) bei Velenje auf dieselbe Art zu Kvartič. Den Nachnamen Slomšek behielten nur mehr zwei Familien und Ende des 20. Jahrhunderts erlosch der Name in Šaleška dolina. Bereits zuvor wurden die beiden Pfarrkirchen in Škale und Šoštanj, wo durch Jahrhunderte die Vorfahren von Bischof Slomšek getauft, verheiratet und begraben wurden, abgerissen. Das gleiche Schicksal ereilte im Jahr 1997 den Hof Limbar, das Geburtshaus des Vaters des Bischofs, Marko.

Marko Slomšek soll laut der Überlieferung zunächst eine Ledererlehre gemacht haben. Den Besitz in Slom bei Ponikva, zwei vereinte Huben, übernahm er recht unerwartet Ende des 18. Jahrhunderts, nachdem der Besitzer, sein Onkel Matevž (ca. 1714–1794), ohne einen Nachfolger blieb, während der Bruder Valentin (1756–1822), der vor Marko nach Slom gekommen war, unverheiratet war und nur die Keusche behielt. Marko heiratete im Jahr 1800 im Alter von 39 und begründete ein Geschlecht, das gut hundert Jahre hier lebte.

Markos Braut, die 21jährige Marija Zorko (1779–1816), stammte aus dem Dorf Brdce (Wertze) in der Pfarre Črešnjice (Kirchstätten) unter Konjiška gora (Gonobitzberg). Zum Glück nannte Bischof Slomšek selbst diese Pfarre als Geburtspfarre seiner Mutter. Maks Goričar fand schließlich Marijas Geburt, obwohl ihre Taufe und die ihrer Schwester in der Taufmatrikel unter dem Nachnamen Pintar eingetragen war, was der Vulgoname der Keusche war, auf die ihr Vater zur Witwe Pintar einheiratete. Auch die Matriken der Pfarre Črešnjice sind nur sehr unvollständig erhalten, der älteste Index vom Jahr 1732 an. Der Verlust wird teilweise wettgemacht durch Goričars Auszüge aus der ersten Matrikel, die er in den Jahren vor dem zweiten Weltkrieg anfertigte.

Der Nachname Zorko ist im Bergdorf Kamna Gora (Steinberg), wo Gregor Zorko (1755–1844), der Großvater des Bischofs, auf einer Viertelhube geboren wurde, bereits im Jahr 1527 dokumentiert, wegen der schlecht erhaltenen Quellen kann man jedoch die Familie Zorko erst seit Gregors Ende des 17. Jahrhunderts geborenem Großvater kontinuierlich nachverfolgen. Gregors Mutter Uršula mit dem Nachnamen Na Slemeni (daraus entwickelte sich später der Nachname Slemenšek) stammte von einer Ganzhube in der Streusiedlung Zgornje Slemene (Ober-Slemene), wo ihr Nachname seit dem Ende des 17. Jahrhunderts belegt ist. Die Familien Zorko und Na Slemeni waren beider der nahe gelegenen Kartause Žiče (Seitz) untertan, zu der auch Pintars Keusche in Brdce gehörte, in der Slomšeks Mutter Marija in bescheidenen Verhältnissen

geboren wurde. Ihr Vater Gregor Zorko heiratete die dortige Witwe Agata Pintar (ca. 1738–1798), die immerhin rund 17 Jahre älter und bereits zum ersten Mal verheiratet war, als er selbst erst geboren wurde. Endlich ist es gelungen ihren wahrscheinlichsten Ursprung aufzuspüren. Alles weist darauf hin, dass Agata N. spätestens im Jahr 1755 das erste Mal heiratete, und zwar in ihrer Heimatpfarre Ponikva, von wo sie ihr erster Ehemann Gregor Pintar auf seine Keusche in Brdce in der Nachbarpfarre Črešnjice brachte. Ihre Heirat ist nämlich weder in Črešnjice noch in irgendeiner Nachbarpfarre in den Trauungsmatriken verzeichnet, während die älteren Matriken der Pfarre Ponikva vernichtet sind. Agata wuchs aller Wahrscheinlichkeit nach im Dorf Straža (Strasche) in der Keuschlerfamilie Graben bzw. Grabenšek auf, die der Herrschaft Zalog (Salloch) bei Žalec (Saxenfeld) untertan war. Diese Schlussfolgerung basiert auf der Angabe, dass der Taufpate ihrer zwei Töchter aus zweiter Ehe Luka Grabenšek aus Straža war, sehr wahrscheinlich ihr Bruder. Im Jahr 1754 bewirtschaftete Peter Graben diese Keusche, aller Wahrscheinlichkeit nach Lukas Vater, wobei wir über keine älteren Quellen verfügen. Nach dem Jahr 1776 zogen die Grabenšek von hier fort.

Pintars Keusche in Brdce, die Mitte des 20. Jahrhunderts verfiel, übernahm Ende des 18. Jahrhunderts Matevž Pintar, der Halbbruder von Slomšeks Mutter Marija. Marija, ihre Schwester Marjeta und der Vater Gregor Zorko mussten daher nach dem Jahr 1798, als ihre Mutter bzw. Ehefrau Agata verstarb, in die weite Welt hinaus. Marija heiratete im Jahr 1800 nach Slom, nachdem sie höchstwahrscheinlich schon zuvor dort oder andernorts in der Pfarre Ponikva als Magd gelebt hatte, daher fand ihre Heirat in Ponikva statt. Den Großvater Gregor und die Tante Marjeta nahm dann viel später Slomšek bei sich auf, als er Pfarrer wurde. Der Großvater verstarb beim Enkel als dem Hauptpfarrer in Vuzenica (Saldenhofen) in Dravska dolina (Drautal), gerade als dieser zum Domherrn in St. Andriä im Lavanttal in Kärnten ernannt wurde. Die Tante Marjeta (1781–1869) lebte zuletzt in Maribor (Marburg), wohin Slomšek als Bischof den Sitz der Diözese Lavant verlegt hatte. Sie war die einzige Erwachsene, die Anton Martin Slomšek von seiner Geburt bis zu seinem Tod begleitete.

Zwischen den Eltern von Bischof Slomšek gab es also eine tiefe soziale Kluft. Die Zorko in Brdce hatten, anders als die Slomšek in Slom, mit Armut zu kämpfen. Mehr noch, Slomšeks Vater Marko war in einem Schlüssel geboren und gehörte bereits im Heimattal Šaleška dolina zur höheren Untertanenschicht, nicht erst als Herrscher auf Slom, wo er und seine Frau beide Zugewanderte waren, obwohl Marko hier nach dem Vater seine Wurzeln und nach Slom den

Nachnamen hatte. Die Tatsache, dass der Großbauer eine 18 Jahre jüngere arme Keuschlertochter zur Frau nahm, spricht dafür, dass es bei Slomšeks Eltern nicht um eine arrangierte Eheverbindung zweier Personen von vergleichbarem sozialem Status ging, sondern viel eher um eine beiderseitige persönliche Zuneigung.

Den Eheleuten Slomšek wurden zwischen dem Jahr 1800, als Anton, der zukünftige Bischof Anton Martin auf die Welt kam, und 1816, als die Mutter bei der Geburt des letzten Kindes verstarb, acht Nachkommen geboren, von denen fünf das Erwachsenenalter erreichten. Obwohl der Besitz sehr groß war und die Sorgen ums Überleben wegfielen, verwehrte der Vater Anton den Schulbesuch, da er ihn als seinen Nachfolger haben wollte, während die tiefgläubige Mutter den stillen Wunsch hegte, dass ihr begabter Erstgeborener Geistlicher wird. Dieser Wunsch ging achteinhalb Jahre nach ihrem Tod in Erfüllung, und zwar dank Jakob Prašnikar, Kaplan in Ponikva und Slomšeks Lehrer und Wohltäter. Nach dem Tod der Mutter heiratete der Vater Marko eine gewisse Marija Hudej (ca. 1788 – nicht vor 1824), die ihm noch zwei Töchter gebar und von der weder bekannt ist, woher sie stammte, noch wohin sie als Witwe übersiedelte. Als im Jahr 1821 auch der Vater Marko starb, verlor der Priesterseminarist Anton tatsächlich sein Heim, wo fortan die strenge Stiefmutter herrschte und seine jüngeren Geschwister ohne eine richtige Erziehung aufwuchsen. Seine Primiz zelebrierte er daher im Jahr 1824 nicht in der Heimatpfarre Ponikva, sondern bei seinem Wohltäter Prašnikar, damals Pfarrer in Olimje (Oliml).

Bis zu seinem Tod plagten den Bischof große Sorgen über seine Verwandtschaft und Slom, von dem er prophezeite, dass es in fremde Hände kommen wird. Zwei seiner echten Schwestern – Uršula, die man Marija nannte (1803–1863), und die dem Bischof teuerste tiefgläubige Lucija (1809–1851) – heirateten früh in die Nachbarpfarre Šentjur bei Celje ein, seine Halbschwester Marija (geb. 1818) verstarb höchstwahrscheinlich in jungen Jahren, die andere Halbschwester Ana (geb. 1820) begegnet uns später nur im Testament des Bischofs im Jahr 1861 als in der Pfarre Dramlje (Trennenberg) lebende Familienmutter. Viele Sorgen und Nöte verursachten Slomšek die beiden jüngeren Brüder, denen in der Jugend eine elterliche Erziehung sehr fehlte. Der jüngste Bruder Valentin (1812 – nicht vor 1846) machte dank Slomšek in Graz eine Ausbildung zum Wundarzt, wahrscheinlich erfolglos; er bereitete dem Bruder große Sorgen und lebte später in Wien, wobei sein endgültiges Schicksal noch immer nicht bekannt ist. Jožef (1807–1833), den Slomšek den verlorenen Sohn nannte, war ein unverbesserlicher Mensch, ein Angeber und Verschwender, der kaum 18jährig heiratete, den heimischen Besitz übernahm und schon im Alter von 26 eine junge Witwe mit

zwei kleinen Söhnen hinterließ. Für beide Neffen sorgte Slomšek so, dass sie eine Zeitlang bei ihm im Dienst standen, wobei er sie auch materiell ausgiebig unterstützte. Der erste, Anton, übernahm den heimischen Besitz in Slom, der zweite, Franc, wurde Besitzer eines Bauernhofes im Nachbardorf Brezje, von wo im 17. Jahrhundert das Geschlecht Novak-Slomšek entstammte. Dem Heim in Slom drohte Ende des 19. Jahrhunderts, dass es in deutschnationale Hände kommt, schließlich kaufte es im Jahr 1905 aber dann doch ein nationalbewusster Slowene vom Großneffen des Bischofs. Heute befindet sich im vom Grund auf renovierten Geburtshaus des Bischofs eine museale Sammlung.

Wenn wir abschließend noch einmal die Wurzeln von Anton Martin Slomšek betrachten, müssen wir feststellen, dass sie sehr vielfältig waren. Die Vorfahren des Vaters aus Slom bei Ponikva und Umgebung gehörten mindestens vier Generationen vor ihm zur Elite der Untertanen, eine Urgroßmutter wurde als Tochter eines Marktbürgers in Vojnik geboren, ein Urgroßvater war selbst Marktbürger und höchstwahrscheinlich Nachfahre von Marktbürgern in Šoštanj, der Großvater schließlich war Pächter des Hofes Limbar bei Velenje, wo der Vater des Bischofs das Licht der Welt erblickte. Von Slom, welches Ende des 17. Jahrhunderts dem Geschlecht den Nachnamen gab, übersiedelte die Hauptlinie von Slomšeks Vorfahren für fast ein halbes Jahrhundert nach Šaleška dolina (Schalltal), von wo der Vater Marko Ende des 18. Jahrhunderts als Hausherr des Besitzes des Onkels zurückkehrte. Die Familie der Mutter des Bischofs war das genaue Gegenteil der väterlichen, es waren zu einem großen Teil arme Leute aus der Gegend von Konjiška gora, die sich als bäuerliches Proletariat in fremden Häusern verdingten, im Übrigen aber großväterlicherseits hier tiefe Wurzeln hatten. Für Slomšeks Vorfahren ist auch eine enge Verbindung zur Kirche charakteristisch. Slom gehörte durch Jahrhunderte zur Herrschaft Gornji Grad und zuletzt zur Herrschaft Vrbovec (Altenburg), die von Gornji Grad aus verwaltet wurde, beide im Besitz der Laibacher Diözese. Fürstbischof Slomšek wurde so als Untertan des Laibacher Fürstbischofs geboren, während die Vorfahren seiner Mutter unter Konjiška gora durch Generationen hindurch Untertanen des nahe gelegenen Karthäuserklosters Žiče waren. Der Großvater des Bischofs, Štefan Novak – Slomšek, ließ angeblich die heutige Filiationkirche St. Oswald in Uniše bei Slom errichten.

Zwei seiner Söhne waren Geistliche, und neben diesen beiden und Bischof Anton Martin entstammte Slomšeks Geschlecht später noch ein Geistlicher, der Sohn des Cousins des Bischofs aus der Pfarre Šoštanj, dem Slomšek selbst die Priesterweihe erteilte. Nicht zuletzt wurde auch der Cousin des Vaters des

Bischofs aus Šaleška dolina Geistlicher, und sein Großvater – der Urgroßvater des Bischofs – Jakob Apat unterstützte die neue Kaplan-Stiftung in Šoštanj ausgiebig. So haben sich die Urgroßväter des Bischofs väterlicherseits, beide sehr vermögend, als große Wohltäter der Kirche verewigt. Auf die eine oder andere Verbundenheit der bischöflichen Vorfahren mit der Kirche verweist schließlich auch der Nachname der Großmutter väterlicherseits Apat in der Bedeutung Abt. Anton Martin Slomšek hatte also unter seinen Vorfahren mehrere Generationen von »Äbten«, bevor er selbst im Jahr 1846 für kurze Zeit Titularabt in Celje wurde und noch im selben Jahr die Bischofswürde erlangte.

Wenn wir die Geschichte von Slomšeks familiärem und genetischem Hintergrund in einem Gedanken zusammenfassen, scheint der passendste – wenn auch für manch einen vielleicht anstößige – der im Untertitel des vorliegenden Buches ausgedrückte: Vom Hudič (Teufel) zur Würde des Altars. Hudič war einer der zwei Nachnamen von Slomšeks Ururgroßvater, des ersten Besitzers aus seinem Geschlecht in Slom, und die Würde des Altars verdiente sich der selige Anton Martin Slomšek mit seinem unermesslichen Streben und Vorbild.

<http://zalozba.zrc-sazu.si>

Izpod peresa prof. dr. Borisa Golca, plodovitega raziskovalca najrazličnejših prodornih tem iz slovenske zgodovine – spomnimo se samo njegovih raziskav o polihistorju Janezu Vajkardu Valvasorju – prihaja tokrat zanimiva monografija, ki osvetljuje rod Antona Martina Slomška (1800–1862). Avtorju gre priznati, da mu je iz navidezno drobnih in malo uporabnih podatkov uspelo sestaviti takšno zgodbo, ki je večina njegovih stanovskih kolegov ne bi zmogla.

Iz recenzije dr. Jureta Volčjaka

Že bežen pogled na kazalo pokaže osnovno izhodišče raziskave – raziskati škofov rod tako po očetovi kot tudi po materini strani. Ta naloga je bila izjemno zahtevna, saj je cela vrsta virov, ki bi položili temelje zgodbi, uničenih.

Iz recenzije doc. dr. Toneta Ravnikarja

Občudovanja vredna skrbna in natančna analiza tako na novo odkritega arhivskega gradiva kot novo ovrednotenje že znanih, vendar še ne v celoti izčrpanih virov postavljata Golčevo monografijo na vidno mesto med raziskavami slovenske preteklosti v krogu in času v marsičem izjemnega škofa Slomška.

Iz recenzije prof. dr. Franceta M. Dolinarja

Založba ZRC